Émile Zola

Doktor Pascal

Rougon-Macquart #20

Émile Zola

Doktor Pascal

Rougon-Macquart #20

eBibliotek 1800

2025

Ophavsret og brugsbetingelser

Denne ebogsudgave af Émile Zola: *Doktor Pascal* er baseret på originaler, som er public domain i hele verden.

Nærværende ortografisk opdaterede og redigerede udgave af teksten kan frit downloades og videreformidles under Creative Commons-licensen BY-NC-SA – Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International.

Generelt forbehold: *Vær opmærksom på, at denne ebog er baseret på en tekst, som stammer fra en længst svunden tid. Normer og udtryksmåder mm. var anderledes dengang, og der kan derfor forekomme indhold, som på nogle virker stødende. Bogen skal, ligesom alle andre kunstneriske værker fra andre tider, ses i sin kulturelle og tidsmæssige kontekst, og udgiveren kan og vil ikke påtage sig noget ansvar for forfatterens verdensbillede og udtryksmåder.*

Copyright and conditions of use

This ebook edition of Émile Zola: *Doktor Pascal* is based upon sources in the public domain worldwide.

This orthographically updated and revised edition is free to download and reuse under Creative Commons BY-NC-SA Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International.

Disclaimer: *Please note that this book is based on an original text dating from another era. Norms and language were different then, and some readers might find offensive content. We believe that any work of art from previous times should be viewed in its cultural and temporal context and not in the light of latter-day prejudices, and we can and will not accept any responsibility for the author's views or language.*

1

I julieftermiddagens hede var spisestuen med de omhyggeligt lukkede skodder fuld af stille fredsommelighed. Gennem de tre vinduer trængte lyset kun ind gennem sprækkerne i det gamle træværk og badede alle genstande i et blidt og vagt dagskær. Der var forholdsvis køligt i sammenligning med den tørre, trykkende hede udenfor, hvor solen gennembagte husets forside.

Doktor Pascal stod ved skabet overfor vinduerne og ledte efter en optegnelse, han skulle bruge. Skabet var gammelt, af massivt udskåret egetræ med svære, smukke beslag fra forrige århundrede, det stod åbent på vid gab, og man så på dets hylder store bunker af papirer, dokumenter, manuskripter, der lå temmelig uordentligt opstablet helt ind til bagklædningen. I over 30 år havde doktoren deri gemt alt, hvad han skrev: korte optegnelser og fuldt færdige tekster til sine udstrakte arbejder om arveligheden. Derfor var det også sin sag at finde sig tilrette; men han var tålmodig, han ledte og søgte og smilede fornøjet, da han endelig havde lykken med sig.

Endnu et øjeblik blev han stående foran skabet, mens han hastigt gennemløb sin optegnelse; den gyldne solstråle, der kom fra midtervinduet, kastede på samme tid lys på ham selv, over hans snehvide skæg og hår, over hans kraftige skikkelse og ansigt, der til trods for hans 60 år var frisk og ungdommeligt, over de fine træk, de klare øjne, hvis udtryk var så lyst og barnligt, at man godt kunne have taget ham for en ung mand,

der havde pudret sit hår, som han stod dér i sin korte, snævre, brune fløjlsjakke.

"Hør, Clotilde!" sagde han endelig, "gør mig den tjeneste at afskrive denne optegnelse her; Ramond hitter aldrig ud af min satans skrift, min pige!"

Og han lagde med disse ord papiret hen til den unge pige, der stod og arbejdede ved en høj pult i vinduesfordybningen til højre.

"Gerne, mester," svarede hun.

Hun vendte sig ikke om, var helt optaget af en pastel, hun udførte med hurtige, dristige træk. Ved siden af hende stod i en vase en stængel blomstrende stokroser af en mærkelig violet farve, afstribet med gult. Hendes profil tegnede sig ganske tydeligt; man så det lille, runde hoved med det lyse, kortklippede hår, en yndig, alvorlig profil; lige pande, lidt rynket af arbejdsiver, himmelblå øjne, fin næse, fast hage. Den let bøjede nakke var især ungdommelig smuk og rund, frisk og mælkehvid under de krusede lokkers guld. Det lange sorte bluseforklæde gjorde hende meget høj, hun var smal om midjen, barmen var kun lidet udviklet, og hun havde den slanke, smidige skikkelse, man ser hos renæssancens guddommelige figurer. Til trods for sine fem og tyve år, så hun ud som et ungt blod på næppe atten.

"Og vil du med det samme rydde lidt op i dette skab," vedblev doktoren; "der ser slemt ud!"

"Det skal jeg nok, mester!" svarede hun uden at løfte hovedet. "Om lidt er jeg færdig her!"

Pascal gik hen og satte sig ved sit skrivebord i den anden ende af stuen ved vinduet til venstre; det var et ganske simpelt

sort bord, ligeledes overfyldt af papirer, hæfter og brochurer. Og atter dalede stilheden ned over det halvmørke rum, mens solen stegte og brændte udenfor.

Det store værelse, vel femten fod langt og ni fod bredt, var foruden det store skab møbleret med to propfulde boghylder, gammeldags stole var der nok af, de stod hist og her, væggene var beklædte med tapeter fra det første kejserdømmes tid og med pasteller, simpelthen sømmede til væggen og forestillende blomster, hvis sælsomt fantastiske farvetoner man ikke ret skelnede i det dæmpede dagslys. Træværket i de tre fløjdøre, som førte ud til forværelset, til doktorens og Clotildes sovekamre, var fra Louis den Femtendes tid, ligesom gesimsen om det tilrøgede loft.

En time gik, uden at der hørtes en lyd, uden at der taltes et ord. Endelig tog doktoren en avis, kiggede i den og brød ud i overraskelse:

"Ser man det! Din fader er blevet hovedredaktør af *Nutiden*, det meget udbredte republikanske organ, som offentliggør papirerne fra Tuilerierne!"

Denne efterretning måtte komme ham meget uventet, for han lo højt, ganske fornøjet, men dog med et lille anstrøg af sørgmodighed, og så tilføjede han som ved sig selv:

"Nu har jeg set så galt! … Dette overgår min dristigste indbildning … Livet er dog sælsomt, mærkeligt … her er en meget interessant artikel."

Clotilde svarede ikke, hun var ligesom mange mile borte. Han tav også, tog sin papirsaks og klippede den omtalte artikel ud, klæbede den op på et ark hvidt papir og skrev bemærkninger til med sin store, uregelmæssige håndskrift. Så

gik han igen hen til skabet for at lægge denne nye optegnelse på plads. Men han måtte stige op på en stol, han kunne ikke nå den øverste hylde, skønt han var en høj mand.

På den øverste hylde lå en række store papirspakker i papomslag, disse var i modsætning til skabets øvrige indhold i mønsterværdig orden. Det var en hel samling aktstykker af alle mulige arter: blade, manuskripter, dokumenter på stempelpapir, avisudklip i stærke, mørkeblå papomslag, forsynede med stort og tydeligt skrevne navne. Man kunne straks se, at denne hylde af mesteren betragtedes og behandledes med særlig omhu.

Da Pascal havde fundet den pakke, han søgte, en af de allertykkeste, på hvilken navnet Saccard stod at læse, puttede han sit nye udklip deri og lagde den atter på plads i den alfabetiske orden. Han tøvede lidt, rettede en smule på en stabel, der hældede. Og da han endelig sprang ned af stolen, sagde han:

"Du ved nok, min pige, at du ikke må røre ved den øverste hylde, når du rydder op i resten?"

"Ja, mester!" lød atter Clotildes lydige stemme.

Han lo igen, denne gang helt ud fornøjet, som han plejede.

"Det er forbudt!"

"Det ved jeg, mester!"

Så lukkede han skabet, drejede nøglen rask om og lagde den i sin skrivebordsskuffe.

Den unge pige kendte hans arbejder nok til at kunne ordne hans manuskripter, han brugte hende gerne til sekretær, lod hende renskrive sine optegnelser, når en kollega eller en ven, som f.eks. doktor Ramond bad ham om en eller anden

oplysning. Men hun var ikke videre boglærd, han forbød hende simpelthen at læse, hvad han mente, det var unyttigt for hende at vide.

Imidlertid begyndte han at undre sig over, hvor helt optaget hun var af sit arbejde.

"Hvorfor sidder du dér uden at åbne munden? Gør de blomster dig aldeles stum?"

Han gav hende af og til det hverv at tegne, male med vandfarve eller pastel blomster, som han skulle bruge til sine eksperimenter; han havde i de sidste fem år haft meget travlt med at dyrke stokroser og havde frembragt en hel række ny farver ved kunstig befrugtning. Hun kopierede med den største nøjagtighed, var overordentlig samvittighedsfuld overfor form og farve, så at doktoren altid måtte beundre hendes ærlighed og plejede at sige, at hun havde et godt, fornuftigt lille hoved, rigtig klart og solidt. Men nu, da han kom listende hen og kiggede hende over skuldrene, brast han ud i komisk raseri:

"Nej, dette er da rent ad helvede til! … Dette ligner jo ingen ting mellem himmel og jord! … Vil du se, du kan rive det itu, og det i en fart."

Hun rejste sig op, med rødmende kinder og øjne, der strålede af iver og glæde over arbejdet; hendes fingre var fulde af røde og blå farver, som hun havde knust.

"Å, mester, hvad siger du!"

Dette "mester", der ellers lød så ømt og så lydigt, der udtrykte den ubegrænsede tillid, hun nærede til ham, og som hun havde valgt at kalde ham i stedet for "onkel" eller "gudfader", der efter hendes mening lød "dumt", dette "mester" havde for første gang et let oprørsk tonefald, der mindede doktoren om, at Clotilde

var et selvstændigt væsen, og at hun fordrede sin plads under solen.

For to timer siden havde hun lagt sin kopi af stokrosen til side og på et andet stykke papir havde hun henkastet en hel bunke blomster, så pragtfulde, så farverige, så vidunderligt formede, at de umuligt kunne vokse andre steder end i drømmenes dejlige land.

Det hændte hende undertiden, at hun lige med ét, midt i en rolig, hæderlig, fornuftig kopi, måtte kaste alting bort og lade sin stærke indbildningskraft have frit spillerum; og da frembragte hendes hastigt henflyvende hånd altid denne sælsomme, ildfulde blomsterpragt, så mangfoldig, at hun aldrig gentog sig, når hun skabte roser med blødende hjerter og perlende svovltårer, liljer, som lignede krystalurner, ja, blomster med ukendte, sære farver, der gik ud i stråler som stjerneglimt, og hvis bægre flagrede ud i rummet. I dag havde hun malet en regn af blege, fine stjerner, rislende i blide farver hen over papiret, der var som gennemhugget af sorte streger, trukket med fast hånd, mens der helt oppe i det ene hjørne åbnede sig en ukendt blomst, hvis knop endnu skjultes af dækbladenes kyske slør.

"En til, som du sømmer fast her på væggen," sagde Pascal, idet han pegede hen på de pasteller, der prydede spisestuen. "Gid du ville sige mig, hvad de egentlig betyder?"

"Det ved jeg ikke, mester, men jeg synes, det er smukt!"

I dette øjeblik kom Martine, doktorens eneste tyende, der styrede hele huset, hvor hun i tredive år havde været i tjenesten. Skønt hun var på den anden side de tres, havde hun også bevaret et ungdommeligt ydre, tavs og virksom vimsede hun

om i den evige sorte kjole og med det hvide, nonneagtige hovedtøj, der passede godt til det fredelige, blege ansigt, hvor de askefarvede øjne syntes udslukte.

Hun sagde ingenting, men satte sig ned på gulvet og gav sig i færd med at stoppe en gammel, broderet lænestol, hvis krølhår tittede ud gennem en rift.

I tre dage havde hun nu gået og luret på en lejlighed til at få dette hul syet sammen, nu skulle det gøres.

"Mens De er ved at stoppe," sagde doktoren og tog med begge hænder om Clotildes modstræbende hoved, "kunne De måske tage et sting her på denne lille hjernekiste, der har slemme sprækker!"

Martine så op på sin herre med et udtryk af tilbedelse i de afblegede øjne.

"Hvorfor siger herren nu det?"

"Fordi jeg har en anelse om, at det er Dem, lille Martine, der ødelægger mig dette skikkelige runde hoved med alskens forrykte indfald af den anden verden, med al Deres gudfrygtighed!"

De to kvinder udvekslede et meget sigende blik.

"Å, herren kan være ganske rolig, religionen ødelægger såmænd ingen mennesker, og når man ikke er enig om de ting, gør man bedst i at holde tand for tunge!"

Der blev en lidt forlegen pause, for dette var det eneste stridspunkt mellem disse tre, der ellers levede i uforstyrret fred og enighed.

Martine var 29 år, et år ældre end Pascal, da hun kom i hans tjeneste; han boede den gang i et smukt, lille, hvidt hus i den ny by, og havde lige nedsat sig som læge i Plassans. Og tretten år

senere, da Saccard, Pascals broder, ville gifte sig igen og sendte sin moderløse syvårige lille Clotilde til ham fra Paris, var det igen Martine, der tog sig af barnet, gik i kirke med hende og meddelte hende lidt af den inderlige tro, hun altid selv havde ejet, mens doktoren med de frisindede anskuelser lod dem gøre, hvad de havde lyst til; han mente ikke, han havde ret til at berøve nogen den lykke at tro. Senere hen nøjedes han med at våge over den unge piges undervisning og at give hende sunde og nøjagtige tanker om alting.

I de sidste seksten år havde disse tre levet her på "Souleiade", en lille ejendom i udkanten af byen, et kvarters vej fra Saint-Saturnins' domkirke, og deres tilværelse var gledet stille og fredeligt hen. Doktoren var optaget af vigtige undersøgelser, men han ængstedes en gang imellem ved tanken om de mulige sammenstød, der kunne blive en følge af de to kvinders gudfrygtighed.

Pascal gik et øjeblik med formørket ansigt op og ned ad gulvet. Så tog han til orde med sin vante åbenhjertighed; han plejede at tale rent ud af posen.

"Ser du, min egen pige, alle disse fantasterier og mysterier forstyrrer mig din smukke, klare hjernekiste … Din Vorherre kunne godt have undværet dig, og så kunne jeg have beholdt dig for mig selv … jeg tror, det havde været bedre for dig!"

Men med dirrende stemme og lynende øjne, der så lige på onklen, svarede den unge pige dristigt:

"Det ville være bedre for dig, mester, om du ikke så på alting med kødets øjne … Der er meget, du ikke kan se, eller rettere ikke vil se, hvorfor skal det være således?"

Her kom Martine hende til hjælp efter ringe evne: "Det er et sandt ord, og herren, der er en engel, for det skal alle vide, at han er, skulle gå med os i kirke, det er vist og sandt! Vorherre ville nok frelse ham! Når jeg tænker på, at herren ikke kommer til at gå lige ind i Paradiset, så ryster jeg over hele min syndige krop!"

Han stod stille, så på disse to, der ellers var ham hørige og lydige, der lå for hans fødder og elskede ham med hele den sjæl, hans uendelige godhed og uforanderlige munterhed havde vundet. Han åbnede allerede munden for at give dem et hårdt svar, da han indså, hvor ørkesløs denne samtale måtte være.

"Å, lad mig være fri for det vås! … Jeg gør meget bedre i at bestille noget end stå her og præke for jer to … så, nu vil jeg ikke på nogen måde forstyrres; hører I?"

Med lette skridt gik han ind i sit værelse i den anden ende af salen, hvor han havde indrettet sig et laboratorium, og lukkede døren i lås efter sig. Her var det, han lavede lægemidler, som han aldrig talte om. Og straks efter hørte man lyden af en støder, der med regelmæssige slag arbejdede i morteren.

"Så," sagde Clotilde smilende, "nu er han på færde i sit "helvedeskøkken", som bedstemoder siger."

Hun satte sig stille hen til sin stokrose, som hun gav sig til at kopiere med faste nøjagtige streger, med matematisk nøjagtighed, hun traf de violette bægerblades farvetone, afstribede dem med gult, udfandt de allerfineste overgange og afskygninger med forbavsende hurtighed.

"Ak, ja, ja!" mumlede Martine hen for sig – hun sad igen på gulvet og stoppede stolen med uldgarn, "det er da en ren elendighed, at sådan en ejegod mand med vilje skal støde

frelsen fra sig! For, sandt er det, i de tredive år, jeg har kendt ham, har han ikke gjort noget kræ fortræd … Han har et hjerte af det pure guld, tog gerne maden ud af munden på sig selv for at give den til andre … og så venlig, som han er! Altid glad og fornøjet, en ren velsignelse er det at have med en sådan mand at gøre! Det er forskrækkeligt, at han ikke vil slutte fred med Vorherre! … Men hør, frøken, skal vi to ikke tvinge ham til det, De og jeg?"

Clotilde var forbavset over Martines lange tale, hun så alvorligt frem for sig og lovede at gøre sit.

"Jo, Martine, det har De ret i, vi skal nok vinde ham, få ham ind på den rette vej til salighed!"

Atter blev der stille, da ringede det på den lille klokke ved døren. Martine så forundret op fra sit arbejde og mumlede noget om, at man måtte være lidt til en side, når man gad gå ud i den stegende hede. Imidlertid rejste hun sig, åbnede døren og sagde så:

"Det er fru Félicité!"

Den gamle fru Rougon kom hastigt ind, til trods for sine firs år steg hun op ad trappen så let som nogen ung pige; hun var og blev den lille mørke, livlige græshoppe fra fordums tid. Nu var hun overmåde fint klædt, i svært, sort silke, og set bagfra kunne man godt antage hende for en ung dame, for hendes figur var slank og smuk, og hendes bevægelser spændstige og hurtige, mens ansigtet var tørt og indskrumpet, skønt de sorte øjne endnu kunne skyde lyn, og skønt smilet havde bevaret en sær magt.

"Hvad, er det dig, bedstemoder!" udbrød Clotilde og gik hende i møde. "Er det muligt, at du vover dig ud i den solhede?"

Félicité kyssede hende på panden, lo og svarede: "Å, solen og jeg, vi er gamle, gode venner!"

Derpå vimsede hun hen til et af vinduerne og lukkede skodderne op med et rask tag.

"Så lad dog dagens lys komme ind! Hvor kan I holde ud at famle om i sådant et mørke! Hjemme hos mig får solen lov at skinne!"

Gennem det åbne vindue trængte et blændende dagskær, en strøm hed luft ind i salen, og under den violblå himmel strakte landet sig døsigt i den tilintetgørende lamslående varme, til højre over de rosenrøde tage hævede sig domkirkens klokketårn, et gyldent tårn, hvis fremspringende kanter skinnede som blegede ben i det voldsomme sollys.

"Ja," vedblev Félicité, "jeg skal om lidt til Tulettes, og så ville jeg høre herind, om lille Charles var her, jeg ville tage ham med … Men han er her nok ikke, som jeg ser, så må det være til en anden dag."

Og mens hun kom med denne grund til sit besøg, fo'r de sorte, søgende øjne rundt i alle krinkelkroge. Forresten frittede hun ikke videre ud om Charles, spurgte efter sin søn, og da hun hørte støderen gå i værelset ved siden af, udbrød hun:

"Nå, han har travlt i sit helvedeskøkken! … Forstyr ham bare ikke, jeg vil ham ingenting."

Martine rystede på hovedet og erklærede, at hun skulle nok tage sig i agt for at kalde på sin herre, og atter blev der stille, mens Clotilde tørrede sine fingre af på en klud, og Félicité trippede og så sig om med nysgerrige miner.

Gamle fru Rougon havde nu snart i to år været enke. Hendes mand var blevet så uformelig svær, at han ikke mere kunne gå,

og var død pludselig i et kvælningsanfald den tredje september 1870, natten efter den dag, han havde hørt om katastrofen ved Sedan. Efterretningen om, at den regering, han bildte sig ind at have grundlagt, var styrtet, lod til at have truffet ham som en lynstråle. Derfor ville Félicité heller ikke høre et ord mere om politik, hun levede som en dronning, der havde givet afkald på tronen. Alle vidste, at Rougon'erne i 1851 havde frelst Plassans fra anarkiet ved at hjælpe med til statskuppets gennemførelse, at de nogle år senere atter havde erobret byen fra de republikanske og legitimistiske kandidater og overgivet den i en bonapartists hænder.

Lige indtil krigen havde kejserdømmet hersket i uindskrænket vælde, det havde været så mægtigt, at folkeafstemningen havde fået knusende flertal i Plassans. Men efter Sedan blev byen igen republikansk, Saint-Marc-kvarteret faldt hen til kongeligsindede underfundigheder, mens det gamle og det ny kvarter havde valgt en deputeret, der vel var liberal, men havde et let anstrøg af orleanisme, og dog var rede til helt at gå over til republikken, hvis den gik af med sejren. Derfor det var jo en selvfølge, at fru Rougon havde tabt interessen for politik, hun var en klog dame og fandt sig i sin stilling som styrtet herskerinde.

Men alligevel havde hun meget at sige, der var over hende en luftning af sørgmodige minder fra en stor, svunden tid. I atten år havde hun hersket. Historien om de to sale, den gule sal, hvor statskuppet var bragt til modenhed, og den grønne sal, der senere hen havde været neutral grund, hvor Plassans endelig var blevet erobret, om dem talte man nu som om sagn, der stadig blev smukkere, alt som år føjedes til år.

Desuden var hun meget rig, og folk syntes, hun bar faldet med beundringsværdig ro, hun klagede aldrig og havde i sit lange liv været med til så meget, set så megen rasende begærlighed, så mange frygtelige planer og så umådelig en tilfredsstillelse af alle menneskelige lidenskaber, at hun fik et storslået præg. Nu var hendes eneste glæde i fred at nyde sin store rigdom og sin glimrende fortid; hun havde kun én attrå, ét ønske: at forsvare sin historie, at udslette og fjerne alt, hvad der senere hen kunne tilsmudse hendes minde. Hendes stolthed, der næredes af de to ovenomtalte storværker, som folk endnu talte om, vågede med skinsyg nidkærhed, hun ville kun overleves af store og gode gerninger, ville betragtes som en falden dronning, når hun gik gennem byen.

Hun gik hen til Pascals dør, lyttede til den evindelige støj af morter og støder derindefra. Derpå kom hun med bekymrede miner hen til Clotilde.

"Hvad er det dog, han står og roder med? Du ved vel, at han ødelægger sig selv med sin forbistrede mikstur, den ny, han har opfundet. Jeg hører, at han forleden igen har været nær ved at tage livet af en af sine patienter!"

"Å, bedstemoder!" udbrød den unge pige.

Men nu kunne intet standse fru Félicité.

"Jo, det er, som jeg siger! Og sladderkællingerne fortæller rigtignok meget værre ting om Pascal … Gå du bare ud i forstaden og spørg om vor kære doktors rygte … De vil straks sige dig, at han støder dødningeben i nyfødte børns blod."

Denne gang oprørtes endog den ærbødige Martine. Hun gjorde ivrigt indsigelse, mens harmen drev blodet op i Clotildes kinder.

"Å, bedstemoder, hvor gider du komme med sådanne fæle historier … især om mester, der har så stort et hjerte og aldrig tænker på andet end andres velfærd og lykke!"

Men da den gamle dame mærkede, hvor vrede de andre blev, indså hun, at hun var gået en smule for hastigt til værks og blev meget indsmigrende.

"Mit søde pus! – – Det kunne da aldrig falde mig ind at tro sådant noget, jeg gentager jo bare de dumheder, der er i omløb, for at vise dig, at Pascal virkelig har uret i at kimse ad den offentlige mening … Han tror, at han har opfundet et nyt lægemiddel, Gud bevares, det er jo mageløst! … Jeg vil hellere end gerne antage, at han med det kan helbrede alle mulige sygdomme, som han hader. Men hvad skal dette hemmelighedskræmmeri betyde? Hvorfor handler han ikke åbenlyst? Og især ærgrer det mig, at han prøver sine mirakelkure på det græsselige rak og pak i det gamle kvarter og ude på bondelandet, i stedet for på nette, ordentlige folk i byen, dér ville han høste både hæder og fortjeneste … Nej, mit pus, din onkel har nu altid været lidt underlig."

Hun talte i en sørgmodig tone, man så, at hun virkelig var bedrøvet.

"Du ved selv, at vi, Gud være priset, har haft store mænd nok i familien; mine andre sønner har sandelig gjort mig ære! Se nu først din onkel Eugène Rougon, han var højt på strå, i tolv år minister, næsten kejser! Og gennem din faders hænder er der da gået millioner, han har været med ved alle de storartede arbejder, der er udført i Paris, og som har forvandlet hovedstaden. Jeg taler ikke om Maxime, din broder, så fin og fornem! Eller om dine to fætre, Octave Mouret, en af den

parisiske handels spidser, og vor kære fader Serge, der formelig er en helgen! … Men det ærgrer mig, mere end jeg kan sige, at Pascal ikke træder i de andres fodspor, at han graver sig ned i dette hul og lever som en halvtosset, gammel særling …"

Clotilde ville svare, forsvare "mester", men den gamle dame lagde kærtegnende sin hånd over den unge piges mund.

"Nej, nej, lad mig nu tale ud … Ingen ved bedre end jeg, at Pascal er langt fra at være en tosse … hans arbejder har skaffet ham et navn mellem vore første læger … men jeg havde rigtignok tænkt mig hans fremtid ganske anderledes! Ja, jeg havde tænkt mig ham som læge her i Plassans, med stor, fin praksis, betydelig formue, ordner, æresbevisninger, kort sagt i en stilling der nogenledes svarede til, hvad vi er vant til i familien! … Å ja, mit pus, nu kommer det, der især bedrøver mig; det er, som om han ikke hørte med til familien, og det er ham, der har trukket sig tilbage fra os andre. Allerede da han var dreng, sagde jeg tit og mangen gang til ham: "Hvor i Himlens navn kommer du fra, barn! Du ligner jo ingen af os!" Her rettede hun sin lille skikkelse, blev formelig stor i bevidstheden om sin og familiens uantastelige storhed, der nu var blevet hendes eneste lidenskab, hendes glæde, hendes stolthed.

Da hun nu igen gav sig til at vimse om, blev hun helt forskrækket ved at opdage den avis, hvor doktoren havde udklippet artiklen om Saccard, og som nu lå på gulvet. Ved synet af hullet, forstod hun det hele, for med et stod hun stille, lod sig falde ned på en stol, som om hun pludselig kom i tanker om grunden til sit besøg hos Pascal.

"Din fader er jo blevet redaktør af *Nutiden*," sagde hun i en kort tone.

"Ja," lød Clotildes sindige svar. "Det sagde mester, han læste det i bladet dér."

Félicités øjne hvilede på Clotilde med et spændt og uroligt udtryk, thi for hende var det en yderst vigtig begivenhed, at Saccard, sønnen, var gået over til det republikanske parti. Efter kejserdømmets fald havde han vovet sig tilbage til Frankrig til trods for den dom, der var overgået ham som direktør for Universalbanken, hvis kæmpemæssige fallit var gået kort forud for kejserdømmets.

Han måtte sagtens være kommet på fode igen ved rige mænds indflydelse, ved en eller anden snedig plan. Han var ikke alene benådet, men allerede i færd med at starte nye, betydelige foretagender; han var en meget virksom journalist og fik sin del af alle mulige bestikkelser.

Fru Félicité mindedes stridighederne og uvenskabet mellem ham og hans broder Eugène, som Saccard så mangfoldige gange havde undergravet og bragt i forlegenhed, nu kunne det måske blive Saccards lod at hjælpe og støtte den fordums store mand, der kun var deputeret og i Kammeret ikke spillede andet end en ubetydelig rolle som sin faldne herres talsmand og forsvarer, en rolle, han udførte lige så stædigt som hans gamle moder, der uafladelig stod på familiens storhed og ukrænkelige værdighed. For hun lystrede blindthen sin ældste søn, han var for hende familiens ørn, selv i hans nuværende beskedne stilling; dog hang hun også ved Saccard i sin umættelige tørst efter berømmelse, desuden var hun stolt af Maxime, Clotildes broder, der efter krigen atter var flyttet ind i sin elegante

ejendom ved Boulogneskoven, hvor han levede af den formue, hans hustru havde efterladt ham; han levede stille og forsigtigt, følte sig egentlig meget syg, var stadig angst for at blive ramt af lamhed.

"Redaktør af *Nutiden*!" gentog hun, "det er lige så godt som en ministerportefølje … min pige! … Og så havde jeg nær glemt at fortælle dig, at jeg har skrevet til din broder om at komme herud og besøge os. Det vil adsprede ham, det vil gøre ham godt. Der er jo også dette barn, den stakkels Charles …"

Hun sagde ikke mere, for dette var jo også en af hendes hemmelige bekymringer: Charles var Maximes søn, et barn, han havde fået med en tjenestepige, da han kun var sytten år, og som nu levede her i Plassans; den lille var noget svag på forstanden, han boede nu hos den ene, nu hos den anden af familien, og var dem alle til besvær og byrde.

Hun ventede en stund på en bemærkning af Clotilde, en eller anden ytring, der kunne give hende lejlighed til at komme frem med, hvad hun havde at sige, men da hun så, at den unge piges ansigt var ligegyldigt, at hun var beskæftiget med at ordne sin pult, kastede hun et blik til Martine, der stadig stoppede riften i stolebetrækket, som om hun var både døv og stum og bestemte sig til at gå løs på sagen.

"Så din onkel klippede den artikel ud?"

Clotilde smilede roligt.

"Ja, og så puttede mester udklippet i en af dokumentpakkerne. Å ja, der er nok optegnelser dér! Fødsler, dødsfald, de ubetydeligste begivenheder, alting vandrer den vej! Dér har han også stamtræet, du ved nok familiens stamtræ,

som han stadig har travlt med!" Gamle fru Félicités øjne skød lyn. Hun så vist på den unge pige.

"Kender du noget til disse aktstykker, Clotilde?"

"Å nej, bedstemoder, dem taler mester aldrig om, han har jo forbudt mig at røre ved dem!"

Men det troede bedstemoderen ikke på.

"Å snak, du kan jo komme til dem, når du vil, du må bestemt have kigget i dem?"

Med et roligt smil forsikrede Clotilde hende om sit fuldstændige ukendskab med papirerne.

"Nej, bedstemoder, når mester forbyder mig noget, må han vel have sine grunde, og så lystrer jeg altid!"

"Så hør, mit søde barn," udbrød fru Félicité og lod sig rive hen af sin lidenskab, "du ved, hvor meget Pascal holder af dig, han ville måske høre på dig, og du burde sandelig bede ham brænde alt det stads, for hvis han gik hen og døde, og fremmede fandt alle de fæle ting her, ville vi alle til hobe være ødelagte, vanærede!"

Å ja, disse frygtelige papirer, om natten fløj de om hende som onde drømme, hun så bogstaverne lyse som ildskrift, så sin slægts sande historie, dens legemlige svagheder, hele vrangsiden af dens hæder, den vrangside, hun higede efter at grave ned med de afdøde forfædre! Hun vidste, hvorfor doktoren havde det indfald at samle papirerne lige fra den første tid, han havde beskæftiget sig med arvelighedsspørgsmålet, vidste, hvorledes han havde givet sig til at studere sin egen slægt, fordi han var blevet slået af de typiske tilfælde, han dér forefandt, og som støttede de love, han troede at have opdaget. Det var jo et såre nærliggende felt, han

havde det ved hånden, han kendte det til bunds. Og med den urokkelige standhaftighed, man træffer hos videnskabens sande dyrkere, havde han nu snart i 30 år ophobet en samling af de mest indgående optegnelser, havde ordnet alt, lavet et stamtræ for slægten Rougon-Macquart, samlet en bunke aktstykker, der kun var kommentarer, men propfulde af beviser for hans teoriers rigtighed.

"Ak ja, ak ja," vedblev fru Rougon ivrigt, "de skulle alle sammen kastes på ilden, disse forbistrede papirer, der ikke levner os ære for fire skilling!"

Og da Martine rejste sig op for at gå ud af stuen, standsede fru Félicité hende med en hastig håndbevægelse.

"Nej, nej, bliv De bare, Martine. De hører sandelig med til familien nu!"

Derefter gik hun videre med næsten hvæsende stemme:

"En bunke løgne, en masse ondskabsfuld sladder; alle disse græsseligheder, vore fjender har opfundet af misundelse over vore triumfer … Tænk på det, min pige! Om os alle sammen, om din fader, om din moder, om din broder, de rædsomste historier!"

"De rædsomste historier? Men bedstemoder, hvor kan du dog vide det?"

Hun tav et øjeblik.

"Å – det er noget, jeg tror for ganske vist! … I alle familier er der sket sørgelige ting, som kan misforstås! Se nu f.eks. vor gamle moder, den kære ærværdige tante Dide, hun har snart i 21 år været på sindssygeanstalten ved Tulettes. Skønt Gud i sin nåde har skænket hende et langt liv, hun bliver nu de 104 år, har han ramt hende hårdt ved at berøve hende fornuftens brug, det

er der ingen skam i, ved jeg, men hvad der ærgrer mig, hvad jeg ikke kan tåle, det er, at vi alle skal være gale … Og hør så videre! Om din grandonkel Macquart gik der i sin tid slemme rygter, nå, han har ikke alle dage opført sig som han burde, jeg vil ikke tage ham i forsvar. Men nu, nu lever han net og anstændigt på sin lille gård Tulettes, lige i nærheden af vor stakkels moder, som han våger over som en god, kærlig søn. Jeg vil kun nævne som sidste eksempel din egen broder Maxime; han har begået en stor fejl, da han forførte den lille tjenestepige og blev fader til den stakkels Charles, der ikke er rigtig i hovedet. Nå, men må jeg spørge, om det morer dig at høre, at din brodersøn er således på grund af galskab, han har arvet efter sin tipoldemoder, den velsignede gamle kone, som han er så glad ved at være hos, det stakkels barn? Nej, på den måde er jo alt familieskab umuligt! Man kan da heller ikke plukke alting itu. Nerver mig hist og muskler mig her … Det kan give et menneske væmmelse ved livet!"

Clotilde havde opmærksomt lyttet til hendes ord. Hun stod alvorlig og høj i den lange, sorte bluse, med hængende arme og sænket blik. Efter en pause svarede hun langsomt:

"Det er jo videnskab, bedstemoder."

"Videnskab!" udbrød Félicité og trippede af lutter ivrighed, "nå, det må jeg sige, det er en nydelig videnskab den, der sætter menneskene op imod det, som burde være dem helligt! Når de får alting ødelagt, har de gjort et net stykke. Arbejde! … De dræber al ærbødighed, de dræber familien, de dræber Vorherre selv …"

"Å nej, det må fruen ikke sige!" lød det klagende fra Martine, hvis indskrænkede, fromme sjæl oprørtes. "Fruen må ikke sige,

at herren dræber den gode Gud!"

"Jo, min gode pige, det gør han alligevel! … Og ser I, det er en forbrydelse at gå lige ud i fortabelse på denne måde. I holder ikke af ham, nej, det gør I slet ikke, siden I, der begge to har den lykke at være troende, intet gør for at bringe ham ind på den rette vej! … Å, jeg skulle bare være i jeres sted! Jeg skulle hugge dette græsselige skab i hundrede stykker, og lave et ordentligt bål af alle de gudsbespottelser, det er fuldt af!"

Hun stod foran skabet, målte det med sine lynende øjne, som ville hun storme løs på det, splitte det ad, tilintetgøre det, lille og vindtør og gammel som hun var. Derpå slog hun hånligt ud med hånden og sagde:

"Og der er endda mangt og meget, han slet ikke forstår til trods for al sin videnskab!"

Clotilde stod i dybe tanker, hun stirrede hen for sig og så gentog hun med dæmpet stemme, som talte hun med sig selv:

"Det er sandt! Mangt og meget forstår han slet ikke … Der er altid dette hinsidige … Og det er det, der oprører mig, giver anledning til strid mellem os … for jeg kan ikke, som han, se helt bort fra mysteriet, det foruroliger mig, ængster mig, ja piner mig … alle disse ukendte magter og kræfter, der rører sig i det dirrende mørke, langt borte, hinsides …"

Hendes stemme blev en utydelig mumlen.

Nu kom Martine, der havde set bedrøvet og vred ud, også med sit besyv.

"Jamen, frøken … Tænk nu bare, om det var sandt, om herren gik fortabelsen i møde, for de stygge papirers skyld? … Kan vi to nu også lade ham bære sig således ad? Jeg ved jo, at han altid har ret; hvis han kom og sagde, jeg skulle kaste mig ned fra

terrassen dér, så gjorde jeg det uden at kny. Men når der er tale om hans sjæls frelse, å ja da, så ville jeg gøre mit for at hjælpe ham, enten han nu ville eller ej. Og jeg ville bruge alle de midler, der stod til min rådighed, jeg ville bruge magt; det er alt for græsseligt at tænke på, at han ikke skulle komme i Himlen sammen med os."

"Det var ret, min pige," sagde Félicité og nikkede. "De holder da af Deres herre på en fornuftig måde!"

Clotilde stod mellem de to ældre kvinder, hun havde endnu ikke taget parti. Hendes tro bøjede sig ikke helt under dogmerne, hendes religiøse følelse var alt for åndig til at hænge sig i håbet om et paradis, om et fredens hjem, hvor man skulle mødes med sine kære. Hos hende var der kun en trang til noget hinsides, en overbevisning om, at denne store verden ikke hører op ved det håndgribelige, at der er en hel usynlig verden, som man må regne med.

Den gamle, erfarne bedstemoder og det hengivne, trofaste tyende gjorde hende ængstelig for den "mester", hun elskede så højt. Holdt disse to da mere af ham, var deres kærlighed fornuftigere, mere klartskuende, de ville jo have, han skulle stå pletfri, frigjort for alle sine særheder, ren nok til at tælles blandt de udvalgte?? Hun mindedes sætninger fra gudelige bøger, huskede på den evige strid mod mørkets ånd, og de omvendelser, der gennem kamp fuldbyrdedes til troens ære. Burde hun ikke påtage sig dette hellige hverv, burde hun ikke frelse hans sjæl, enten han ville eller ej?

"Naturligvis," sagde hun endelig, "ville jeg være glad, hvis han ville lade være at bryde sit hoved med at samle disse papirer i

bunke, naturligvis ville jeg være lykkelig ved at have ham med mig i Guds hus."

Da fru Rougon så, Clotilde var ved at give efter, udbrød hun, at de straks måtte sætte sig i bevægelse, og Martine støttede hende med den myndighed, hun virkelig besad dér i huset. De gik begge to hen til den unge pige, begyndte at formane hende med dæmpet stemme, som havde de sammensvoret sig om at udvirke et sandt vidunder, en guddommelig glæde, der ville sprede et frydefuldt lys over doktorens hjem.

Det ville dog være mageløst, om de kunne forsone ham med Vorherre – og hvor ville det ikke være dejligt at leve her i salig endrægtighed med én tro og én gud!

"Men hvad vil I egentlig have, at jeg skal gøre?" spurgte Clotilde, der omsider lod til at gå over på deres parti.

I dette øjeblik hørtes lyden af Pascals støder højere og mere bestemt fra det tilstødende værelse. Og fru Félicité, der lige skulle til at tale, tav og vendte lidt ængstelig hovedet mod døren. Så hviskede hun:

"Du har jo nøglen – eller du ved, hvor han gemmer den?"

Clotilde svarede ikke, gjorde en bevægelse, som udtrykte, hvor nødigt hun gik ind på sligt et forræderi mod "mester".

"Du er et barn! Jeg sværger dig, at jeg intet skal tage, ikke bringe noget i uorden … Men, siden vi nu er ene her, og Pascal aldrig viser sig før middag, kan vi jo kigge lidt i de pakker, bare se, hvad de indeholder … Å, bare kaste et blik i dem … Det giver jeg dig mit ord på …"

Den unge pige betænkte sig endnu.

"Måske er det blot noget, jeg går og bilder mig ind … det kan godt være, der slet ikke er de stygge ting, jeg ængster mig for."

Dette bestemte Clotilde til at handle. Rask ilede hun hen til skrivebordsskuffen, tog nøglerne og lukkede skabet op.

"Se, bedstemoder, deroppe på øverste hylde ligger pakkerne!"

Uden at mæle et ord var Martine gået hen til doktorens dør, hvor hun lyttende stod skildvagt, mens fru Félicité, målløs af sindsbevægelse, fæstede de flammende øjne på den øverste hylde. Dér lå de altså, de frygtelige aktstykker, der som en mare forstyrrede hendes nattero! Hun kunne se dem, kunne bemægtige sig dem! Hun rettede sin lille, tørre skikkelse så meget, hun kunne.

"De ligger alt for højt oppe, mit pus!" sagde hun så, "du må hjælpe mig, række mig dem!"

"Nej, bedstemoder, det må du ikke forlange af mig! – Tag selv en stol …"

Félicité tog stolen, steg let op på den, men hun kunne endda ikke nå hylden. Hun strakte sig alt, hvad hun formåede og kunne netop med fingerspidserne kradse på de blå papomslag, som hendes hånd, rystende af begærlighed, befølte. Pludselig hørtes et bums, det var et stykke marmor, en prøve, doktoren havde brugt ved sine geologiske studier, og som hun uforvarende havde revet ned fra en lavere hylde.

Straks standsedes lyden af støderen, og Martine råbte med kvalt stemme:

"Tag Dem i agt, frue, dér kommer han!"

Men Félicité hørte i sin iver ikke advarslen, hun rørte sig ikke, stod på stolen med løftet arm, da Pascal hurtigt trådte ind. Han troede, der var sket et eller andet uheld, og stod aldeles forfærdet ved synet af moderen på stolen. Martine var faret fra døren, og Clotilde rørte sig ikke, ventede med vidt opspilede

øjne og blege kinder på, hvad onklen ville sige. Da han havde forstået, hvad her gik for sig, blev han lige så hvid i ansigtet som den unge pige, harmen kogte op i ham.

Gamle fru Rougon lod sig imidlertid ikke forbløffe. Da hun så, at hun denne gang havde tabt spillet, sprang hun ned fra stolen, uden nogen hentydning til det, hun havde haft i sinde at gøre.

"Nå! Er du dér! Jeg ville ikke forstyrre dig … jeg kiggede bare i forbigående ind til Clotilde. Men nu har jeg snakket to timer bort, jeg må af sted i en fart. Hjemme kan de vist ikke forstå, hvor jeg bliver af! … Farvel, så ses vi på søndag! …"

Hun nikkede til Clotilde, smilede til sønnen, der lod hende gå uden at sige et ord til hende; hun var jo hans moder, og han skyldte hende ærbødighed; således havde han bestandig i de senere år opført sig mod hende, han ville frem for alt undgå en forklaring, han anede, at den ikke ville gå af i fred og ro. Han kendte hende, ville gerne tilgive hende; i sin overbærenhed som læge skrev han alt på arvelighedens, omgivelsernes, omstændighedernes regning. Og desuden, var han ikke hendes søn? Det var der ingen tvivl om, og til trods for alle de frygtelige opdagelser, han gjorde, nærede han en dyb rodfæstet hengivenhed for familien.

Da fru Rougon var borte, brød hans vrede løs over Clotildes hoved. Han så slet ikke på Martine, holdt blikket fæstet på den unge pige, der ikke slog øjnene ned, men modigt tog ansvaret for sin handling på sig.

"Du – du!" brød han omsider ud.

Han greb hende om armen, klemte hende, så hun gerne kunne have skreget højt. Men hun så ham stadig lige ind i

ansigtet, uden at bøje sig, uden at opgive sin plan eller sin personlighed. Og hun var smuk, som hun stod dér, trodsig og rank i det lange, sorte bluseforklæde, med det lyse unge ansigt; den lige pande, fine næse, faste hage gav hende et krigerisk præg, en oprørsk skønhed.

"Du, der er min lærling, min ven, som jeg har opdraget, som kender mine tanker, som jeg har givet en del af mit hjerte og mit hoved til! Jeg sagde det jo nys, jeg burde have beholdt dig helt for mig selv, ikke have ladet den bedste del af dig løbe over til din dumme Vorherre!"

"Å herre, nu spotter De Gud!" udbrød Martine, som var gået hen til doktoren og nu gerne ville lede en del af vreden over på sig.

Men Pascal lagde slet ikke mærke til hende. Han brød sig kun om Clotilde, og han var som forvandlet i sin retfærdige harme, i sin sårede kærlighed: det smukke ansigt formeligt lyste, omgivet som det var af det hvide hår og det hvide skæg. Endnu et øjeblik så de på hinanden uden at slå øjnene ned.

"Du, du!" gentog han med dirrende stemme.

"Ja, netop jeg! Hvorfor skulle jeg ikke holde lige så meget af dig, som du af mig? Og når jeg tror, du er i fare, er det da kun naturligt, at jeg prøver på at redde dig, mester! Du bekymrer dig om mine tanker og meninger, du vil jo også have, jeg skal tænke som du!"

Aldrig før havde hun således holdt stand overfor ham.

"Men du er jo en lille pige, som ingenting ved!"

"Nej, jeg er ingen lille pige, jeg er en sjæl, og om den ved du ikke en smule mere end jeg!"

Han slap hendes arm, gjorde en brat håndbevægelse, og et øjeblik herskede en højtidelig tavshed, der var fuld af alvorlige tanker, af ørkesløs strid, som han ikke gad tage fat på. Med kraftig hånd havde han åbnet de midterste skodder, for dagen hældede allerede, og værelset fyldtes med skygge. Så gik han tilbage i stuen. Men Clotilde trængte til luft og lys, hun trådte hen til det åbne vindue. Nu var den stegende solglød dæmpet, fra den ophedede bleggrå himmel dirrede der endnu en varmeregn, men fra den brændende jord steg et pust, hvori aftenens kølighed allerede sporedes.

Neden for terrassen sås først jernbanelinjen, stationens bygninger og maskinhuse, længere henne betegnede en række popler Viorneflodens løb gennem den udstrakte slette, fra hvilken Sainte-Marthes højder løftede sig, det var rødligt terræn med terrasseformede olivenplantager, der støttedes af stengærder, helt oppe på toppen udbredte mørke fyrreskove deres kroner: et stort sørgmodigt amfiteater brændt og stegt af solen med en murstensrød farvetone, kranset af den grønne frynse, som tegnede sig mod himlen.

Til venstre åbnede La Seille sin snævring; dér lå store bunker sammenramlede gule sten midt i det blodrøde grus, ovenover hævede en svær klippemur sig som en kæmpemæssig bom; men Viornedalen sås til højre, og netop dér i åbningen lå Plassans med sine røde, teglhængte tage, sine gamle uordentligt spredte huse, over hvilke de store elme løftede deres hundredårige kroner, som atter blev små under Saint-Saturnins høje tårne, der i stille ensom højhed skinnede som det klare guld i den nedgående sols sidste stråler.

"Ak, du gode Gud!" sagde Clotilde langsomt, "hvor man dog må være hovmodig for at tro, man kan tage med sin hånd på alt og forstå alt!"

Pascal stod igen på stolen, han ville se efter, om alle familiepapirerne var på deres plads. Så tog han det lille stykke marmor op, lagde det igen ind i skabet, lukkede dette og puttede nøglen i sin lomme.

"Ja," svarede han så, "prøve på at vide alt, og især ikke blive fortumlet over det, man ikke ved, det, man sagtens aldrig får at vide!"

Martine var igen gået hen til Clotilde for at støtte hende og vise doktoren, at de to var enige, og Pascal forstod dem, forstod, at de rottede sig sammen, forstod, at han måtte forsvare sig mod deres angreb.

Efter nogle års forgæves forsøg brød nu fjendtlighederne ud i lys lue, videnskabsmanden, forskeren så sine egne rejse sig i oprør med den bedste vilje til at hæmme hans tanke, ødelægge hans værk. Intet er frygteligere end at leve i hus med forrædere, at blive pint og jaget og bestjålet af dem, man elsker, af dem, der elsker én! Og denne sørgelige tanke holdt nu sit indtog i Pascals sjæl.

Han så deres øjne fyldes med tårer, han blev selv grebet af en uendelig sørgmodighed, mens denne skønne dag gled over i aftenens stilhed og mørke. Al hans munterhed, al hans godhed, der havde sit udspring i hans glæde over livet, forsvandt i dette øjeblik.

"Ak, min egen pige, og du, min stakkels Martine, I bilder jer ind, at I arbejder på min lykke, men herregud, hvor vi alle tre dog vil blive ulykkelige, hvis I fremturer i jeres tåbelighed."

2

Allerede klokken seks næste morgen var Clotilde vågen. Hun var gået i seng uden at blive gode venner med Pascal, og hendes første fornemmelse, da hun slog øjnene op, var en dump sørgmodighed, en trang til øjeblikkelig forsoning, hun kunne ikke holde ud, at "Mester" var vred på hende.

Hastigt sprang hun op og åbnede skodderne for begge vinduerne; solen stod allerede højt på himlen, to brede lysstrimer trængte ind i hendes kammer, der lå hen i halvmørke med en vag duft af ungdommens sunde søvn og nu fyldtes med et frisk pust af morgenluften. Clotilde gik tilbage og satte sig et øjeblik tankefuld på sin seng, kun iført sin snævre natkjole, der gjorde hende endnu slankere med de lange runde ben, den runde barm, den runde hals og de runde, smidige arme, der hang slapt ned langs hendes smækre midje; hendes glatte hud var ren som mælk, blød som silke.

Hun havde udviklet sig usædvanlig langsomt; fra tolv til atten år havde hun været som en lang opløben dreng, der fo'r omkring i haven og gerne klatrede op i træerne, men nu var hun blevet en ung, yndig jomfru, en fin, elskelig skabning.

Hun sad med blikket åndsfraværende fæstet på væggen lige overfor. Skønt Souleiade skrev sig fra det attende århundrede, måtte den være blevet møbleret på ny under det første kejserdømme, for mønstret i det gammeldags sirts, Clotildes kammer var betrukket med, forestillede sfinkser omgivet af egeløvskranse. Farven havde fordum været rød, nu var den bleget og havde et appelsingult skær.

Gardiner og sengeomhæng var af samme stof, men de var i vask falmet endnu mere; dog var det overordentlig fint og yndigt, denne afdæmpede farvetone med et vagt morgenrødeskær. Den seng, der oprindelig hørte til dette værelse, var så gammel, at den ikke kunne bruges, derfor havde Clotilde fået en anden, som også skrev sig fra det første kejserdømmes tid: lav og bred, af gammelt mørkt mahogni, med svære hjørnebeslag af messing og fire høje stolper med en messingsfinks på toppen. Hele møblementet passede til sengen, et skab med søjler, en kommode med hvid marmorplade og en lille messingopsats ovenover, et højt, prægtigt toiletspejl, en meget stor chaiselong med stive ben, stole med lige ryg i lyreform. Den stormægtige seng livedes op af et tæppe, syet af et broderet skørt fra Louis den Femtendes tid; en hel masse puder gjorde den stive, hårde chaiselong både blød og magelig, desuden var der to hylder og et bord, alle tre beklædt med brogede silkestoffer, som Clotilde havde fundet på bunden af et væggeskab.

Omsider fik den unge pige sine strømper på, stak armene i en løsthængende morgenkjole af hvidt piké, fødderne i sine grå lærredstøfler og løb så ind i sit lille påklædningsværelse, der vendte ud til den anden side af huset. Det var ganske simpelt betrukket med blåt og hvidstribet dvælg, møblerne af ferniseret fyrretræ, både servanten og to skabe og stole, men man kunne straks se, at den unge pige holdt af at leve i fine, smukke omgivelser, at hun satte pris på livets behageligheder. Det var vokset frem hos hende på samme tid som hendes kvindelige ynde. Ganske vist kunne hun endnu fra tid til anden være lidt af en trodsig dreng, men kærnen i hendes væsen var alligevel

føjelighed, lydighed og en stor trang til at elske og selv at elskes. Sandheden var, at hun var opvokset i frihed, havde kun lært at læse og skrive, og havde siden beriget sig med mange og udstrakte kundskaber ved at hjælpe onklen.

Men alt dette var sket af sig selv, uden nogen forud lagt plan, han havde ikke villet gøre hende til et vidunder af lærdom, hun var selv blevet begejstret for naturhistorie, og dette studium havde afsløret hende mangt og meget. Hun bevarede sin jomfruelighed som en frugt, ingen nogensinde havde berørt, sagtens fordi hun stille og ubevidst ventede på kærlighedens åbenbarelse, ventede på den dybe følelse, der i fuld hengivelse kaster kvinden i armene på den, hun elsker.

Hun satte sit hår op, vaskede sig, så gav hun efter for sin utålmodighed, åbnede sagte døren til sit kammer og listede på tåspidserne tværs over den store sal. Skodderne var endnu lukket, men hun kunne godt skelne møblerne, så hun stødte ikke mod dem. Ved doktorens dør stod hun stille, bøjede sig og lyttede med tilbageholdt åndedræt. Mon han var oppe? Hvad mon han tog sig for?

Hun hørte nu tydeligt, at han gik omkring derinde, han var sagtens ved at klæde sig på. Hun satte aldrig sin fod i onklens værelse, hvor han gemte sine hemmelige arbejder, og som holdtes lukket ligesom det allerhelligste i Tabernaklet.

Med ét blev hun ængstelig for at han skulle komme, som hun stod dér og lyttede ved hans dør, hun vidste ikke, om hun skulle flygte, eller vise ham, hvor bedrøvet hun var over det skete, bede ham om tilgivelse; et øjeblik blev den trang så stor, at hun løftede hånden for at banke på. Men nu nærmede skridtene indenfor sig døren, og hun løb sin vej som et opskræmmet dyr.

Indtil klokken otte gik Clotilde om, forpint af voksende ængstelse. Hvert øjeblik så hun på uret, der stod på hendes kamin, et ur i empirestil af forgyldt bronze, en søjle, ved hvilken en smilende Amor betragtede tiden, der var indslumret. Klokken otte plejede hun at spise frokost sammen med doktoren nede i spisestuen. I ventetiden beskæftigede hun sig med sin påklædning, redte sit hår og flettede det, trak sko på, og tog en hvid kjole med højrøde prikker på. Og da der endnu var et kvarter tilbage, satte hun sig ned og syede en lille knipling i halsen på den sorte arbejdsbluse; hun fandt, den trængte til en smule kvindelig prydelse. Endelig slog klokken otte, hun lagde sit arbejde fra sig og gik hastigt ned i stueetagen.

"De kommer til at spise frokost alene i dag!" sagde Martine, da hun trådte ind.

"Hvorfor det?"

"Jo, doktoren kaldte på mig, og jeg har bragt ham hans blødkogte æg, jeg måtte stikke det ind gennem hans dør, som han åbnede på klem! Nu sidder han i mortere og anstalter til langt op over begge øren. Vi får ham ikke at se før klokken tolv."

Clotilde stod ganske forbløffet med blege kinder. Hun drak sin mælk uden at sætte sig ned, tog et rundstykke og gik med pigen ud i køkkenet.

I stueetagen var foruden spisestuen og det rummelige køkken kun en forladt umøbleret dagligstue, der brugtes som et slags forrådskammer. I førstningen havde doktoren haft modtagelsesværelse dér, men nu var både skrivebord og lænestol flyttet op i hans sovekammer; endnu et lille værelse stødte op til køkkenet, Martines kammer, renligt og net,

udstyret med en klosteragtig tarvelighed: en nøddetræs kommode, hvide, glatte gardiner om sengen og foran vinduet.

"Tror du, han igen er i færd med sin likør?" spurgte Clotilde.

"Ja, hvad skulle det ellers være? De ved jo, at han glemmer både at spise og at drikke, når han får sine anfald!"

Nu brød den unge piges sorg ud i en dæmpet klage.

"Å Gud, å Gud dog!"

Og mens Martine gik op for at gøre hendes værelse i stand, tog hun hat og parasol ude i forværelset og gik ud i haven, fortvivlet, uden at vide, hvordan hun skulle få tiden til at gå, indtil klokken blev tolv.

Det var næsten 17 år siden, doktor Pascal var flyttet ud af sit lille hus i den ny del af byen og havde købt Souleiade for en snes tusind francs. Han ville selv bo mere frit, og den friske luft var desuden heldig for den lille pige, hans broder nylig havde sendt ham.

Til denne lille ejendom, der lå tæt udenfor byen på en højde, og hvorfra man så ud over sletten, havde fordum hørt udstrakte jorder, nu var de solgt på et par tønder land nær, desuden havde jernbanen taget de sidste marker agerland bort. Selve huset var halvvejs ødelagt af en ildebrand, kun den ene fløj var blevet reddet, en firkantet bygning med fem fag vinduer på forsiden og dækket med store, blegrøde tagsten. Doktoren havde købt huset møbleret, han havde ladet muren omkring indelukket gøre i stand for at have fred på sin ejendom.

I almindelighed elskede Clotilde denne ensomhed, det lille kongerige, som hun på ti minutter kunne overflyve, og som dog havde bevaret rester af forgangen storhed. Men denne morgen var hun bedrøvet og harmfuld. Hun gik ud på terrassen, ved

enden af hvilken der stod to hundredårige cypresser, som hævede sig op i luften som et par mørke kirkelys og kunne ses i miles afstand. Terrænet skrånede ned mod jernbanelinjen, stengærder støttede den røde jord, hvor de sidste vinstokke stod og visnede, og på disse kæmpemæssige trappetrin voksede der kun små usselige oliventræer og mandelbuske med sparsomt, afbleget løv. Varmen var allerede overvældende, små firben flygtede afsted over fliserne og gemte sig i de tætte kapersbuske.

Hun blev ked af at se ud over den vide synskreds og gik gennem frugthaven og køkkenhaven, som Martine til trods for sin fremskredne alder selv ville passe – kun to gange om ugen havde hun en karl, der hjalp til og påtog sig det sværeste arbejde – derefter drejede hun til højre ind i en lille fyrrelund, den sidste rest af de pragtfulde træer, der fordum havde dækket den lille slette helt. Men også her følte hun sig utilpas, harpikslugten fra grenene plagede hende, og de tørre nåle knagede under hendes fødder.

Hun fulgte muren, gik forbi lågen, som førte ud til Fenouillères, fem minutters gang fra de første huse i Plassans, og snart stod hun på tærskepladsen, en tærskeplads, hvis størrelse vidnede om den udstrækning, ejendommens agerland i gamle dage havde haft!

Å, den gamle, store, runde tærskeplads, belagt med utilhuggede, runde sten, hvor det korte, gulladne græs groede tæt som et dejligt blødt tæppe! Hvor havde hun ikke slået mangen god leg af, hvor havde hun ikke sprunget og løbet og boltret sig her og hvor havde hun ikke ligget og hvilet sig ud på

det gyldne tæppe med øjnene fæstede på stjernerne, der en for en tændtes og tittede frem på den uendelige himmelhvælving!

Hun slog igen sin parasol op, vandrede langsomt over tærskepladsen. Hun var kommet til venstre for terrassen, hun var gået helt rundt om huset og stod nu bagved det under en gruppe himmelhøje ahorntræer, der kastede en tæt skygge omkring sig. Doktorens vinduer vendte ud til denne side. Og hun løftede hovedet, så op, for hun var gået derhen, ene og alene i det håb at få et glimt at se af onklen. Men alting var lukket, og hun fik en fornemmelse, som var der sket hende uret, som havde Pascal været hård imod hende.

Nu opdagede hun med ét, at hun gik med sit rundstykke i hånden, hun havde rent glemt at spise det, og hun gik længere ind under træerne, idet hun bed i brødet med de hvide, skarpe tænder. Her var dejligt i den gamle allé, der også var en rest af Souleiades forsvundne herligheder. Under de kæmpemæssige træer, mellem de tykke stammer var et behageligt grønt skær. Solen kunne ikke brænde igennem det tætte løvtag, og der var på de hedeste sommerdage frisk og køligt. Der havde før været en fransk have med kunstigt klippede hække, nu var der kun buksbomkanten tilbage, og den trivedes godt i skyggen, for den var vokset svært op. Men hvad der gjorde dette sted så fortryllende var en kilde, et ganske simpelt blyrør, som med en krampe var fastgjort til en afbrudt søjle. Vandet rislede her i en smal strøm, der aldrig udtørredes, selv i de varmeste somre, og løb ud i et stort mosgroet bassin, hvis grønne stene kun en gang hvert tredje-fjerde år blev renset. Når alle brønde i nabolaget manglede vand, strømmede Souleiades kilde ustandseligt, og de store, dejlige ahorntræer skyldte sikkert kilden deres

pragtfulde vækst. Nat og dag i århundreder havde det lille væld sunget sin klare sang med den rene krystalklang.

Da Clotilde i nogen tid havde vandret om mellem buksbomhækkene, der nåede hende til skuldrene, gik hun ind, hentede et broderi og satte sig så ned ved et stenbord i nærheden af kilden. Dér stod nogle havestole, for her plejede hun og Pascal at drikke kaffe.

Nu lod hun, som var hun ganske optaget af sit sytøj, så slet ikke op fra arbejdet, kastede kun nu og da et adspredt blik ud mellem de tykke stammer, ud i det fjerne, over tærskepladsen, hvor solen brændte med blændende lys; men hver gang kiggede hun lønligt til doktorens lukkede vinduer, men intet rørte sig dér, ikke så meget som en skygge. Og hendes sørgmodighed tiltog, hun var både bedrøvet og vred over, at han således behandlede hende som luft og slet ikke tænkte på deres uenighed fra gårsdagen. Hun var stået op med en så heftig trang til forsoning og fred! Han brød sig altså ikke om at være gode venner med hende, han holdt ikke af hende, siden han kunne udholde at leve på den måde! Og lidt efter lidt lagde der sig en dyb skygge over hendes lyse, unge ansigt, hun blev med hvert kvarter, der gik, mere nedslået og stædig – nu ville heller ikke hun give efter – ville han have krig, så skulle hun vide at holde stand!

Ved ellevetiden, før Martine lavede frokost, kom også hun ned ved kilden med sin evindelige strikkestrømpe, der aldrig forlod hende, når hun ikke stod over sine gryder.

"Frøknen ved vel, at han stadig går og roder deroppe, han har lukket sig inde som en gammel ulv?"

Clotilde trak på skuldrene; så ikke op fra broderiet.

"Og frøknen skulle bare høre, hvad de fortæller! Fru Félicité havde sandelig ret, det er til at blive både rød og bleg over! … Her kommer de og siger mig lige op i øjnene, at han har taget livet af gamle Boutin, De ved nok den gamle stodder, der havde ligfald, og som kreperede midt på landevejen forleden en gang."

Der herskede et øjeblik tavshed. Skyen blev tættere på den unge piges pande, mens Martine vedblev uden at standse de vimse strikkepinde:

"Jeg forstår mig jo ikke på de sager, men jeg kan alligevel harmes over hans anstalter … Hør, frøken, hvad er Deres mening om alt hans roderi?"

Pludselig løftede Clotilde hovedet, endelig brød hendes vrede ud i lidenskabelige ord:

"Ja, Martine, jeg vil ikke blande mig i det, lige så lidt som De, jeg kan ikke forstå hans væsen, men min mening er, at han går svære bekymringer i møde … han bryder sig ikke en smule om nogen af os …"

"Å jo, det må frøknen ikke sige! Han holder af os!"

"Nej, nej! Ikke som vi holder af ham! … Hvis han brød sig om os, ville han være her, i stedet for at arbejde på sin sjæls fortabelse, i stedet for at ødelægge både vor og sin egen lykke for at frelse en hel del mennesker, der hverken vedkommer ham eller os!"

Og de to kvinder så et øjeblik på hinanden med øjne, der lynede af skinsyge og harmfuld ømhed. Så tog de igen fat på deres håndarbejde og sad ganske stille under træernes tætte skygge.

Imidlertid arbejdede doktor Pascal i sit studerekammer, intet anende, glad og klar i ånden. Han havde kun praktiseret en halv

snes år, fra han kom hjem og til den dag, han havde trukket sig tilbage for at leve i fred og ro med Clotilde på Souleiade. Han var tilfreds med den temmelig betydelige sum penge, han havde tjent og sat fast i sikre papirer, og nu ofrede han al sin tid, alle sine kræfter til sit yndlingsstudium; han tilså kun nogle enkelte patienter, venner, som han holdt af, nægtede heller ikke at begive sig til en syg, men glemte som oftest at forlange honorar. Når man alligevel betalte ham, lagde han pengene i sin skrivebordsskuffe og betragtede dem som lommepenge, som uforudsete indtægter, der anvendtes til eksperimenter eller til fornøjelser, for hans rentepenge var nok til husets løbende udgifter. Han brød sig aldeles ikke om, at folk ærgrede sig over ham og anså ham for en sær og underlig fyr, han var glad, når han fik lov til i fred at anstille sine undersøgelser, der helt ud optog ham.

Det vakte hos mange stor forundring, at denne lærde mand, hvis geniale tanker forresten ofte ødelagdes af en alt for livlig indbildningskraft, ville begrave sig her i Plassans, dette afsides liggende hul, hvor man dog aldrig ret kunne udvikle sig. Men han selv var ganske klar over alle de fordele, han her fandt; først var han i fred og ro og havde en vid mark for sine arvelighedsstudier, her i denne stille ravnekrog, hvor han kendte hver en familie og kunne følge deres liv gennem flere slægtled. Desuden var han ikke langt fra havet og kunne udforske dets vrimlende liv hver sommer. Så var der også på hospitalet i Plassans en dissektionsstue, hvor han var omtrent enerådig, en stor, lys sal, hvor alle de lig, der ikke af familie eller af venner fordredes udleveret, kom under hans kniv.

Han var meget beskeden, ja, næsten undselig eller sky, han følte sig tilfredsstillet ved at stå i forbindelse med sine forrige lærere og nogle få nye venner, som han en gang imellem sendte en meddelelse til om de højst mærkelige afhandlinger, han tilstillede fakultetet.

Han var aldeles blottet for personlig ærgerrighed og følte sig slet ikke kaldet til banebrydende virksomhed.

Det, der først havde fået Pascal til at kaste sig over arvelighedsstudiet, var nogle arbejder om svangerskabet; ved et tilfælde havde han i begyndelsen af sit ophold i Plassans fået en hel del lig af kvinder, som under en koleraepidemi var døde på hospitalet. Flere af disse kvinder var frugtsommelige og han havde givet sig til at studere fostrets udvikling, havde skrevet tabeller over de tydeligste og bestemteste iagttagelser; derfra var han kommet ind på spørgsmålet om undfangelsen, begyndelsen til alt, der stod for ham i al sin pinagtige gådefuldhed. Hvorfor og hvordan blev dette nye væsen til? Hvilke var de livets love, der styrede den strøm af nye skabninger, som udgør verden?

Han nøjedes ikke med at undersøge lig, gjorde sine iagttagelser også på levende mennesker, blev grebet ved visse tilbagevendende kendsgerninger blandt sine patienter og endte med særligt at henvende sin opmærksomhed på dem, der stod ham nærmest, på sin egen familie, hvor han kunne få de fuldstændigste og nøjagtigste oplysninger. Og efterhånden, som han fik ordnet sine iagttagelser, prøvede han på at opstille en almindelig teori for arvelighedsprincippet, der kunne forklare de forskelligste kendsgerninger.

Det var et vanskeligt spørgsmål, hvis løsning nu i årevis havde optaget ham. Han gik ud fra, at der var to grundprincipper: opfindelse og efterlysning, arvelighed eller genfrembringelse under virkning af ligheder, eller medfødthed, en virkning af forskelligheder. I arveligheden fandt han fire arter; det direkte nedarvede, faderens og moderens natur, der genfandtes i barnets sjælelige og legemlige egenskaber; det indirekte nedarvede, lighed med sidegrene i slægten, med farbrødre, morbrødre, søskendebørn; den tilbagevendende arvelighed, tilsynekomst af forfædrenes særegenheder, med flere slægtleds mellemrum; og endelig arvelighed gennem påvirkning fra et tidligere ægteskab. Hvad det medfødte angik, da var dette jo den ny skabning, eller det, der så ud som sådan, det væsen, hos hvem forældrenes forskellige egenskaber smeltede sammen, uden at denne sammensmeltning frembragte en påviselig efterligning.

Derefter havde han delt arvelighedsfænomenerne i to arter: 1) hvor faderens eller moderens personlighed var fremtrædende hos barnet, 2) hvor man fandt en blanding, som atter antog tre former: forhøjelse, formindskelse, sammensmeltning, der alle kunne gøre individet ringere eller mere fuldkomment; hvorimod der med hensyn til det medfødte kun kunne vise sig én slags fremtoning: sammensætning, den kemiske sammensætning, der gør, at to stoffer sammen kan danne et nyt stof, som er aldeles forskelligt fra de to grundstoffer. Dette var i store træk resultatet af en mængde iagttagelser, der ikke alene strakte sig over mennesker, men over dyr, frugter og planter.

Nu var det vanskelige at få alle disse forskellige tilfælde og kendsgerninger samlet, så at man kunne danne en syntese, en teori, der kunne tjene som forklaring for dem alle. Her følte han sig på formodningens gyngende grund, som hver en ny opdagelse kan forvandle; og selv om han ikke kunne undlade at drage en slutning – den menneskelige ånd har jo en stor trang til en eller anden løsning – var han dog så vidtskuende, at han lod spørgsmålet stå åbent. Han havde således studeret Darwins, Haeckels og Galtons forskellige teorier.

Derefter var han meget nær ved at drage en slutning, hvis rigtighed Weismann senere hen beviste; han standsede ved tanken om en overordentlig fin sammensat substans, et befrugtende stof, hvoraf der i hvert væsen findes en del, for at den således uforandret, uberørt kan gå fra slægt til slægt. Dette så ud som en forklaring, men hvor meget var endnu uudgrundeligt og gådefuldt i den vidunderlige forplantnings-hemmelighedsfuldhed, der er selve livets kilde, hvis sande udspring mennesket forgæves søger at opdage! Ak, hvor havde han dog i åringer tænkt og grundet over dette arvelighedsspørgsmål!

Det overraskende, det mærkelige var jo netop den kendsgerning, at børnene aldrig helt lignede forældrene. Han havde først skrevet familiens stamtræ med logiske slutninger, havde slægtled efter slægtled fordelt faderens og moderens egenskaber. Men virkeligheden, den levende, uafviselige virkelighed havde næsten hver gang kuldkastet hans slutninger. I stedet for at vise sig som lighed, viste arveligheden sig kun som en, ofte frugtesløs, stræben henimod lighed. Og han kom til noget, han selv havde kaldt hypotesen om cellernes

fejlslagning. Livet er idel bevægelse og da arvelighed er en videreført bevægelse, tænkte han sig, at cellerne i deres formerelse trykkede på hinanden, forskød sig, idet de anstrengte sig for at få plads. I denne kamp for tilværelsen ødelagdes mange af de svageste, og deraf fulgte uberegnelige forandringer i forskellige organer. Medfødtheden, naturens tiltrængte nye opfindelser, der plagede Pascal, kunne jo godt have sin årsag i denne kendsgerning? Lå dér måske grunden til hans egen forskellighed fra hele den øvrige familie, eller brød en eller anden "tilsløret" arvelighed frem hos ham? For hvert et stamtræ har jo rødder, der bunder dybt i fortiden, og man kan jo altid komme til at ligne en eller anden helt forglemt stamfader. Dog troede han ikke rigtig på atavisme, og skønt han havde et slående eksempel i sin egen slægt, mente han dog, at ligheden gennem tre-fire slægtled forsvandt, strandede på tusinde tilfældigheder og hindringer. Altså var der i denne stadige tilblivelse, i denne overførte bevægelse en uafladelig omdannelse, en bestandig rystelse, som pustede liv i det døde stof, der var selve livet.

Og så kom tusinde nye spørgsmål frem. Gaves der et legemligt og et åndeligt fremskridt gennem tidsaldrene? Blev hjernen gennem den voksende viden større og omfangsrigere? Kunne man håbe at nå til en større sum af forstand og lykke? Desuden var der andre gåder, som skulle løses, og som i lange tider havde pint ham: hvordan blev fostret en dreng, hvordan en pige? Mon man aldrig gennem videnskabelige forskninger ville kunne forudse eller forklare barnets køn? Han havde skrevet en lang afhandling om dette emne, en afhandling, der vrimlede af interessante tilfælde og iagttagelser, men som dog alligevel

sluttede med et negativt resultat overfor det spørgsmål, han så ihærdigt havde søgt at besvare.

Ganske vist var det netop dette gådefulde ved arvelighedsspørgsmålet, der gjorde ham så ivrig, han kunne ikke slippe det, just fordi det var så uendelig vidtstrakt og så uudgrundeligt som alle videnskaber i deres begyndelse, hvor den famlende forskning lader indbildningskraften have nogenlunde frit spillerum. Endelig havde han længe været optaget af brystsygen og dens arvelighed; gennem dette meget indgående studium var han lidt efter lidt vendt tilbage til troen på lægemidlets kraft, en tro, der i nogen tid havde været højst vaklende hos ham; og nu fyldtes hans sjæl med et ædelt, opblomstrende, men vistnok afsindigt håb om at kunne helbrede hele menneskeheden.

Egentlig troede doktor Pascal kun på én ting: på selve livet. Livet var den eneste guddommelige åbenbaring! Livet, det var Gud, den store drivkraft, universets sjæl. Og livets redskab var arveligheden, arveligheden skabte verden; hvis man kunne lære den at kende, tage den fangen og bruge den, da var man herre over verden og menneskeheden. Hos ham, der havde set sygdom, lidelser og død under øjne, vågnede lægens virksomme medlidenhed. Ak, ikke pines, ikke lide, dø så lidt som muligt! Hans drøm endte med dette ønske om at skabe almindeligt velvære, at bygge den evigt lykkelige, fuldkomne stad ved at give alle mennesker sundhedens uskattérlige gave!

Når alle blev raske og stærke og kloge, ville et folk af vise og lykkelige overmennesker opstå! I Indien blev jo en sudra gennem syv slægtled til bramin, den usleste menneskетype steg op på det højeste trin af samfundsstigen. Gennem sine

forskninger var han kommet til den overbevisning, at brystsyge ikke var arvelig, men at hvert barn af brystsyge forældre fødtes med anlæg, hvor sygdommen fandt gunstig jordbund, og det var nu hans plan at styrke disse væsners nedarvede svaghed, give dem modstandskraft mod de sygelige spirer, hvis tilværelse han anede længe før teorien om mikroberne blev bekendt. At styrke den menneskelige organisme, det er også at give individet viljekraft, udvide hjernen, puste liv i hele legemet.

Ved denne tid kom Pascal i besiddelse af en gammel lægebog fra det 15. århundrede og blev med ét aldeles optaget af en helbredelsesmetode, der benævnedes "signatur". For at helbrede et sygt organ, skulle man kun af et får eller en okse tage det samme sunde organ, koge det og give patienten suppen; ved leversygdomme var helbredelse især ufejlbarlig. Nu begyndte doktorens indbildningskraft at arbejde. Siden han ønskede at genføde menneskeheden, der var svækket ved arvelighedens indflydelse, måtte et sådant middel jo netop være det rigtige.

Kun mente han, at dette afkogningssystem var barneværk, han fandt på at støde lammehjerner i en morter, tilsætte destilleret vand, afklare og filtrere den således dannede væske. Han forsøgte at give sine patienter denne medicin i lidt malagavin, men sporede ingen videre virkning og var ved at opgive det hele, da han med et fik den tanke at bruge den omtalte væske som indsprøjtning med Pravazès lille morfinsprøjte. Han gav straks sig selv indsprøjtninger morgen og aften. De første dage mælkede han intet, men ved at forstærke dosen, opdagede han til sin usigelige glæde, at han følte sig tyve år yngre. Ved at bruge 5 gram til hver

indsprøjtning frembragte han især en mærkelig klarhed og arbejdsdygtighed, som han i de sidste år havde savnet. Et ganske nyt velvære, en ungdommelig livsfriskhed fyldte ham og forvandlede ham helt. Nu lod han i Paris forfærdige en sprøjte, som kunne tage fem gram, og han overraskedes selv ved de mirakelkure, han foretog: på et par dage helbredede han sine patienter, gennem hvis årer der nu strømmede ny kraft.

Ganske vist var hans metode helt grundet på erfaringen og noget barbarisk; han så store farer, frygtede især at fremkalde blodforgiftninger, hvis væsken ikke var fuldstændig ren. Desuden kunne jo patienternes livlighed også skyldes den feber, han gav dem. Men dette var jo kun det første skridt, hans metode måtte selvfølgelig efterhånden gøres mere og mere fuldkommen; var det ikke allerede næsten vidunderligt at bringe lamme til at gå, gøre brystsyge raske, ja give sindssvage lyse øjeblikke? Denne opdagelse indgav ham de stolteste forhåbninger, den ville blive det tyvende århundredes guldmageri, denne livseliksir, som skulle bekæmpe al menneskelig, al arvelig svaghed; det var en virkelig, en videnskabelig ungdomskilde, der skulle give menneskeheden kraft og sundhed og vilje og dermed genføde alle!

I værelset, der vendte mod nord og var lidt mørkt under de skyggende ahorntræers tætte grene, stod han nu ved sin morter med et forstørrelsesglas og lavede en flaske af sin eliksir. Lige siden i går havde han haft travlt med at destillere, filtrere, afklare, og nu havde han endelig i en lille flakon fået samlet en uklar væske af opalfarve og med et let blåligt skær. Han holdt den op mod lyset og betragtede væsken med en

opmærksomhed, så spændt, som holdt han her verdens frelse i sin hånd.

Men nu lød der en let banken på døren, og en stemme vakte ham af hans drømmerier.

"Men herregud, vil doktoren da slet ikke have mad? Klokken er et kvarter over tolv. Frokosten er færdig for længe siden!"

I den store, kølige spisestue stod bordet dækket. Skodderne var lukkede, kun en dør stod på klem. Det var et lyst værelse med perlefarvede vægge, hvis fyldinger var indrammede af en fin blå kant. Bord, buffet og stole var alt sammen i det første kejserdømmes stil, og det gamle mahogni tonede smukt frem i mørkerødt mod den lyse, grå baggrund. En skinnende, blankpoleret messinglysekrone fangede de enkelte solstråler, der listede ind mellem skodderne, og på væggene strålede fire blomsterpasteller, gyldenlakker, nelliker, hyacinter og roser i rig farvepragt.

Med fornøjet mine og livlige bevægelser trådte Pascal ind.

"Nå, jeg har nok rent glemt tid og time. Jeg ville så gerne være færdig denne gang … se bare her! Den er klar og ren, den skal min tro gøre underværker!"

Og han viste dem den lille flakon, som han i sin begejstring ikke kunne slippe. Men nu faldt hans blik på Clotilde, der stod tavs og alvorlig. Den lange venten havde holdt hendes harme vedlige, og hun, der om morgenen havde været så blød og så forsonlig stemt, stod nu stum og stiv et langt stykke fra ham.

"Så," vedblev han, uden at lade sig nedstemme, "er vi vrede endnu! … Du er en styg pige! … Men se dog her, synes du da ikke, den er dejlig, min trylledrik! Den kan vække døde op af graven?"

Han satte sig til bords, og nu måtte den unge pige svare ham.

"Du ved jo, mester, at jeg nærer den dybeste beundring for dig og for alt, hvad der vedrører dig … men netop derfor ønsker jeg så inderligt, at andre skal dele min beundring. Og nu er der jo det, at den gamle, sølle Boutin gik hen og døde –"

"Å, barn!" afbrød han hende ivrigt, "en epileptiker, der bukker under for en hjernerystelse … Men når du er gnaven og dårligt oplagt, er det allerbedst, vi ikke taler om den ting. Du kommer bare til at bedrøve mig, og så er min dag ødelagt!"

Der var blødkogte æg, koteletter og ost. Ingen talte, og sin harme til trods spiste Clotilde med udmærket appetit, som hun slet ikke skammede sig over. Derfor udbrød doktoren også efter et kort ophold, stadig med fornøjet mine:

"Heldigvis er der intet i vejen med din lille mave! … Martine, ræk frøknen brødet …"

Som sædvanlig gik Martine rundt og vartede sit herskab op, mens hun så på dem; hun blandede sig endog hyppigt i deres samtale med et gammelt tyendes fortrolige tonefald. Nu sagde hun:

"Vil herren have, at jeg skal betale slagterens regning; han var her med den for lidt siden?"

Han så op med et forbavset blik på Martine:

"Hvorfor spørger De mig om det? Ellers plejer De jo at betale den uden at sige noget om det."

Martine havde ganske rigtigt husholdningskassen. Hvert kvartal gav doktoren sin betroede husholderske sine rentepenge, omtrent 1500 francs, som hun skaltede og valtede med efter forgodtbefindende, stedse med den yderste sparsomhed; hun købte og betalte alting og var meget

påholdende. Hendes herre drillede hende ofte med hendes gerrighed. Clotilde, der næsten ingen penge brugte, havde aldrig tænkt på, at hun skulle have særeje. Selv havde doktoren det, han kaldte sine lommepenge, noget som en 3-4000 francs årlig, dem, hans lægevirksomhed indbragte ham, og som han, for det meste uden at tælle, puttede ned i sin skrivebordsskuffe.

"Naturligvis plejer jeg at betale husets regninger," vedblev Martine; "men så er det også mig, der har købt varerne, men denne gang er regningen hos slagteren så urimelig, alle disse her hjerner og det stads, han leverer herren ..."

Doktoren fo'r op:

"Men hvad skal dette sige? Skal De nu også falde over mig, Martine? Nej, dette går min salighed for vidt! I går gjorde I mig meget bedrøvet, begge to, og jeg blev smækvred! Men det vil jeg ikke vide af, forstår I det! Jeg vil have husfred! I skal ikke gøre mig hjemmet til et helvede, to imod mig! Og oven i købet de to eneste væsner, der holder lidt af mig. Jeg vil sige jer, at jeg hellere går min vej straks, hvis I bliver ved at plage mig!"

Han var endnu ikke vred, smilede endog, skønt det var let at se, at han i grunden var temmelig alvorlig, for hans stemme var ikke fri for at ryste lidt. Nu tilføjede han med godmodigt tonefald:

"Hvis De, Martine, er bange for, at De skal komme til kort med Deres husholdningspenge, kan De jo sige slagteren, at han skal sende mig en særskilt regning, min pige. Så er den sorg slukket. Ingen tænker på, at De skal spæde til. Deres skillinger skal såmænd få lov at sove i fred."

Dette var en lille hentydning til Martines sparepenge. I de tredive år, hun havde tjent hos Pascal, med en årlig løn af 400

francs, havde hun omtrent lagt alting til side, og med renter og renters rente beløb hendes formue sig til henved 30.000 francs, som hun på ingen måde ville betro til Grandguillot, doktorens sagfører, men selv havde sat fast i sikre papirer.

"Mine skillinger sover de retfærdiges søvn," svarede hun alvorligt. "Men herren har ret; jeg skal sige til slagteren, at han skikker herren en regning på alt det hjernevæsen, for det bruger jeg ikke i mit smule køkken!"

Clotilde måtte trække lidt på smilebåndet over denne samtale, og måltidet endte ganske fredsommeligt efter den huslige forklaring mellem herren og Martine.

Doktoren bad hende bringe kaffen ud under platanerne; han trængte til frisk luft efter at have arbejdet hele formiddagen inden døre. Og der var yndigt ved kilden, som øgede køligheden under træernes tætte løvtag, mens alting udenfor, fyrrelunden, tærskepladsen, hele egnen, stønnede i solens brændende stråler.

Pascal havde taget sin flaske med sig, stillet den på bordet foran sig, og nu og da betragtede han den med et fornøjet blik.

"Altså tror frøknen ikke på min opstandelseseliksir," sagde han nu i en spøgefuld bebrejdende tone, "men miraklerne, dem tager du for gode varer?"

"Mester," svarede Clotilde. "Jeg tror, at vi mennesker ikke ved alting."

Han slog utålmodigt ud med hånden.

"Ja, men det er netop ulykken … Kan jeg da ikke få banket ind i dit lille, stædige hoved, at videnskaben endnu aldrig har bevist en eneste afvigelse fra de love, der styrer verdens gang? Indtil dato har menneskeforstanden været ene om at komme med

indvendinger; men jeg vil bare spørge dig, om du nogensinde har truffet på en virkelig viljesytring, en hvilken som helst stræben mod et mål – udenfor selve livet? Og det er den rene sandhed, det er og bliver kærnen; i verdensrummet eksisterer kun denne ene kraft, der driver alting til liv, til et stedse mere udviklet, stedse mere fuldkomment liv."

Han havde rejst sig op, slog ud med hånden, var så fuld af inderlig overbevisning, at Clotilde forbavset betragtede ham, og syntes, han lignede en ung mand til trods for sine hvide hår.

"Vil du høre *min* trosbekendelse, siden du beskylder mig for ikke at ville vide af din. Jeg tror på menneskehedens udvikling gennem videnskabens og fornuftens fremskridt. Jeg tror, at forskning efter sandhed gennem videnskab er den guddommelige tanke, der bør besjæle mennesket. Jeg tror, at alt er hjernespind og forfængelighed, med undtagelse af disse langsomt erhvervede sandhedsskatte, som møl og rust ikke kan fortære. Jeg tror, at disse skatte, der stedse øges, en gang vil give mennesket en uberegnelig magt og fuld klarhed, om ikke lykke … Ja, jeg tror på livets endelige sejr!"

Og atter slog han ud med armen, gjorde en bred bevægelse, som ville han omfatte hele verdensrummet, tage det hele vide land til vidne, hele dette land, der lå hen i solens flamme og hvor tusinde fremspirende tilværelser gærede i sommerens frugtbare hede.

"Men, barn, kan du dog ikke fatte, at det eneste, det uafladelige vidunder, miraklernes mirakel, det er selve livet … Luk dog øjnene op og se dig om!"

Hun rystede på hovedet.

"Det nytter ikke noget! Jeg ser og ser, men alting kan jeg ikke se. Det er dig, mester, der er stædig, når du benægter, at der gives noget ukendt, som du aldrig kan få fuld klarhed over. Å, jeg ved meget vel, at du er alt for klog til at være uvidende om dette! Men du vil nu en gang ikke gøre den indrømmelse; du kaster det ukendte til side, fordi det er dig til ulejlighed i dine forskninger. Det nytter ingenting, at du siger mig, jeg skal lade mysteriet være, at jeg skal gå ud fra det kendte og derfra drage slutninger om det ukendte – det kan jeg nu en gang ikke gøre, for straks er mysteriet der, og det piner og foruroliger mig med sine krav."

Han hørte på hende med et smil, han var glad over at se hende blive varm, og hans hånd gled kærtegnende hen over hendes lyse hår.

"Ja, ja, vist så, du er som de andre … kan ikke leve uden disse drømme og uden dette bedrag … nå, men vi skal nok blive enige alligevel. Vær bare en rask og flink pige, det er allerede det halve af lykken her på jorden."

Så skiftede han emne:

"Men du vil dog vel nok gå med mig i praksis og give mig en håndsrækning ved mine mirakelkure, ikke? I dag er det jo torsdag, når det er blevet lidt svalere, går vi ud sammen."

Hun vægrede sig til en begyndelse, ville ikke sådan straks give efter, men sagde dog til sidst ja, da hun så, hvor mismodig han blev, for hun plejede at ledsage ham på hans runde.

Længe sad de under træerne ved kilden. Så gik han ind og klædte sig om, og da han lidt efter kom ud igen i sin tæt tilknappede sorte frakke, med en bredskygget filthat på det hvide hoved, talte han noget om at spænde "Fatter" for vognen.

"Fatter" var den hest, der nu snart i 25 år havde kørt ham rundt på sygebesøg gennem Plassans' gader, henad omegnens veje. Men det gamle dyrs øjne blev svage, og af taknemmelighed for dens gode mangeårige tjeneste og kærlighed til den, blev der sparet på den; den var nu meget stivbenet og så usigelig dvask og uoplagt ud. Doktoren og den unge pige, der begge to gik ned i stalden til den, trykkede den et varmt kys på mulen, og gav den lov til at hvile sig på et knippe frisk halm, Martine bragte ind i dens bås.

Og så besluttede de at gå. Clotilde havde beholdt sin rødprikkede, hvide kjole på, hun tog en stor solhat med en buket sirener; hun så sød ud med de store, klare øjne og det friske ansigt under hattens brede skygge. Da de gik ud, hun og doktoren med hinanden under armen, hun ung og slank, han så strålende og glad og så kraftig, at han løftede hende over grøfter og bakkeløb, smilede folk, der mødte dem, og vendte sig om for at se dem, for det var en øjenslyst at betragte dem, smukke og gode, som de var.

Da de drejede ind på vejen til Fenouillères, kom de forbi en gruppe madammer, der stod og holdt faddersladder; de blev ganske tavse, for han lignede en af de konger fra fordums dage, som man ser på billederne, en mægtig og mild hersker, der aldrig ældes, men skrider frem blandt sine undersåtter, med hånden hvilende på skulderen af et ungt blod, en underdejlig pige, hvis strålende ungdom er hans støttestav.

De skulle lige til at gå ind i Cours Sauvaire, da en høj, mørkhåret mand på henved de tredive standsede dem.

"Aha, mester! Dér fangede jeg Dem! De har vist rent glemt mig! Jeg har endnu ikke fået de oplysninger om brystsyge, De

lovede mig!"

Det var en ung læge, doktor Ramond, der for to år siden havde nedsat sig i Plassans og allerede havde en stor og indbringende praksis. Meget smuk, mandig og venlig, var han damernes erklærede yndling; heldigvis var han både klog og forsigtig.

"Se, se, Ramond! Er De dér? ... Nej, kære ven, jeg har aldeles ikke glemt Dem. Det er denne lille dame, der endnu ikke har haft tid til at renskrive de omtalte oplysninger."

De unge mennesker havde hilst på hinanden, Ramond trykkede Clotildes hånd fortroligt og kammeratligt.

"Goddag, frøken Clotilde!"

"Goddag, doktor Ramond!"

Året forud havde den unge pige haft et let anfald af tyfus, og hendes onkel var blevet så forskrækket, at han ikke havde turdet stole på sig selv, men havde tilkaldt sin unge kollega, for at denne skulle hjælpe og berolige ham. Således var der opstået et venligt og fortroligt forhold mellem de tre mennesker.

"I morgen skal De få, hvad onkel har lovet Dem, det kan De være vis på," vedblev hun smilende.

Men Ramond fulgte endnu lidt med, til enden af Rue de la Banne, ved indgangen til det gamle kvarter, hvor de skulle på sygebesøg. I hele hans væsen og optræden overfor Clotilde røbede der sig en inderlig, dyb kærlighed, en følelse, hvis vækst havde været langsom, og som nu med tålmodighed ventede tiden til den fornuftigste og naturligste slutning. Imidlertid lyttede han med ærbødighed til doktor Pascals ord; han nærede nemlig den dybeste beundring for den lærde mands forskninger og resultater.

"Se, kære ven, nu skal jeg just hen til mor Guiraud, den kone, hvis mand, en garver, døde af brystsyge for fem år siden. Der var to børn: Sophie, hun må nu være omkring 16 år, hende fik jeg til alt held sendt på landet til en tante allerede 4 år før faderens død; og en søn, Valentin, der nu er 21 år. Ham ville moderen ikke give slip på; hun holdt for meget af ham og brød sig ikke om de sørgelige muligheder, hun derved udsatte ham for. Jeg gjorde mit for at skræmme hende! Og jeg har desværre fået ret! Forresten har jeg da også fået ret, da jeg mente, at sygdommen ikke egentlig er arvelig, men at børn af brystsyge forældre fødes med anlæg, der udvikles, når smittestoffet føres over i deres lunger. Nu er Valentin, der har levet i faderens nærhed, syg, hvorimod Sophie, der lever hos tanten i sunde omgivelser, har et prægtigt helbred."

Han smilede, idet han tilføjede:

"Nå, ja, jeg skal måske også hjælpe på Valentin; han kommer sig, bliver formelig fed, siden jeg har taget ham under behandling … Å, Ramond, De skal se, De kommer snart med! De vil også en skønne dag blive overbevist om rigtigheden af mit system …"

Den unge læge tog afsked med sine venner.

"Det kan gerne være, De ved jo, at jeg for det meste holder med Dem, kære doktor!"

Da de blev alene, påskyndede de deres gang og stod snart i en af det gamle kvarters snævreste og mørkeste gader. Til trods for den varme eftermiddagssol trængte der kun et dæmpet dagskær ned mellem husene, og en fugtig kælderluft slog dem i møde.

Mor Guiraud boede i en stueetage med sin søn Valentin. Hun kom selv ud og lukkede op; det var en bleg, afmagret kvinde, der så ud, som havde hun ikke langt tilbage. Fra morgen til aften sad hun krumbøjet og knækkede mandler med et fåreben på en flad brosten, som hun holdt mellem knæene. Andet arbejde havde de to ikke, sønnen var for svagelig til at tjene noget som helst. Alligevel smilede hun fornøjet ved synet af doktoren, for Valentin havde netop spist en kotelet med rigtig god appetit; og det var første gang i mange måneder, at han havde haft madlyst. Patienten selv, hvis ansigt var voksblegt med to pletter på de fremspringende kindben, rejste sig også op, han ville vise, at han var rigtig flink den dag.

Clotilde blev ganske rørt over at se dem modtage Pascal som en frelsende engel, som den Messias, man længtes efter. Disse elendige mennesker trykkede hans hænder, ja, de ville gerne have kysset hans fødder, mens de så på ham med øjne, der lyste af taknemmelighed. Han måtte jo være almægtig, være Vorherre selv, siden han kunne frelse fra døden. Selv smilede han tillidsfuldt og fornøjet over at se virkningen af den nys begyndte kur. Ganske vist var Valentin langtfra helbredet, og hans livlighed var måske kun et udslag af feberen; for feber havde knøsen, det var sikkert. Men noget var altid vundet ved at vinde tid! Altså gav han ham atter en indsprøjtning, mens Clotilde stod ved vinduet med ryggen til dem, og da de gik ud, så hun, at Pascal havde lagt et tyvefrancsstykke på bordet. Det hændte ofte, at han betalte de patienter, der ikke betalte ham.

I det gamle kvarter gjorde de endnu tre andre besøg; derefter så de til en dame i den nye by, hvorpå Pascal sagde til Clotilde:

"Hør, hvis du er en rask pige, går vi til Séguiranne og ser til Sophie Guiraud; så kan vi bagefter kigge ind til Lafouasse."

Det var kun en et par kilometer at gå, en dejlig spadseretur i det smukke vejr. Og hun sagde med glæde ja, trykkede hans arm ind til sig, lykkelig over at være sammen med ham, gode venner med ham.

Klokken var nu blevet fem. Solens skråtfaldende stråler kastede et gyldent slør over egnen. Men lige udenfor Plassans, til højre for Viornefloden, måtte de gå over et stykke af den tørre, nøgne slette, hvis hårde, klare linjer fortonede sig i klassisk strenghed mod den varme, blå eftermiddagshimmel. På vejen vadede de i to tommer støv, snehvidt støv, der fløj op i store skyer ved det mindste vindpust og pudrede figentræerne og brombærrankerne langs vejkanten. Clotilde morede sig som et barn over alt det flyvende støv. Hun ville skygge for Pascal med sin parasol:

"Du har solen i øjnene. Hold en smule til venstre."

Men han tog til sidst parasollen ud af hånden på hende; han ville selv bære den:

"Vist ikke nej! Du holder den dårligt, og så trætter det dig bare. Nu er vi der forresten om et øjeblik."

Midt på den solbrændte slette sås en ø af grønt, en stor gruppe gamle, høje træer. Det var Séguiranne, hvor Sophie boede hos sin tante, madam Dieudonné, feldberederens kone. Hvor der var det mindste vandløb, væltede der en planterigdom op af dette rige jordsmon, plataner, kastanjer, elmetræer løftede deres løvrige kroner mod himlen.

Pascal og Clotilde vandrede nu mellem pragtfulde, mørkegrønne ege. Da de kom nær til gården, slap en ung

bondepige, der gik og vendte hø i en eng, sin fork og løb rask hen imod dem.

Det var netop Sophie, der havde genkendt doktoren og "frøknen". Hun holdt meget af dem begge to, men stod nu ganske flov, med nedslagne øjne og højrøde kinder, uden at kunne sige et eneste af alle de velkomstord, der strømmede hende til læberne. Hun lignede broderen Valentin, var lav af vækst, som han, med lidt fremstående kindben og blegblondt hår, men opholdet i den friske landluft havde styrket hende, gjort hende rask og livlig, givet hende runde former, rødmossede kinder og fyldig hårvækst. Hun havde meget smukke øjne, der i dette øjeblik strålede af taknemmelig glæde. Hendes tante, madam Dieudonné, der også vendte hø, nærmede sig nu de fremmede, idet hun med stærkt provencalsk tonefald og landlig spøgefuldhed råbte:

"Hvad vil De her, hr. Pascal! Vi har ikke brug for doktoren, vi er alle raske som fisk!"

Pascal, der kun var kommet for at fryde sit øje ved synet af denne sundhed, svarede i samme tone:

"Det glæder mig! … Men det lille pigebarn her kan da takke Dem og mig for sine friske, røde kinder, ikke?"

"Ja, det er den rene sandhed! Men det ved hun også selv, hr. Pascal, hun siger tit og ofte, at hvis De ikke havde haft en finger med i spillet, ville hun nu være lige så dårlig som stakkels Valentin."

"Å, ham skal vi nok få på benene, han er bedre, jeg kommer lige fra ham."

Sophie greb en af doktorens hænder, store tårer stod hende i øjnene; men hun kunne kun fremstamme: "Ak, ak, hr. Pascal!"

Hvor de alle sammen holdt af ham! Clotilde følte, at hendes kærlighed til ham øgedes af alle de andres spredte tilbedelse.

De blev stående et øjeblik her i træernes grønne, svale skygge. Så vandrede de tilbage til Plassans, hvor der skulle gøres endnu et sygebesøg i et lille værtshus, hvor vejen delte sig, et forfaldent, lille hus, ganske hvidt af det fygende støv, overfor hvilket man nys havde anlagt en dampmølle i de gamle bygninger, der fordum hørte til en ejendom fra forrige århundrede, kaldet Paradou. Og Lafouasse, ejeren af værtshuset, slog sig nogenlunde igennem, fordi han havde søgning af møllearbejderne og bønderne, der bragte korn til maling. Desuden kom der om søndagen ikke så få folk fra Artaud, den nærliggende landsby. Men han havde alligevel ikke held med sig, for i de sidste tre år havde han været slemt plaget af gigtsmerter. Doktoren mente, de havde deres årsag i en begyndende ataxi – en forstyrrelse af muskelvirksomheden, – men Lafouasse trykkede sig for at fæste en tjenestepige, han vedblev at krybe om, som han bedst kunne og vartede selv sine gæster op. Efter i nogen tid at have været under doktor Pascals behandling, følte han sig nu så meget bedre tilpas, at han troede, der var sket et mirakel med ham. Han stod nu i døren, høj og bred med stærkt farvet ansigt under det buskede, ildrøde hår.

"Jeg stod just og ventede på Dem, hr. Pascal! Tænk Dem, i går har jeg tappet to tønder vin af, og jeg er ikke en smule træt!"

Clotilde blev siddende udenfor på en stenbænk, mens Pascal gik ind med Lafouasse for at give ham en indsprøjtning. Hun kunne høre deres stemmer inde fra stuen, den svære mand var ømskindet, klagede over, at det gjorde ondt, så bød han

doktoren et glas vin og mente, frøknen ikke ville afslå lidt limonade, hun og doktoren måtte begge to klinke med ham; det slap de ikke for.

"Skål, hr. Doktor! Nu drikker vi en skål for alle de mange sølle stakler, De giver lyst til mad og drikke!"

Smilende sad Clotilde og tænkte på alle de sladderhistorier, Martine og fru Félicité havde fortalt hende, på far Boutin, som de beskyldte doktoren for at have slået ihjel. Så var det da ikke alle sine patienter, doktoren skaffede ud af verden, siden hun i dag hørte dem råbe på mirakler både her og der! Og hun genfandt sin tillid og sin tro på Mester i den varme kærlighed, der nu fyldte hendes hjerte. Da de vandrede bort fra far Lafouasse og hans lille værtshus, var hun igen helt hans egen, hun troede på ham, hun var rede til at følge ham, hvorhen så vejen gik!

Men mens hun sad og ventede på bænken, var hun kommet i tanker om en gammel, halv forglemt historie. Det var dampmøllen lige overfor, der havde mindet hende om den. Var det ikke dér, var det ikke disse tilrøgede og melede bygninger, der engang havde været skuepladsen for en sørgelig kærlighedshistorie?

Og efterhånden dukkede de nærmere omstændigheder op; Martine havde talt til hende om det, hendes onkel havde flere gange hentydet til en begivenhed, hvori hendes fætter Serge Mouret, præsten i Artaud, havde spillet hovedrollen sammen med en yndig, halvvild ung pige, der boede på Paradou.

Atter fulgte de den støvede landevej, og Clotilde standsede, pegede ud over de store, vide marker, idet hun spurgte:

"Mester, var her ikke før en stor, dejlig have? Har du ikke selv fortalt mig denne historie?"

Pascal fo'r sammen, hendes ord rev ham ud af behagelige, fornøjelige drømmerier, et vemodigt, ømt smil spillede om hans læber, da han svarede:

"Jo, ja vist så! Paradous have, en stor, umådelig stor have, lunde, enge, frugt- og køkkenhaver, springvand og bække, der faldt ud i Viornefloden … det var et vildnis, en have som Torneroses, hvor naturen havde fået lov at have frit spillerum i mere end et hundredår … Og nu ser du, hvordan de har hugget og ryddet og udjævnet for at dele den i lodder og sælge den ved auktion! Kilderne er tørret ud ved den behandling, der er kun den mose, et usundt hul, tilbage af al dejligheden! Å, ja, når jeg kommer her forbi, stikker det mig lige ind i hjertet …"

Hun spurgte modigt videre.

"Var det ikke her i Paradous have, de traf hinanden, min fætter Serge og den Albine, du holdt så meget af?"

Men han talte nu mere med sig selv end til Clotilde; hans øjne svævede ud mod det fjerne, hans tanker fortabte sig i fortiden:

"Albine! å, ja! Jeg ser hende stå for mig, stå midt i solskinnet i haven, som en stor, sødt duftende buket! Med hovedet bøjet tilbage, og barmen svulmende af livsglæde, henrykt over alle sine blomster, sine vilde blomster, der prydede de blonde lokker, lå i kranse om halsen, om midjen, om de runde, gyldenbrune arme! … Og så mindes jeg hende atter, død, liggende bleg og stille med foldede hænder og smilende læber mellem bunker af sine blomster, på en seng af hyacinter og liljer og roser … Hun døde af kærlighed! Og hvor de havde elsket hinanden, Serge og Albine, midt i den store, fristende have,

hvor naturen var deres medskyldige! … Ak, hvilken mægtig livets strøm, den, der brød alle vedtægtens løgnagtige dæmninger, og hvor var dog dette en stolt sejr for selve livet!"

Clotilde forvirredes ved disse lidenskabelige ord, hun så fast på ham. Aldrig havde hun vovet at spørge ham om en anden historie, der fortaltes om ham selv; han skulle have næret en stor kærlighed til en dame, der nu var død. Han havde været hendes læge, havde tilset hende under hendes sygdom og aldrig vovet så meget som at kysse spidsen af hendes finger. Pascals studier og hans medfødte tilbageholdenhed havde hidindtil været en uoverstigelig hindring mellem ham og kvinder, men man fik dog ved at se ham det indtryk, at han var en mand med stærke lidenskabelige følelser, med et varmt, ungdommeligt hjerte, til trods for det hvide hår.

"Og den, der er død, den, man begræder …"

Hun brød af, hendes stemme skælvede, blodet fo'r hende op i kinderne, hun vidste ikke selv hvorfor.

"Serge elskede altså ikke Albine, siden han lod hende dø?"

Pascal fo'r sammen, så på hende, som vågnede han op af en drøm og undrede sig over, at hun gik ved hans side, så ung og smuk, med de strålende, lyse øjne under hattens brede skygge. Et sælsomt pust fra en anden verden havde strejfet dem begge to. De tog hinanden under armen og vandrede afsted side om side.

"Ak ja, min søde pige, hvor livet kunne være herligt og skønt, hvis menneskene ikke selv ødelagde alting! Albine er død og borte! Serge er nu præst i Artaud, hvor han bor med sin søster Desirée, en skikkelig skabning, der er så lykkelig at have en del mindre forstand end du og jeg! Han er en from mand, jeg har

aldrig sagt andet om ham, vel? … Man kan være morder og alligevel frygte og ære Gud …"

"Nå," føjede han efter et ophold til, idet han endnu engang kastede et blik tilbage over de vidtstrakte marker, "Paradous have er borte, de har hugget og ryddet og rodet og ødelagt alting, men – – herved er intet at gøre, måske er der heller ingen ulykke sket … for der vil blive plantet vin, og korn vil vokse frem, en ny høst på den nye jord; og mennesker vil på ny mødes her og elske hinanden i høstens og druens tid … Livet er evigt, dets evige værk er at begynde igen og at vokse uden standsning!"

Atter vandrede de afsted side om side, indtil de endelig nåede hjem som gode venner, mens tusmørket langsomt døde hen på himlen i en rolig sø af roser og violer. Og landsbyens koner, der så dem gå forbi, fulgte dem med et vemodigt og rørt smil, for han lignede en konge fra gamle dage, mægtig og mild, der støttede sig til et lydigt og yndigt barn, til et ungt blod, hvis kærlighed gav ham nyt liv!

Martine stod på dørtærsklen og vinkede ad dem. Hvad skulle nu dette betyde? Skulle der slet ikke spises til middag? Da de kom nærmere, råbte hun:

"Nu må herren og frøknen virkelig vente lidt, jeg ville ikke sætte min steg på spid, før jeg så Dem!"

De blev stående udenfor og så sig om, mens dagen hældede. Fra fyrrelunden, hvor skyggerne lagde sig over de grønne træer, udstrømmede en balsamisk harpiksduft, og over tærskepladsen, der endnu var brændende hed, dirrede et sidste rosenrødt skær. Allevegne fra var det som steg der et lettelsens suk fra de tynde mandeltræer, fra de forvredne oliventræer, op

mod den store, blegnende himmel, der var så hvid og så ren, mens platangruppen bagved huset stod som en mørk skyggemasse, sort og uigennemtrængelig, hvor man hørte kildens evindelig klare, plaskende krystalsang.

"Se, se!" udbrød doktoren, "Bellombre har allerede spist, han sidder dér og trækker frisk luft på sin bænk!"

Og han pegede på en høj, mager, gammel mand, der var henved de 70, med et langt, stift rynket ansigt, store øjne, og meget omhyggeligt påklædt, med hvidt halsbind og tilknappet sort frakke.

"Han er en vismand! Han er lykkelig!" mumlede Clotilde.

Pascal fo'r op:

"Han! – Nej, det vil jeg da ikke håbe!"

Han hadede ingen mennesker, kun denne Bellombre, en forhenværende adjunkt, der havde trukket sig tilbage til sit lille landsted, hvor han levede alene med en døvstum gartner, bragte doktoren i harnisk.

"En karl, der aldrig har haft mod til at leve livet! Hører du, en fej karl! … Ja! … En egenkærlig, hårdhjertet, gerrig karl! Han har aldrig turdet nærme sig nogen kvinde, bare fordi han var bange for, at han skulle komme til at betale et par støvler for hende! Han har kun beskæftiget sig med andres børn, og de har pint og plaget ham efter bedste evne; derfor hader han børn, og har vist ikke været nogen behagelig lærer … Han har været bange for livet, for dets pligter og dets byrder, for de stød, det giver! Å, Clotilde, den fejhed oprører mig til det yderste, jeg kan ikke tilgive eller tåle den! … Leve skal man! Leve helt og fuldtud, leve hele livet, selv om det kun giver én smerter og lidelser, er det

dog bedre end at give afkald, end at dø bort fra, dræbe alt, hvad der er levende og menneskeligt og varmt i ens sjæl!"

Bellombre rejste sig, vandrede med små fredsommelige skridt hen ad sin haves gange. Clotildes blik fulgte ham et øjeblik, så svarede hun:

"Jamen det er også smukt at kunne give afkald, at undgå livet, bevare sin sjæl uberørt, kun leve for det store hemmelighedsfulde tilkommende! Dér fandt jo de store hellige mænd deres lykke!"

"Hvis de ikke har levet," udbrød Pascal, "kan de heller ikke have været hellige mænd!"

Men han mærkede, at hun atter ville gøre oprør, at hun på ny ville smutte fra ham. I al den bekymring, al denne ængstelse for det hinsidige, ligger der i grunden skræk og afsky for livet. Derfor skyndte han sig også at skifte emne, han smilede forsonligt og fornøjet, da han sagde:

"Nej, nej, nu taler vi ikke mere om dette i dag … lad os være fri for uenighed, lad os holde rigtig meget af hinanden … Se, der kommer Martine, nu går vi ind og spiser …"

3

I løbet af den næste måned blev forholdet mellem Pascal og Clotilde ikke bedre. Hun led især ved at se, at han nu lukkede alle skuffer af, han havde altså ikke den ubetingede tillid til hende som tidligere; det sårede hende i den grad, at hun, hvis hun havde fundet skabet åbent, kunne have haft lyst til at kaste dokumenterne i ilden, som bedstemoderen, fru Félicité, havde rådet hende til. Uenigheden begyndte igen, så at der ofte kunne gå flere dage, hvor de ikke talte sammen.

En formiddag, da denne tavshed havde varet fra den foregående dag, sagde Martine, da hun kom ind med frokosten:

"For lidt siden, da jeg gik over torvet, så jeg en fremmed gå ind til fru Félicité; jeg syntes, jeg skulle kende ham … Ja, jeg er vis på, at det var Deres broder, frøken."

I samme øjeblik fik Pascal og Clotilde munden på gled.

"Din broder! Ventede bedstemoder ham?"

"Nej, det tror jeg egentlig ikke … Hun har nu ventet ham i det sidste halve år. Jeg ved, hun igen har skrevet til ham for otte dage siden."

De udspurgte Martine.

"Ja, herren kan da nok tænke, at jeg ikke er helt vis i min sag. Det er fire år siden, jeg så hr. Maxime, da han var her hos os i to timer på vejen til Italien; han kan jo have forandret sig meget. Men jeg tror lige godt, jeg kendte hans ryg."

De blev ved at tale om det. Clotilde lod til at være glad over denne begivenhed, der endelig brød den trykkende tavshed, og Pascal sagde til sidst:

"Nå, hvis det var ham, kommer han nok og besøger os."

Det var virkelig Maxime. Efter i måneder at have stridt imod, havde han endelig givet efter for den gamle fru Rougons indtrængende bønner. Der var i familien et åbent sår, som hun gerne ville hele. Historien var gammel, men den blev dag for dag værre.

For femten år siden var Maxime, der dengang var sytten år, blevet fader til et barn med en tjenestepige, som han havde forført. Hans fader Saccard og hans stedmoder Renée (denne var dog stødt over det uværdige valg) havde kun lét ad dette, en fremmelig drengs tossede eventyr. Tjenestepigen Justine Mégot, der var fra en landsby i omegnen, var en blond lille pige, som også var sytten år; hun var føjelig og blid, og hun var blevet sendt til Plassans med en årlig understøttelse på tolv hundrede francs for at kunne opdrage den lille Charles. Tre år efter havde hun giftet sig dér med en sadelmager Anselme Thomas, en dygtig arbejder og en skikkelig fyr, som understøttelsen havde fristet. Hun havde siden levet godt, var blevet fed og syntes at være blevet helbredet for en hoste, der havde set ud som en sørgelig arvelod efter en hel række fordrukne forfædre. Og to børn, der var født i hendes ægteskab, en dreng på ti år og en lille pige på syv, tyk og rødkindet, befandt sig udmærket, så at hun ville have været den mest agtede og den lykkeligste kone, hvis hun ikke bestandig havde lidt under de ærgrelser, som Charles forårsagede hende.

Til trods for understøttelsen kunne Thomas ikke forsone sig med ham, en andens barn, og var stadig på nakken af ham, hvilket moderen, som lydig og tavs hustru i al hemmelighed tog sig så nær, at hun, skønt hun elskede ham højt, dog gerne havde

overladt ham til faderens familie. Da Charles var femten år, så han ud, som om han næppe var tolv, og han var standset ved et fem års barns famlende begreber. Der var en påfaldende lighed mellem ham og hans tipoldemoder, tante Dide, den gale fra Tulettes; der var en fin og slank ynde over ham, og ligesom de små, blodløse konger, der afslutter en race, havde han lange, lyse lokker, fine som silke. Hans store, klare øjne var tomme, og over hans foruroligende skønhed lå der en dødens skygge. Han havde hverken hjerne eller hjerte, han var som en lille ondskabsfuld hund, der stryger sig op ad folk for at blive klappet. Hans oldemoder, fru Félicité, der var indtaget af denne skønhed, hvori hun troede at spore sit blod, havde først på sin bekostning sendt ham til en kostskole, men et halvt år efter var han, beskyldt for uanstændig opførsel, blevet jaget ud af den. Tre gange havde hun forsøgt andre skoler, men det var altid endt med, at han med skam var blevet sendt bort. Da han således ikke ville og heller ikke kunne lære noget, og da han var så uregerlig og skadelig, havde man været nødt til at beholde ham, og han opholdt sig snart hos den ene, snart hos den anden af familien.

Doktor Pascal, der havde ondt af ham, håbede at kunne helbrede ham, men efter at have haft ham hos sig et år, havde han været nødt til at opgive kuren som håbløs; han turde ikke beholde det sørgelige barn i Clotildes nærhed.

Og nu, når Charles ikke var hos sin moder, hvor han næsten ikke mere boede, traf man ham hos fru Félicité eller hos en anden slægtning, smukt klædt, med masser af legetøj, som en lille, kvindagtig stamherre af en gammel vissen slægt. Men gamle fru Rougon pintes ved tanken om dette barn med den

lyse, kongelige hårvækst, og det var hendes hensigt at få ham bort fra al Plassans' bysladder, ved at overtale Maxime til at tage ham med sig og beholde ham i Paris. Det ville igen være en af familiens sorte pletter, som hun fik udvisket.

Længe havde Maxime ikke villet høre tale om det, da han var bange for derved at bringe forstyrrelse i sit daglige liv. Efter sin kones død var han blevet rig, og han var kommet tilbage fra krigen for i sit hus ved Boulogneskoven stille og roligt at nyde sin formue, stadig pint ved tanken om en tidlig død.

Hans ungdomsliv havde været alt andet end dydigt; nu var han fast bestemt på at undgå alle mulige sindsbevægelser og enhver kedsommelig ansvarlighed for at kunne holde ud så længe som muligt. I nogen tid havde han lidt af stærke smerter i benene, gigt troede han, det var; og han skælvede ved tanken om at blive lænket til en rullestol. Hans faders pludselige tilbagekomst til Frankrig og den nye virksomhed, Saccard udfoldede, bidrog endnu mere til at forfærde ham. Han kendte kun alt for godt denne millionsluger; han rystede, når faderen under godmodighedens maske kom med sit venskabelige smil og var omhyggelig for ham. Hvis han en dag, lammet af de smerter, der stadig tog til, blev overgivet til faderens nåde og barmhjertighed, ville denne da ikke sønderflænge og fortære ham?

Nu var han blevet så angst for ensomhed, at han endelig havde givet efter og var gået ind på at se sin søn. Hvis han fandt den lille skikkelig, klog og sund, hvorfor skulle han da ikke tage ham til sig? Han fik på denne måde en kammerat, en arving, der kunne beskytte ham mod faderens påtrængenhed.

Lidt efter lidt så han sig i sin egenkærlighed elsket, plejet og forsvaret; men alligevel ville han måske ikke have indladt sig på en sådan rejse, hvis hans læge ikke havde foreskrevet ham at rejse til badestedet Saint-Gervais. Han behøvede kun at gøre en omvej på nogle mil, og han var nu uventet dumpet ned hos gamle fru Rougon, med den hensigt at tage bort med toget samme aften, når han havde talt med hende og set barnet.

Klokken var henved to. Pascal og Clotilde sad endnu ved kilden under platanerne, hvor de havde drukket kaffen, da fru Félicité kom med Maxime.

"Kære Clotilde, her er en overraskelse til dig. Jeg har din broder med til dig."

Stærkt bevæget rejste den unge pige sig op ved synet af denne afmagrede og blege sygelige mand, som hun næppe kunne genkende. Siden deres adskillelse i 1854 havde hun kun set ham to gange, første gang i Paris, anden gang i Plassans; men hun havde bevaret et tydeligt billede af ham, elegant og livlig, som han dengang var. Ansigtet var nu indfaldent, håret tyndt og oversået med sølvstænk.

"Du ser ud, som om du havde det rigtig godt," sagde han ligefremt og kyssede sin søster.

"Ja, det kommer af, at jeg lever her i den friske luft … Å, hvor det glæder mig at se dig igen."

Pascal havde med sine doktorøjne nøje betragtet sin brodersøn. Nu omfavnede han ham og sagde:

"Goddag, min dreng. Ja, ser du, hun har ret; man har det godt, når man lever i frisk luft, ligesom træerne."

Félicité var hurtigt gået hen imod huset. Hun kom nu tilbage og udbrød:

"Er Charles ikke her?"

"Nej," sagde Clotilde. "Han var her i går. Onkel Macquart tog ham med sig; han skal være nogle dage på Tulettes."

Félicité blev fortvivlet. Hun havde skyndt sig derhen, fordi hun var sikker på at træffe barnet hos Pascal. Hvad skulle hun nu gøre? Doktoren foreslog, at der skulle skrives til onklen om at bringe barnet tilbage næste morgen; men da han fik at vide, at Maxime bestemt ville afsted med toget klokken ni, uden at overnatte, fik han et andet indfald. De skulle bestille en wienervogn hos vognmanden, og så kunne de alle fire køre hen til onkel Macquart og se drengen; det ville desuden blive en dejlig køretur. Der var kun halvanden mil fra Plassans til Tulettes, en time til at køre derhen, en time for at komme tilbage, så var der endda to timer til at være der, og de kunne mageligt være hjemme igen klokken syv. Martine skulle da have middagen færdig, og Maxime ville få rigelig tid til at spise, før han skulle afsted med toget klokken ni.

Men Félicité gjorde indvendinger; det var tydeligt, at denne visit hos Macquart foruroligede hende.

"Å nej, I må ikke bilde jer ind, jeg vil tage derned i dette vejr; det ser jo ud til torden … Det er meget lettere at sende én derhen og hente Charles her hjem!"

Pascal rystede på hovedet. Man kunne ikke altid få det med Charles, som man ville. Han var uberegnelig, undertiden kunne det falde ham ind at slå bagud, som en utæmmet fole. Og gamle fru Rougon måtte give efter; hun var rasende over at give sig tilfældet i vold.

"Nå, i Guds navn da, gør som I vil; men det falder nok uheldigt ud."

Martine løb hen og hentede landaueren, og klokken var endnu ikke tre, da den med to heste for rask rullede hen ad vejen til Nice, der sænkede sig jævnt ned imod broen over Viorne. Derpå drejede man til venstre og fulgte et par kilometer flodens skovbevoksede bredder, hvorefter vejen førte ind i slugterne ved Seille, et pas mellem to kæmpemæssige klippevægge, der forgyldtes af den strålende sol. I revnerne groede nogle grantræer; kronerne af de træer, der voksede langs tinderne, og som hældede sig ud over afgrunden, så nede fra kun ud som græstuer.

Det hele var et forvirret, sammenfiltret landskab, et sælsomt djævelsk sammensurium, hvor den blodrøde jord alle vegne vældede frem. Over det hele hvilede en trykkende ensomhed, der kun afbrødes af ørnenes flugt.

Félicité åbnede ikke munden, hun sad hensunken i tanker. Luften var hed og lummer, solen brændte bag et slør af store, blåsorte skyer. Pascal var den eneste, der talte, han elskede denne natur og gjorde sig umage for at bibringe sin brodersøn den samme kærlighed, men hans anstrengelser var til ingen nytte, Maxime forblev kold; han blev grebet af en dump rædsel overfor disse blokke, der i al den majestætiske vildhed knuste ham ved deres størrelse. Han foretrak at betragte sin søster, der sad lige overfor ham. Han blev mere og mere indtaget i hende, han syntes, hun så så sund og lykkelig ud med det smukke runde hoved og den lige pande. Undertiden, når deres øjne mødtes, og hun nikkede til ham, fandt han trøst i dette venlige smil.

Slugtens vildhed tog nu af, de to klippemure blev lavere; de kørte nu mellem jævnt skrånende bakker, bevoksede med

timian og lavendler. Pludselig, ved den sidste omdrejning, kom de ned i Tulettesdalen, hvor friske kildevæld brusede frem. Bunden bestod af enge med høje trægrupper hist og her. Landsbyen lå midt på skråningen mellem oliventræer; Macquarts hus til venstre lige mod syd. Landaueren måtte følge den vej, der førte til sindssygeanstalten, hvis hvide mure man så lige forude.

Félicité var misfornøjet, hun holdt ikke af at vise onkel Macquart frem. Det var igen én, som det ville være en lettelse at få i jorden og strø sand på! Det ville ikke have skadet familiens anseelse, om han for lange siden havde ligget under mulde. Men han holdt ud, han var en gammel drukkenbolt, der bar sine 83 år godt, skønt han vedblev at drikke som en svamp. I Plassans havde han et sørgeligt rygte, som drivert og bandit, og de gamle hviskede om den modbydelige historie, hvor flere menneskeliv var gået i løbet; et forræderi under urolighederne i decemberdagene 1851, et baghold, hvor hans kammerater havde ligget med opsprættede maver på den blodige stenbro.

Senere, da han var kommet tilbage til Frankrig, havde han i stedet for den gode post, der var blevet ham lovet, foretrukket denne lille ejendom i Tulettes, som Félicité havde købt til ham. Og dér havde han siden den tid levet fedt og godt. Hans eneste ærgerrighed var at afrunde ejendommen, og han passede på som en smed, når der var en god forretning at gøre. Han havde endog fundet lejlighed til at tilegne sig en mark, han længe havde haft lyst til, ved at gå sin svigerinde til hånde, dengang hun ville erobre Plassans fra legitimisterne.

Der var en anden forfærdelig historie, som man hviskede om, en gal, han lumskelig havde listet ud af sindssygehospitalet og

sluppet løs i egnen, hvor han af afsindig hævngerrighed havde stukket ild på sit eget hus, så at fire mennesker indebrændte. Men alt det var heldigvis gamle historier, og Macquart var nu skikkelig og ikke længere den foruroligende bandit, hele familien rystede og bævede for. Han var forsigtig, som en snu diplomat i sin optræden og havde kun bibeholdt sin hånlige latter, der ligesom gjorde nar ad folk i deres åbne øjne.

"Onkel er hjemme," sagde Pascal, da de kom nærmere.

Macquarts hus var som de andre huse i Provence, en enetages teglhængt bygning, hvis vægge var overmalet med en skrigende gul farve. Foran facaden lå der en smal terrasse, som nogle gamle morbærtræer, der dannede et lysthus, overskyggede med deres knudrede, store grene. Det var her, onklen sad og røg sin pibe om sommeren. Da han hørte vognen, gik han ud på terrassen, idet han rettede sin høje skikkelse; han bar en net dragt af blåt klæde og havde på hovedet den evindelige lodne hue, som han gik med hele året rundt.

Da han så, hvem det var, der kom kørende, råbte han:

"Det er de fine fremmede, jeg får! ... Det var pænt af jer ... kom nu ind og få jer en hjertestyrkning."

Men Maximes nærværelse satte ham i forlegenhed; hvem var det? Og hvad monstro han ville? Man sagde ham, hvem det var, og begyndte en lang forklaring af det indviklede familieskab, som han straks afbrød:

"Å, så er jeg med! ... det er lille Charles' fader ... Min brodersøn, Saccards søn, det var ham, som gjorde et godt parti, og hvis kone døde."

Han betragtede Maxime med en skadefro mine over at se, at denne unge mand på 32 år allerede havde hår og skæg oversået med sne.

"Nå, for pokker!" tilføjede han. "Vi bliver nok alle gamle … Jeg må dog ikke klage, jeg er solid."

Og han stod dér stolt og triumferende på de kraftige ben, med et ansigt så glødende rødt som en kulild. Allerede i lang tid havde almindelig brændevin smagt ham som det bare vand, kun den stærkeste sprit kunne endnu kildre hans hærdede gane og han drak sådanne masser af det, at han var som gennemtrukket af alkohol, der ligesom sivede ud af hans hud. Så snart han åbnede munden for at tale, stod der en dunst af brændevin om ham.

"Ja vel, onkel, du er solid," sagde Pascal. "Og du har ikke sparet på dig selv, du har god grund til at le os andre ud … Der er kun én ting, jeg er bange for, og det er, at du en skønne dag, når du tænder din pibe, skal gå hen og sætte ild på dig selv som på en bolle punsch."

Macquart følte sig smigret og slog en skoggerlatter op.

"Spøg til side, min ven, et glas cognac er mere værd end alt det ækle apotekersprøjt … Lad os nu få et glas alle sammen. I skal da ikke kunne sige jeres onkel på, at han ikke tager godt imod jer. Jeg bryder mig pokker om, at man taler ondt om mig. Jeg har korn, jeg har oliven, jeg har mandeltræer og vinhaver og lige så meget liggendefæ som en storborger. Om sommeren ryger jeg min pibe i skyggen af mine morbærtræer, og om vinteren går jeg hen dér ved muren og slikker solskin. Nåda, sådan en onkel behøver man da ikke at skamme sig over, ved jeg! Clotilde, jeg har også hindbærsaft, hvis du er tørstig! Og

du, min gode Félicité, jeg ved, du foretrækker anisette, der er alle slags, jeg forsikrer jer, at jeg har alt, hvad hjertet begærer!"

"Tak, Macquart," sagde Félicité, "vi skal ikke have noget; vi har lidt hastværk … Men hvor er Charles henne?"

"Charles, nå ja, ham kan vi altid snakke om. Jeg forstår jo nok, at papa er kommet for at se barnet … Men derfor kan I da mageligt drikke et glas med mig."

Da man imidlertid bestemt afslog tilbuddet, blev han stødt og sagde med et ondskabsfuldt smil:

"Charles er ikke her, han er oppe hos den gamle."

Og idet han trak Maxime hen til enden af terrassen, pegede han på de store, hvide bygninger, hvis indvendige haver lignede fængselsgårde.

"Kan du se de tre træer lige for os – godt, oven over til venstre er der et springvand i en gård. Følg langs med stueetagen, det femte vindue til højre er tante Dides. Og det er dér, den lille er … jeg fulgte ham derhen for lidt siden."

Det var en stiltiende indrømmelse, som bestyrelsen gjorde. I de en og tyve år, den gamle kone havde været på anstalten, havde hun ikke gjort sin plejerske mindste uro. Rolig og blid sad hun stille i sin lænestol og tilbragte dagene med at stirre hen for sig, og, da barnet holdt af at være dér, og da hun selv syntes at have glæde af det, lukkede man øjnene for dette brud på husets orden og lod ham undertiden være dér to eller tre timer, ivrigt beskæftiget med at udklippe billeder.

Men dette nye uheld bragte Félicités dårlige humør på højdepunktet. Hun blev vred, da Macquart foreslog, at de alle fem skulle følges ad derhen for at hente den lille.

"Det var da også et indfald! Gå du derhen alene, men skynd dig at komme tilbage … Vi har ingen tid at spilde."

Hun formelig rystede af vrede, men betvang sig; det syntes at more onklen at se, hvor ubehagelig han var hende, og han fortsatte stadig grinende:

"Ved samme lejlighed kunne vi få gamle moder at se, hende, der er moder til os alle. Det kan ikke nægtes, at vi alle stammer fra hende, og det ville jo ikke engang være høfligt, om vi ikke gik hen og sagde goddag til hende; min brodersøns søn, der er kommet så langvejs fra, har måske aldrig set hende … Jeg for min part fornægter hende ikke, det kunne aldrig falde mig ind! Gal, det er hun! Men det er ikke ofte, man ser gamle mødre på den anden side af de hundrede år, og det er da ikke mere end billigt, at man viser sig en smule forekommende imod hende."

De tav stille. Der var gået en gysen hen over dem. Clotilde, som hidtil havde været tavs, tog nu ordet og sagde med bevæget stemme:

"Ja, du har ret, onkel, lad os gå derhen alle sammen!"

Félicité var atter nødt til at føje sig. Man satte sig igen op i landaueren, Macquart tog plads hos kusken. Maximes medtagne ansigt var blevet blegere, og under den korte køretur udspurgte han Pascal om Charles med en faderlig interesse, som røbede hans tiltagende ængstelse. Doktoren, der plagedes af sin moders strenge blik, formildede sandheden. Nå, herregud, barnet var ikke i besiddelse af noget særdeles stærkt helbred, det var derfor, man gerne lod det være nogle uger hos onklen på landet, men der var ingen udpræget sygdom til stede. Pascal omtalte ikke, at han havde prøvet at underkaste Charles en kur med indsprøjtninger af sin eliksir for at give ham hjerne

og muskler, men at han måtte opgive det, fordi det mindste stik fremkaldte blødninger hos den lille, som hver gang måtte standses med kompresforbindinger. Der var en sådan kraftesløshed og slaphed til stede hos dette barn, at blodet ved den mindste anledning styrtede ham ud af næsen så pludseligt og voldsomt, at man ikke turde lade ham være ene, af frygt for, at han skulle forbløde sig. Og doktoren sagde til sidst, at selv om forstanden hos drengen var lidt lad, håbede han, at den ville udvikle sig, når drengen kom under livligere påvirkning.

De var nu udenfor hospitalet. Macquart, der havde hørt, hvad der blev sagt, steg ned fra bukken og sagde: "Det er en rar lille fyr, rigtig en rar lille dreng. Og så er han smuk som en engel."

Maxime blegnede igen, og til trods for varmen rystede han af kulde. Han spurgte ikke mere, men betragtede det store hospital, hvis forskellige bygninger var adskilt ved haver. Her var mandfolkeafdelingen, og dér kvindeafdelingen, her en afdeling for de rolige, og dér en for de urolige sindssyge. Der herskede over alt stor renlighed, og over alt hvilede en tung ensomhed, som kun afbrødes af lyden af skridt og raslen med nøgler. Den gamle Macquart kendte alle vogterne. For øvrigt åbnede alle døre sig for doktor Pascal, der havde fået tilladelse til at behandle nogle af patienterne. De gik gennem en overdækket gang og kom ind i en gård, derfra ind i et af værelserne i stueetagen, som var betrukket med lyst papir og tarveligt møbleret med en seng, en kommode, et bord, en lænestol og to stole. Plejersken, som aldrig måtte forlade den syge, var just gået bort. På den ene side af bordet sad den gamle kone i sin lænestol, på den anden side barnet på en stol, fuldstændig optaget af at klippe billeder ud.

"Kom kun ind," gentog Macquart. "Å, her er ikke noget at være bange for, hun er meget skikkelig."

Stammoderen, Adelaïde Fouque, som børnebørnene og hele den opvoksende slægt kaldte tante Dide, vendte ikke en gang hovedet om ved støjen. Lige fra sin ungdom havde hun været hjemsøgt af hysteri, altid havde hun været virksom og lidenskabelig og havde nået sit tre og firsindstyvende år, da en frygtelig smerte og et voldsomt stød således havde rystet hende, at hun havde mistet forstanden; og nu havde hun i en og tyve år levet i denne tilstand, som var aldeles håbløs. Hun var hundrede og fire år, og hun levede stadig videre i stille vanvid, der ligesom havde forstenet hjernen, hvor sindssygen havde sat sig fast for bestandig, uden derfor at medføre døden. Alderdomssvækkelsen havde nu lidt efter lidt lammet hendes muskler og fortæret dem, kun skindet var tilbage på knokkelbygningen, og hun måtte bæres fra sengen til lænestolen. Dér sad hun nu som et gustent skelet, udtørret som et hundredårigt træ, hvoraf kun barken er tilbage, men dog holdt hun sig rank mod lænestolens ryg; øjnene var det eneste levende i dette smalle, lange ansigt. Hun betragtede Charles stift.

Clotilde, der skælvede lidt, nærmede sig og sagde:

"Tante Dide, vi kommer for at besøge dig … Kender du mig ikke? Jeg er dit barnebarn, der engang imellem kommer og giver dig et kys."

Men den gale syntes intet at høre. Hendes blik veg ikke fra barnet, der var i færd med at klippe en konge ud, klædt i purpur og guld.

"Hør nu, lille mor," sagde Macquart. "Skab dig nu ikke. Du kan da gerne se på os. Her er en herre, dit barnebarn, som er kommet lige fra Paris."

Ved lyden af denne stemme vendte tante Dide endelig hovedet om. Hun lod langsomt sine tomme, klare øjne glide hen over dem alle, vendte dem derpå igen mod Charles og sank tilbage i sin ubevægelighed. Ingen sagde noget.

"Siden det frygtelige stød, hun fik," sagde Pascal endelig med sagte stemme, "er hun således, al fornuft, al erindring er som udslukt hos hende. I reglen er hun tavs, undertiden fremstammer hun nogle usammenhængende ord. Hun ler og græder uden anledning, hun er en ting, som intet mere rører … Og dog vover jeg ikke at påstå, at natten er fuldstændig, at der ikke skulle ligge erindringer begravet på bunden … Ak, den stakkels, gamle moder, hvor jeg beklager hende, hvis hun ikke snart får ende på det. Men hvis hun kan huske, hvad har hun da tænkt på i disse en og tyve lange år?"

Med en bevægelse skød han tanken om den frygtelige fortid, han så godt kendte, fra sig. Han så hende i tankerne ung, høj og slank, bleg med vilde øjne; tidligt blev hun enke efter Rougon, den dvaske gartner, som hun havde villet have til mand, og kastede sig derpå, før sørgeåret var omme, i armene på smugleren Macquart, som hun elskede med en ulvindes kærlighed, og som hun aldrig giftede sig med. Hun havde levet således i femten år med et barn af første ægteskab og to uægte, i kamp og uro, undertiden forsvandt hun i ugevis og kom så tilbage udaset, forslået, dødtræt.

Da Macquart døde, skudt ned som en hund af en gendarm, var hun ved dette stød blevet ligesom forstenet, så at de klare

øjne var det eneste levende i det blege ansigt; da trak hun sig tilbage til den rønne, Macquart havde efterladt hende, hvor hun i fyrre år levede som en nonne, lidende af voldsomme nervøse anfald. Men det andet stød kunne hendes forstand ikke stå imod; Pascal huskede det frygtelige optrin, han selv havde overværet. Et stakkels barn, som bedstemoderen havde taget til sig, sønnesønnen Silvère, et offer for familiens had og blodige kampe, blev også dræbt af en gendarm, som skød ham en pistolkugle gennem hovedet under den oprørske bevægelse i 1851. Blod, altid blod!

Félicité havde imidlertid nærmet sig til Charles, der var så optaget af sine billeder, at han ikke lod sig forstyrre af alle disse mennesker.

"Min lille ven, den herre er din fader. Giv ham et kys."

Alles opmærksomhed vendte sig nu mod barnet. Han var meget smukt klædt i sort fløjlsbluse og benklæder med påsyede guldlidser. Han var bleg som en lilje og lignede med sine store, blege øjne og sit lyse, lokkede hår en søn af en af de konger, han klippede ud af sine billeder. Men hvad der i dette øjeblik især slog dem, var hans lighed med tante Dide, denne lighed, der var gået gennem tre slægtled, og som fra den hundredårige var overført på dette fine barneansigt, der også allerede var ligesom udvisket, udslidt og gammelmandsagtigt. Som de her sad ansigt til ansigt, var det åndssvage barn med sin dødlignende skønhed som afslutningen på rækken fra stammoderen, den glemte!

Maxime bøjede sig ned for at kysse den lille på panden; hans hjerte var koldt, selve denne skønhed forfærdede ham, og han

var ilde til mode ved at være i dette sygeværelse, hvor så megen menneskelig elendighed fra fjerne tider levede og åndede.

"Hvor du er køn, min dreng! … Holder du lidt af mig?"

Charles så på ham, forstod ham ikke og gav sig igen i lag med sine billeder.

Men nu hændte noget, der slog dem alle med forbavselse. Uden at udtrykket i tante Dides ansigt havde forandret sig, græd hun; en strøm af tårer løb fra hendes levende øjne ned over de døde kinder. Hun slap ikke barnet med øjnene, og hun græd langsomt, ustandseligt.

Det gjorde et mægtigt indtryk på Pascal. Han havde grebet Clotildes arm, som han trykkede heftigt, uden at hun kunne forstå grunden dertil. Sagen var, at for hans øjne udfoldede hele stamtræet sig, som var skudt op af denne rod med sine ægte og uægte grene. Fem slægtled Rougon'er og Macquart'er var her til stede; Adelaïde Fouque sad ved roden, derpå den gamle bandit af en onkel, så ham selv, Clotilde, Maxime og endelig Charles. Félicité udfyldte sin afdøde mands plads. Der var ingen huller, kæden var uden afbrydelse i sin logiske og uforsonlige arvelighed. Og hvilket århundrede manedes der ikke frem her i denne sørgelige stue, hvor et pust fra fortidens elendighed ombølgede dem alle og fyldte dem med en sådan rædsel, at de til trods for den overvældende varme rystede af kulde.

"Hvad er der, mester?" hviskede Clotilde skælvende.

"Ikke noget," mumlede doktoren. "Jeg skal sige dig det siden."

Macquart blev ved at grine, han skændte på den gamle moder. Det var også et indfald at modtage folk med tårer, når de bemøjede sig helt her op til hende. Det var ikke videre høfligt. Derpå kom han tilbage til Maxime og Charles.

"Nå, min kære nevø, nu har De set Deres lille fyr. Køn er han, ikke sandt; De har dog alligevel ære af ham ..."

Félicité skyndte sig at afbryde ham; hun var meget misfornøjet med den vending, sagerne tog og længtes nu kun efter at komme afsted hurtigst muligt.

"Ja, det er sandelig et smukt barn, og ikke nær så meget tilbage, som han gør indtryk af. Se, hvor flink han er med sine hænder ... Og vent bare, til han har været nogen tid i Paris, hvor du jo ganske anderledes kan kvikke ham op, end vi her i Plassans."

"Ja, det er meget muligt," mumlede Maxime. "Det kan gerne være ... jeg skal tænke over det ..."

Han standsede forlegen og tilføjede:

"Du kan nok tænke, at jeg denne gang kun er kommet for at få ham at se ... Jeg kan ikke tage ham med nu, da jeg skal være to måneder i Saint-Gervais. Men så snart jeg er kommet tilbage til Paris, skal jeg tænke over det og skrive dig til."

Og idet han trak sit ur op, udbrød han:

"Men, for pokker, klokken er halv seks ... Du ved, at jeg ikke for alt i verden ville komme for sent til toget klokken ni."

"Ja, lad os så komme afsted," sagde Félicité, "her har vi ikke mere at gøre."

Macquart forsøgte forgæves at holde dem tilbage med alle slags historier. Han talte om de dage, da tante Dide snakkede, forsikrede, at en dag havde han truffet hende i færd med at synge en vise fra hendes ungdom. Forresten havde han ikke brug for vognen, han kunne godt gå hjem med drengen, som han jo skulle beholde.

"Kys din fader, min dreng," sagde han, "man ved aldrig, om man ses mere."

Med den samme ligegyldige bevægelse havde Charles løftet hovedet, og Maxime trykkede ham bevæget et kys på panden.

"Vær nu god og skikkelig, min dreng … Og hold lidt af mig."

"Kom nu," sagde Félicité, "vi har ingen tid at spilde."

Sygeplejersken kom ind; det var en stor, kraftig pige, hvis særlige hverv var at passe den sindssyge. Hun vaskede hende, lagde hende til sengs, madede hende og gjorde rent om hende som om et barn. Hun gav sig straks til at tale med doktor Pascal, der spurgte hende ud.

En af doktorens yndlingsdrømme var at behandle de sindssyge og helbrede dem efter sin metode med indsprøjtninger. Siden hjernen var syg, måtte man jo kunne helbrede og styrke den, som man styrkede de andre organer. Han havde tænkt på at prøve sin kur på stammoderen, men havde så fået skrupler, hun var så gammel, og desuden turde han ikke skride ind her. Det var, som holdtes hans hånd tilbage af en sælsom ærbødighed for denne kvinde, som de alle havde deres udspring fra. Derfor havde han valgt en af de andre patienter på anstalten, en hattemagersvend ved navn Sarteur, der nu i et år havde opholdt sig i Tulettes: han var selv kommet og havde indtrængende anmodet bestyrelsen om at tage sig af ham, da han ellers ville gøre en eller anden ulykke, begå en forbrydelse. Når han havde sine anfald, blev han så blodtørstig, at han havde lyst til at kaste sig over hvem som helst. Han var lille af vækst, meget mørk, havde lav pande, krum, fremstående næse og en sær afsnuppet hage, en profil som en rovfugl; den ene kind var betydeligt tykkere end den anden. Og Pascal havde

allerede set sine kure gøre den vidunderligste virkning på dette menneske, der nu i over en måned havde været rolig uden spor af anfald. Sygeplejersken, der blev udspurgt af lægen, meddelte, at Sarteur havde det rigtig godt og dagligt bedredes.

"Hører du, Clotilde!" udbrød Pascal henrykt. "Jeg har desværre ikke tid at se til ham i aften, men jeg kommer herind i morgen, som jeg plejer … Ak, turde jeg blot, men i hendes høje alder …"

Hans blik søgte tante Dide, og Clotilde, der smilede ad hans begejstring, sagde med dæmpet stemme:

"Nej, nej, mester … Du *kan* ikke skabe nyt liv … Så, kom nu … de andre er allerede ved vognen …"

Det var sandt … de andre var gåede ud af stuen. Macquart stod på dørtærsklen og fulgte fru Félicité og Maxime med sit skadefro blik. Og tante Dide sad tilbage stum og stille, mager som et skelet med de store, sorte øjne fæstet på lille Charles' blodløse ansigt og fine guldgule kongelige silkelokker. En forlegen, trykkende stemning hvilede over dem alle.

Landaueren rumlede langsomt afsted; det var meget varmt, luften var tung og uvejrssvanger. Tusmørket krøb frem i kobberfarvet aske.

I begyndelsen udvekslede nu og da en ligegyldig bemærkning, men da vognen kom ind i hulvejen, faldt der stilhed over dem alle, en sær, tung tavshed; det var, som trykkedes de af ængstelse, for at disse høje klipper skulle klemme sig sammen om dem. Var dette ikke verdens ende? Og ville vognen ikke med ét vælte ned i et bundløst svælg? En ørn fløj op med sit skarpe gennemtrængende skrig. Atter kom pilehækkene frem, og de fulgte langsomt Viorneflodens løb, da

fru Félicité med ét henvendte sig til Maxime, som fortsatte hun en afbrudt samtale.

"Du behøver slet ikke at frygte indvendinger fra moderens side. Hun holder nok meget af Charles, men hun er en fornuftig kone, og hun forstår, at det er bedst for barnet, om du vil tage dig af det. Desuden skal du vide, at drengen ikke har det videre godt hos hende … selvfølgelig er hendes mand ikke særlig glad over dette barn og foretrækker sin egen søn og sin egen datter for den fremmede … naturligvis er det dig, der må tage en endelig bestemmelse, nu ved du, hvordan sagerne står."

Og hun talte videre, det var tydeligt, at hun ville have Maxime til at give et bestemt løfte angående drengen. Hun vedblev at tale, lige til de nåede Plassans. Her udbrød hun med ét, da landaueren skumplede hen over forstadens dårlige brolægning:

"Men se dér! Dér har vi moderen … se den tykke, lyshårede kone, som sidder i døren til sadelmagerbutikken!"

Ganske rigtigt, det var Justine, der trak lidt frisk luft udenfor huset, på hvis forside der hang grimer og seletøjer. Hun strikkede på en strømpe, mens den lille pige og den lille dreng legede ved siden af hende med noget sand, og bagved, nede i butikken, kunne man skimte Thomas, en svær, mørkhåret mand, som var i færd med at udbedre en saddel.

Maxime stak hovedet ud af vognen, ganske rolig, kun en smule nysgerrig ved synet af sin første kærlighed. Og han forbavsedes over denne svære kone på 32 år, med det fornuftige, lidt simple ansigt, hvori han ikke fandt spor af det viltre lille pigebarn fra fordums tid, hvor de begge to næppe nok var sytten år. Måske smertede det ham at tænke på, hvor svag og

gammel han selv følte sig i sammenligning med Justine, der så så fredelig og sund ud.

"Jeg ville aldrig have anet, at det var hende!" sagde han omsider.

Og nu drejede vognen ind i en anden gade. Justine blev borte, og denne erindring om fortiden sank ned i glemslens tusmørke.

Bordet var dækket hos doktoren. Martine havde ål fra Viornefloden, kaninragout og en bedekølle.

Klokken slog syv, så der var tid til at spise til middag uden at forhaste sig.

"Vær du kun ganske rolig!" sagde doktoren til Maxime. "Vi skal nok følge dig på stationen, den ligger kun et lille kvarters vej herfra … Din kuffert står jo derhenne, så du behøver kun at købe billet."

Clotilde stod i forværelset og hængte sit tøj op; da Pascal gik forbi hende, sagde han med dæmpet stemme:

"Din broder ængster mig, han slæber benene så underligt efter sig, det synes jeg slet ikke om! Han får vist et anfald af lamhed om ikke lang tid, det er min mening! Og du ved, jeg plejer at forstå mig på den slags ting!"

Hun blev ganske bleg og gentog:

"Et anfald af lamhed, af ataxi, mener du."

Og hun så i ånden sin broder, som hun så ofte så en af deres naboer, en temmelig ung mand, der nu i ti år var blevet kørt rundt i en rullestol. Dette var jo rædsomt! Værre end døden, syntes hun, at måtte leve som en ussel, hjælpeløs krøbling!

"Jamen, mester, han klager jo kun over gigtsmerter," mumlede hun.

Pascal trak på skuldrene, lagde en finger på læberne med et advarende blik ind i spisestuen, hvor Maxime og Félicité allerede havde sat sig til bords.

Stemningen ved middagsbordet var meget fornøjelig. Clotildes pludselige ængstelse for broderen gjorde hende kærlig imod ham. Hun rakte ham med venlige miner maden, passede på, at han fik de bedste stykker. To gange kaldte hun på Martine, der bød for hurtigt om. Og alt som tiden gik, blev Maxime mere indtaget i søsterens friske, søde ansigt og fornuftige, muntre væsen, der virkede på ham som kærtegn. Han syntes så godt om hende, at han, som han sad dér, fattede en beslutning.

Siden hans barn, den lille Charles, på ingen måde var, hvad han havde håbet – for han var blevet ængstelig alene ved tanken om drengens blodløse, idiotiske skønhed – hvorfor skulle han da ikke få søsteren hjem med sig i stedet for Charles? Selvfølgelig skræmtes han lidt ved tanken om at have en ung kvinde i sit hus, han havde lidt så meget for kvinders skyld fra sin allertidligste ungdom og var nu meget bange for dem; men Clotilde forekom ham så sat, så moderlig i hele sin optræden. Desuden var en brav og hæderlig kvinde jo en skat i et hus: de andre, der havde ødelagt ham, lignede sandelig ikke hans sunde, velvoksne, fornuftige søster! Hun kunne måske endda holde deres græsselige fader i tømme, for Saccard indgød stadig sønnen en uovervindelig skræk. Denne sidste omstændighed drev Maxime til at tage en bestemmelse, men han ville dog føle sig for og sagde:

"Du tænker altså ikke på at gifte dig, lille Clotilde?"

Den unge pige gav sig til at le.

"Å, det har ingen hast!"

Så kastede hun et udfordrende blik til Pascal og tilføjede:

"Forresten, hvad ved jeg! Jeg bliver måske aldrig gift! Det har man da set før."

Pascal løftede hovedet, men nu faldt fru Félicité ind. Hun var egentlig en smule gnaven over doktorens og Clotildes inderlige kærlighed; hvis hun kunne få den unge pige anbragt langt borte fra Pascal, kunne hun måske selv komme til at føre det store ord i sønnens hus, og det var hun slet ikke utilbøjelig til. Derfor henvendte hun sig også til doktoren.

Ikke sandt, han mente også, man skulle gifte sig; det var imod naturens orden at blive gammel jomfru?

Og han nikkede alvorligt med hovedet uden at tage øjnene fra Clotildes smilende ansigt.

"Ja, ja vist så! Man skulle gifte sig! … Hun er en rigtig fornuftig pige, og hun gifter sig nok!"

"Å," sagde Maxime nu, "er det også nødvendigt? Der er jo så mange ulykkelige ægteskaber rundt omkring."

Derefter vedblev han:

"Ved du, hvad du skulle gøre, Clotilde? … Du skulle tage med mig til Paris og bo hos mig. Jeg har nu ret betænkt, at jeg ikke tør påtage mig at passe på det barn, så skrøbelig som jeg er. Jeg er jo selv som et barn, der trænger til pleje hvert øjeblik. Du ville vist være god imod mig, hvis jeg en gang blev så ulykkelig at miste brugen af mine ben?"

Han rørtes over sig selv, talte med bevæget stemme. Han så sig selv som krøbling med den barmhjertige søster ved sin side, og hvis hun for hans skyld gav afkald på at blive hustru og moder, ville han gerne efterlade hende sin formue, på den måde

kom den da ikke i hænderne på den millionsluger, den Saccard. Den skræk, ensomheden indgød ham, trangen til en opofrende sygeplejerske, gjorde ham aldeles rørende:

"Det ville være en god gerning, som du ikke skulle komme til at fortryde, lille Clotilde."

Men Martine, der kom med bedekøllen, stod aldeles forstenet ved at høre disse ord, og de andre blev lige så overraskede som den gamle pige. Félicité var den første, der ytrede sit bifald med dette forslag; det passede netop ind i hendes tankegang. Hun så på Clotilde, der sad stum og ganske forbavset, mens doktor Pascal blegnede af ængstelig spænding.

"Å nej, broder Maxime," stammede den unge pige omsider; "det lader sig vist ikke gøre!"

Her faldt bedstemoderen ind:

"Andet har du ikke at svare! Din broders forslag er både fornuftigt og kærligt i alle måder! Jeg kan forstå, at han er lidt ængstelig ved at tage lille Charles til sig straks, men når du først har styret huset for ham i nogen tid, ser jeg ingen grund til, at barnet ikke skulle være hos sin naturlige beskytter. Det er jo netop udmærket ordnet på den måde. Din broder henvender sig til dit gode hjerte. Pascal, synes du ikke, Clotilde skulle sige ja til Maxime?"

Doktoren havde imidlertid samlet sig, dog følte man, at han kun med møje var blevet herre over sin bevægelse. Han talte langsomt og med anstrengelse:

"Jeg kan kun gentage, hvad jeg før bemærkede: Clotilde er en rigtig fornuftig pige; hvis hun mener, at hun bør sige ja, vil hun sikkert gå ind på Maximes forslag!"

Her afbrød den unge pige ham i en heftigt bevæget tone:

"Men, mester! Vil du virkelig sende mig bort fra dig? … Jeg forstår så godt, at Maxime er venlig imod mig og vil mit vel. Men hvor kan jeg forlade alt! Hvor kan jeg opgive alt det, jeg holder af, gå bort fra alle dem, jeg hidtil har elsket?"

Hun slog ud med hånden som i fortvivlelse, som ville hun kalde alle sine omgivelser til vidne, som ville hun vise, hvor højt hun elskede hele Souleiade.

Pascal så hende ind i øjnene:

"Clotilde, hvis din broder nu trængte til dig?"

Tårer steg hende frem i øjnene, hun stod et øjeblik dirrende af bevægelse, for kun hun forstod, hvad Pascal sigtede til. Atter så hun i ånden sin broder som en elendig, lamslået mand i en lille rullestol ligesom naboen, hun så ofte ynkedes over. Men hendes kærlighed til Pascal var større end alt andet, den tog magten fra hendes medlidenhed. Havde hun virkelig pligter imod denne broder, der i femten år ikke havde husket hendes tilværelse? Han var jo ganske fremmed for hende; var hendes gerning ikke, hvor hendes hele hjerte var?

"Hør, Maxime," sagde hun endelig, "lad også mig få lov at betænke mig. Jeg skal se, hvad her er at gøre … Vær overbevist om min taknemmelighed imod dig, kære broder. Og trænger du til mig, synes du, jeg er dig uundværlig, så bestemmer jeg mig nok til at komme og være hos dig!"

Mere fik de ikke ud af hende. Félicité pinte og plagede hende med sædvanlig ihærdighed, mens doktoren lod, som om han mente, Clotilde havde givet broderen et løfte om at komme.

Nu bragte Martine desserten ind; hun skjulte ikke sin vrede: det var da også et indfald! Hvis frøkenen kom bort, ville herren lægge sig til at dø af sorg over ikke mere at have hende om sig.

Klokken slog halv ni; de sad endnu ved bordet, men nu blev Maxime urolig, trippede rundt, ville afsted!

På stationen kyssede han sin søster og sagde: "Husk på, hvad du har lovet mig!"

"Vær du kun ganske rolig," sagde fru Félicité, "vi skal nok minde hende om hendes løfte!"

Doktoren smilede, og da toget satte sig i bevægelse, vinkede de alle sammen med deres lommetørklæder.

Efter at have fulgt bedstemoderen et stykke på vej, gik Pascal og Clotilde langsomt hjem til Souleiade, hvor de tilbragte en yndig, fredsommelig aften. Den utilfredse stemning, der i den sidste tid havde hersket, var aldeles forsvundet. Aldrig havde de glædet sig så inderligt over at være sammen, de følte sig uløseligt knyttede til hinanden, al splid og al uenighed var som blæst bort, der var en glæde og en fred over dem, som var de blevet helbredte efter en lang, lidelsesfuld sygdom, et nyt livshåb fyldte deres hjerter.

Længe sad de under platanernes skygge og lyttede til kildens klingre krystalsang. De talte ikke, de nød i tavshed den fryd at være sammen!

4

Otte dage efter herskede der igen en trykket stemning i doktorens hjem. Atter kunne Clotilde og Pascal sidde hele eftermiddage uden at tale sammen, og barometret stod snart på smukt vejr og snart på torden. Selv Martine var i dårligt humør, kort sagt, livet var et helvede for disse tre, der før havde levet i den skønneste endrægtighed.

Med ét blev det rent galt fat. En kapuciner, der havde et stort ry for hellighed, kom til Plassans, hvor han ville opholde sig en lang tid. Fra prædikestolen i Saint-Saturnin-kirken lød hans malmfulde stemme. Han var en slags apostel, hvis folkelige veltalenhed og blomstrende, billedrige sprog begejstrede hans tilhørere. Han tordnede løs mod den nymodens videnskab, mod den verdslige realisme og svang sig op til en høj flugt mod det ukendte, mod det hemmelighedsfulde hinsides, og alle gudfrygtige damer i byen var henrykte.

Så snart Clotilde sammen med Martine kom hjem fra den første prædiken, mærkede Pascal, at den unge pige var yderst bevæget. De følgende dage blev hun endnu ivrigere, kom sent hjem efter at have tilbragt flere timer i bøn i en mørk krog af et kapel. Hun var i kirke næsten den hele dag, kom hjem dødtræt, men med strålende seerøjne, med kapucinerens glødende ord lydende i sine øren. Det så ud, som betragtede hun mennesker og ting med en vis ophøjet ringeagt.

Pascal ængstedes, han ville af Martine have en forklaring og gik en morgen tidlig ned til hende, mens hun var i færd med at feje i spisestuen.

"Hør engang, Martine, De ved, jeg lader jer have jeres frihed, I kan gå i kirke, så meget I vil, jeg vil ikke udøve noget tryk på jeres samvittighed … Men jeg vil ikke vide noget af, at I gør hende syg og forstyrret i hovedet …"

Uden at standse sin kost, svarede pigen med et anstrøg af trods:

"De syge er måske netop de folk, der tror, de er allersundest!"

"Ja, jeg forstår nok, De mener, jeg er en smule forstyrret i hovedet; jeg ved nok, I beder om, at jeg må blive omvendt, I er så sikre på, at I to ejer al verdens visdom og lykke … Men Martine, hvis I bliver ved at pine mig og jer selv på denne måde, bliver jeg vred, det vil jeg bare sige jer."

Hans stemme lød så streng, ja harmfuld, at Martine så forbavset op på sin herre med et blik, der røbede en uendelig ømhed og en uhyre sorg, den gamle trofaste piges afblegede øjne fyldtes med tårer, hun løb ud af stuen, idet hun stammede:

"Ak, herren holder slet ikke mere af os!"

Dér stod nu Pascal, afvæbnet, overvældet af en sorg, der med hver dag øgedes ved tanken om, at han kunne have undgået dette, hvis han ikke havde været så overbærende, hvis han alene havde ledet Clotildes opdragelse. Han troede jo på, at træerne voksede lige, hvis man ikke hindrede deres vækst; derfor havde han ladet hende have sin frie vilje, så snart han havde lært hende at læse og skrive. Han var ikke gået frem efter nogen forud lagt plan, han havde ladet hende vælge, hvad hun havde mest lyst til, og lidt efter lidt var hun kommet dybt ind i naturhistoriske studier ved at hjælpe ham med at renskrive manuskripter, læse korrektur og ordne alle slags optegnelser. Men angrede han det, han nu var nærved at kalde

ligegyldighed? Han følte godt, hvor stærk en påvirkning han havde kunnet give denne sunde sjæl, dette klare hoved, der tørstede efter kundskaber, han vidste, hvilken indflydelse han kunne have fået over hende, hvis han ikke havde ladet hende glide fra sig, ved at bære over med hendes trang til mysticisme og ved at opmuntre hendes omgang med Martine og bedstemoderen! Mens han altid holdt sig til kendsgerningerne, passede på aldrig at slippe dem, og kunne have holdt hende i tømme ved sin myndighed og lærdom, havde han uden at gøre tilstrækkelig modstand set hende give efter for en medfødt lyst til at beskæftige sig med det ukendte, med mysteriet. For denne lyst var meget stærk hos Clotilde, den kunne vokse til pinefuld og plagsom nysgerrighed, når den ikke blev tilfredsstillet, og intet tilfredsstillede denne trang, der stedse voksede, og bestandig blev mere umættelig. Allerede som barn, og især senere hen, som ganske ung pige, var hun straks på færde med "hvorfor" og "hvordan", og fordrede aldeles indgående forklaringer på sine spørgsmål.

Når han viste hende en blomst, spurgte hun altid, hvorfor den satte frø, og hvorfor dette frø spirede. Hendes videbegærlighed og uvidenhed satte ham til vægs med tre-fire spørgsmål om død, om fødsel, om de ukendte kræfter, om Gud, om alt muligt. Og når han stod dér uden svar og uden forklaring, når han for at blive hende kvit slog ud med hånden i komisk harme, lød hendes klingende, triumferende latter, og hun vendte tilbage til sine uendelige drømmerier, til sine ubegrænsede syner og forestillinger om alt det, man ikke ved og ikke kender, om alt det, man kan tro.

Ofte forbavsede hun ham med sine forklaringer. Hendes forstand, der var beriget med megen kundskab, gik fra de beviste sandheder, nej, den gik ikke, den satte med dristige spring lige ind i sagnenes himmel, i legendernes vrimmel. Der kom mæglere, engle, helgener, pust fra den anden verden, de gav det nyt, overnaturligt liv, arbejdede på at sammensmelte ting og skabninger i en enig samklang, om halvtreds århundreder, hun havde nøjagtigt regnet det ud, påstod hun.

Men aldrig før havde Pascal set hende så urolig og forpint som nu. I en hel uge gik hun og hørte munken prædike hver aften; hendes dag gik hen i ængstelig venten, og hun vandrede til kirke så længselsfuld og bevæget som en forelsket ung pige, der går til sit første stævnemøde. Og om morgenen følte man, hvorledes hun var rede til at give afkald på al verdslighed, på al ydre forfængelighed, på sin hele hidtidige tilværelse, som var den synlige verden, dagens nødvendige gerning idel tant og usselhed. Derfor tog hun sig intet for, – gav efter for en sær, uovervindelig ladhed, sad i timevis med hænderne i skødet og stirrede hen for sig, idet hun fulgte et eller andet fjernt drømmesyn.

Hun, der ellers var så virksom, så morgenduelig, lå nu så længe i sengen, at hun sjældent viste sig før ved den anden morgenmad, og det var ikke hendes påklædning, der sinkede hende, for hun var slet ikke mere omhyggelig for sit ydre, gad næppe sætte sit hår, vandrede omkring med skævt knappet kjole og så alligevel sød og smuk ud, ung og frisk som hun var. Og morgenturen, som hun havde elsket så højt! Nu fo'r hun ikke mere hele haven rundt, op og ned ad terrassen, mellem oliven- og mandeltræerne, til fyrrelunden med den liflige harpikslugt,

nu lå hun ikke og solede sig timevis på tærskepladsen, nej, hun ville hellere opholde sig for lukkede skodder i sit kammer, hvor hun sad så stille som en mus! Om eftermiddagen i salen tog hun sig lige så lidt til, hun flyttede fra den ene stol til den anden i en underlig lediggang, træt og gnaven og forventningsfuld, men ked og led af alt, hvad der hidtil havde moret hende.

Pascal kunne ikke mere få nogen hjælp af hende. En optegnelse, hun skulle renskrive, blev liggende i tre dage på hendes pult. Hun ordnede intet mere, bukkede sig ikke ned efter et manuskript, der faldt på gulvet. Sine malerier, sin pastelkasse så hun ikke til, og hun havde dog begyndt på nogle kopier, doktoren havde brug for ved sit studium af kunstig befrugtning. Store røde malvaer med sælsomme nye farver stod og visnede, uden at hun rørte ved sit arbejde. En hel eftermiddag kastede hun sig med lidenskab over en afsindig tegning, en vidunderlig komposition, drømmeblomster, udfoldede under en mirakelsols stråler, hvor det rislede med gyldne aks rundt om store, purpurrøde blomsterbægre, lig åbne hjerter, hvor støvdragerne fo'r op som raketter, som tusinder af stjerner henover mælkevejen.

"Ak, herregud, min stakkels pige. Hvor gider du sidde og spilde tiden med den slags vilde fantasier!" udbrød Pascal den dag. "Her går jeg og venter på den kopi af mine stakkels malvaer, men dem lader du visne! … Og jeg skulle endda ingenting sige, hvis jeg ikke så, at du til sidst bliver syg. Der er hverken sundhed eller glæde eller skønhed udenfor virkeligheden …"

For det meste svarede hun ikke, hun lukkede sig inde i sin overbevisning med en art trods, der undgik enhver

tankeudveksling, men nu havde han vist rørt ved hendes tro.

"Der er slet ingen virkelighed!" erklærede hun bestemt.

Han smilede over den filosofiske klarhed og fasthed hos dette barn.

"Ja, ja, vist så! Jeg ved overmåde vel, at vore sanser kan tage fejl, og at vi kun kender verden gennem dem; altså er det muligt, at verden slet ikke er til … Men luk så døren op for vanvid, lad os indrømme de umuligste, de urimeligste drømmes mulighed, lad os komme på den anden side af love og kendsgerninger … Kan du da ikke se, at du udsletter ethvert begreb om orden, når du slår en streg over naturen, og at tilværelsens eneste mål er at tro på livet, at elske livet, og at sætte alle sine evner ind på at lære det at kende …?"

Hun slog ud med hånden, rystede trodsigt på hovedet, men svarede ikke et ord. Nu fløj hendes hånd med voldsomme blå streger henover tegningen, blinkende stjerner og gyldne aks steg frem som på en klar sommernatshimmel. Men to dage senere, efter en ny samtale, forværredes tilstanden.

Om aftenen, da de var stået fra bordet, gik Pascal op i salen for at arbejde, mens hun trak frisk luft ude på terrassen. Tiden løb fra doktoren, og han blev yderst forbavset ved at høre klokken slå tolv, uden at hun var kommet ind fra haven. – Hun måtte igennem salen, hvor han sad, og han var vis på, at hun ikke var gået ind i sit kammer bag hans ryg. Nedenunder var alting stille, Martine sov, døren til forværelset var ikke lukket af, altså måtte Clotilde være i haven; hun plejede at være ude om aftenen, men aldrig før var klokken blevet så mange, inden hun kom ind. Doktorens ængstelse steg, da han ude på terrassen så, at hendes stol var tom. Han troede, hun måske sad dér og sov.

Hvor i al verden kunne hun være henne på denne tid af natten? Det var dejligt vejr, meget varmt, himlen vrimlende fuld af stjerner på det mørke fløjlstæppe; der var ingen måne, men stjernerne lyste op i natten, så klare og store var de.

Først kiggede han ud over terrassen, undersøgte skrænten og de brede stentrin, som gik helt ned til jernbanen, men intet rørte sig, han så kun oliventræernes små runde kroner. Så slog det ham, at hun naturligvis sad under platanerne ved kilden med det evigt rislende vand. Han ilede derhen, det var så bælgmørkt, at han, der kendte hvert træ, måtte famle sig frem for ikke at støde imod stammerne. Så gik han videre ind i fyrrelunden, ledende og famlende, uden at finde den, han søgte, alt mens han kaldte med dæmpet stemme:

"Clotilde! Clotilde!"

Ikke en sjæl! Intet rørte sig! Intet gav genlyd, hans stemme druknede i en uendelig sø af blødt, blåt mørke. Og nu råbte han af alle kræfter, kom tilbage under platanerne, gik derfra atter ud i fyrrelunden, undersøgte hele ejendommen. Pludselig stod han stille på tærskepladsen. I den sildige time sov den store tærskeplads, den umådelige, brolagte runddel lå i dyb søvn. Det var så mange år siden, plejlen havde rørt sig her, at pladsen var helt overgroet med græs, som solen imidlertid sved af, så at det var gulbrunt og ganske kort, det lignede et tykt, blødt, uldent tæppe. Og mellem denne tætte plantevækst blev stenene aldrig helt kolde, i skumringen røg det fra dem, de udåndede i nattens kølighed den varme, de havde samlet i så mange brændende, hede middagstimer.

Under den rolige septemberhimmel lå den runde, glatte, øde tærskeplads og dirrede af varme. Pascal gik hastigt over den

hen imod frugthaven og var lige ved at snuble over et legeme, der lå udstrakt, og som han i mørket ikke havde set. Han udstødte et skrig af overraskelse:

"Hvad for noget! Ligger du her?"

Clotilde værdigede ham ikke et ord til svar. Hun lå på ryggen med hænderne foldede under nakken og ansigtet vendt opad, og i det blege ansigt lyste de store, klare øjne.

"Her har jeg gået og ængstet mig og kaldt på dig i et stift kvarter! … Hørte du da ikke, at jeg råbte før?"

Endelig åbnede hun munden:

"Jo!"

"Men hvad skal de dumheder betyde? Hvorfor svarede du ikke?"

Atter faldt hun hen i dyb tavshed; hun ville ikke svare, lå ganske stille med trodsig pande og et åndsfraværende blik op mod himlen.

"Nå, kom nu og gå i seng, slemme barn! Så kan du i morgen sige mig, hvad du mener med denne opførsel!"

Hun gjorde ikke mine til at røre sig; han måtte tigge og bede hende ti gange, uden at det hjalp. Endelig satte han sig ned ved siden af hende i græsset på de lunkne sten.

"Men du vil da ikke blive herude i nat? … Svar mig i det mindste! … Hvad bestiller du her?"

"Jeg ser!"

Og de store, vidtåbne øjne så og så, som ville de trænge igennem den mørkeblå hvælving, stige bestandig højere og højere op, som ville hun fortabe sig i den rene sommerhimmels stjernehær.

"Ak, mester!" sagde hun omsider langsomt og med ensformigt tonefald, "hvor alt dog er snævert og begrænset, alt det, du kender og ved, når man sammenligner det med det uendelige, der må være hinsides … deroppe … Før svarede jeg dig ikke, fordi jeg lå og tænkte på dig, fordi jeg lå og sørgede … Du må ikke tro, jeg er slem …"

Der kom en sådan ømhed i hendes stemme, at Pascal blev ganske rørt. Han lagde sig ved hendes side, deres albuer rørte ved hinanden. De gav sig til at tale sammen.

"Jeg er så bange for, du går og sørger til ingen nytte, min søde pige … Du tænker på mig, og du er bedrøvet. Hvorfor er du det?"

"Å, det er slet ikke så let at forklare! … Jeg er ikke lærd! … Men du har alligevel lært mig meget, og selv har jeg lært mig endnu mere ved at leve her hos dig. Forresten er det noget, jeg føler … måske er det bedst, jeg prøver at sige dig det, siden vi er alene nu, og siden her er så dejligt i aften."

Hendes hjerte strømmede over efter de mange timers stille betragtninger i den vidunderlige nats dybe fred. Han tav, var bange for at skræmme hendes fortrolighed bort.

"Når jeg som lille hørte dig nævne videnskaberne, syntes jeg altid, det var, som du talte om Vorherre selv, så begejstret og håbefuld var du. Da troede du, alting var muligt, videnskaben skulle afsløre dig alle hemmeligheder, gennem den skulle du en gang kunne gøre alle mennesker lykkelige. Efter din mening gik det fremad med kæmpeskridt. Hver dag bragte en ny opdagelse, en ny vished. Om ti år, om halvhundrede år ville himlen åbne sig, og vi skulle stå ansigt til ansigt med sandheden, men mester, årene går og tiden glider: vi ser intet, og sandheden er lige fjern …!"

"Du er så utålmodig!" svarede han stille. "Hvis århundreder behøves, må vi vente, til tiden kommer!"

"Ja, det er sandt! Jeg kan ikke vente! Jeg trænger til at vide, jeg trænger til at blive lykkelig straks! Jeg vil vide alting på én gang, vil eje al livets lykke helt, fuldtud … Å, ja, derfor pines jeg, derfor sørger jeg! Fordi jeg ikke med ét spring kan nå den fulde viden, ikke kan hvile i fuldkommen lyksalighed, fri for alle betænkeligheder, fri for enhver tvivl! Kalder du det at leve, når man skal famle sig frem i mørke og kravle som en snegl, uden at kunne nyde et øjebliks fred, i stadig angst og bæven for den time, der kommer! Nej, nej! Fuld klarhed, udelt lykke, straks! … Det har videnskaben jo lovet os, og får vi den ikke, må den erklære sig fallit …!"

Men nu blev han også ivrig.

"Dette er jo vanvid, min lille pige! Videnskab er ikke det samme som åbenbaring! Den skrider frem på menneskevis, dens hæder er selve dens stræben! … Og desuden … er det slet ikke sandt, at den har lovet menneskeheden lykke …!"

Heftigt faldt hun ham i talen:

"Hvad siger du! Ikke sandt! Men så luk dog dine bøger op! Du ved godt, jeg har læst dem. De lover én guld og grønne skove! Man skulle tro, både himmel og jord lå for ens fødder, eller i det mindste snart ville ligge dér, når man læser i dem. De river alting ned og sværger, at de med det allerførste skal bygge alting op igen, bygge alt op efter den sunde fornufts regler, rigtig klogt og uhyre varigt skal det blive … Ja, vist er jeg som børnene. Når jeg har fået løfte om en ting, så vil jeg have den ting. Min indbildningskraft sætter sig i bevægelse, og jeg vil have noget rigtig smukt, ellers bliver jeg misfornøjet. Men var

det ikke meget lettere slet ingen ting at love? Og nu – nu, da jeg er så længselsfuld og forpint, nu ville det være synd at sige mig, at ingen har lovet mig noget som helst!"

Og hun rystede på hovedet, mens hendes blik stadig søgte ud i den store, klare nat.

"I alt fald," vedblev hun, "har videnskaben gjort rent bord. Jorden er bar, himlen er tom, hvad skal jeg gøre, kvad skal der blive af mig, selv om du siger mig, at din videnskab ikke har givet mig lov til at nære nogen slags forhåbning? Jeg kan da ikke leve her uden vished, uden lykke. Jeg har jo intet fodfæste! På hvad skal jeg bygge mit hus, når den gamle verden ligger i ruiner, og ingen gider tage fat på at give mig noget for det, der er revet fra mig? Den gamle stad er ramlet sammen under jeres forskning og undersøgelse; intet er tilbage, uden en fortumlet befolkning, der leder og søger mellem ruinerne, der ikke ved, til hvilken sten den kan hælde sit hoved, der lever, som den kan bedst under uvejrets rasen, og højlydt fordrer et tilflugtssted, hvor den kan begynde en ny og bedre tilværelse … Du har ikke lov at forbavses over vor modløshed og vor utålmodighed … Vi *kan* ikke vente længere. Og siden videnskaben svigter os, vil vi hellere flygte tilbage til det gamle, ja, til vor fordums tro, der i århundreder har kunnet tilfredsstille verden og gøre den lykkelig!"

"Ja, ja vist så!" udbrød han, "vi står på et vendepunkt, det er den strømkæntring, som træthed og overanstrengelse frembringer; dette århundrede har sat en alt for umådelig kundskabsmasse i bevægelse. Og det er den evigt uslukkelige trang til løgn, til blændværk, som rører sig hos menneskene og driver dem tilbage til det ukendtes søvndyssende fortryllelse …

Siden man dog aldrig kan komme helt til bunds i sagen, hvorfor skal man så pine sig med forskning, lad os nøjes med, hvad vi ved … Vi ser jo, at den dyrekøbte sandhed ikke hverken sikkert eller øjeblikkeligt giver lykke, hvorfor skal vi da ikke blive i vor uvidenhed, i det lag af mørke, hvor vi sov vor første fredelige søvn? Ja, mysteriet vender angrebsvis tilbage! Det er tilbageslaget efter hundrede års anstrengelse og forskninger. Og dette måtte komme, det var jo umuligt at tilfredsstille alle på én gang! Men det er dog kun en standsning; vi kommer nok frem alligevel, fremad *må* det gå, ud over vort kortsyn, ud i det uendelige." De tav et øjeblik, lå ganske stille, mens deres blik svævede ud i rummet, op mod de tusinder og atter tusinder af verdener, der lyste mod den mørke himmel.

Et stjerneskud fo'r gennem Cassiopeia, og verdensrummet deroppe drejede sig langsomt om sin akse lysende i hellig glans, mens der hen over den dunkle jord omkring dem gled et sagte, varmt pust, som en sovende kvindes ånde.

"Hør," sagde han nu i en godmodig tone, "er det din munk, der har sat dig fluer i hovedet?"

Hun svarede straks:

"Ja! Han står og siger så meget, som bevæger mig, rører mig lige ned i sjælen, han taler imod alt, hvad du har lært mig, og jeg har en følelse af, at den kundskab, jeg skylder dig, bliver til ødelæggende gift! … Ak Gud, hvad skal der blive af mig?"

"Mit stakkels barn! … Det er jo forfærdeligt, som du går og piner dig selv! Men forresten er jeg ikke endda så ængstelig for dig; for du besidder en vis ligevægt, du har et stærkt, godt, sundt hoved; et klart, fornuftigt hoved … det har jeg tit sagt dig … Det går nok over … Men hvor må han ikke kunne bringe

forstyrrelse i de andres sind, når endogså du bliver *så* urolig! … Har du da ikke troen?"

Hun tav, sukkede dybt.

"Ganske vist er troen på vejen til lykken en god støttestav, den gør gangen let og sikker, når man er så heldig at eje den!"

"Ak, jeg ved ikke, hvordan jeg har det," sagde hun. "Der er dage, hvor jeg tror, og andre, hvor jeg er hos dig og dine bøger. Det er dig, der forstyrrer mig, dig, der bringer mig lidelse. Ja, det er måske grunden til al min sorg, at jeg oprøres mod dig, som jeg holder af … Nej, nej, sig intet, sig ikke, at det går nok over. Det ville ophidse mig endnu mere i dette øjeblik! … Du vil ikke vide af det overnaturlige … mysteriet … vel? Det er for dig noget, som ikke er forklaret. Men du indrømmer jo selv, at man aldrig får alting at vide, og så bliver det jo livets eneste mål at stræbe mod det ukendte, den evige higen efter klarhed, hel fuld klarhed! … Ak, jeg synes, jeg allerede ved for meget til ret at kunne tro, du har alt for stor magt over mig, og der er timer, hvor jeg synes, jeg må dø af det …"

Han havde taget hendes hånd i det fugtige græs, nu trykkede han den heftigt.

"Men det er jo selve livet, der skræmmer dig, min lille pige! Og du har aldeles ret, når du siger, at livets lykke er stræben efter klarhed … for nu er hvile og fred i uvidenhed umulig … ingen standsning, ingen ro i vilkårlig blindhed tør vi håbe på! Vi må fremad, altid fremad med livet, der aldrig står stille. Alt, hvad de foregøgler jer, al tilbagegang, de døde religioner, de omlavede religioner, der indrettes efter nye behov, alt det er løgn og blændværk! … Lær at kende, hvad livet betyder, lev livet, som det skal og bør leves; dette er den eneste visdom!"

Men hun rev harmfuld sin hånd ud af hans, og hendes stemme dirrede af vrede og afsky:

"Livet er modbydeligt; hvordan kan det bringe mig lykke eller fred? … Din klarhed kaster et forfærdeligt lys over verden, dine forskninger afslører alle vore elendigheder, al vor usselhed, viser os hele tilværelsens rædsel. Du siger alting, du taler råt, du indgyder mig væmmelse ved mennesker og ting … Du giver mig ingen, ingen trøst!"

Her brød Pascal ud, med ildfuld overbevisning:

"Ja, sige alt, ja, kende alt, helbrede alt!"

Hun satte sig op i harme:

"Og når så naturen kendte til retfærdighed og lighed! Men du siger jo selv, at livet er den stærkeres ret, at de svage må bukke under, fordi de er svage! Der gives ikke i verden to skabninger, som er ligestillede, hverken med hensyn til skønhed eller sundhed eller forstand! Alt går på bedste beskub, alt er tilfældighedens værk … og alt styrter sammen, så såre den store, hellige retfærdighed tages bort …"

"Det er sandt!" svarede han med dæmpet røst, som talte han med sig selv. "Lighed gives ikke. Ethvert samfund med lighed til grundvold er dødsdømt på forhånd. Igennem århundreder har man troet at kunne bøde herpå ved barmhjertighed, ved Guds kærlighed. Men nu styrter verden sammen, og nu råber de på retfærdighed … Er naturen retfærdig? Jeg tror snarest, den er logisk. Logik er måske naturens store, overlegne retfærdighed, der går lige til summen af det fælles arbejde, udøves med syn på det store, endelige resultat!"

"Nå, dér ser du selv!" udbrød hun. "Retfærdigheden knuser individet til fordel for slægten og ødelægger en svagelig slægt

for den sejrende arts skyld! Nej, nej … dette er jo forbrydelse! Kun mord og smuds og rædsel, hvorhen man vender sig. I aften, i aften sagde han fra prædikestolen, at verden var fordærvet, at videnskaben kun viste menneskene råddenskab, at der kun er husvalelse i Himlen, at vi kun dér finder fred og hvile, dér er vort sande hjem! … Ak, mester, jeg beder og bønfalder dig, lad mig blive frelst … lad mig frelse dig også!"

Her brød hun ud i heftig gråd, og hendes hulken lød ud i den rene nats stilhed.

"Hør mig, mester – du ved jo, at jeg holder af dig, for du er mig alt … og du volder mig al denne sorg og kvide, jeg er nærved at kvæles, så bedrøvet er jeg, når jeg tænker på, vi ikke er enige, at vi skal skilles ad, aldrig se hinanden igen, hvis vi skulle dø i morgen. Hvorfor vil du ikke tro?"

Han prøvede igen på at tale hende til rette:

"Men, min egen pige … der er jo ingen mening i dette."

Hun lå nu på knæ, havde grebet hans hænder, klyngede sig til ham med feberagtig heftighed. Hun bad, og hun tiggede med en sådan fortvivlelse, at hendes hulkende stemme hørtes langt bort.

"Hør, det sagde han i aften … man skal forandre sig, omvende sig, gøre bod, brænde alle sine tidligere vildfarelser, ja, dine bøger, dine optegnelser, dine manuskripter og dokumenter. Gør det, bring det offer for min skyld, mester, se her ligger jeg på knæ og beder dig om det! Og så skal du se, hvor yndigt vi skal få det sammen, du og jeg!"

Nu blev han også vred:

"Nej, nu går det sandelig for vidt! Ti stille!"

"Jo, du må høre mig, mester, du må gøre, hvad jeg beder dig om … Jeg siger dig jo, at jeg er så fortvivlet, skønt jeg holder så frygtelig meget af dig! Der mangler noget i vor kærlighed! Den er nok levende, men den er dog unyttig, ak, ak, og jeg har en så usigelig trang til at fylde den med alt, hvad der er evigt og guddommeligt … Hvad er det, der mangler os – det må jo være Gud! … Kom, læg dig også på knæ og bed med mig!"

Han rev sig heftigt løs fra hende:

"Ti nu stille," sagde han vredt, "du ved ikke, hvad du siger! Jeg har ladet dig have din frihed, lad mig nu også have min!"

"Mester, mester! Det er jo vor lykke, der står på spil! Jeg vil tage dig med mig langt bort herfra … langt bort! Dér kan vi leve i ensomhed og fred med Gud …"

"Ti stille, aldrig, aldrig!"

Og de så hinanden ind i øjnene, fast og truende, uden at sige et ord.

Rundt om dem lå den stille nat, med oliventræernes lette skygger, med fyrretræernes og platanernes tætte løvtags mørke, hvor kilden sang sin vemodige vise, og over deres hoveder blegnede den stjernebesåede himmel, skønt der endnu var længe til daggry. Clotilde løftede armen, som tog hun himmelrummet til vidne, men hastigt greb Pascal hendes hånd og drog den ned mod jorden. Forresten kom der intet ord over deres læber, harmen bandt deres tunge, de var ude af sig selv.

Nu brød fjendskabet ud i lyse luer. Med ét rev hun hånden til sig, fo'r til side som et utæmmet dyr, der i vild stolthed rejser sig. Så løb hun, så hurtigt hendes fødder kunne bære hende, gennem mørket op mod huset.

Han hørte lyden af hendes fjed hen over tærskepladsens stene, over grusgangen, hvor den tabte sig. Han kaldte hende tilbage med bedrøvet, angerfuld stemme. Men hun hørte ikke, svarede ikke, løb videre. Ængstelig og urolig ilede han efter hende og kom ind under platanerne, netop tidsnok til at se hende fare ind i forværelset som en stormvind. Han skyndte sig afsted, løb op ad trappen og nåede hendes dør, just som hun smækkede den i og skød slåen for indvendig.

Og så blev han med ét rolig; han gjorde en voldsom anstrengelse for at beherske sig, for at tie stille, ikke kalde på hende, ikke banke på hendes dør, eller med ét slag løbe den ind for at nå hende, overbevise hende, holde på hende, så at hun ikke gled fra ham. Et øjeblik blev han stående uden at røre sig; ikke en lyd, ikke ét pust hørtes indenfor den lukkede dør. Hun havde sagtens kastet sig på sengen og kvalte sin hulken i puderne. Så bestemte han sig til at gå ned igen og låse indgangsdøren af; derefter gik han sagte op, lyttede et øjeblik, om hun græd. Og det lysnede, da han omsider gik i seng, fortvivlet og modløs.

Fra denne stund var krigen erklæret! Krig uden nåde og barmhjertighed!

Pascal var ikke mere herre i sit eget hus, han gik hjemløs omkring; fjenden var stedse i nærheden, nødte ham til bestandig at være på sin post og lukke alting inde. To gange fandt han en flaske med nylavet nervesubstans ituslået; og han måtte barrikadere sig i sit værelse, hvor man i hele dage hørte morteren og støderen; han viste sig end ikke ved måltiderne. Han tog ikke mere Clotilde med ud til sygebesøg, for hun tog modet fra patienterne ved sin vantro og trodsige mine. Men når

han var ude, havde han ingen ro på sig, for han gik i en evindelig angst for ved sin hjemkomst at finde sine låse opbrudt, sine skuffer gennemrodet.

Heller ikke bad han den unge pige afskrive eller ordne papirer, efter at flere optegnelser var forsvundet, som om de var opslugt af jorden. Han turde end ikke lade hende læse korrektur, for hun stregede ganske roligt hele stykker ud, når de stødte hendes religiøse overbevisning.

Hun drev om i huset uden beskæftigelse, hun havde intet andet at gøre end lure på en lejlighed til at få fat i nøglen til det store skab med familiepapirerne. For det måtte være hendes ønske, hendes mål, derpå tænkte og pønsede hun, når hun sad tavs med hænderne i skødet og feberglødende kinder: få den nøgle, åbne skabet, tage det alt sammen, brænde hver en lap papir på et bål, der ville være velbehageligt for Vorherre.

En dag lod doktoren nogle blade af et manuskript ligge på bordet ved siden af hende, mens han gik ind og vaskede sine hænder; da han kom tilbage, var de borte, og der lå en lille grå askehob i kaminen. En anden dag, da han var på sygebesøg i forstaden, så han en stor, sort røgsky stige op, og han blev grebet af rædsel: var det Souleiade, der gik op i luer, var det Clotilde, der kastede hele hans livsgerning på bålet? Og han ilede hjemad, så hastig hans fødder kunne bære ham. Heldigvis var der ingen ulykke sket. Røgen kom fra en bunke tørt ukrudt, der langsomt lå og ulmede på en nærliggende mark. Men han led frygteligt ved således at måtte værge sig mod en fare, der truede hans gerning! De opdagelser, han havde gjort, de skrifter, han ville efterlade sig, hans ånds børn, de var jo hans

stolthed, det var jo at rive ham hjertet ud af livet, at berøve ham dem, ødelægge dem, brænde dem!

Og det allerværste var den kendsgerning, at fjenden, der lurede i hver en krog og lå i baghold for at springe løs på hans tanke, at den fjende boede i hans hjerte, som hun boede i hans hus; han kunne ikke jage hende fra sig, for han elskede hende jo til trods for alt! Han var afvæbnet, helt værgeløs, kunne ikke handle, ikke skride ind, havde intet andet at gøre end våge hver time på dagen. Allevegne mærkede han, hvordan hun rykkede ham nærmere; han syntes, han følte små tyvagtige hænder i sin lomme, han havde ingen ro, hverken dag eller nat, frygtede endog for at blive bestjålet og plyndret gennem vinduerne.

"Men, ulykkelige barn !" udbrød han endelig en dag, "jeg elsker dig jo over alt i verden, og du tager livet af mig! Du holder også af mig, du gør mig al denne sorg af kærlighed til mig, og det er skrækkeligt; det er bedst, vi får ende på det straks. Det er bedre, vi går til bunds i vandet med en sten om halsen, for dette liv er rent ud utåleligt!"

Hun svarede ikke, kun hendes blik, der fast og modigt mødte hans, sagde, at hun var rede til at dø når som helst, blot hun måtte dø med ham.

"Hvis jeg nu pludselig døde, i nat f.eks., hvad ville her så ske i morgen? ... Du ville rive alting ud af skabet, du ville tømme mine skuffer og brænde det alt sammen? Ikke sandt? Men det ville være værre end mord, Clotilde! Og det ville være så frygtelig fejt på samme tid at dræbe et andet menneskes tanke!"

"Nej," svarede hun med dump stemme, "det er ikke fejhed, det er rigtigt at dræbe det onde, at hindre dets udbredelse! Det er rigtigt!"

Hver gang de prøvede på at forklare sig for hinanden, endte de med at blive vrede begge to, og de havde frygtelige sammenstød.

En aften kom gamle fru Rougon på besøg, mens de kivedes, og hun blev siddende hos sønnen, da den unge pige var løbet op på sit værelse og havde slået døren i efter sig. Moder og søn sad en stund i tavshed. Skønt fru Félicité satte en begrædelig mine op, lyste dog hendes sorte øjne af slet behersket glæde.

"Men, min stakkels Pascal," sagde hun omsider. "Dit hus er jo et helvede!"

Doktoren trak på skuldrene og svarede ikke. Han følte, at den gamle kone stod bagved Clotilde, ophidsede hende og pustede til hendes oprørsånd for at forstyrre hans husfred. Han vidste så godt, at Clotilde og bedstemoderen den dag havde talt sammen, og at dette heftige optrin skyldtes fru Félicités snedige ophidselser. Hans moder var sagtens kun kommet for at glæde sig over den virkning, hendes ord og tale havde gjort, for at se, hvor længe dette endnu kunne vare.

"På denne måde kan det ikke gå!" vedblev hun. "Hvorfor bliver I sammen, når I aldeles ikke kan komme ud af det med hinanden … Du skulle sende hende til Paris, til Maxime, som lige har skrevet til mig, at han hellere end gerne ville have hende i huset hos sig."

Han rettede sin høje skikkelse.

"Skulle vi skilles i uvenskab? Å nej, det kan der ikke være tale om, så ville jeg altid angre, såret ville blive aldeles ulægeligt! Hvis hun endelig skal bort fra mig, må vi kunne vedblive at holde af hinanden, selv om vi er adskilt … Men jeg ser ikke,

hvorfor hun overhovedet skal bort fra mig. Vi klager jo ikke over hinanden, vel?"

Fru Félicité så med sorg, at hun havde forhastet sig.

"Naturligvis, hvis I holder af at leve som hund og kat, kan ingen forhindre jer i det, det må I selv om! Men, mit kære barn, lad mig dog sige dig, at jeg i grunden holder med Clotilde. Du tvinger mig til at fortælle dig, hvad jeg egentlig helst fortav: jeg har talt med hende i formiddags; nå, hun er bedrøvet, jeg havde forresten lovet hende ikke at tale om dette til dig; hun klager netop over dig. Naturligvis har jeg skændt på hende og formanet hende til lydighed, men jeg tilstår, at jeg ikke forstår dig, og at det undrer mig at se dig gøre alt muligt for at blive rigtig ulykkelig!"

Hun havde taget plads i et hjørne af salen, havde fået ham ned på en stol ved siden af og lod rigtig tilfreds og glad over at have ham således for sig selv. Flere gange havde hun prøvet på at lokke ham til en forklaring, som han med flid undgik. Skønt hun i åringer havde været ham en sand plageånd, skønt han kendte hende ud og ind, holdt han dog gode miner med hende, behandlede hende med sønlig ærbødighed og havde lovet sig selv at blive ved med det. Derfor tog han også sin tilflugt til hårdnakket tavshed, hver gang hun kom ind på visse emner.

"Hør nu," tog hun igen fat, "jeg kan så godt forstå, at du ikke vil give efter for Clotilde, men vil du da ikke føje mig, når jeg beder og bønfalder dig om at ofre mig disse rædselsfulde familiepapirer, som du går og ruger over! Sæt nu, du pludselig døde, og disse papirer kom i hænderne på fremmede: så var vi jo vanæret alle til hobe! … Det er dog ikke det, du vil – vel? Men

hvad mener du da? Hvorfor vil du spille et så farligt spil? … Lov mig nu at brænde det alt sammen?"

Han tav, men måtte omsider svare:

"Moder, jeg har allerede før bedt dig ikke at tale om den ting … jeg *kan* ikke føje dig!"

"Men herregud, så giv mig dog i det mindste en grund til din vægring. Man skulle såmænd tro, du ikke brød dig mere om familien end om den drift stude derude på vejen! Og du hører os dog til! … Å, naturligvis, du gør alt muligt for at glemme det og få andre til at glemme det. Sommetider må jeg spørge mig selv, om du virkelig er mit barn! … Det er meget ukærligt, rigtig stygt af dig, at udsætte os alle sammen for skam og skændsel, uden at bryde dig en smule om al den sorg, du derved volder mig, din moder. Det er ligefrem slet handlet af dig!"

Nu blev Pascal vred, han måtte forsvare sig, skønt han var fast bestemt på at tie.

"Moder, du er hård imod mig, og du gør mig uret! … Jeg har altid levet i den tro, at sandhed var nødvendig her i livet … Ja, jeg siger alting både om mig selv og om andre, og det gør jeg, fordi jeg er overbevist om, at det er den eneste vej til at handle rigtigt. For det første er disse dokumenter ikke bestemt for offentligheden, det er personlige optegnelser, som jeg kun med sorg skiller mig af med. Desuden forstår jeg godt, at det ikke er familiepapirerne alene, I vil have fat i, det er også alle mine øvrige arbejder, I vil brænde, ikke sandt? Og det vil jeg ikke tillade! Det får I aldrig lov til! Hører I? Aldrig, så længe jeg er oven mulde, giver jeg mit minde til, at der her brændes en eneste linje!"

Men han fortrød allerede, at han havde sagt så meget, for fru Félicité rykkede nærmere til ham, ville høre hans sidste ord:

"Nå, tal du bare ud! Lad mig høre, hvad du egentlig har at sige på os! Ja, på mig f.eks., der har opdraget jer med så megen møje! … Ak ja, livet har været besværligt for mig, jeg har arbejdet nok for at komme i vejret. Hvis vi har det lidt godt nu, har vi sandelig ærligt fortjent det! Siden du har set alt, ved alt, siden du gemmer alting i dine utålelige pakker derhenne, så må du også vide, at vor familie har ydet mere, end den har fået! To gange har vi da reddet Plassans, der uden os lå i en net redelighed! Det er jo så naturligt, at vi høster utak til løn, og at hele byen ville være henrykt, når vi blev raget ind i en rigtig god skandale … Det kan da umuligt være din hensigt, Pascal, jeg er overbevist om, at du yder mig den retfærdighed, at jeg har opført mig uhyre værdigt siden kejserdømmets fald og de græsselige ulykker, som Frankrig sagtens aldrig forvinder …"

"Å, moder, lad nu Frankrig være udenfor den sag!" sagde Pascal lidt hidsigt; hun rørte ved alle hans ømme steder. "Frankrig er sejlivet, og jeg synes, det er et vidunder at se, hvor hurtigt det har rejst sig efter slaget … selvfølgelig er der altid et og andet, som er råddent … det har jeg aldrig strøet sand på, tværtimod! Men du har kun dårligt forstået mig, hvis du bilder dig ind, jeg tror, alting er ved at ramle sammen, fordi jeg viser, at der er sprækker og rifter hist og her. Jeg tror på livet, der selv skaffer de fordærvede elementer af vejen, der selv kan læge sine sår og stadig skrider frem, vokser i skønhed og i evig fornyelse midt i urenhed og død."

Han blev ganske begejstret, mærkede det selv, og blev vred, fordi han i moderens nærværelse lod sig henrive. Han slog ud

med hånden, som han plejede og talte ikke mere.

Hans moder tog nu det parti at græde, små anstrengte tårer, der straks tørredes, når hun havde trykket dem frem. Og hun kom tilbage til alle de ængstelser, hun hjemsøgtes af i sin høje alder, hun bad ham at slutte fred med Gud, om ikke for andet, så af hensyn til "familien". Mon hun ikke viste, at hun havde mod? Hele Plassans, både den nye og den gamle by, kunne vidne om hendes smukke og værdige opførsel! Men hun ville gerne have en smule støtte hos sine børn, hun mente, de kunne gøre som hun, tage eksempel efter hende.

Derefter kom hun frem med Eugène Rougon, med den faldne storhed, der nu fandt sig i at sidde i Kammeret som menig deputeret, mens han til sit sidste åndedræt forsvarede den regering, der nu var styrtet, og som havde gjort ham berømt og stor. Ligeledes holdt hun lovtaler over Aristide, der aldrig tabte modet, altid kom på benene, og nu, under republikken var ved at skabe sig en smuk stilling til trods for den uretfærdige katastrofe, der havde slået ham til jorden og begravet ham under Universalbankens ruiner.

Hvorfor ville nu hendes tredje søn, Pascal, stå i skyggen, hvorfor ville han ikke hjælpe hende til at dø 1 fred med den overbevisning, at familiens hæder var grundmuret! Han var jo netop så klog, så kærlig, så god. Hvor kunne han bære sig således ad mod sin moder? Han ville nok føje hende, gå i kirke med hende næste søndag og brænde de fæle papirer, som hun slet ikke kunne tåle at tænke på! Hun bad og tiggede, hun truede og befalede.

Men han forblev tavs og behersket, urokkelig i sin sønlige ærbødighed. Han ville ikke kives med moderen, kendte hende

kun alt for godt til at håbe, hun ville lade sig tale tilrette, eller til at tro på muligheden af at få hende til at sige sandhed med hensyn til fortiden.

"Å ja!" udbrød hun omsider, da hun mærkede, hun intet opnåede, "du hører slet ikke os til! Det har jeg alle dage sagt, du vanærer os alle sammen!"

Han bukkede.

"Moder, tænk på, hvad du her siger, du vil nok tilgive mig, når du bliver rolig!"

Den dag gik fru Félicité bort, kogende af harme, og da hun under platanerne mødte Martine, lettede hun sit hjerte, uden at ane, at Pascal fra sit vindue hørte hvert ord, hun sagde. Hun gav sin vrede luft, svor på, at hun nok alligevel skulle få fat i de papirer, få dem brændt til sidste stump; siden han ikke ville føje sig og give dem fra sig med det gode, skulle hun nok få sin vilje sat igennem på anden måde.

Men hvad der især foruroligede doktoren, var Martines svar, der lød med dæmpet beroligende tonefald. Pigen var i ledtog med fru Félicité, det var tydeligt, hun sagde, at de måtte vente, måtte have tålmodighed, at frøkenen havde svaret, hun nok skulle få sin vilje med herren, der ikke mere havde fred en time, så lang, som dagen var. De var enige, hun og frøknen, de ville forsone ham med Vorherre, for det var da utænkeligt, at sådan en god og rar herre skulle leve i vankundighed og oprør mod Gud.

Og de to kvinder talte nu sagte, han hørte kun en hvisken, der lød højst mistænkelig, de lagde råd op imod ham, han kunne nu og da fange et ord, der røbede, at en sammensværgelse var i fuld gang, en sammensværgelse mod

ham og hans personlige frihed. Da moderen endelig fjernede sig, så han på hendes ungdommelige bevægelser, som hun gik dér med sin smækre midje og lette gang, at hun var tilfreds.

Doktoren fik en inderlig fornemmelse af modløshed og fortvivlelse. Han satte sig ned på en stol og spurgte sig selv, om det egentlig var umagen værd at kæmpe og stride imod, siden de to væsner, der elskede ham højest, sammensvor sig imod ham. Denne Martine, der ville gå i ilden for ham, og som forrådte ham for at frelse ham, fordi hun troede, det var til hans eget bedste! Og Clotilde! Clotilde, der i ledtog med det gamle tyende lagde råd op imod ham, satte snarer for ham i hans eget hus, i deres fordums så fredelige hjem!

Nu stod han ene og forladt, omgivet af forrædere, selve luften, han indåndede, syntes ham forgiftet! Og havde han endda kun haft disse to imod sig! De holdt jo så inderligt af ham, dem havde han måske kunnet røre, men siden han havde set, at moderen stod bagved, kunne han forstå, at han ikke kunne vente nåde eller barmhjertighed; hun skulle nok få dem ophidset imod ham!

Han havde tilbragt hele sit liv ved sine studier, de havde optaget hans tid, holdt ham borte fra kvinder, og tanken om, at alle disse tre stod imod ham og ville bøje hans vilje under deres, overvældede, lamslog ham, den stille, lærde mand. Han syntes altid, at en af dem lurede på ham; når han lukkede sig inde i sin stue, var han vis på, at de lyttede ved hans dør; de pinte ham, holdt ham i en evig skræk, han skælvede for, at de skulle stjæle hans tanker, endnu inden de havde samlet sig i hans hjerne!

Dette var sikkert doktor Pascals ulykkeligste tid! Han trættedes ved denne evindelige belejringstilstand, han syntes,

jorden gled bort under fødderne på ham. Og han angrede med et, at han ikke havde giftet sig og stiftet familie. Havde han måske selv været bange for livet? Og blev han nu straffet for sin egenkærlighed? Han sørgede over, at han ingen børn havde, hans øjne fyldtes med tårer, når han på sine vandringer mødte en lille pige med klare, smilende øjne. Ganske vist holdt han af Clotilde, men på en ganske anden måde, hans kærlighed til Clotilde rystedes nu så ofte af voldsomme storme, det var ikke den fordums stille ømhed, så uendelig rolig og blid, kærligheden til barnet, i hvilken han ville udhvile sit forpinte hjerte.

Nu ønskede han, nu, da han ældedes, ønskede han et barn, der kunne være en fortsættelse af ham selv. Ja, mens han selv led, ville det have trøstet ham at efterlade sin lidelse og sin tro på livet til én, der var hans egen. Han troede, han var gået fri for sin slægts legemlige og åndelige svagheder; men tanken om, at arveligheden undertiden kunne springe et slægtled over, at han hos en af sine sønner måske ville genfinde fædrenes udskejelser, dæmpede ikke den sorg, han følte over at være alene, og til trods for alle slægtens elendigheder, til trods for den gamle fordærvede stamme, til trods for den lange række usle forfædre, var der dage, hvor han kunne længes efter denne søn, som om det var selve lykken! Nu, da han følte sig så ensom og så forladt, blødte hans hjerte, for han syntes, det var for silde!

En lummer nat lå Pascal og kastede sig frem og tilbage i sin seng uden at kunne falde i søvn. Han åbnede et af sine vinduer og så ud; natten var meget mørk, og en fjern, vedholdende torden rullede over egnen. Han kunne næppe skimte

platanernes kroner, der nu og da oplystes af lynenes blålige skær. Han stod her med sorg i sind, mens hans tanke vandrede tilbage til disse sidste dage, der havde været ufredelige og sørgelige, med forræderi og mistanke, der stadig øgedes, da han med ét fo'r sammen. I sin skræk for at blive plyndret gik han nu altid med nøglen til sit skab i lommen. Men den eftermiddag var det meget varmt, han havde lagt sin frakke fra sig, og nu huskede han pludselig, at Clotilde havde hængt den op på et søm. Han skælvede af angst: havde hun mærket, at nøglen lå i den lomme og taget den fra ham?

Han fo'r hen til frakken, der lå på en stol ag søgte efter i lommerne. Nøglen var borte. I dette øjeblik var hun måske i færd med sit ødelæggelsens værk. Klokken slog to, han gav sig ikke tid til at klæde sig helt på, gik ud i benklæder og natskjorte, med et par tøfler på de bare fødder, heftigt stødte han en dør op og stod midt i salen med et lys i hånden.

"Å, jeg vidste det jo! Jeg anede det! Du bestjæler mig, du myrder mig!"

Og det var sandt! Clotilde stod dér, halvpåklædt, som han, med de nøgne fødder i sine lærredstøfler, med bare ben og arme, kun iført et kort skørt og særk. Hun havde ikke vovet at tage et lys med sig, havde lukket en af skodderne op, og skinnet af de hyppige lyn var tilstrækkeligt til at lyse for hende. Det gamle skab med de store døre stod på vid gab. Hun havde allerede fået øverste hylde tømt, havde slæbt de tunge pakker hen på bordet, hvor de lå i en stor bunke. Nu stod hun og bandt dem sammen, hun ville skjule dem, få dem sendt hen til bedstemoderen, for hun var bange for, at hun ikke fik tid til at

brænde dem, da hun med ét overraskedes af Pascal, hvis lys kastede et stærkt skær over hende og bordet.

"Du bestjæler og du myrder mig!" gentog han ude af sig selv af raseri.

Hun stod med favnen fuld af dokumentpakkerne. Han ville tage dem fra hende, men hun trykkede dem ind mod sit bryst, så stærkt hun kunne, hun ville ikke straks opgive sit ødelæggelsens værk, hun angrede intet, hun syntes, hun havde al retten på sin side. Men da glemte Pascal al selvbeherskelse, han styrtede løs på hende, rev i de nøgne arme, slog og mishandlede hende.

"Dræb mig kun!" stammede hun. "Dræb mig, ellers river jeg det alt sammen i tusinde stykker!"

Men han holdt hende, holdt hende med begge sine arme så fast, at hun næppe kunne trække vejret.

"Når et barn stjæler, må det revses!"

Nogle dråber blod sås på den runde skulder, hvor Pascals negl havde revet den fine hud i stykker. Og i dette øjeblik syntes hun ham så yndig, så bedårende, så rørende smuk med det slanke jomfrulegeme, de fine bløde arme, de runde ben, den faste barm, åndeløs og forfærdet som hun var, at han slap hende. Så gjorde han en sidste anstrengelse og fik hende til at slippe pakken.

"Og nu hjælper du mig straks med at få det hele på plads, eller du skal se løjer! Kom her, begynd med at ordne dem her på bordet … og du lystrer mig, i en fart, hører du!"

"Ja, mester!"

Hun kom hen til ham, hjalp ham, adlød ydmygt efter det kraftige favntag, hvor hun havde følt mandens kraft og

overlegenhed trænge lige ind i sin sjæl. Lyset, der flammede op i den lummervarme nat, skinnede på dem, den fjerne torden vedblev at rulle, mens lynene furede himlen og hvert øjeblik sendte røde og blå glimt ind gennem det åbne vindue.

5

Pascal betragtede et øjeblik dokumenterne, der hobede sig op i vældige bunker, som de lå henkastede på det lange bord, midt i arbejdsværelset. Flere af omslagene, der var af tykt, blåt pap, havde åbnet sig, og indholdet væltede ud, breve, avisudklip, aktstykker på stemplet papir og optegnelser.

Han var begyndt at ordne pakkerne efter navnene, der var skrevet uden på omslagene med store bogstaver, da han pludselig med en voldsom anstrengelse rev sig ud af de mørke tanker, der havde grebet ham, og idet han vendte sig om mod Clotilde, der stod tavs og bleg, sagde han:

"Hør nu, jeg har altid forbudt dig at læse disse papirer, og jeg ved, du har adlydt mig. Ja, jeg havde betænkeligheder, ikke fordi jeg anså dig, som så mange andre pigebørn, for at være uvidende, for jeg har ladet dig få alt at vide om mand og kvinde, og det er sikkert kun til skade for dårlige naturer. Men hvorfor skulle du for tidligt komme til bunds i denne frygtelige, menneskelige sandhed? Jeg har skånet dig for vor families historie, der som alles historie, som hele menneskehedens, indeholder meget ondt og meget godt ..."

Han standsede som for at bestyrke sin beslutning og fortsatte roligt og med fast stemme:

"Du er nu fem og tyve år, du bør lære den at kende. Desuden er vor tilværelse uudholdelig, du lever og lader mig leve i evindelig pine og plage, mens du svæver bort på dine drømmes vinger. Jeg foretrækker virkeligheden, hvor afskyelig den end kommer til at ligge for dine øjne. Muligvis vil det stød, du nu

får, gøre dig til den kvinde, du skal blive … Vi vil lægge disse dokumenter i orden, blade dem igennem og læse dem sammen; de er en frygtelig lære om livet."

Da hun stadig ikke rørte sig, tilføjede han:

"Vi må kunne se … tænd de to lys dér."

Han blev grebet af trang til stærk oplysning, ønskede solens brændende lys, og da han fandt, de tre lys ikke var nok, gik han ind i sit værelse og tog de to armstager derinde fra. De syv lys skinnede, men hverken han eller hun lagde mærke til den tilstand, de var i; hans natskjorte stod åben i brystet, hendes venstre skulder var plettet med blod, hendes barm og arme var nøgne. Klokken var over to, men ingen af dem brød sig om tid og time, de tørstede kun efter klarhed, trængte ikke til søvn! Gennem det åbne vindue hørte de tordenskraldene rulle i natten.

Clotilde havde aldrig set Pascal med sådanne feberglødende øjne. Han havde i nogle uger overanstrengt sig, hans sindslidelser gjorde ham undertiden gnaven og pirrelig, til trods for hans overbærende godhed. En underlig ømhed, en fuldkommen broderlig medlidenhed overvældede ham i det øjeblik, da han skulle gå til bunds i tilværelsens smertelige sandheder, og kun den storslåede medfølelse, den uendelige ynk med menneskeheden, der fyldte hans kærlige hjerte, gjorde det muligt for ham at afsløre denne række afskyeligheder for den unge pige.

Det var hans faste vilje at sige alt; vil man helbrede alt, må man intet fortie. Var det ikke den sidste fase i den uundgåelige udviklingsproces at læse deres historie, der stod hende så nær? Dette var jo livet, og det måtte leves. Og hun ville gå hærdet ud

af prøven, det var han overbevist om; hun ville blive som han: overbærende og modig.

"De ophidser dig imod mig," vedblev han, "de får dig til at gøre afskyelige ting. Jeg vil klare din samvittighed for dig … Når du får alting at vide, kan du selv dømme, selv handle … Kom nu her og læs med mig."

Hun adlød og ventede.

"Nå – *vil* du vide det alt sammen?"

"Ja, mester, det vil jeg!"

Først viste han hende stamtræet over familien Rougon-Macquart. Det gemte han for resten ikke i skabet, men i skrivebordet i sit værelse, hvor han havde taget det, da han hentede armstagerne. I mere end tyve år havde han indført fødsler og dødsfald, giftermål og vigtige familiebegivenheder og føjet korte bemærkninger til hvert tilfælde efter sin arvelighedsteori. Det var et stort stykke gulnet papir, slidt itu i sammenlægningerne, med store træk var der tegnet et symbolsk træ, hvis grene spredte og delte sig, dannende fem rækker store blade; hvert blad bar et navn og indeholdt en biografi, et tilfælde af arvelighed, skrevet med fin skrift.

Forskerens glæde havde grebet doktoren ved synet af disse tyve års arbejde, hvori han så nøjagtigt og fuldstændigt havde anvendt de arvelighedslove, han selv havde fastslået.

"Se her, min lille pige. Du kender nok til det, du har skrevet tilstrækkeligt af efter mine manuskripter til at forstå det … Er det ikke smukt; en sådan sammenstilling, et så nøjagtigt og fuldstændigt dokument, hvor der ikke findes et eneste hul. Det er som et nyt, vellykket forsøg, en opgave skrevet op og løst på den sorte tavle … Forneden ser du stammen, det fælles

udspring, tante Dide, derfra udgår der tre grene, den ægtefødte Pierre Rougon og de to uægte, Ursule Macquart og Antoine Macquart. Fra dem udgår nye grene, som igen deler sig: på den ene side Maxime, Clotilde og Victor, Saccards tre børn, og Angélique, Sidonie Rougons datter; på den anden side Pauline, Lisa Macquarts datter og Claude, Jacques, Étienne og Anna, hendes søster Gervaises fire børn; her ender det med Jean, deres broder. Læg mærke til det i midten, det, jeg kalder knudepunktet, dér forener den ægte og den uægte linje sig med hinanden, idet Marthe Rougon gifter sig med sin fætter François Mouret og afsætter tre nye skud, Octave, Serge og Desirée Mouret; hertil kommer endnu Ursules og hattemageren Mourets børn, Silvère, hvis sørgelige endeligt du kender, så Hélène med datteren Jeanne. Endelig helt oppe kommer de sidste kviste, din broder Maximes søn, vor stakkels Charles, og to andre små, som er døde, Jacques-Louis, søn af Claude Lantier, og lille Louiset, søn af Anna Coupeau … I det hele fem slægtled, et menneskeligt træ, der allerede har fem forår, fem fornyelser af menneskeheden, og som er vokset frem under påvirkning af det uendelige livs frugtbringende safter."

Han talte sig varm, med fingrene fulgte han forklaringen på det gamle, gulnede papir, som på et anatomisk billede.

"Jeg gentager, alt er her … Se engang: direkte arvelighed, lighed med moderen: Silvère, Lisa, Desirée, Jacques, lille Louiset, du selv; med faderen: Sidonie, François, Gervaise, Octave, Jacques-Louis. Dernæst er der de tre blandede tilfælde, forøgelse: Ursule, Aristide, Anna, Victor; formindskelse: Maxime, Serge, Étienne; sammensmeltning: Antoine, Eugène, Claude. Jeg har endog kunnet indføre et fjerde, meget

mærkeligt tilfælde, en blanding, der medfører ligevægt: Pierre og Pauline. Og der danner sig afarter, moderens sjælelige egenskaber findes f.eks. ofte forenet med en fysisk lighed med faderen, eller også finder det modsatte sted, således findes i blandingerne den legemlige eller den sjælelige overvægt efter omstændighederne hos den ene eller den anden af faktorerne … Endelig er der den indirekte arvelighed, egenskaber, der stammer fra fjerne slægtninge; jeg har kun ét uomtvisteligt eksempel på det, det er Octave Mourets slående fysiske lighed med hans onkel Eugène Rougon. Jeg har også et tydeligt eksempel på arvelighed gennem påvirkning: Anna, datter af Gervaise og Coupeau, lignede forbavsende, især som barn, Lantier, moderens første elsker. Men hvad jeg især har bevist, er arvelighed med mellemliggende slægtled; de tre smukkeste tilfælde er: Marthe, Jeanne og Charles, der ligner tante Dide, ligheden har således sprunget et, to og tre slægtled over. Dette er virkelig højst mærkeligt, for jeg tror ikke rigtig på atavisme, jeg mener jo, at de nye elementer, forældrene medbringer de uendelige mangfoldigheder, krydsningen hidfører, hurtigt må udslette særpræget, så at individet vender tilbage til den almindelige type … Så har vi det nye, det medfødte: Hélène, Jean, Angélique … Det er det nye stof, der dannes ved sammensmeltning af forældrenes egenskaber, børn, der slet ikke ligner dem, der har givet dem livet."

Et øjeblik tav han, Clotilde havde med dyb opmærksomhed lyttet til hans ord; hun ville forstå ham helt. Og nu faldt han i tanker med øjnene fæstede på stamtræet, han vilde dømme retfærdigt om sit arbejde. Han vedblev langsomt, som om han talte med sig selv:

"Ja, dette er så videnskabeligt som muligt … jeg har kun beskæftiget mig med selve familiens medlemmer; jeg burde måske også have optegnet mænd og hustruer og deres forældre, de, der er kommet udefra, og hvis blod har blandet sig med vort. Jeg havde rigtignok lavet et matematisk stamtræ, hvor fader og moder var halvt om barnet, så at lille Charles f.eks. kun fik en tolvtedel af tante Dide, men det var rigtig dumt, siden han jo ligner hende helt. Derfor har jeg ment, jeg burde nøjes med at antyde de fremmede elementer, idet jeg optegnede giftermålene og det nye individ, der kom ind i familien. Ak ja, denne videnskab er jo endnu i sin vorden, vi famler og gætter os frem, og vor indbildningskraft griber tøjlen … her er man jo næsten mere digter end egentlig forsker! For digterne er murbrækkere, de går foran og baner os vej, de opdager ofte ny jord og hjælper os til rigtige slutninger. Mellem de beviste sandheder og de anede, det, der snart vil blive virkelighed er da et område, som hører digterne til! … Hvor kunne man ikke male vældige fresker, hvilken storslået menneskelig komedie og tragedie kunne man ikke skrive om arveligheden, der er slægternes, samfundenes og verdens oprindelse."

Hans blik svævede ud i rummet, fulgte hans flyvende tanke, men med ét rev han sig ud af sine drømmerier, lagde hånden på papirerne og sagde:

"Vi kommer igen tilbage til dette, for hvis du nu skal forstå alting, må kendsgerningernes række rulles op for dig, du må kunne følge handlingen i de forskellige dramer, jeg må vise dig de spillende, alle sammen, dem, du her ser optegnet med en kort lille bemærkning som oplysning om deres færd … Jeg skal nævne de forskellige pakker, så kan du efterhånden række mig

dem; jeg skal nu dog meddele dig hvers indhold, før du atter lægger dem på plads deroppe på øverste hylde … Jeg går ikke frem i alfabetisk, men i kronologisk orden. Jeg har længe ventet, det var det eneste rigtige … Så – find nu altså først tante Dides pakke!"

I dette øjeblik styrtede en heftig tordenregn ned over huset. De lod dog vinduet blive stående åbent, de hørte hverken tordenens rullen eller regnens plasken på taget.

Hun havde søgt den pakke frem, der bar tante Dides navn på omslaget, og han tog alle slags dokumenter og papirer ud, som han gav sig til at læse.

"Giv mig så Pierre Rougon, giv mig Ursule Macquart … giv mig Antoine Macquart …"

Uden at sige et ord adlød hun i angstfuld forventning om, hvad han ville sige hende. Og dokumentpakkerne gik fra hånd til hånd og endte inde i skabet i en bunke.

Først kom Adelaïde Fouque, den høje, lidt underlige pige, hvis nervesystem var beskadiget; fra hende udgik den ægte stamme: Pierre Rougon, og de to uægte: Ursule og Antoine Macquart, hele den blodige historie, indrammet af statskuppet 1851: Rougon'erne, Pierre og Félicité, opretholdt ordenen i Plassans, men plettede deres nys opstandne lykkesol med Silvères blod, mens den stakkels elendige gamle Adelaïde, tante Dide, blev indespærret i Tulettes, hvor hun sad som en genganger, der soner sin slægts forbrydelser.

Derefter viste Pascal hende, hvordan slægtens vilde begær og lidenskaber slog ud i lyse luer. Hos Eugène Rougon, den store mand, slægtens ørn, var det ren magtkærlighed, ærgerrighed; han oversåalle lavere interesser, elskede magt for magtens egen

skyld, erobrede Paris i hullede støvler sammen med det andet kejserdømmes vovehalse, gik Deputeretkammeret til minister; støttet og båret frem af sin bande, en forsulten, ærgerrig flok, der holdt ham oppe og levede af ham, kun et kort øjeblik havde en kvinde magt over ham: han blev grebet af afsindig forelskelse i den skønne Clorinde, men han var så stærk, så optændt af attrå efter at herske, at han atter kom på benene ved at fornægte hele sin tidligere livsførelse og skred frem mod sin næsten enevældige stilling som triumferende vicekejser.

Aristide Saccards lidenskaber tog en meget lavere flugt. Han attråede penge, og de nydelser, penge skaffer, han begærede kvinder og pragt, en fortærende tørst havde kastet ham ind i milliondansen, i den vilde spekulationshvirvel, der susede gennem staden, rivende ned og byggende op mure og huse, i den malstrøm, hvor uhyre formuer på et halvt år skabtes og forsvandt. Han berusede sig i guldet, så at han, inden hustruen Angèle var kold i sin grav, solgte sit navn for de første nødvendige 100.000 francs og ægtede Renée; senere under en pengekrise lukkede han øjnene for sønnen Maximes forhold til stedmoderen, mens Paris flammede og strålede i afsindig luksus og festpragt.

Og atter var Saccard på færde, nogle år senere satte han millionpersen, Universalbanken, i gang. Saccard opgav aldrig ævred, faldt altid på benene, Saccard steg til at blive en modig, klog pengemand; i forståelse af pengenes vældige magt i civilisationens tjeneste, leverede han store slag – vandt og tabte som Napoleon ved Austerlitz og Waterloo, knuste i sit fald en mængde elendige mennesker, slap sin uægte søn Victor ud på forbryderbanen, hvor knøsen forsvandt i nattens mørke, mens

han selv under naturens rolige, uretfærdige beskyttelse vandt den elskelige fru Carolines kærlighed; vel sagtens som løn for alt det onde han havde gjort.

Og midt i denne mødding opvoksede så en uplettet lilje: Sidonie Saccard, broderens hjælperske ved allehånde smudsige handler, fik med en ukendt person den yndige, englerene Angelique, den lille syerske, hvis kunstfærdige fingre med det røde guld baldyrede drømmen om hendes eventyrprins. Hun svævede så højt blandt sine legesøstre, de himmelfarne helgeninder, var så lidet skikket til at færdes i jordisk virkelighed, at hun benådedes med den skønneste død i kærlighed, sin bryllupsdag, under Félicien de Hautecœurs første kys, mens klokkerne kimede til ære for deres kongelige brudefærd.

Derefter forenede den ægte og den uægte stamme sig: de kom til det, Pascal benævnede knudepunktet.

Marthe Rougon ægtede sin fætter François Mouret, et fredsommeligt par, der langsomt gled fra hinanden, en blid, sørgmodig kvinde, der droges ind og knustes i den store krigsmaskine, som sattes op for at erobre Plassans; hendes tre børn blev revet fra hende, hendes hjerte knugedes af fader Faujas' hårde hånd; familien Rougon reddede for anden gang Plassans, og hun droges med døden, mens ildebranden lyste og fortærede præsten og manden, der var næsten afsindig af skinsyge og hævntørst.

Hendes ældste søn, Octave Mouret, var dristig og rådsnar, et klart hoved, der gennem kvinder ville vinde magt og hæder i Paris, hvor han kom ind i et fordærvet samfund, en ussel købmandsstand; faldt fra den ene kærlighedshistorie i den

anden, stødtes med lunefuld kulde bort fra den ene, modtoges med viljeløs føjelighed af den anden, dukkede til bunds i ægteskabsbruddets smuds og ubehageligheder, bevarede midt i sit vilde liv en mærkelig arbejdsdygtighed og en uslukkelig virksomhedstrang, frigjorde sig efterhånden, voksede til trods for disse nedværdigende forbindelser ud af et råddent samfund, hvis undergang han anede. Og den sejrende Octave Mouret frembragte en omvæltning i handelsverdenen, ødelagde de gamle, forsigtige små forretninger, byggede midt i det feberglødende Paris sit fristelsernes slot med strålende lysekroner, med fløjl og silke og kniplinger i bunke, tjente sig en fyrstelig formue, levede i stadig smilende ringeagt for det smukke køn, hvis pragtsyge han skyldte alt, indtil han en skønne dag traf en lille ung pige, den fornuftige og dydige Denise, der besejrede ham, holdt ham liggende for sine fødder, uden at bønhøre ham, før han bød hende sin hånd; og så ægtede hun ham, da hans rigdom overstrålede Paris, mens guldet i strømme flød ind i hans kasse. Der var to børn endnu: Serge Mouret og Desirée Mouret, denne levede i en lykkelig dyrisk uskyldighedstilstand, mens den forfinede broder, der havde arvet slægtens pirrelige nervesystem, blev præst.

Han oplevede det paradisiske eventyr, kom sig efter en livsfarlig sygdom, elskede Albine i den store have, hvor naturen blev de unges medskyldige, han mistede hende, vendte tilbage til kirkens skød, lå i evig strid med livets krav, kæmpede for sit døde kød, og kastede selv de tre skufler jord på den døde Albines kiste, i samme time som Desirée, midt i sin hønsegård, omringet af sine venner husdyrene, frydede sig over deres frugtbarhed og trivsel.

Længere henne kom de til en stille, tragisk tilværelse: Hélène Mouret lever fredeligt i Passy med sin datter Jeanne med vid udsigt over menneskehavet, over Paris, over det uendelige ocean af huse, et blad af kærlighedens bog. Hélène bliver lidenskabelig forelsket i en læge, tilfældet en nat førte til det syge barn, hvis skinsyge vækkes. Den svagelige lille pige dør af sorg; moderen betaler dyrt sit eneste fejltrin, for Jeanne hviler nu på den stille kirkegård i Passy, hvor cypresserne hæver sig højt over det evige Paris.

Med Lisa Macquart begynder den uægte stamme, hun er sund og stærk, når hun står og breder sig med hvidt forklæde i døren til sin spækhøkerbutik og smiler til Hallerne, hvor et folk knurrer af sult, hvor den kæmpes, den uendelige strid mellem de fede og de magre. Svogeren, den magre Florent, som afskyes og jages af de fede fiskerkoner, af de fede madammer, af den fede spækhøkerske selv, der er lige så hæderlig som blottet for følsomhed. Hun lader ham arrestere som republikaner, der har overtrådt polititilholdet om ophold på et bestemt sted, og er overbevist om, at hun derved bidrager sit til, at skikkelige folk kan fordøje i fred.

Denne moder får datteren Pauline Quenu, det sundeste, menneskeligste pigebarn; fornuftig, sat, tager hun livet, som det er, ofrer sig så helt ud for dem, hun holder af, at hun, til trods for sit elskende hjertes oprør, lader sin forlovede Lazare gifte sig med veninden, redder de adskilte ægtefolks barn, bliver dets sande moder, lever i en række af opofrelser, misbrugt, ødelagt, men altid glad og fornøjet med sin ensomme tilværelse i den lille søstad ved det store hav, imellem

en mængde lidende mennesker, der klager og hyler, men alligevel ikke vil dø.

Og så kommer Gervaise Macquart med sine fire børn; den halte, arbejdsomme, kønne, godmodige, Gervaise, som elskeren Lantier kaster på gaden, hvor hun møder den skikkelige zinkarbejder Coupeau. Han er ædruelig og hæderlig, ægter hende og er i begyndelsen rigtig lykkelig; desværre påvirkes begge ægtefolk lidt efter lidt af deres omgivelser: han bliver drikfældig, hun lad og doven, fordærves aldeles ved Lantiers tilbagekomst og dør endelig i elendighed og fattigdom.

Hendes ældste søn, Claude, var en genial maler med smertefuld mangel på ligevægt, "følte" med afsindig fortvivlelse "mesterværket", men kunne ikke få sine stridige fingre til at bringe det for dagens lys; hans liv var en uafbrudt kamp, han endte som martyr for kunsten i tilbedelse af kvinden. Sin hustru Christine, som elskede ham, som han en kort stund elskede så højt, alt ofrede han på den ufødte kvindes alter, til hende, han så stråle i guddomsglans, hende, hans pensel aldrig formåede at skabe, hende, hvis undfangelse blev hans dræbende lidenskab, så at han i umættelig skabertrang, i vild håbløs elendighed omsider hængte sig.

Slægtens nedarvede onde viste sig hos Jacques som en medfødt blodtørst, en trang til at se ungt, friskt blod flyde ud af en myrdet kvindes bryst, den første den bedste, der gik ham forbi på gaden. Han kæmpede mod denne rædselsfulde mordlyst, der uimodståeligt greb ham og overvældede ham, så at han dræbte sin elskerinde, den føjelige, sanselige Severine, der selv levede i en evig angst på grund af en anden tragisk mordhistorie.

Og al denne vildhed, denne dyriskhed susede afsted mellem jernbanetog, der rullede med fuld kraft, mens lokomotivet, han førte, hans elskede lokomotiv en dag knuste ham og så, uden fører, som et vildt dyr styrtede videre og såede ulykke og ødelæggelse langs sin vej mod det ukendte.

Étienne blev også jaget ud i verden, kom en iskold martsnat til et kulsort land, steg ned i den forslugne grube, elskede den bedrøvelige Catherine, som en brutal medbejler røvede fra ham, levede minearbejdernes usle liv i elendighed og slid, indtil sult og nød drev de ulykkelige til oprør, så at de som en stormvind i raseri fejede hen over den flade slette, idet de med høje skrig forlangte brød. Gennem ildebrand og under soldaternes geværsalver rystede jorden som i krampe, der varsler om dommedag. Maheufamiliens blod flød som i blodig udsæd: Alzire døde af sult, Maheu faldt for en kugle, Zacharie blev dræbt i minen ved en eksplosion, Catherine blev i gruben, kun mor Maheu overlevede og begræd alle sine, arbejdede videre i gruben, steg ned hver evige dag for at tjene de tredive skilling, mens Étienne, som bandens fører, pint af fremtidens krav, en lun aprilmorgen vandrede bort, lyttende til den nye verdens vækst, den, hvis fremspiren snart skulle bringe jorden til at revne!

Men søsteren Nana hævnede dem. Hun var vokset op i al forstadens smuds og fordærvelse; hun var som guldfluen, der flagrer op fra ådslet, den man tåler og dølger, som på sine dirrende vinger bærer det gærende, opløsende ødelæggelsesstof; den flyver opad, fordærver de højere klasser, forgifter mændene ved sin blotte berøring, helt ind i slottet flyver den gennem vinduet, anretter ubevidst skade, bringer

død og ødelæggelse, hvor den færdes. Vandeuvres brænder sig selv i vanvittig lidenskab, Foucarmont drager til Kinas fjerne have med sin sorg, La Faloise tilfredsstilles i sin uendelige dumhed, familien Muffat styrter sammen, Philippe går lige fra fængslet hen for at våge ved sin broders blege lig. Nana er et sådant smittestof i tidens forpestede luft, at hun selv opløses og dør som en hund af kopper, mens Paris, grebet af krigersk vanvid, drager afsted under hendes vinduer for at styrte sig i den sidste og største ulykke, i den altopslugende krig.

Endelig er der Jean Macquart, håndværkeren, der først bliver soldat og siden bonde. Han strider med den hårde jord, som lader hvert korn betales med en dråbe sved; han strider end mere med egnens indfødte, der efter den lange kamp med jorden er rent besatte af begærlighed. De gamle Fouans, der giver deres jordlod bort, som var det deres kød og blod, Stivnakke og hans kone, der ikke betænker sig på at begå fadermord for hurtigere at komme i besiddelse af et stykke vikkemark; Françoise, der dør i ubøjet trods for søsterens le, uden et ord, fordi hun ikke vil have, at en eneste græstørv skal gå ud af familien; et frygteligt drama blandt disse naturmennesker, som lever så nær oldtidens utæmmede vildskab og besudler med al deres forbrydelse den store jord, der ene er udødelig, moderen, af hvilken de er kommet og til hvem de vender tilbage, den, de elsker med brødefuld kærlighed, den, der evindelig skaber nyt liv og stræber hen mod sit ukendte mål til trods for skabningens usselhed og nedværdigelse.

Og atter kommer Jean, enkemanden, frem, bliver soldat, så såre krigen bryder ud, bringer den uudtømmelige

forstærkning, den evige foryngelse, Moder Jord rummer i sit skød, og er den ydmygste, den standhaftigste i den forfærdelige krig, rives med i det skæbnesvangre stormvejr, som ved Sedan fejer kejserdømmet bort og truer fædrelandets liv. Han er urokkelig i sin sunde fornuft, rådsnar, altid håbefuld, omfatter med broderlig kærlighed sin kammerat Maurice, borgerstandens forkvaklede ætling, sonofret, og græder blodige tårer, da den ubøjelige skæbne vælger hans hånd til at bortskære det visne skud. Endelig, efter krigens frygtelige slutning, efter tabte slags rædsler, kommer den gyselige borgerkrig, freden med de hårde betingelser, afståede provinser, milliarder at betale; intet standser eller trætter ham, han vender tilbage til Moder Jord, der venter ham, og tager modigt fat på fornyelsens værk, for Frankrig trænger til sine børns arme!

Pascal standsede; Clotilde havde givet ham pakkerne, efterhånden som han forlangte dem, og han havde gennembladet dem, ordnet dem og lagt dem på plads på den øverste hylde i skabet. Han var åndeløs, udtrættet af den voldsomme anstrengelse, det kostede ham at drage gennem denne levende menneskeheds historie, mens den unge pige, ubevægelig og målløs, som lamslået overfor denne vilde livsstrøm, lyttede og ventede, ude af stand til at gøre en betragtning eller fælde en dom.

Udenfor rullede drøn på drøn gennem den bælgmørke nat, og regnen plaskede som en syndflod. Lynet slog ned i et træ, der med voldsom knagen og bragen styrtede om. Lysene flammede og flakkede i blæsten, som susede ind i stuen gennem det åbne vindue.

"Ak ja," tog han atter ordet og pegede på alle papirerne, "dette er jo en verden, et samfund, en civilisation; det er hele tilværelsen med sine gode og slette livsytringer, i denne smeltedigels ild og luer, der fortærer alt … Ja, i vor familie kan videnskaben finde stof og eksempler, hvis den en gang i tiden vil opsætte en nøjagtig tabel over de forskellige nervetilfælde og arvelighedsfænomener, der viser sig i en slægt, som følge af en sygdom hos stammoderen, og som under de forskellige påvirkninger og omgivelser bestemmer individernes følelser, drifter, lidenskaber, alle de menneskelige livsytringer, hvis resultater benævnes laster og dyder. Og den rummer desuden vigtige, historiske oplysninger; den fortæller om det andet kejserdømme fra statskuppet til Sedan, for vor slægt er udgået af folkets midte, har udbredt sig i hele vort samfund, har beklædt de forskelligste stillinger, er blevet revet hen af sine drifter og lidenskaber under den særlig moderne påvirkning, der kan kaldes nydelsestrang, den uimodståelige trang, som driver de lavere lag til at stræbe efter glæde på deres vej gennem samfundslegemet. Slægtens oprindelse har jeg omtalt for dig, vi stammer fra Plassans, og her sidder vi to endnu i Plassans!"

Atter tav han; han faldt hen i drømmerier.

"Hvilken forfærdelig mængde er her ikke sat i bevægelse! Hvilken uendelighed af de mangfoldigste begivenheder! Hvor megen smerte og hvor megen fryd er ikke her ophobet i denne kolossale mængde kendsgerninger! … Det er en ren verdenshistorie: kejserdømmet grundlægges i blod; det styres med røverisk, nydelsessyg, myndig hånd; de oprørske byer undertvinges. Derefter glider det over i en langsom opløsningstilstand, og styrter endelig sammen, atter i blod, i

sådanne strømme af blod, at hele folket er nær ved at drukne i dem … Der er samfundsstudier: studier over forretningslivet i det store som i det små, over prostitution, forbrydelse, over jord, penge, borgerstanden, folket. Én fordærves i fattigkvarterets kloaker; en anden gør oprør blandt minearbejderne, revet med af den altbeherskende socialismes voksende bølge, der bærer det nye århundredes skæbne i sit skød. Der er simple studier af mennesker, familiehistorier, kærlighedshistorier, forstandens og hjertets kampe mod naturens uretfærdighed, de undertryktes klage under en alt for tung byrde; godhed, der ofrer sig og overvinder smerten … der er indbildningskraftens fostre: store, dejlige haver med vidunderlige blomster på alle årets tider, domkirker med fine, slanke spir, forarbejdede af fromme hænder som kniplinger af sten; skønne sagn fra Paradisets have, ophøjet kærlighed, der i et kys svæver til himlen … der er alt muligt: det værste og det bedste, det højeste og det laveste; blomster, smuds, hulken, latter, selve livets vældige strøm, der bærer menneskeheden på sin ryg!"

Og han tog igen stamtræet frem, bredte det ud, begyndte atter med fingrene at følge dets grene og kviste, nævnede de endnu levende medlemmer af familien.

Eugène Rougon, den faldne storhed, sad i Kammeret som en af de sidste talsmænd for den verden, der var revet med i den store sammenstyrtning.

Aristide Saccard dukkede op som republikaner, var hovedredaktør af et stort blad, godt på vej til at tjene nye millioner, mens hans søn Maxime levede af sine penge i sit smukke hus ved Boulogneskoven, forsigtig og korrekt, med

lamhedens damoklessværd hængende over sit hoved. Og den anden søn, Victor, som ingen havde set, skjulte sig sagtens i forbrydelsens nat, for han var endnu på fri fod, men måtte efter al rimelighed ende på skafottet; han var jo faret ud i verden som et vildt dyr, hvis giftige fråde måtte brede ødelæggelsen ud over alle dem, det bed.

Træt af mange års tvetydige forretninger havde *Sidonie Rougon* trukket sig tilbage og levede i klosterlig stilhed som kassererske for en forening, der tog sig af forførte piger.

Octave Mouret var ejer af den store forretning *Damernes Paradis*; hans vældige formue voksede dagligt; ved slutningen af denne vinter havde han fået sit andet barn med sin hustru Denise Baudu, som han elskede, skønt han nok begyndte at være hende lidt utro.

Serge Mouret havde et præstekald i Saint-Eutrope, en usund dal, hvor han levede som en helgen, afslog i dyb ydmyghed enhver forfremmelse, ville ikke tage mindste hensyn til sig selv eller høre tale om noget lægemiddel, skønt han led af en begyndende brystsyge; søsteren *Desirée* boede hos ham.

Hélène Mouret var gift med Rambaud; de var meget lykkelige ved deres tilværelse på Rambauds ejendom ved Middelhavets kyst i nærheden af Marseille; hendes andet ægteskab var barnløst.

Pauline Quenu opholdt sig stadig i Bonneville ved det store hav; siden onkel Chanteaus' død var hun alene med lille Paul; hun ville ikke gifte sig, ofrede sig helt for fætterens barn. *Lazare* var rejst til Amerika for at gøre sin lykke; han var nu enkemand.

Étienne Lantier vendte efter strejken i Montsou tilbage til Paris, blev stærkt kompromitteret under Kommunen, hvis

tanker han med begejstring forsvarede; han blev dømt til døden, benådet og forvist, så han var nu på Noumea; det forlød, at han straks havde giftet sig dér og var blevet fader til et barn, men Pascal havde ikke kunnet få opspurgt, om det var en dreng eller en pige.

Endelig var der *Jean Macquart*. Efter den blodige uge blev han hjemsendt og havde nedsat sig i nærheden af Plassans i Valqueyras, havde været så heldig at ægte en velstående bondes eneste datter, Mélanie Vial, og hans kone, der skænkede ham en søn ni måneder efter brylluppet, skulle atter have en lille, et af disse tilfælde af overdreven frugtbarhed, der hindrer mødrene fra at amme deres børn.

"Ja – ja vist er det, at racen udarter," mumlede Pascal med dæmpet stemme. "Her er virkelig en slags afkræftelse at fastslå, en hastig nedgang, som om vor slægt i rasende trang til nydelse, i alt for voldsom tilfredsstillelse af sine drifter havde fortæret sin kraft.

Lille Louiset døde i vuggen, Jacques Louis, et åndssvagt barn, blev revet bort af en nervefeber; Victor farer om i mulm og mørke som et dyr, der er brudt ud af sit bur; vor stakkels lille Charles er så smuk, men så skrøbelig: det er træets nyeste grene, de sidste svage skud, som de kraftige stammers saft ikke lader til at kunne nå! Ormen gnavede på roden, nu er den nået op til frugten og fortærer den … men man har jo ikke lov at tvivle om fremtiden, som er skjult for vore øjne. Ingen kan jo følge familien helt op til dens udspring, gennem de uudgrundelige lag af slægtled, der er borte, op til det første væsen … og den vokser, den forgrener sig i det uendelige i de kommende tider … Se her på vort træ: det har kun fem slægtled,

det er som et græsstrå midt i menneskeskoven, så umådelig, så tæt, hvor folkeslagene er de store, hundredårige ege! Og tænk så på de lange, svære rødder, det har slået i jorden, tænk på bladene, som stadig udfoldes og blandes med andre blade, på det evigt susende hav af trætoppe under livets befrugtende pust! … Nå, derhen må vi vende vore øjne: vort håb står til den daglige fornyelse af slægten ved det nye blod, der kommer til udefra. Hvert ægteskab bringer nyt stof, godt eller dårligt, hvis påvirkning hindrer slægtens nødvendigt fremadskridende afkræftelse. De arvelige svagheder formindskes. Huller tilstoppes, og ligevægten oprettes til trods for alt, middelmennesket bliver det uundgåelige resultat, den ubestemte menneskelighed, der virker og stræber i sit hemmelighedsfulde arbejde mod et ukendt mål!"

Han standsede, drog et dybt suk.

"Ak, ja! Hvad skal der blive af vor slægt! Hvor glider vi hen?"

Og han tog atter fat; nu talte han ikke om dem, han allerede havde nævnt, dem kendte han, vidste, hvad de var i stand til, men vendte sig mod de små, mod børnene, som endnu var spæde. Han havde henvendt sig til en kollega i Noumea for at få oplysning om Étiennes kone og dennes barn, men der var intet svar indløbet, og han var bange for, at han ikke fik ret meget at vide. Med hensyn til Octave Mourets børn var han ganske velunderrettet. Den lille pige var svagelig og voldte forældrene megen ængstelse, hvorimod drengen, der lignede moderen, voksede til og blev et prægtigt, sundt og stærkt barn. Forresten satte han især sit håb til Jeans børn: den ældste var en dejlig dreng, hos hvem man allerede i den tidlige alder kunne se indflydelsen af det unge, friske blod, der fornyedes i selve

Moder Jords skød. Han tog ofte til Valqueyras og kom altid fornøjet hjem fra denne lille frugtbare krog, fra den rolige, fornuftige fader og den muntre, ligefremme moder, på hvis brede skuldre en verden kunne finde støtte.

Hvem kunne vide, hvorfra den friske gren skulle skyde frem? Måske spirede her klogskab og kraft for fremtiden! Værst var det for træet, at disse små drenge og piger var så unge, han kunne ikke ordne dem endnu, hvor de hørte hen. Og hans stemme blev ganske blød, da han talte om sit fremtidshåb, om de lyslokkede hoveder, der bragte ham til at angre, at han selv var pebersvend.

Pascal sad og så på træet, som lå udbredt for hans øjne.

"Og dog er det fuldstændigt! Aldeles overbevisende! Se selv! ... Jeg gentager, at vi her har alle mulige arvelighedstilfælde. Jeg har det pragtfuldeste grundlag for min teori i kendsgerningerne her! Det er jo aldeles vidunderligt, at man med egne øjne kan se, hvorledes væsner, der udgår fra en fælles stamme, og synes aldeles forskellige, alligevel kun er forfædrene med logisk forandring. Stammen forklarer grenene, som atter forklarer bladene. Hos din fader, Saccard, og din onkel, Eugène Rougon, der dog synes så forskellige med hensyn til natur og livsførelse, er det samme trang, som skaber den enes vilde lidenskaber og den andens mægtige ærgerrighed. Den rene lilje Angelique fødes af den uhæderlige Sidonie, og englen svæver til Himlen, i andre omgivelser kunne hun være blevet et offer for jordisk kærlighed! Mourets tre børn rives med af en lignende indflydelse: den kloge Octave bliver en hovedrig kræmmer, den troende Serge en simpel landsbypræst, den idiotiske Desirée en lykkelige pige mellem sine høns!

Eksemplet vil slå dig endnu mægtigere, når du tænker på Gervaises børn; nervesygdommen går i arv til dem, og Nana sælger sig, Étienne strejker og gør oprør, Jacques dræber Severine, Claude bliver et mislykket geni, hvorimod Pauline, deres søskendebarn, er hæderlighedens sejr i kamp og opofrelse … Dette er arvelighed, selve livet, der skaber idioter, gale mennesker, forbrydere og store mænd. Nogle celler ødelægges, andre tager deres plads, og så har du en slyngel eller et galehuslem, i stedet for et stort geni eller en skikkelig mand! Og menneskeheden ruller frem på sin bane uden at standse!"

Så fik hans tanker en anden retning:

"Og dyrene, dyrene, der lider og elsker; de er jo som et udkast til mennesket, alle disse dyr, der lever vort liv! … Ja, jeg ville gerne have anbragt dem på stamtræet, givet dem en plads i vor familie, vise, hvorledes de uophørligt er med os, og fuldstændiggør vor tilværelse. Jeg har kendt katte, hvis nærværelse udbredte et sælsomt trylleri over hele huset; hunde, som man elskede, hvis død man begræd, hvis tab man aldrig forvandt. Jeg har kendt geder, æsler, som spillede en såre vigtig rolle, hvis historie man burde nedskrive … Og se nu her vor stakkels gamle "Fatter", hesten derude i stalden, har den ikke været et led i vor tilværelse, hører den ikke med til familien? Vi har forandret den efter vor egen lignelse, og dette er så sandt, at jeg nu, når jeg ser den stå dér, halvt blind med det omtågede blik, og de stive, gamle ben, da må jeg tage den om hovedet og kysse den på mulen, som var den en gammel slægtning, jeg gav nådsensbrød … Ak ja, dyreverdenen, alt det, der kravler og klager under mennesket, hvor vi dog skulle være gode mod alt

det, hvilken umådelig medfølelse fortjener ikke dyrene i en historie om livet!"

I disse sidste ord rummedes hele Pascals uendelige ømhed for skabningen. Han var lidt efter lidt blevet begejstret, nu brød den frem over hans læber, denne trosbekendelse, hans urokkelige tro på den levende naturs altid sejrende, aldrig standsende virken.

Og Clotilde, der havde siddet tavs og opmærksom, aldeles bleg ved at høre om disse rystende tildragelser, åbnede omsider munden og spurgte:

"Men mester, og jeg da?"

Hun havde sat fingeren på det blad, hvor hun så sit navn. Han var hele tiden gået det forbi. Hun trængte ind på ham.

"Ja, mester, hvor er jeg? Hvorfor har du ikke talt om mig og mit liv?"

Pascal sad et øjeblik, som var han overrasket ved hendes spørgsmål.

"Hvorfor? Å, ikke for noget? … Ja, det er sandt, jeg har intet at skjule for dig, mit barn … Du ser, hvad jeg her har skrevet: "Clotilde, født 1847 … Moderens side. Tilbageslag … stærk lighed – sjælelig og legemlig – med bedstefaderen på mødrenesiden …" Det kan ikke være klarere … Din moders egenskaber genfindes for en del hos dig, du har hendes gode madlyst, du har også hendes forfængelighed, ladhed og, sommetider, hendes føjelighed … Ja, du er helt ud kvinde, uden selv at vide af det, jeg mener, du er kærlig og længes efter kærlighed … Din moder var meget hengiven til romanlæsning, hun elskede at ligge i dagevis med en bog i hånden, hensunket i drømmerier, hun lod sig spå, rådspurgte kloge koner; jeg har altid tænkt mig, du havde din

hang til mysticisme fra hende, din uro og ængstelse for det ukendte må komme derfra … Men hvad der giver dig dit særpræg, tvedeler din natur, er påvirkningen fra din bedstefader, major Sicardot. Ham har jeg kendt, nogen ørn var han til visse ikke, men han var en grundhæderlig og viljestærk mand. Oprigtig talt tror jeg ikke, der havde været meget ved dig, hvis du ikke havde fundet på at ligne ham, for noget rigtig godt kunne du ikke have fået i arv efter dine forældre. Det bedste ved dig: din sanddruhed, din kamplyst, dit mod og din stolthed har du efter ham."

Hun havde lyttet til hans ord med dyb opmærksomhed, nikkede let med hovedet for at sige, at det var rigtigt nok alt sammen, og hun følte sig ikke stødt, skønt hendes læber et øjeblik dirrede, da moderen blev omtalt.

"Nå," sagde hun, "og du selv, mester?"

Denne gang udbrød han uden tøven:

"Å, hvad skal vi sige om mig! Jeg hører jo slet ikke til her! … Se selv, hvad jeg har skrevet: "Pascal, født 1813, medfødthed, sammensætning af forældrenes legemlige og åndelige egenskaber med resultat: fuldstændig ulighed, intet af forældrene synes til stede i det nye væsen". Moder har ofte nok gentaget for mig, at jeg ikke lignede de andre, hun begreb ikke, hvor jeg egentlig kom fra!"

Og dette udbrud kom med et lettelsens suk, det røbede en uvilkårlig glæde.

"Folk tager heller ikke fejl! Har du nogensinde hørt nogen kalde mig Pascal Rougon? Nej, jeg er Doktor Pascal – ikke andet … Det kommer af, at jeg er af min egen slags; dette lyder vist en smule ukærligt, men jeg er rigtig glad over den

kendsgerning, for familiens arvelod er lidt tung at bære frem. Jeg holder naturligvis af jer alle sammen, men alligevel banker mit hjerte af glæde over, at jeg er så helt anderledes, uden spor af fællesskab med nogen af slægten. Ikke være med! Ikke være med! Å Gud, der suser som en frisk luftning udefra, og den giver mig mod til at glemme dem alle her, til at kende dem til bunds, og alligevel bære livets byrde!"

Han tav, og der blev stille i den store stue. Regnen var forbi, man hørte kun nu og da et tordenskrald i det fjerne, mens der fra den forfriskede jord, som mørket endnu dækkede, steg et køligt pust, en yndig duft af fugtig muld. Vinden lagde sig også, lysene brændte højt og klart med rolig flamme.

"Ak," sukkede Clotilde og slog ud med hånden, "hvad skal der blive af os!"

Hun havde jo selv sagt det hin nat på tærskepladsen: Livet var afskyeligt, man kunne ikke være til i fred og lykke her på jorden. Videnskaben kastede en rædsom klarhed over verdens jammerdal; forskeren afslørede alle menneskehedens elendigheder, blottede al dens usselhed. Og nu havde Pascal jo igen talt så råt, øget hendes væmmelse ved skabningen og dens omgivelser ved lige for hendes øjne at kaste hendes egen slægt på dissektionsbordet! Den frygtelige mudderstrøm, der nu i tre timer havde rullet hen foran hende, var jo den rædselsfulde åbenbaring for hende! Hun kendte nu til bunds sandheden med hensyn til sin slægt, sine kære, dem, hun burde omfatte med kærlighed: faderen havde begået alle mulige og umulige finansielle bedragerier og kneb, broderen havde stået i utilladeligt forhold til deres stedmoder, bedstemoderen kendte ikke til skrupler, havde uskyldigt blod på sin samvittighed; de

andre havde alle en eller anden nedværdigende last: de var drikfældige eller udsvævende, havde myrdet og dræbt, dækkede stamtræet med et gyseligt flor af forbrydelse og usselhed!

Stødet var så voldsomt, at hun ikke straks kunne samle sig; hun var som lamslået ved således på én gang at se livet og virkeligheden ansigt til ansigt. Og dog mildnedes denne afsløring ved den storslåede godhed, den inderlige medfølelse, hun fandt i hvert af mesters ord, den dybe menneskelighed, der besjælede ham, kastede kærlighedens kåbe over syndernes mangfoldighed. Intet ondt vaktes i hendes sind; hun havde en fornemmelse, som gennempiskedes hun af en frisk, bidende vind fra det åbne hav, af stormen, der udvider og forfrisker menneskets bryst.

Han havde sagt alting, talt frit om sin egen moder, men aldrig overskredet ærbødighedens grænser, talt som forskeren, der ikke dømmer kendsgerningerne. Sige alt for at kende alt, for at helbrede alt, var det ikke det, han havde råbt ud i den klare sommernat? Og netop, fordi han var gået til den yderste yderlighed, stod hun her gennemrystet, blændet af det voldsomme lys; men med begyndende forståelse af mester, med fremvældende klarhed over det store værk, han ville udføre! Hvorledes end ordene lød, så var de et skrig fra en sund sjæl, der håbede på fremtiden. Han talte som en velgører, der erkendte arvelighedens skabermagt og ville benytte den til at gøre menneskene bedre og lykkeligere!

Var der da kun smuds i denne vældige flod, hvis sluser han drog op for hendes blik? Meget guld gled forbi mellem breddens græs og blomster. Hundreder af skabninger susede forbi hende, yndige og gode væsner, fine, unge pigeskikkelser, rolige, rene

kvindeåsyn! Al menneskelig lidelse blødte her, hjerter svævede hen i kærlighedens høje flugt! Og der var mange! Jeanne, Angélique, Pauline, Marthe, Gervaise, Hélène! Fra disse og fra andre, selv fra de værste, fra frygtelige mænd steg en vældig menneskelighedens luftning! Og det var netop dette pust, hun havde fornemmet, det var denne endeløse medfølelse, som var understrømmen i hans nøjagtige, lærde redegørelse. Han lod slet ikke rørt, bibeholdt forskerens upersonlige holdning overfor emnet, men hans hjerte flød over af vemodig godhed, af inderlig offertrang, han var jo rede til at give alt for de andres lykke! Hans værk var til trods for dets matematiske bygning aldeles gennemsyret af smertefuld broderkærlighed, der kom til orde selv i hans blodigste spot.

Havde han ikke lige talt om dyrene, som var han en ældre broder til al lidende og undertrykt svaghed? Han kunne ikke tåle at se nogen skabning lide, egentlig oprørtes han af sin alt for højtflyvende drøm, og han var blevet brutal, blot fordi han hadede alt kunstlet, alt flygtigt; hans mål var at udrette noget, virke til gavn, ikke for øjeblikkets polerede samfund, men for hele menneskeheden i de alvorlige stunder af dens tilværelse. Måske var det netop hans uvilje mod alt vedtaget, alt hverdagsagtigt, der havde drevet ham til at være så dristig i anvendelsen af sine teorier. Og hele hans værk åndede den dybeste, inderligste medlidenhed med væsner og ting.

Men dette var jo livet! Der var intet helt slet i verden, intet menneske er ond mod alle, man gør altid en eller anden lykkelig, og når man ikke vil være ensidig, kommer man til forståelse af den nytte, enhver skabning gør i samfundet. De troende må sige, at hvis Gud ikke knuser de andre, er det, fordi

han ser på sit værk i dets helhed og ikke for individets skyld kan skride ind. Når ét arbejde er endt, tages der fat på det næste, og summen af, hvad der lever, udfolder en beundringsværdig kraft og ihærdighed.

Denne menneskenes kæmpemæssige virksomhed, deres hårdnakkede hængen ved livet er deres undskyldning, deres genløsning! Og når man indtager et højt standpunkt, ser man kun denne stadige kamp: meget godt og meget ondt! Man gribes af en storslået, en almindelig overbærenhed, har kun rum for en endeløs medlidenhed, en inderlig barmhjertighed. Dér er sikkert havnen for dem, som har mistet deres barnetro, som ønsker at forstå, hvorfor de skal leve her i verdens tilsyneladende uretfærdighed. Man skal leve for at arbejde sig frem til livet, for at bringe sin sten til det store hemmelighedsfulde værk, hvis fuldendelse ligger skjult i den fjerne fremtids tåger, og den eneste fred i verden er glæden over at have røgtet dette hverv i sit ansigts sved!

Atter var en time gået, hele natten var gået, mens Pascal lærte Clotilde, hvor frygteligt det var at leve livet. Og ingen af de to tænkte på det sted, hvor de var, eller på den tid, der gled hen. Nu rystedes han af en kuldegysen, han var jo allerede træt og overanstrengt af alt, hvad han i de sidste uger havde lidt, af al den plage og pine, Clotilde og Martine havde voldt ham. Han fo'r sammen, som vågnede han op af en tung drøm.

"Nuvel, Clotilde! Nu ved du alt; føler du dig styrket og stålsat ved sandheden og kan du håbe og tilgive? … Er du med mig nu?"

Også hun var som lammet af den voldsomme sjælerystelse, hun kunne endnu ikke samle sig. Alle gamle forestillinger og overbevisninger vaklede i deres grundvold, hun følte allerede,

hvorledes en ny verden kæmpede sig frem i hende, men endnu turde hun hverken stille spørgsmål eller drage slutninger, dertil var hun alt for bevæget. Hun følte nok, at sandhedens almagt havde grebet hende og rev hende med, hun bøjede sig for den, men hun var endnu ikke kommet til overbevisningens klarhed.

"Mester," stammede hun, "mester ..."

Et øjeblik stod de ansigt til ansigt og så hinanden fast ind i øjnene. Dagen brød frem, en dejlig dag med lys, klar himmel, fejet ren af nattens uvejrsstorm. Ingen sky plettede det blege blå med det yndige rosenskær. Forfrisket og munter vågnede alt til nyt liv, mens lysene, der nu snart var brændt ned, blegnede i dagens voksende klarhed.

"Svar mig!" sagde han. "Vil du endnu brænde, ødelægge alt dette for mig? ... Er du med mig, helt og fuldtud?"

Han troede, hun grædende ville kaste sig om hans hals. Det så således ud, men med ét slog det dem begge, at de var halvnøgne. Hun opdagede pludselig, at hun kun havde et skørt på; arme og skuldre var nøgne, kun dårligt dækket af det nedfaldne hårs lokker, og dér, ved venstre armhule, sad nogle bloddråber, spor af Pascals vældige tag, da han rev papirspakkerne fra hende. Og hun blev grebet af en umådelig forvirring, af en vished om hans overlegenhed, som om han ved dette voldsomme favntag var blevet hendes herre nu og altid; denne følelse blev bestandig stærkere, overvældede hende ganske, så at hun fik en uimodståelig trang til at give sig hen.

Med et ryk samlede hun sig, hun ville endnu betænke sig; de nøgne arme trykkede hun ind mod brystet, mens blodet steg hende op i kinderne og farvede det blege ansigt rødt af undseelse. Hun rejste sig, ville bort, fly som et jaget dyr:

"Mester, mester, lad mig være ... jeg vil se ..."

Hastigt flygtede den fine, slanke jomfruskikkelse, søgte ly i sit eget værelse.

Han hørte hende hastigt dreje nøglen to gange om i låsen og stod alene i den store sal, overvældet af modløshed og uendelig sørgmodighed, vidste ikke, om han havde gjort ret i at afsløre den hele sandhed, vidste ikke, om den sandhed, han i dag havde sået i dette elskede væsens sjæl, ville spire og vokse frem til en høst, der kunne bringe dem begge lykken!

6

Dagene gik. Begyndelsen af oktober var pragtfuld: varmt høstvejr uden en sky på himlen, men så tog det på at blæse stærkt, vind og regn ødelagde og furede terrassens skråning. Og i det stille hus på Souleiade syntes vinterens nærhed at medbringe en uendelig sørgmodighed, for livet i Pascals hjem var fremdeles et helvede. Han og Clotilde havde atter heftige sammenstød, men der smækkedes ikke mere med dørene, Martine lokkedes ikke oftere ud af sit køkken ved højrøstet tale. Nu talte de næppe nok til hinanden, og ikke med et ord hentydede de til optrinnet hin nat.

En uforklarlig skyhed, en underlig ubevidst undseelse hindrede ham fra at røre ved emnet, forlange svar på sit spørgsmål, et ord fra hende, en forsikring om, at hun troede på ham og ville adlyde ham. Og hun havde haft megen møje med at komme. Sig efter den svære sjælerystelse, der havde gjort hende til et andet menneske, hun betænkte sig endnu, tøvede, kæmpede, kunne ikke beslutte sig til at give efter, til helt at bøje sit stridige sind. Den trykkede stemning vedblev at hvile over det stille hjem, hvorfra lykke og hygge var flygtet bort.

Pascal led frygteligt, men ikke en klage kom over hans læber. Han mente, dette var et havblik, før stormen brød løs. Han troede ikke på freden, bildte sig ind, at der vedblivende stilledes snarer op for ham, og at de ville dysse hans mistænksomhed i søvn for rigtigt at kunne overliste ham. Med hver dag steg hans uro, han ventede hvert øjeblik en katastrofe, ventede at se både sig og huset tilligemed de kostbare papirer opslugt i jordens

skød. Den forfølgelse, denne kamp imod hans tanke, imod hans sjæleliv, der blev drevet rundt om ham, uden at han så det, pinte og ophidsede ham således, at han om aftenen gik i seng med feber. Ofte fo'r han sammen, han syntes, nogen puslede bagved ham, hastigt vendte han sig om og troede, han skulle overraske fjenden i færd med et eller andet forræderi, men der var ingen mennesker, kun hans egen angst lurede i krogene. Til andre tider kunne han selv stå på lur i timevis, skjult bag persiennerne eller i en gang, men intet rørte sig, ikke en lyd hørtes i huset uden blodet, der hamrede i hans tindinger, så at det næsten bedøvede ham. Han blev rent forstyrret, gik aldrig i seng, førend han havde undersøgt hele huset, kunne ikke falde i søvn og vågnede ved den mindste støj, rede til forsvar.

Hvad der især øgede hans sorg, var den pinefulde tanke, at den, der havde voldt ham en sådan smerte, var det eneste væsen, han elskede i verden, den Clotilde, han nu i tyve år havde set udfolde sig i skønhed og ynde, som et blomsterflor, hvis duft var hans tilværelses glæde, den Clotilde, der fyldte hans hele sjæl med ømhed, hvis natur han aldrig havde undersøgt. Hun, der var blevet hans glæde, hans støtte, hans håb; hun, der havde bragt ham en ny ungdom, som varmede hans hjerte! Når hun gik forbi, slank, ung, frisk, følte han sig stærk og sund og glad, som om vårens pust havde strejfet hans kind. Hans hele tilværelse gik jo op i dette barn, der som lille havde vundet hans kærlighed, og nu, da hun var blevet voksen, var kommet til at indtage en stor plads i hans tanker, for siden han var flygtet herud fra Plassans, havde han levet som en munk mellem sine bøger, langt fra kvinders selskab. Han havde kun én gang været forelsket, i den dame, der døde, uden at han havde kysset så

meget som spidsen af hendes finger. Han havde ikke levet, havde opsparet al sin manddomskraft, hvis bølger brødes i ham nu, da årene havde strøet sne på hans isse. Han, hvis hjerte var så kærligt, at det blødte ved synet af det mindste dyrs lidelse, han, der kunne frydes ved en hunds hengivenhed, han pintes nu af sorg, fordi denne Clotilde, denne lille pige, som han havde elsket i så mange år og som pludselig var blevet en attråværdig skabning, nu ville være så slem at leve i fjendskab med ham.

Og Pascal, der før var så munter, så god, var ofte i dårligt humør, hård, lunefuld, ubehagelig. Han fo'r op for enhver ubetydelighed, skændte på den forbløffede Martine, der så på ham som en hund, man prygler. Fra morgen til aften gik han om i det triste hus med et ansigt som en tordensky; ingen vovede at tale til ham. Han tog aldrig mere Clotilde med på sygebesøg, gik alene ud.

En dag kom han hjem i stor forskrækkelse over en sørgelig begivenhed: han var gået hen for at se til kromanden Lafouasse, hvis lamhed med ét var tiltaget i en så foruroligende grad, at Pascal anså ham for redningsløst fortabt, men dog ville han ikke opgive ævred. Han vedblev at behandle patienten med indsprøjtninger, og den dag ville ulykken, at sprøjten fra bunden af flasken opsugede en smule urenhed, der var gået igennem filtrerapparatet; der kom en dråbe blod frem, han havde truffet en åre, hvilket ikke gjorde sagen bedre. Han blev straks ængstelig ved at se Lafouasse blegne og snappe efter vejret, mens den kolde sved i store dråber stod på panden af ham, og han forstod, hvad her var sket, da døden pludselig indtrådte, med blå læber og sort ansigtsfarve. Det var en blodprop, og den var forårsaget ved hans ekstrakts ufuldkomne

tilberedelse, ved hans primitive metode, der endnu lod så meget tilbage at ønske. Ganske vist havde det ikke været muligt at helbrede Lafouasse, han havde sagtens ikke et halvt år igen, og sandsynligvis sparedes han på denne måde for frygtelige lidelser, men denne tildragelse gjorde alligevel et forfærdeligt indtryk på Pascal. Denne pludselige, voldsomme død fyldte ham med fortvivlelse, den rokkede hans overbevisning, og han harmedes over sin magtesløse dødbringende videnskab!

Han var blevet bleg som et lig, da han kom hjem, blev på sit værelse hele resten af dagen, lukkede sig inde og lå i seksten timer som en død på sengen, uden kraft til at klæde sig af.

Om eftermiddagen, da Clotilde sad og syede ved siden af ham i salen, gjorde hun et forsøg på at bryde isen. Hun så op på ham, mens han med utålmodig mine bladede i en bog og forgæves søgte efter en oplysning.

"Mester," spurgte hun, "er du syg? Hvorfor siger du mig det ikke? Jeg vil jo gerne pleje dig!"

Han løftede ikke øjnene fra sin bog, mumlede med dump stemme:

"Syg! Hvad bryder du dig om det? Jeg trænger forresten heller ikke til nogens pleje!"

Hun svarede i en forsonlig tone:

"Hvis du har noget, der trykker dig, noget, du kunne sige mig, ville det måske lette dit sind … Du var så sørgmodig i går, da du kom hjem! Du må ikke således tabe modet! Jeg har været så urolig for dig; i nat var jeg tre gange ved din dør, jeg var bange for, du skulle blive syg, ængstelig ved at vide dig bedrøvet!" Ophidset, som han var, traf hendes blide ord ham som piskeslag. Han var så træt og nervøs, at han fo'r sammen,

smækkede bogen i, og med en stemme, der rystede af tilbagetrængt harme, svarede han:

"Nå, så du går og belurer mig, nu kan jeg heller ikke være i fred i mit eget værelse, uden at I står og lytter ved min dør … Ja, I lytter efter mit hjertes slag, I lurer på min død, på det øjeblik, hvor I kan ødelægge og brænde alting her …"

Og hans stemme lød højt gennem salen, al den uretfærdige smerte, han led, skaffede sig luft i klager, bebrejdelser og trusler.

"Jeg forbyder dig at blande dig i mine sager! … Har du ellers intet at sige mig? Har du nu betænkt dig, kan du lægge din hånd i min og oprigtigt forsikre mig, at du er enig med mig?"

Men hun svarede ikke, vedblev at se på ham med sine store, klare øjne, hun ville endnu ikke føje sig, hun syntes endnu ikke, hun kunne, og hendes tavse, værdige holdning bragte ham rent ud af sig selv, så at han mistede den sidste rest af selvbeherskelse. Han stammede, kunne ikke få ordene frem, vinkede, at hun skulle gå sin vej.

"Bort! … Bort med dig! Jeg vil ikke have dig i min nærhed. Jeg vil ikke have mine fjender listende omkring mig! Jeg vil ikke have jer om mig, I bringer mig på galehuset!"

Clotilde rejste sig, hun var ganske bleg, gik ud af stuen, rank og tavs, uden at svare et ord, uden at vende sig om, med sit sytøj i hånden.

I den måned, der fulgte efter dette optrin, prøvede Pascal på at finde trøst og fred i uafbrudt arbejde hver time på dagen. Han kunne sidde hele dage, ja nætterne med alene i salen over gamle manuskripter og papirer, som han studerede i den hensigt at bearbejde og forbedre sit værk om arveligheden. Det

så næsten ud, som var han besat af trang til at overbevise sig selv om, at han havde ret i sine forhåbninger, det syntes, som ville han aftvinge videnskaben uomstødelige beviser på, at menneskeheden kunne forbedres, at man kunne give den sundhed og overlegenhed. Han gik ikke mere ud, forsømte sine patienter, levede fordybet i sine papirer, uden frisk luft, uden bevægelse. Og efter i en hel måned at have overanstrengt sig på denne måde, uden at have fundet fred for sine huslige bekymringer, var han så afkræftet, at den sygdom, han i nogen tid havde båret på, brød frem med foruroligende heftighed.

Når Pascal om morgenen vågnede, følte han sig så overvældet af træthed, mere afkræftet og anstrengt, end da han om aftenen var gået i seng. Han nedtyngedes af den mest fortvivlede modløshed, kunne næppe orke at gå i fem minutter, blev forpustet ved den mindste bevægelse, kunne ikke røre sig uden at føle ængstelse og pine. Undertiden forekom det ham, at jorden rystede, det susede og summede for hans øren og flimrede for hans øjne, så han uvilkårlig lukkede dem i af angst for en regn af faldende gnister. Han fik afsky for vin, spiste kun lidt, havde fordøjelsesbesværligheder. Og midt i den ladhed, der var en følge af hans afkræftelse, kunne han fare op, få anfald af pludselig, afsindig og ørkesløs virksomhedstrang. Ligevægten var brudt, hans svaghed drev ham fra den ene yderlighed til den anden, uden påviselig grund. Ved den mindste sindsbevægelse kunne tårerne stige ham op i øjnene. Han lukkede sig nu ofte inde, når fortvivlelsen kom over ham, og den greb ham så voldsomt, at han i flere timer kunne ligge og hulke, ikke fordi han trykkedes af nogen ny sorg, men fordi han knustes af selve tilværelsens umådelige byrde.

Hans tilstand blev endnu alvorligere efter en af hans udflugter til Marseille. Måske havde han håbet at døve sin sorg ved på enhver tænkelig måde at søge adspredelse, han havde sagtens troet, han kunne glemme sin fortvivlelse i voldsom sanselig nydelse, og han blev borte i to dage. Ved sin hjemkomst var han som lamslået, hans ansigt udtrykte dump, pinefuld elendighed. Han syntes, han havde mistet sin manddomskraft; det var som en hemmelig skændsel, han bar på, og det øgede hans sky holdning. Aldrig før havde han skænket denne sag en tanke. Men nu hjemsøgtes han af den frygteligste modløshed, var nærved at gå ud af sig selv, ja tænkte endog på at gøre ende på sit liv. Det nyttede ikke, han prøvede at berolige sig med, at det sagtens var en forbigående afkræftelse, følgen af de sidste måneders overanstrengelse, han nedtryktes ved tanken om sin afmagt og blev for hver dag mere vanskelig at omgås.

I begyndelsen af december blev Pascal angrebet af heftige nervesmerter; det knagede og bragede, så han troede, hans hoved skulle sprænges. Der blev sendt bud til gamle fru Rougon, som kom for at se til sønnen, men hun listede ud i køkkenet, ville først tale med Martine. Denne meddelte hende aldeles forfærdet, at hun nok troede, herren var ved at miste forstanden, og hun kom med beretninger om hans mærkværdige opførsel, fortalte, hvordan han trampede rundt i sit værelse hele nætter igennem, hvordan han lukkede alle skuffer og skabe af, gjorde runder i hele huset indtil klokken to om morgenen. Tårerne stod hende i øjnene, og hun ytrede som sin formening, at herren sagtens var besat af Djævlen, og at det måske ikke var af vejen at hente præsten fra Plassans.

"Herren, der er så god," gentog hun, "for hvem jeg gerne gik i ilden, når det skulle være! … Det er da jammerskade, han skal være så stridig! Kunne man bare få ham med i kirke, så ville al hans sygdom såmænd snart være helbredet!"

Nu kom Clotilde, der havde hørt bedstemoderens stemme. Hun vandrede også om i dette sorgens hus, opholdt sig for det meste i den forladte dagligstue i stueetagen. Forresten sagde hun ingenting, lyttede kun til de andres ord med eftertænksom mine.

"Nå, er du dér, min søde pige! … Martine påstår, at Pascal er besat af Djævlen. Det er forresten også min mening, men jeg tror, det er hovmodsdjævlen, der huserer i ham. Han tror, han ved alting, bilder sig ind, han er både kejser og pave, og selvfølgelig bliver han rasende, når nogen vover at sige ham imod!"

Hun trak på skuldrene med usigelig ringeagt. "Nå, jeg ville min sandten bare le ad det, hvis det ikke var så bedrøveligt. For han ved jo netop ingen verdens ting, det velsignede menneske, der hele livet igennem som en tosse har hængt over sine bøger. Kommer han i selskab, er han som det barn, der blev født i går … og kvinder, ja, dem har han intet begreb om …"

Hun glemte her var en ung pige til stede og gav sig til med dæmpet stemme at lette sit hjerte for Martine.

"Ja, det straffer sig at være alt for dydig … hverken kone eller elskerinde eller noget som helst her i verden! Det kan godt gøre en mand rent forstyrret i hovedet!" Clotilde stod ganske stille. Hun sænkede øjenlågene langsomt over de store, tænksomme øjne, så løftede hun atter sit blik, men vedblev at tie stille; som

det indadvendte væsen hun var, havde hun ondt ved at udtrykke, hvad der rørte sig i hende.

"Han er jo ovenpå, ikke sandt," vedblev fru Félicité. "Jeg kom herud for at se til ham! Dette må virkelig have en ende, det er alt for dumt!"

Og så trippede hun afsted, mens Martine gav sig til at passe sit køkken, og Clotilde atter rastløs vandrede om i de forladte værelser.

Oppe i salen sad Pascal med en stor bog åben foran sig. Han sad med et underlig forstenet udtryk i ansigtet. Han kunne ikke mere læse, bogstaverne løb i ét, ordenes mening flygtede, han kunne ikke samle sine tanker, men han ville ikke give tabt, skønt han led dødskval ved at miste sin arbejdsevne, der hidtil havde været så mægtig. Og moderen gav sig til at skænde på ham, rev bogen fra ham og kastede den langt bort, råbte, at når man var syg, bar man sig ikke ad på den måde. Han stod op, slog ud med hånden i vrede, ville jage hende bort, som han havde jaget Clotilde fra sig, men med en voldsom anstrengelse lykkedes det ham at beherske sig, så at han svarede i en ærbødig tone:

"Moder, du ved jo, jeg vil ikke indlade mig på nogen diskussion med dig. Lad mig være i fred, det er alt, hvad jeg beder dig om!"

Hun gav imidlertid ikke efter, bebrejdede ham hans evige mistillid. Det var den, der ophidsede ham, man fik jo feber, når man gik og bildte sig ind, at alle mennesker lurede på en og lå i baghold for at plyndre én! Lignede det noget, at et fornuftigt menneske bildte sig ind, at alle forfulgte ham? Og så talte hun om hans evindelige ekstrakt, der skulle helbrede alle

sygdomme. Man måtte da ikke tro, man var Vorherre selv! For så får man slemme stød. Her hentydede hun til Lafouasse, til den mand, han havde dræbt, selvfølgelig forstod hun så vel, hvor kedsommelig denne historie var for ham.

Pascal bevarede sin ro under hele denne tale, han sad med nedslagne øjne og svarede kun:

"Moder, jeg beder dig så bønligt: lad mig være i fred!"

"Nej, nej! Jeg lader dig ikke være i fred," udbrød hun med den heftighed, der var hende egen til trods for hendes høje alder. "Jeg er netop i dag kommet for at tale dig til rette, for at ryste dig op af den sørgelige tilstand, hvori du er … For dette kan sandelig ikke blive ved, jeg tåler ikke, vi bliver til latter for hele byen på grund af dine påfund. Jeg vil have, du skal gøre noget, når du er syg!"

Han trak på skuldrene og svarede med sagte stemme og lidt ængstelig betoning:

"Jeg er ikke syg!"

Men nu blev den gamle frue rasende:

"Hvad, er du ikke syg? Ikke syg! … Man må sandt for dyden være læge for at opføre sig med en så mageløs ligegyldighed mod sig selv. Alle, der kommer i nærheden af dig, lægger mærke til det, du er ved at miste din forstand af hovmod og angst!"

Nu så Pascal hastigt op, han kastede et blik på moderen, så hende lige ind i øjnene, mens hun vedblev:

"Ja, det var det, jeg ville sige dig, siden ingen andre tør gøre det! Du er jo gammel nok til at vide, hvad du har at gøre, ikke sandt? Man strider imod, tænker på andre ting, lader ikke en fiks idé få magt over sit sind, især når man er af vor familie, du

kender den jo bedre end nogen anden. Tag dig nu i agt! Og pas på dit helbred!"

Han blegnede, så fast på hende, som ville han udforske hendes hemmeligste tanker, og så svarede han blot:

"Du har ret, moder! … Tak skal du have!"

Da hun var gået, og han havde fulgt hende til dørs, segnede han om på sin stol ved bordet.

Han ville igen give sig til at læse, men det var ham ikke muligt at holde sin opmærksomhed fangen, bogstaverne vedblev at danse for hans blændede øjne, og moderens ord genlød i hans øren. Angsten listede sig over ham, øgedes stadig, hjemsøgte ham som en overhængende fare, en trussel, der nu lå for ham i rædsom klarhed. Hvordan var det fat med ham? Skulle han, der for to måneder siden glædede sig over slet ikke at høre til familien, nu rammes af den frygteligste gendrivelse? Skulle han have den sorg at mærke, sin families svagheder i sin egen marv? Skulle han slås til jorden af det nedarvede uhyres klo? Hans moder havde sagt: Du er ved at miste forstanden af hovmod og angst! Hans store plan, hans begejstrede overbevisning om, at han en gang skulle kunne give menneskene fornyet viljeskraft, fornyet sundhed, at han skulle kunne jage smerte og lidelse ud af verden, skabe en forynget, højere menneskehed – var det måske kun begyndende højhedsvanvid? I sin skræk for baghold, sin evindelige spejden efter lurende fjender genkendte han kun alt for let symptomerne på forfølgelsesmanien. Alle hans slægts svagheder ville hos ham give sig udslag i et forfærdeligt tilfælde: hastig fremskridende afsindighed med påfølgende hjernelamhed og død!

Fra den dag var Pascal virkelig som besat. Hans afkræftede, ophidsede tilstand, der var en naturlig følge af overanstrengelse og bekymring, betog ham al modstandskraft mod vanvidstanken og dødsskrækken. Alle hans fornemmelser: den umådelige træthed om morgenen, den hyppige susen for ørene og blænden for øjnene, ja hans fordøjelsesbesværligheder og fortvivlelsesanfald, alt føjede sig sammen som led i en kæde og dannede uomstødelige beviser på den totale forstyrrelse af nervesystemet, som truede ham i den allernærmeste fremtid. Overfor sig selv havde han rent mistet sin klare, fine evne til at bestemme en sygdoms art gennem symptomerne; og jo mere han forskede, jo mere forvildede han sig i sine iagttagelser, under indflydelse af den nedtrykte sjæls- og legemstilstand, han befandt sig i. Han kunne næppe beherske sig, var ude af sig selv, ved at blive afsindig, blot fordi han søgte beviser for sin egen sindssyge!

Hele dagen i den blege december måned fordybede han sig time for time i sin elendighed. Hver morgen ville han ryste denne mare af sig, – men det lykkedes ham aldrig, uvilkårligt gik han ind i salen, lukkede sig inde og optog tråden, hvor han havde sluppet den aftenen forud. Hans årelange forskninger efter arvelighedens love, hans omfattende værker forgiftede endmere hans sjæl ved stadigt at forsyne ham med nye grunde til stadig tilbagevendende ængstelser. Hans talrige dokumenter, hans tykke papirspakker, der indeholdt alle hans optegnelser om arveligheden, gav ham mere end fyldestgørende svar på det spørgsmål, han opstillede med hensyn til den fare, der hang så truende over hans hoved. Ja, beviserne vrimlede frem i sådan mængde, at han var ved at fare

vild imellem dem. Hvis han nu rent havde taget fejl af sit eget tilfælde, hvis han ikke mere kunne betragte sig som et udmærket bevis på "medfødthed", hvem var det da, han lignede, skulle han søge to, ja måske tre slægtled tilbage? Var hans sygdom ganske simpelthen et tilfælde af maskeret arvelighed, så at det kunne tjene til støtte for hans teori om urvæsken, eller var det atavisme, en eller anden forsvundet forfader, der dukkede op i ham nu, da han ældedes?

Fra nu af havde han ingen fred mere; han ledte og søgte efter sit tilfælde, gennemrodede pakkerne, læste sine bøger fra begyndelsen til enden. Han forskede efter sine mindste fornemmelser, lyttede til hvert et pulsslag for af dem at uddrage slutninger, gennem hvilke han kunne komme til tydelige kendsgerninger. Når hans forståelsesevne undertiden kunne forekomme ham lidt lad, når han troede at iagttage visse beviser på en særegen opfattelse, bildte han sig ind, at det var slægtens nervesvækkelse, der nu gjorde sin indflydelse gældende; når han derimod var træt og tung i benene, når hans fødder smertede ham, hældede han til den mening, at hans sygdom havde en ydre årsag, der intet havde med arvelighed at bestille. Men snart løb alt i ét for ham, han vidste hverken ud eller ind mellem alle de indbildte sygdomme, der rasede i hans overanstrengte legeme og forpinte sjæl. Hver aften kom han imidlertid til samme lidet trøsterige slutning; som en gravklokke lød det for hans øren: arveligheden, den forfærdelige arvelighed, familiens sindssyge truede ham!

I de første dage af januar måned var Clotilde vidne til et optrin, der gjorde et højst pinefuldt indtryk på hende. Hun sad ved et vindue i salen med en bog i hånden; stolens høje rygstød

skjulte hende for Pascal, der kom ind efter at have tilbragt fire og tyve timer indelukket på sit værelse. Han holdt med begge hænder på et gulnet stykke papir, i hvilket hun straks genkendte stamtræet, og han var så fordybet, holdt sit blik så dybt fæstet på det, at hun sikkert godt kunne have vist sig, uden at rive ham ud af hans betragtninger. Han bredte papiret ud på bordet, vedblev at studere det med et forfærdet, spørgende udtryk i det forpinte ansigt, indtil endelig tårerne rullede ned over hans blege kinder.

Ak, Gud i Himlen, hvorfor ville dog træet ikke svare ham, sige ham, hvem det var, han lignede, for at han kunne indføre sit eget tilfælde på sit eget blad ved siden af de andres. Hvis han skulde miste forstanden, hvorfor kunne da træet ikke svare ham rent ud, det ville have beroliget ham, for han mente, det var uvisheden, der især pinte ham. Tårerne blændede ham, uden at han derfor vendte blikket bort fra det træ, der ikke tilfredsstillede hans trang til klarhed, men kun bragte hans forstand til at ryste i dens grundvold.

Pludselig måtte Clotilde dukke sig; hun så ham styre hen mod skabet, som han lukkede op på vid gab. Han greb pakkerne, kastede dem hen ad bordet og gav sig til at gennemblade de mange forskellige papirer. Det var en gentagelse af optrinnet hin uvejrsnat, et forfærdeligt mareridt, en fremmanen af hundrede græsselige spøgelser, der fo'r ud af bunkerne, som lå hulter til bulter på bordet. Alt mens han bladede og søgte, mumlede han forstyrrede spørgsmål, i begyndelsen kunne hun ikke rigtig høre, hvad han sagde, men efterhånden blev hans stemme tydeligere, hun opfattede hele

sætninger, forstod, at han forlangte vished med hensyn til sin fortvivlede sindstilstand.

"Er det dig eller dig eller dig? … Å, du gamle moder, er det din sindssyge, jeg skal arve? … Eller dig, fordrukne farbroder, gamle bandit, hvis last skal hjemsøge mig? Eller skal jeg blive lam som Maxime, idiot som Desirée? Skal slægtens forbandelse ramme mig, som den har ramt jer? … Eller skal jeg selv gøre ende på mit liv som Claude, blive morder som Jacques, eller dø i rædsel og opløsningstilstand som Nana? Er det jeres sørgelige død, der vil blive min, skal jeg henleve en rædsom tilværelse i en celle på et galehus, eller skal jeg med usvækket ånd se mit legeme gå i forrådnelse?"

Og de drog alle forbi ham som en hærgende stormvind. Pakkerne fik liv, væltede over hinanden, trampede frem som typer på al menneskelig lidelse og brødefuldhed.

"Ak! Hvem kan sige mig det? Er det sindssyge og selvmord, er det brystsyge, er det lamhed? Hvor findes den gift, der skal blive min helsot? Er det hysteri eller drukkenskab, er det tuberkulose eller kirtelsyge? Og skal jeg ende som epileptiker eller som galehuslem! Gal! Hvem var det, der sagde gal? Ak, Gud! Det sagde de jo alle, alle sammen! Gal, afsindig, vanvittig!"

Pascals stemme kvaltes af hulken. Hans svimlende hoved faldt ned på papirerne, han græd længe, gennemrystet af febergysen! Og Clotilde følte sig betaget af en sælsom skræk, hun anede som en tyngsel den forbandelse, der hvilede på slægten. Hun rejste sig stille op, listede sig med tilbageholdt åndedræt ud af stuen, for hun indså, at han ville blive endnu mere fortvivlet, hvis han mærkede, hun havde været til stede og set hans sorg.

I lang tid vedvarede denne nedtrykte stemning hos Pascal. Januar måned var meget kold. Himlen var klar og vidunderlig ren, vinduerne i Souleiade vendte mod syd, så temperaturen i værelserne var mild alligevel, for hver en solstråle trængte ind til beboerne. Der blev næsten ikke lagt i kaminen; solen skinnede hver dag, så at de overvintrede fluer muntert fløj om; man hørte deres summen i den lune stue, der var som en smule hengemt forår her i det gamle hus.

Her nede i salen fik nu Pascal en morgen en samtale at høre, som øgede hans lidelse og hans sorg. Da han i almindelighed ikke kom ud af sit værelse før anden frokost, havde Clotilde en tidlig formiddag taget mod doktor Ramond, og de talte sammen med dæmpet stemme, stående midt i stuen, beskinnet af solens klare, varme lys.

Det var nu tredje gang i denne uge, Ramond var kommet for at tale med Pascal; flere forskellige omstændigheder gjorde det ønskeligt for den unge læge at sætte bo og stifte familie, og han ville have et bestemt svar på frieriet.

To gange var han blevet afbrudt af besøg, der hindrede ham fra at komme frem med, hvad han havde på hjertet. Han havde nu besluttet at tale rent ud med den unge pige, for han ville allerhelst have svaret af hendes egen mund, ville nødigt, hun skulle påvirkes af sine omgivelser. Deres venskabelige kammeratforhold undskyldte og forklarede dette skridt. Og han stod nu smilende foran hende, med blikket fæstet på hendes smukke, åbne ansigt.

"Jeg forsikrer Dem, Clotilde," således sluttede han, "at det ville være det allerfornuftigste for os begge to … De ved selv, at jeg længe har holdt af Dem, jeg nærer den dybeste agtelse og

den varmeste kærlighed for Dem … Dette er måske ikke tilstrækkeligt; dog er jeg vis på, vi kunne få det rigtig godt sammen, jeg er overbevist om, at vi vil blive lykkelige med hinanden …"

Hun havde ikke sænket blikket, hun så ham fast ind i øjnene med et venligt smil. Han var virkelig smuk, som han stod dér i sin kraftige ranke ungdommelighed.

"Hvorfor gifter De Dem ikke hellere med frøken Lévèque, sagførerens datter? Hun er både rigere og smukkere end jeg, og jeg ved, hun vil gerne have Dem … Kære ven, jeg er meget bange for, De gør en dumhed ved at vælge mig!"

Han blev ikke utålmodig ved hendes ord, men stod ganske rolig, overbevist om sin fornuftige handlemåde.

"Men jeg holder ikke af frøken Lévèque, det er Dem, jeg vil have til kone! … Desuden har jeg nøje tænkt over den sag; jeg gentager, jeg ved godt, hvad jeg indlader mig på. Sig nu ja! Det er det fornuftigste, De kan gøre!"

Nu blev hun alvorlig, en skygge fo'r over det lyse ansigt, en skygge af tanker, af den indre kamp, der næsten ubevidst i den sidste tid havde gjort hende tavs og indesluttet.

"Ja, ja da! Siden det er Deres alvor, så beder jeg Dem give mig nogle ugers betænkningstid … Mester er virkelig meget syg; jeg er selv noget bekymret, og jeg ved, De vil ikke have, jeg skal gøre noget overilet skridt. De ved selv, hvor godt jeg kan lide Dem, men det ville være urigtigt af mig at bestemme mig straks, nu da hele huset er i en nedtrykt stemning. Det forstår De nok, ikke sandt? Jeg skal ikke lade Dem vente længe på svar, det lover jeg Dem!"

Og for at tale om noget andet sagde hun:

"Ja, mester ængster mig! Jeg har længe villet tale med Dem om ham. Forleden dag lagde jeg mærke til, at De så vist på ham; sig mig ganske oprigtigt, hvad mener De om ham? Er han farlig syg?"

Doktor Ramond svarede hastigt:

"Nej, vist ej! Han er overanstrengt, kørt fast! Det er det hele! Hvor er det muligt, at en mand med hans dygtighed, en mand, der har givet sig så meget af med nervesygdomme, i den grad kan tage fejl? Det er fortvivlende at se de kraftigste og klareste begavelser være så mærkeligt kortsynede. For hans tilfælde ville hans egen opfindelse være udmærket! Hvorfor i alverden bruger han ikke selv indsprøjtninger?"

Og da den unge pige med sørgmodig mine trak på skuldrene og svarede, at han ikke ville høre, hvad hun sagde til ham, at han slet ikke tålte, hun talte til ham, sagde den unge mand:

"Det er godt! Så skal jeg, min tro, snakke med ham om den ting!"

I dette øjeblik var det, Pascal kom ud af sit værelse; han havde hørt deres stemmer, men da han så dem stå dér så nær ved hinanden, så smukke og så unge midt i solskinnet, der klædte dem i et gyldent skrud, stod han stille på dørtærsklen. Og hans øjne fik et forpint udtryk, hans blege, trætte ansigt fortrak sig.

Ramond havde taget Clotildes hånd, ville holde hende tilbage endnu et øjeblik.

"Så er det et ord? Jeg ville gerne giftes nu til sommer! De ved, hvor meget jeg holder af Dem, jeg venter på Deres svar med længsel!"

"Det er et ord!" gentog hun. "Før en måned er omme, skal den sag være afgjort!"

Det sortnede for Pascals øjne! Kom denne unge mand, hans ven, hans lærling, listende her ind i huset for at røve ham hans skat! Han burde måske have været forberedt på noget sådant, men alligevel stod han som lamslået ved pludselig at høre tale om dette giftermål! Det var ham, som rystede jorden under hans fødder. Den unge pige, som han havde opdraget, som var hans værk, som han troede, han ejede, hun kunne gå fra ham uden et savn, kunne lade ham sidde ene og forladt i hans gammelmandskrog! Dagen forud havde hun pint ham så frygteligt, at han havde tænkt på, det var måske allerbedst, om hun tog til broderen, der stadig spurgte efter hende. Han havde endog bestemt sig til denne skilsmisse, der måske var bedst for dem begge. Men at se hende stå dér med den unge mand, høre hende ganske roligt tale om, at de skulle giftes, at hun snart skulle forlade ham, det ramte ham alligevel som et knusende slag! Han gjorde et par skridt ind i salen. De unge mennesker vendte sig lidt forlegne om mod ham.

"Er det Dem, mester! Vi stod netop og talte om Dem!" sagde Ramond omsider i en munter tone. "Ja, vi lagde råd op imod Dem, hvis De vil vide det! Hør, hvorfor gør De ingenting for Deres helbred? Deres ildebefindende er slet ikke alvorligt; jeg er vis på, De kunne helbrede Dem selv på en fjorten dages tid!"

Pascal, der tungt havde sat sig på en stol, vedblev at betragte de to unge. Han beherskede sig, de skulle ikke på hans ansigt læse, hvor dybt såret han følte sig. Han ville ikke overleve dette slag, men ingen i verden skulle ane, hvad der havde ført ham i døden! Det var ham en lettelse at fare op i harme, ingen skulle få ham til at drikke så meget som en kop hyldete!

"Gøre noget! Hvorfor skulle jeg give mig til at lappe på mit gamle skrog!"

Ramond trængte ind på ham, roligt og alvorligt, med et venligt smil:

"Men, mester, De er meget stærkere end alle vi andre. Nu er De en smule overanstrengt; brug Deres opfindelse på Dem selv, prøve kan De da i det mindste ..."

Han fik ikke lov til at tale ud, Pascal afbrød ham, spurgte rasende, om de måske ville have, han skulle tage livet af sig, som han havde taget livet af Lafouasse forleden dag? Hans indsprøjtninger! Ja, den opfindelse kunne han rigtignok være stolt af ... nej, han benægtede alle mulige lægemidlers kraft, svor aldrig mere at se på en patient, endsige røre ved nogen. Når man ikke mere duer til noget, havde man kun én ting at gøre: krepere, så var man hverken sig selv eller andre til plage. Og det skulle han nok sørge for, han skulle snarest muligt få en ende på det!

"Nå, nå, mester!" sagde Ramond i en beroligende tone; han turde ikke kraftigere imødegå den harmfulde doktor, "nu går jeg min vej og overlader Dem til Clotilde ... hun finder nok på råd, kender jeg hende ret!"

Nu var det forbi med Pascals modstandskraft. Han gik meget tidligt i seng og blev liggende til næste dags aften uden at ville lukke døren til sit værelse op. Clotilde blev ængstelig, dundrede på den af alle kræfter, men fik intet svar. Martine kom til, tiggede og bad gennem nøglehullet herren om bare at sige et ord. En dødsstilhed herskede derinde, som om værelset var tomt. Om morgenen næste dag prøvede Clotilde sagte at åbne døren; den gik op; det havde måske allerede i lang tid været

dem muligt at komme ind i det værelse, hvor de ellers aldrig satte deres fødder.

Det var en stor stue mod nord, kølig om sommeren og råkold om vinteren, der stod doktorens smalle jernseng uden omhæng, i en krog styrtebadsapparatet, et langt, sortmalet fyrretræsbord, nogle stole, og på bord, på hylder, langs væggene en masse krukker og glas og kar, ovne, gryder, mortere, maskiner, knive, sakse, instrumenter.

Pascal sad fuldt påklædt på sengen, som han, til trods for sin afkræftelse, selv havde redt.

"Mester! Hvorfor må jeg ikke passe dig, når du er syg?" spurgte Clotilde frygtsomt, idet hun blev stående lige indenfor døren.

"Å, du kan godt komme nærmere! Jeg skal ikke gøre dig fortræd! Jeg har ikke kræfter til det!"

Og fra den dag fik hun lov at pleje ham, han tålte at have hende om sig, men var alligevel lunefuld og vanskelig; ville ikke have hende i stuen, når han lå i sengen; så måtte kun Martine komme ham nær. Forresten stod han i almindelighed op, slæbte sig om fra den ene stol til den anden, ganske fortvivlet, uden kræfter til at udføre noget som helst arbejde. Hans sygdom forværredes, han blev for hver dag mere nedtrykt, led frygteligt af hovedpine og svimmelhed, kunne kun med nød og næppe flytte en fod, og var hver morgen vis på, at han inden aften ville blive kørt til sindssygeanstalten på Tulettes.

Han blev mager, så forpint og forgræmmet ud, med det store, hvide hår, som han midt i sin fortvivlelse børstede og redte med stor omhu. Men skønt han fandt sig i, at de plejede

ham, afslog han med største bestemthed at tage mod noget som helst lægemiddel, han plagedes af mistro til deres kraft.

Fra nu af bekymrede Clotilde sig kun om Pascal. Alt andet var hende ligegyldigt; hun gik i begyndelsen i kirke til stille messe, men snart ville hun ikke forlade den syge et øjeblik. I sin længsel efter vished og lykke, var det, som følte hun en slags tilfredsstillelse ved at tilbringe hver en time på dagen hos ham, hun elskede så højt, og som hun ønskede at se rask og fornøjet og god som før. Hun ofrede sig aldeles for ham, glemte helt sig selv, fulgte ubevidst sit elskende hjertes drift, mens hun gennemgik denne krise, der, uden at hun egentlig tænkte over det, gjorde hende til et andet menneske.

Hun berørte dog ikke med et eneste ord den uenighed, der havde fjernet dem fra hinanden, endnu faldt det hende ikke ind at kaste sig i hans arme og råbe til ham, at hun var hans, at han måtte leve for at eje hende helt. Hun troede kun, hun var en kærlig datter og vågede over ham, som en sådan kunne have gjort, tænkte kun på at gøre alting godt for ham, adspredte ham så godt hun kunne, ønskede kun at se ham helbredet. Men hun måtte kæmpe en hård dyst for at få ham overtalt til at bruge indsprøjtninger. Han fo'r op, benægtede virkningen af sit medikament, kaldte sig selv en tåbelig, afsindig gammel nar.

Også hun blev heftig. Nu var det hende, der troede på videnskaben, oprørtes over at se ham tvivle på sin egen dygtighed. Længe stred han imod og gav endelig efter, svækket under det herredømme, hun lidt efter lidt fik over ham; desuden var han træt af at sige hende imod fra dag til dag, for hun lod ham ikke have fred. Og han følte efter den allerførste indsprøjtning stor lettelse, skønt han ikke straks ville

indrømme det. Hans hoved blev klarere, og kræfterne kom igen. Derfor var hun også stolt og glad, talte triumferende om hans geniale opfindelse og harmedes over, at han ikke beundrede sig selv nok, han kunne jo gøre vidundere!

Han smilede hen for sig, troede at forstå, hvad det var, han fejlede. Ramond havde altså haft ret, det var kun en ubetydelig nervesvækkelse, der havde gjort ham utilpas. Måske kom han snart helt over det.

"Og det er dig, der har helbredet mig, min lille pige!" sagde han så uden at ville give sine forhåbninger ord. "Det kommer jo an på hånden, der giver den syge lægemidlet!"

Han blev bedre, men var endnu svag hele februar måned. Vejret vedblev at være klart og koldt, hver lag opvarmede solen den store sal i sit strålebad. Han havde dog fra tid til anden anfald af dårligt humør, og slemme ængstelser hjemsøgte ham, så at den unge pige måtte sætte sig hen i den anden ende af stuen, for i hendes nærhed følte han sig gnaven og ophidset. Han tvivlede da på ny om sin helbredelse, blev bitter og hånlig mod sine omgivelser.

En dag, da han således så sort på verden og på tingene, var han gået hen til vinduet, hvor han fik øje på sin nabo, den gamle adjunkt Bellombre, der var ved at se efter, om hans frugttræer havde mange blomsterknopper. Den gamle, korrekte, stramme herre med sin egenkærlige fredsommelighed, der ikke blev angrebet hverken af sygdom eller bekymring, gjorde ham ganske rasende.

"Uf," mumlede han, "den fyr overanstrenger sig min tro ikke! Han vover ikke sin trøje for nogen, han lever kun for sig selv!"

Og så tog han fat på en spottende lovtale over egenkærlighed. Være ene, være fri! Ikke være belemret hverken med kone eller med familie eller venner, det var det eneste rigtige! Denne gamle gnier, der hele sit liv igennem havde pryglet andres børn, der nu levede alene med en stakkels, døvstum gartner, han var da det lykkeligste menneske på jorden! Ingen pligter, ingen byrder, ingen bekymring af nogen slags udenfor sit eget kære helbred! Han var en vismand, og han levede nok til han blev hundrede år!

"Ja, det er det ene rigtige! Holde sig borte fra livet, være fej og egenkærlig, så fanger man lykken! … Og jeg, der virkelig undertiden har været tåbelig nok til at ønske mig et barn! Man har slet ikke lov til at sætte sådanne elendige skabninger i verden! Man skal lade sin usle, fordærvede slægt uddø, dræbe livet og dets spirer! … Den eneste hæderlige, skikkelige mand, jeg kender – det er den gamle, feje karl derovre!"

Hr. Bellombre vandrede intetanende rundt om sine pæretræer. Han overanstrengte sig bestemt ikke, han gik med langsomme, afmålte skridt, sparende på sine omhyggeligt hengemte kræfter. Nu skubbede han en sten bort fra gangen med sin stok, så gik han videre uden i nogen måde at forhaste sig.

"Men så se dog på ham! … Se, hvor godt han holder sig! Hvor han er smuk og statelig! Al Himlens velsignelse hviler over ham! Han er det lykkeligste menneske på jorden!"

Clotilde var pinligt berørt, hun hørte i tavshed på Pascal, hun vidste nok, at han var bekymret og bedrøvet, når han talte således, hun, der ellers ofte nok måtte forsvare Bellombre mod

onklen, var denne gang fristet til at sige Pascal imod. Tårerne steg hende op i øjnene, og hun svarede med dæmpet stemme:

"Jamen, der er ingen, der holder af ham!"

Dette bragte med ét Pascal til tavshed. Han vendte sig hastigt om fra vinduet og så på Clotilde. Hans øjne fyldtes pludselig med tårer, og han gik sin vej, for at hun ikke skulle se, han græd.

Atter gled uger og dage hen i vekslende stemninger.

Pascals kræfter tiltog kun langsomt, især var han nedtrykt over, at han ikke for alvor kunne tage fat på sit arbejde, uden straks at føle sin svaghed. Den kolde sved brød frem på hans pande, og han måtte holde op; hvis han blev ved, ville han få ondt, det følte han godt. Og det gjorde ham modløs, for så længe han ikke var arbejdsdygtig, kunne han ikke rigtigt tro på sin helbredelse. Imidlertid begyndte han dog igen at få interesse for sine forskninger, han gennemlæste de sidste sider, han havde skrevet, og den lærde mands uro og ængstelse vaktes til nyt liv; han var ikke mere aldeles ligegyldig for sine omgivelser, gav sig atter til at passe på sin nøgle, følte i sin lomme, om han også havde den. Men en morgenstund, da han havde ligget lidt længe, og klokken var elleve, før han viste sig, så han Clotilde sidde ganske rolig i salen: hun var ivrigt beskæftiget med at kopiere en blomstrende mandelgren. Hun så smilende op fra sit arbejde, tog en nøgle, der lå på pulten foran hende og ville række ham den:

"Vær så god, mester!"

Ganske forbavset så han først på nøglen, så på hende.

"Hvad er det?"

"Det er jo nøglen til dit skab; den må være faldet ud af din lomme i går. Jeg fandt den før her på gulvet!"

Og Pascal tog den, mens han overvældedes af en heftig sindsbevægelse. Hans øjne hvilede forskende på den unge pige. Så var kampen altså forbi! Hun forfulgte ham ikke mere, ville ikke mere stjæle alting, brænde, ødelægge hans værk? Og da han så, hun smilede til ham med en rørt mine, fyldtes hans hjerte med inderlig glæde. Han sluttede hende i sine arme og kyssede hende.

"Ak, min egen lille pige, vi kan dog måske få det godt sammen!"

Derpå trak han sin skrivebordsskuffe ud og lod nøglen falde ned i den, dér, hvor den før lå!

Fra denne stund følte han sig meget raskere, vel kunne man befrygte tilbagefald, for han var endnu svag, men han kunne skrive. Dagen blev mindre lang for ham. Solen oplivede og styrkede ham også, og varmen i solen var undertiden så stærk, at de måtte lukke skodderne. Han ville ingen fremmede se, tålte næppe nok Martines nærværelse, lod hende sige fru Félicité, at han sov, når hun kom og spurgte til hans befindende. Og han var glad over denne ensomhed, glad ved at plejes og passes af den før så oprørske Clotilde, der nu ikke mere var hans fjende, men hans lydige elev og tro sygeplejerske. De kunne sidde i hele timer sammen uden at veksle et ord, uden at denne tavshed trykkede dem; de sad i deres egne tanker og betragtninger, hensunkne i liflige drømmerier.

En dag var Pascal meget alvorlig. Han var nu kommet til den overbevisning, at hans sygdom slet intet havde at gøre med

familiens gamle skader. Dog var han ikke glad, hans sind var opfyldt af ydmyghed.

"Ak, Gud!" mumlede han, "hvor vi mennesker dog er magtesløse. Jeg bildte mig ind, jeg var så stærk og så rask! Jeg var så stolt af min gode, sunde forstand! Og så er en smule træthed og lidt bekymring nok til at bringe mig til vanviddets grænse!"

Han tav stille, faldt i tanker. Hans øjne strålede, han ville overvinde sin sidste svaghed. Og så tog han en stor modig beslutning. Han sagde:

"Jeg er nu især glad over min helbredelse for din skyld, lille Clotilde."

Clotilde forstod ikke, hvad han mente. Hun så på ham.

"Hvordan det?"

"Jo, for så kan du give Ramond et bestemt svar. Så kan vi fastslå dagen til brylluppet."

Hun så forbavset ud:

"Ja-a, det havde jeg nær glemt!"

"Skal vi sige, det skal være den anden uge i juni måned?"

"Ja, det har jeg ikke noget imod!"

Og så tav de atter. Hun så ned på sit arbejde, mens hans blik svævede ud i det fjerne. Hans ansigt var stille og alvorligt.

7

Da gamle fru Rougon den dag kom til Souleiade, så hun Martine i færd med at plante porreløg i haven, og hun greb lejligheden til at give sig i snak med hende for at få noget at vide, før hun gik ind i huset.

Tiden gik, og hun var bedrøvet over det, hun kaldte Clotildes forræderi. Hun mærkede godt, at hun aldrig ved hendes hjælp ville komme i besiddelse af papirerne. Det pigebarn gik fortabelsen i møde, hun blev rent fordærvet af Pascal, siden hun havde plejet ham; det var kommet så vidt med hende, at hun ikke mere sås i kirken.

Fru Rougon var derfor vendt tilbage til sin første tanke: at skaffe hende bort og derpå få magt over sin søn, mens han var ene og svækket ved ensomheden. Siden hun ikke kunne overtale Clotilde til at følge broderen, ville hun nu arbejde for hendes giftermål, og hun havde hellere end gerne den dag i morgen kastet hende i dr. Ramonds arme, da hun var misfornøjet med, at det stadig trak i langdrag. Hun kom i dag, opfyldt af en febrilsk trang til at påskynde sagen.

"Goddag, Martine … Hvordan står det til her?"

Tjenestepigen, der lå på knæ med hænderne fulde af jord, løftede sit blege ansigt, som hun beskyttede mod solen med et lommetørklæde, der var bundet over hendes hue.

"Som sædvanligt, fru Rougon, så slideligt!"

Og de gav sig til at tale sammen. Félicité behandlede hende som fortrolig, som et gammelt hengivent tyende, man kunne sige alt. Hun begyndte med at udspørge hende, ville vide, om

doktor Ramond havde været der den formiddag. Han havde været der, men der var ganske sikkert kun blevet talt om ligegyldige sager. Det blev hun fortvivlet over, for hun havde selv talt med doktoren dagen før; han havde betroet sig til hende, sagt, at han var bedrøvet over ikke at få noget afgørende svar. Det kunne ikke blive ved på den måde; den unge pige måtte sandelig tage en bestemmelse.

"Han er alt for hensynsfuld," udbrød hun. "Jeg sagde ham det nok i går, at han ikke vovede at sætte hende stolen for døren … Men nu skal jeg tage mig af det. Vi skal dog få at se, om jeg ikke skal kunne nøde dette pigebarn til at bestemme sig."

Noget roligere tilføjede hun:

"Nu, da min søn er oppe, trænger han ikke mere til hende."

Martine, der igen havde bukket sig ned og var begyndt at plante sine porrer, rettede sig hurtigt og sagde:

"Ak nej, det er vist nok."

Og hendes ansigt, der var medtaget af tredive års strengt arbejde, blev livligt. Hendes trofaste hjerte blødte ved, at hendes herre næsten ikke mere tålte hende ved sin side. Under hele hans sygdom havde han fjernet hende, benyttet hendes tjeneste mindre og mindre og endt med at holde sin sovekammerdør lukket for hende. Hun havde en dump bevidsthed om, hvad der gik for sig, en vag skinsyge pinte hende, for hun tilbad denne herre, der gennem så mange år kun havde betragtet hende som en ting.

"Ja, det er sikkert nok, at vi ikke behøver frøknen. Jeg skal nok overkomme, hvad her udfordres!"

Hun, som ellers var så tilbageholdende, gav sig til at tale om sit havearbejde og sagde, at hun godt kunne få tid til at sørge

for køkkenurterne, så sparede hun nogle dages løn til en havekarl. Ganske vist var huset stort, men når man ikke var bange for at tage fat, kunne arbejdet dog overkommes. Og desuden ville der jo blive én mindre at opvarte, når frøknen tog bort. Hendes øjne lyste ved tanken om den dybe ensomhed, den lykkelige fred, som de ville få efter hendes afrejse, og hun fortsatte med sagte stemme:

"Det vil gøre mig ondt, for herren vil tage sig det nær. Jeg havde rigtignok aldrig tænkt mig, at jeg skulle have ønsket en sådan adskillelse … Men jeg tror, ligesom fruen, at den er nødvendig, for jeg er meget bange for, at det ender med, at frøknen bliver ødelagt her, så at det bliver endnu en sjæl, der går tabt for den gode Gud … Ak, det er sørgeligt, jeg er ofte så bedrøvet over det, at jeg ikke kan holde det ud …"

"Ikke sandt, de er dér oppe begge to?" sagde Félicité. "Jeg går op til dem, og jeg påtager mig at sørge for, at der kommer en ende på det."

Da hun kom ned en time efter, fandt hun endnu Martine liggende på knæ i den bløde jord.

Dér oppe, straks da hun var begyndt med at fortælle, at hun havde talt med doktor Ramond, og at han var utålmodig efter at få svar, så hun, at Pascal var enig med hende; han var alvorlig og rystede på hovedet, som om han ville sige, at denne utålmodighed forekom ham naturlig. Clotilde selv hørte op med at smile og havde tilsyneladende hørt efter med opmærksomhed; men hun syntes noget overrasket. Hvorfor havde de sådant hastværk? Mester havde bestemt brylluppet til den anden uge i juni, hun havde endnu godt to måneder for sig. Med det første ville hun tale med Ramond om det. Ægteskabet

var en alvorlig sag, de kunne gerne give hende tid til at tænke sig om og lade hende tage sin bestemmelse i sidste øjeblik. Hun sagde dette på så rolig en måde, som om hun var på det rene med, at der måtte træffes en afgørelse. Og Félicité måtte lade sig nøje med den besked, at de øjensynligt begge ønskede at få en fornuftig afslutning på sagen.

"Og nu tror jeg virkelig, at det går," endte hun med at sige. "Han synes ikke at gøre vanskeligheder, og hun lader til at ville handle uden overilelse, som én, der har til hensigt at ransage sig selv, før hun binder sig for hele livet. Jeg giver hende endnu otte dages betænkningstid."

Martine sad på hug og betragtede jorden stift.

"Ja, ja," mumlede hun sagte, "frøknen går og er så spekulativ i den sidste tid. Jeg finder hende rundt omkring i alle kroge, og når man taler til hende, svarer hun ikke. Hun går om som med en sygdom i kroppen, hun stirrer så underligt. Der er noget i vejen, hun er rent forvandlet, er hun."

Og hun tog igen fat på sin plantepind og stak ivrigt en porre ned i jorden, mens gamle fru Rougon noget beroliget gik sin vej; hun var nu sikker på at få ægteskabet bragt i stand, sagde hun.

Pascal syntes virkelig at tage Clotildes giftermål som noget fastslået og uundgåeligt. De talte ikke mere om det; når der hentydedes til det en sjælden gang, gjorde det intet indtryk på dem; det forekom dem, at de to måneder, de endnu havde at leve sammen, var uendelige, en evighed, de ingen ende kunne se på. Det var især hende, hun smilede og skød med en vag tiltalende bevægelse ubehagelighederne og de bestemmelser, der skulle tages, fra sig.

Han, der nu var helt rask, og hvis kræfter tiltog for hver dag, var kun nedslået, når han om aftenen, efter at hun var gået til ro, kom ind i sit ensomme kammer. Han frøs, en kold gysen rystede ham, når han tænkte på, at den tid ville komme, da han altid skulle være ene. Var det den begyndende alderdom, der fik ham til således at skælve af kulde?

Alderdommen ængstede ham også, han syntes, den lå i det fjerne og lurede som et underligt mørke, der ville liste sig over ham, og opsluge alle hans evner, al hans viljekraft. Han oprørtes nu, fordi han ikke havde kendt livets glæder, fordi han ingen børn havde, hans hjerte søndersledes af utålelig kval! Ak, hvorfor havde han ikke levet! Han følte harme mod videnskaben, mod studeringerne, der havde røvet ham hans manddomskraft! Han havde ladet arbejdet opsluge sine bedste evner, havde ladet det slide på sin hjerne, på sine muskler, på sit hjerte. Og denne ensomme lidenskab havde kun skabt bøger, en masse beskrevet papir, som sagtens en gang skulle spredes for alle vinde, og hvis kolde blade gennemisnede hans hænder, når han rørte ved dem! Og aldrig havde han trykket et varmt kvindebryst i sin favn, aldrig havde hans hånd kærtegnende strøget hen over blødt barnehår! Han havde hvilet alene på sit leje som en kold, egenkærlig, lærd mand, og han skulle dø, som han havde levet, ene!

Men skulle han også dø i ensomhed? Skulle han aldrig blive lykkelig som den simple arbejdsmand, hvis skridt lød ind til ham gennem det åbne vindue? Hvis han ville leve, da var det på høje tid, snart blev det for silde. Og hele hans ensomme ungdom, al hans beherskede attrå brusede da igennem hans årer som en svulmende mægtig strøm. Og han svor højt, at han

ville kende kærlighed, ville kende al den lidenskab, han havde nægtet sig, ville leve livet, inden han blev en olding! Han ville banke på dørene, ville standse de forbigående, ville søge efter lykken på mark og i by.

Men næste morgen, når han stod op og gik ud af sit sovekammer, var feberen overstået, han var rolig, de brændende drømmesyner var svundet bort, han var tilbageholdende, sky som før. Dagen gik som sædvanlig, og med nattens stilhed kom søvnløshedens plage. Fortvivlelsen greb ham atter, kastede ham på lejet i oprør og vrede, pinte ham med angst for at dø, inden han havde levet og elsket. Og i de hede nætter lå han med åbne øjne og så bestandig det samme drømmesyn drage gennem mørket:

En ung pige, vidunderlig skøn, stod for ham, og hun kom hen til ham, knælede ned for ham i beundring og underkastelse, og hende ægtede han. Det var en kvinde, der gik ud og søgte efter kærlighed, som der står i de gamle historier, hun fulgte sin stjerne, der ledte hende til en gammel hæderkronet konge, ham skulle hun gøre ung og karsk ved sin kærligheds gave. Og han var den gamle konge; og hun elskede ham, hun fuldførte vidunderet, gav ham sine tyve år, så at han genfandt sin ungdoms kraft, sin tro, sit livsmod i hendes favn.

I en bibel fra det femtende århundrede var der et billede, der altid fængslede ham: den gamle kong David vandrende ind i sit kammer med hånden støttet på den unge sunamitindes skulder, på den skønne Abisags blottede skulder! Var han ikke som den gamle kong David? Gennemisnedes han ikke af ensomheden, og var det ikke Abisag, han længtes efter, var det ikke hende, der svævede ind til ham i nattens mørke for at

varme hans hjerte med sin ungdom, med sin uendelige kærligheds gave?

Han så hende som en lykkelig slave tjene sin konge, lytte til hans mindste ønske, så vidunderlig dejlig, at hendes nærværelse var en fryd for alle sanser, at hendes nærhed fyldte hans ensomme kammer med duft af alverdens blomster!

Og han bladede videre i sin gamle bog, andre billeder drog forbi hans øje: hvilken skabende kraft, hvilken uendelig tro på de gamle patriarkers og kongers evige magt over kvinden fandt han ikke her. Den hundredårige Abraham blev fader til Ismael og Isak, den yndige Ruth, den unge enke kom fra Bethlehems egne i byghøstens tid og lagde sig for fødderne af herren, der forstod, hvad loven bød ham som pligt mod hans slægtnings efterladte hustru. Og hans drømme formede sig ved synet af de gamle billeder til virkelighed. Abisag trådte ind i hans ensomme kammer, som hendes dejlighed gjorde lyst og prægtigt, hun bredte armene ud imod ham og bragte ham sin kongelige ungdom til skænk og eje!

Ak, ungdom, ungdom! Den tørstede han efter! Nu, da, hans egen var svundet, nu overvældedes han af en lidenskabelig attrå efter dens glæder, som han fordum havde nægtet sig, han oprørtes mod alderdommen, der langsomt sneg sig nærmere dag for dag; han pintes af et brændende ønske om at vende tilbage til svundne tider, om at begynde sit liv forfra!

Pascal og Clotilde gik nu atter ud at spadsere i haven under de blomstrende frugttræers rosenrøde sne. Han vandrede ud med hende om morgenen, hun støttede hans gang, for han var endnu afkræftet efter sygdommen; de gik gennem fyrrelunden, over den varme tærskeplads, hun førte ham til terrassen, hvor

de høje cypresser kastede to lange, sorte skygger, og de gamle fliser skinnede i solens glans, mens den vide synskreds bredte sig ud for deres øjne under den klare, skyfri himmel.

Og en morgenstund, da Clotilde havde løbet rundt i haven, kom hun farende ind i salen, strålende af munterhed og livsmod, så ilter og så glad, at hun i lutter hastværk havde glemt at tage hatten af og lægge det lette kniplingstørklæde fra sig i forværelset.

"Å," udbrød hun, "hvor det er dejligt varmt! Så, der fik jeg ikke min hat af nede i gangen. Den må jeg straks hænge på sin plads!"

Hun rev sit tørklæde af og kastede det på en stol, så trak hun i hattebåndene, men i hastværket kunne hun ikke få sløjfen op!

"Så, den får jeg vist ikke af selv! Kom her, mester, og løs mig den knude op!"

Pascal var også oplivet af deres morgentur, han smilede ved at se hende så smuk og lykkelig. Han gik helt hen til hende for at hjælpe hende.

"Vent nu lidt! Løft hovedet! Så, stå nu stille, ellers kan jeg heller ikke hitte ud af dine bånd og anstalter!"

Hun lo højt, han så hendes runde barm svulme, mens hendes klare latter lød ud i den store sal. Hans fingre famlede ved sløjfen, kom til at røre ved hendes fine, silkebløde hud, der ikke dækkedes af den temmelig udringede kjole. Det sortnede pludselig for Pascals øjne.

"Nej, nej, du må stå stille, ellers kan jeg ikke komme ud af dette."

Blodet susede ham for ørene, hans hænder rystede, mens hun uden sky lænede sig op imod ham i al sin kongelige

ungdommelighed, med de klare øjne, de friske røde læber, de bløde, runde kinder, den fine, slanke skikkelse.

"Så, nu lykkedes det da omsider!" udbrød hun.

Pascal vidste ikke, hvorledes han havde fået knuden løst op. Han stod dér aldeles blændet og så hende nu med bart hoved og det lyse, klare ansigt. Hun lo og rystede sine korte, guldgule lokker. Og han blev grebet af frygt for ikke at kunne beherske sig, han syntes, han *måtte* gribe hende i sine arme, kysse hende på kinder, på mund og hals; han tog hendes hat fra hende og stammede:

"Nu skal jeg hænge den op i forværelset; vent et øjeblik her, jeg skal sige en besked til Martine."

Han flygtede ud af stuen, ned ad trappen, ind i den forladte dagligstue, hvor han lukkede sig inde; han skælvede for, at hun skulle følge efter ham og finde ham. Han var så forvildet og forstyrret, som havde han begået en forbrydelse. Han talte ganske højt og gyste, da han hørte de ord, der brød frem over hans læber:

"Ak Gud ja! Jeg har jo altid elsket hende, attrået hende, tilbedt hende!"

Ja, nu fattede han det, nu så han klart, så, at hun var en kvinde, så, hvilken kvinde, der var blevet af det opløbne pigebarn, så hende i al hendes jomfruelige ynde, med den slanke, fine skikkelse, den faste, runde barm, de bløde arme og den mælkehvide silkehud! Og det var skrækkeligt, forfærdeligt, umuligt! Men det var sandhed, han elskede hende, ville eje hende, eje al hendes ungdommelige, bedårende friskhed og skønhed! Pascal segnede om på en stol med ansigtet skjult i hænderne, som kunne han ikke tåle dagens lys. Og han brast ud

i en voldsom hulken. Ak Gud! Hvad skulle der dog blive af ham! Denne lille pige, som hans broder havde betroet ham, som han havde været en god fader for i så mange år, hun stod nu for ham som kvinden i sin fristende almagt. Han følte sig svagere, mere værgeløs end et barn.

Han elskede hende jo på alle måder; over denne afsindige lidenskab svævede en uendelig ømhed, han elskede hendes sunde sjæl, hendes klare forstand, hendes retsindighed, hendes dygtighed! Ja, selve deres uenighed, deres sammenstød, hendes ængstelser gjorde hende dyrebar for ham, han fandt hos hende noget af skabningens uendelighed. Han elskede hende, når hun satte sig op imod ham, når hun holdt stand imod ham. Hun var hans lærling, hun holdt ham med selskab, han syntes, hun var hans værk med sit store hjerte, sin lidenskabelige frimodighed, sin altbesejrende fornuft. Hun syntes ham en livsfornødenhed, han kunne slet ikke tænke sig hjemmet uden hende, han måtte indånde den samme luft som hun, måtte føle hendes nærhed, måtte vide, at hendes tanke omsvævede ham, han trængte til hendes hengivenhed, til hendes venlige blik og smil, til al den kvindehygge, hun havde givet ham og som hun umuligt kunne være grusom nok til at unddrage ham.

Som en knusende fortvivlelse blev han grebet af den tanke, at hun kunne forlade ham; det syntes ham, som om himmel og jord da måtte styrte sammen, som måtte han da begraves i evig nat og mørke. Kun hun var til i verden, kun hun var god og højsindet, klog og forstandig og skøn, vidunderlig himmeldejlig! Men siden han var hendes "mester", siden han elskede hende af hele sin sjæl, med al sin magt, hvorfor gik han da ikke op til hende, tog hende i sine arme? De havde jo deres

frihed begge to, hun kendte hvad livet var, hun var en moden, vidende kvinde! Dér var jo lykken!

Pascals tårer tørredes, han stod op, ville gå henimod døren. Men pludselig faldt han atter ned på stolen, overvældedes igen af fortvivlelse. Nej, nej! Det var frygteligt! Afskyeligt. Umuligt. Han følte de hvide hår tynge på sit hoved, følte dem som is! Han oprørtes over sin alder, over sine 59 år, ved tanken om hendes fem og tyve! Han gennemrystedes af en dyb rædsel; hvorledes skulle han få kraft til at modstå. Fristelsen, der dagligt ville komme igen?

Han kunne ikke holde ud at tænke tanken til ende, hvad ville, hvad måtte ske, hvis han ikke kunne skilles fra hende? Det ville jo være en forfærdelig brøde, det ville være den værste forførelse at misbruge hendes tillid til ham. Og denne gang oprørtes han så heftigt, at han fik kraft til igen at gå op i salen, han ville kæmpe, han ville vinde sejr over sig selv!

Clotilde sad rolig ved sin pult og tegnede. Hun vendte end ikke hovedet, sagde kun:

"Du blev længe borte? Jeg begyndte at tro, Martine ikke havde skrevet sit regnskab ordentligt op, at der måske manglede ti centimer."

De plejede at more sig over den gamle piges gerrighed. Han satte sig nu også tilsyneladende roligt ned ved bordet. Og så talte de ikke mere sammen før frokost. Han følte sig så stille glad, så inderlig fornøjet i hendes nærhed. Han vovede at løfte øjnene fra sin bog, betragtede den, rene, smukke profil, det alvorlige, flittige udtryk i det unge ansigt. Var det alt sammen en ond drøm? Var det måske ikke så svært at vinde sejr?

"Å," udbrød han, da Martine omsider kom og kaldte på dem, "jeg er så sulten! Du skal bare se, hvor rask jeg snart bliver; jeg har en frygtelig appetit!"

Muntert kom hun hen og stak sin arm ind under hans.

"Det var ret, mester, du skal netop være rask og glad!"

Men om aftenen, da alt var stille og roligt, begyndte hans kvaler igen. Ved tanken om at skilles fra hende måtte han bore hovedet ned i sin pude for at kvæle sin hulken. Han så hende i en andens arme, som en andens hustru, og den voldsomste skinsyge martrede ham. Aldrig ville han få kræfter til et sådant offer! Alle mulige og umulige planer susede om i hans forpinte, brændende hoved: han ville tale hende fra dette giftermål, ville beholde hende hos sig, uden nogensinde at lade hende ane sin vanvittige lidenskab; han ville rejse bort med hende, rejse fra by til by, de skulle studere alt muligt sammen, vedblive at leve som to gode venner, som lærling og mester, eller også, når det ikke kunne være anderledes, lade hende komme til broderen som sygeplejerske, han ville hellere miste hende på den måde end se hende ægte en anden!

Og alle hans planer var kval og pine, alt sønderrev hans hjerte, bragte ham til at skrige af smerte, for han havde kun ét ønske, én attrå: eje hende helt! Han ville ikke nøjes med at have hende i sin nærhed som en datter, han ville have hende i al hendes strålende dejlighed, som hun stod dér i mørket for hans øjne, han strakte armene ud efter hende, styrtede ud af sin seng, og han kom først til sig selv, da han stod alene ude i salen med de bare fødder på det kolde gulv. Hvor ville han dog hen? Å, Gud i Himlen! Ville han banke på døren til det sovende barns kammer? Han syntes, han kunne høre et sagte åndepust

derinde fra, og det ramte hans ansigt som et sus fra templet. Han vaklede tilbage og segnede om på sin seng i et anfald af dyb fortvivlelse og skam.

Næste morgen, da Pascal stod op, udtrættet efter den søvnløse nat, var hans beslutning fattet. Han tog sit styrtebad som sædvanlig og følte sig styrket og rolig. Han mente, det bedste var at få Clotilde til at give Ramond sit ord. Når brylluppet var bestemt, syntes han, der var en uoverstigelig hindring mellem ham og den unge pige; en hindring, der lukkede enhver afsindig forhåbning ude, han ville naturligvis lide, men han ville ikke mere leve i skræk for at begå en forbrydelse mod Clotilde.

Da han på morgenturen forklarede den unge pige, at hun ikke længere måtte holde den brave fyr hen, at hun skulle give ham det svar, han længe nok havde ventet på, lod hun til at blive forbavset. Hun så ham lige i ansigtet, og han havde selvbeherskelse nok til ikke at blinke. Han trængte ind på hende med et vemodigt tonefald, som om han var bedrøvet over at berøre dette emne. Omsider svarede hun:

"Du vil altså have, at jeg skal forlade dig, mester?"

Herpå svarede han ikke, men sagde:

"Jeg forsikrer dig, min pige, at det begynder at blive latterligt. Ramond har virkelig ret til at blive vred."

Hun var gået hen og ordnede nogle papirer på en pult. Noget efter sagde hun:

"Det er løjerligt, nu er du på bedstemoders og Martines parti. De var efter mig for at få mig til at gøre en ende på det … Jeg troede dog, at jeg endnu havde nogle dage for mig. Men når I alle tre trænger på …"

Hun fuldførte ikke sætningen, og han nødte hende ikke til at forklare sig tydeligere.

"Hvornår vil du så have, at jeg skal bede Ramond komme herhen?"

"Han kan komme, når han vil, hans besøg har aldrig været mig til ulejlighed. Du kan være ganske rolig, jeg skal lade ham underrette om, at vi venter ham en af dagene."

To dage derefter gentog den samme scene sig. Clotilde havde intet gjort, og denne gang blev Pascal hidsig. Han led for meget, han havde anfald af fortvivlelse, når hun ikke var til stede og kunne berolige ham med sin smilende friskhed. Han forlangte bestemt, at hun opførte sig fornuftigt, og at hun ikke længere holdt en brav mand, som elskede hende, for nar.

"For pokker, da det dog skal ske, så se at få ende på det. Nu sender jeg bud til Ramond og beder ham komme her i morgen kl. tre."

Hun havde hørt på ham i tavshed og med nedslagne øjne. Da han så hende hæve hovedet, skælvede han, for han havde følt ligesom et pust gå sig forbi, og han troede, hun ville sige, at hun havde ransaget sig selv og at hun afslog dette parti. Store Gud! hvad ville der være blevet af ham, hvad skulle han have gjort, han var opfyldt af en umådelig glæde og en frygtelig skræk, men hun betragtede ham med det tilbageholdne og sørgmodige smil, som hun nu altid havde, og svarede med en lydig mine:

"Gør, som du vil, mester. Sig til ham om at være her i morgen klokken tre."

Natten var så forfærdelig for Pascal, at han stod sent op og foregav, at han igen havde fået hovedpine. Han følte kun lindring under styrtebadets iskolde stråler. Hen ad klokken ti

gik han ud, han sagde, han selv ville gå hen og tale med Ramond, men det var kun et påskud. Han havde hos en marskandiser inde i Plassans set et kjoleliv af gammeldags kniplinger, et vidunder af kunstfærdighed, og midt i nattens fortvivlelse havde han fået den tanke at købe det og forære det til Clotilde, at hun kunne bruge det som besætning på sin brudedragt. Hans forpinte hjerte fandt en slags bitter glæde i at smykke hende, det var som et sidste offer, han bragte. Hun havde set kniplingslivet; de havde en dag begge to beundret det, hun havde ønsket at eje det for at hænge det på en lille statue af den hellige jomfru i domkirken, hun syntes, det var for smukt til at pryde nogen jordisk kvinde. Han fik det nu lagt i en lille æske, som han ved hjemkomsten straks skjulte helt nede på bunden af en skrivebordsskuffe.

Klokken tre kom Ramond. Han traf Clotilde og Pascal i salen. De sad og ventede ham i en underlig, unaturlig oprømt stemning, forresten havde de ikke talt sammen om den unge mands besøg. Han hørte dem le og spøge, og de modtog ham med en lidt overdreven venlighed.

"Men De er jo aldeles rask igen, mester!" sagde den unge mand. "De har aldrig set så frisk og stærk ud som nu."

Pascal rystede på hovedet.

"Å ja, vist er jeg rask igen! Men det står ikke godt til med mit humør, jeg er egentlig ked af det hele!"

Denne sætning, der ligesom uvilkårligt slap doktoren ud af munden, fik Clotilde til rask at vende sig om og kaste et blik på dem, som de stod dér ved siden af hinanden. Og hun så ud, som om hun i dette øjeblik anstillede en sammenligning mellem de to mænd.

Ramond smilede, han var smuk med sit sorte hår og det tætte, mørke fuldskæg. Han havde den overlegne holdning, man træffer hos mænd, der besidder damernes gunst og føler sig sikre i deres skønhed og ungdomskraft. Pascal var også smuk, der var en sær, fængslende ynde over det noget forgræmmede ansigt, hvor man kunne læse de sidste måneders kvaler. Han var en smule ældet, men det hvide hår og skæg var lige så tæt som før, og de milde, brune øjne strålede med klar, barnlig glans. Mens han nu talte med Ramond, udtrykte hvert af hans træk en så uendelig godhed, en så begejstret blidhed, at Clotildes blik fæstede sig på ham med dyb ømhed. De tav nu alle, og et forventningens pust strejfede dem.

"Ja, ja da, børn," sagde Pascal omsider, "I skulle jo tale sammen … Jeg har noget at bestille her nedenunder, jeg kommer op til jer om lidt."

Og han gik smilende ud af salen.

Næppe var han borte, før Clotilde gik hen til Ramond, rakte ham begge hænder og lod ham beholde dem i sine, mens hun talte.

"Hør, min kære ven, nu må jeg volde Dem en stor sorg … De må ikke blive vred på mig, for jeg forsikrer Dem, at jeg nærer det varmeste venskab for Dem …"

Han havde straks forstået hende og var blevet ganske bleg.

"Clotilde … jeg beder Dem, svar mig ikke i dag, betænk Dem, jeg kan godt vente, hvis De endnu vil overveje den sag i nogen tid …"

"Det nytter ikke, min ven! Min beslutning står fast."

Hun så ham ind i øjnene med sit klare, sanddru blik; hun havde ikke sluppet hans hænder, han skulle vide, at hun kun

følte et varmt, roligt venskab for ham. Og det var ham, der med dæmpet stemme vedblev:

"Så siger De da nej?"

"Jeg siger nej, og jeg forsikrer Dem, at det gør mig meget ondt. Spørg mig ikke om grunden til mit afslag, den får De nok at vide senere ..."

Han satte sig på en stol; han var behersket, skønt dette kom han som et tungt slag, men han var så fornuftig og rolig, at selv store smerter ikke berøvede ham ligevægten. Dog syntes han aldrig, han havde været så bedrøvet. Han turde ikke tale, ville ikke røbe sin bevægelse, mens hun vedblev, stående ved siden af ham:

"Og frem for alt, kære ven, må De ikke tro, jeg har været koket imod Dem ... Jeg har ladet Dem vente på svar, fordi jeg virkelig ikke vidste, hvad jeg selv ville ... De kan ikke forestille Dem, hvilken krise jeg i denne tid har undergået; det er mig, som er der faret et tordenvejr hen over mit hoved, jeg har famlet om i mørke og nat, og først for ganske nylig har jeg fået fuld klarhed over mig selv, har fundet mig til rette."

Omsider kunne også han tale.

"Siden De ønsker det, spørger jeg Dem ikke om noget ... Men svar mig dog på en eneste ting: De elsker mig ikke, Clotilde?"

Hun tøvede ikke et øjeblik, alvorligt, med et tonefald, hvis sympatiske klang formildede hendes oprigtighed, svarede hun:

"Nej, jeg elsker Dem ikke, men jeg holder rigtig meget af Dem!"

Han stod op, standsede med en håndbevægelse de venlige ord, hun ville sige ham.

"Så er det forbi. Og vi taler aldrig mere om den sag. Jeg ønskede, De skulle være lykkelig. Vær ikke bedrøvet for min skyld. I dette øjeblik er det mig rigtignok, som var huset styrtet ned over hovedet på mig, men jeg må se at komme over det."

Blodet fo'r op i hans blege kinder, han trak vejret dybt, gik hen til det åbne vindue og kom tilbage med tunge, vaklende skridt. Da hørte de i den dybe tavshed Pascal stige op ad trappen: han trådte hårdt i trinnene for at melde dem sin tilbagekomst.

"Hør, kære ven!" sagde Clotilde med dæmpet stemme. "De skal ingenting sige til mester om dette; han kender ikke min beslutning, og jeg ville gerne selv meddele ham den så skånsomt, jeg kan; han ønskede, jeg skulle gifte mig med Dem ..."

Pascal stod stille på dørtærsklen. Han var forpustet, som om han var træt af trapperne, han tvang sig til at smile:

"Nå, børnlille, er I nu blevet enige?"

"Ja, mester, vi er enige," svarede Ramond med bevæget stemme.

"Ja, så er den sag klappet og klar?"

"Ja, den er afgjort!" sagde nu Clotilde, der med ét blev ganske forvildet ved synet af de to stærke mænds bevægelse. Og Pascal gik hen til bordet, hvor han segnede om på en stol.

"Dér kan I selv se! Benene vil ikke rigtig med! ... Dette gamle skrog er ikke meget værd mere ... Nå, men det er det samme ... jeg er rigtig glad, rigtig glad, børn! Jeres lykke vil nok live mig gamle menneske op igen!"

Da Ramond lidt efter gik, blev Pascal så sælsomt ængstelig ved at være ene med den unge pige.

"Det er jo afgjort, ikke sandt, det sagde du jo?"

"Ja, mester, den sag er afgjort."

Og så talte han ikke mere, han rystede på hovedet, som ville han udtrykke sin tilfredshed, sige, det var udmærket alt sammen, nu skulle de rigtigt leve i fryd og glæde herefter. Hans øjne lukkede sig, han lod, som om han sov, men hans hjerte bankede, som skulle det kvæle ham, og tårerne steg op under de fast sammenknebne øjenlåg.

Om aftenen, da klokken var henved ti, gik Clotilde ned for at tale med Martine, og Pascal benyttede lejligheden til at lægge æsken med kniplingerne på den unge piges seng. Hun kom op, sagde godnat til ham, som hun plejede, og et kvarters tid efter, da han stod i sit sovekammer, hørte han glædesudbrud udenfor sin dør. En lille hånd bankede på den af alle kræfter.

"Kom, kom, skynd dig, så skal du bare se!"

Han kunne ikke modstå den glade stemme, lukkede sin dør op, smittet af hendes ungdomsfriske munterhed.

"Å, kom i en fart med og se, hvad en yndig, blå fugl har lagt på min seng!"

Hun trak ham med ind i sit værelse, han kunne ikke sige nej. Hun havde tændt to lys, der kastede deres skær over det gamle, smilende kammer med det røde, falmede fine betræk, det lignede et tempel, og på sengen, som på et alter, havde hun udbredt de vidunderligt dejlige kniplinger, for at de rigtigt kunne beundres.

"Nej, du kan slet ikke tænke dig min overraskelse, mester! I førstningen lagde jeg slet ikke mærke til den æske. Jeg gik omkring og puslede, som jeg plejer, klædte mig af og skulle lige til at gå i seng, da jeg opdagede din gave … å, jeg var ved at gå ud

af mig selv af glæde! … Jeg kunne da umuligt vente til i morgen med at takke dig; så tog jeg et skørt på i en fart og løb hen efter dig."

Nu så han først, at hun kun var halvt påklædt, ligesom hin uvejrsnat, da han overraskede hende i færd med at stjæle papirerne. Og hun syntes ham guddommelig skøn i sin slanke jomfruelighed, med den smækre midje, den runde barm, de smidige arme.

Hun havde grebet begge hans hænder, trykkede dem i sine små bløde, kærtegnende fingre.

"Hvor du dog er god imod mig, og hvor jeg er glad og taknemmelig! En sådan vidunderlig dejlig foræring til mig! … Du kan nok huske, jeg syntes så godt om de kniplinger, at jeg mente, kun den hellige jomfru kunne bære en sådan skat! … Å, hvor jeg dog er glad! … For, du har ret, jeg er både pyntesyg og forfængelig, å, pyntesyg i allerhøjeste grad … Jeg ønsker mig undertiden de vanvittigste ting … kjoler, der er indvævede med solstråler, slør, som er lavet af himlens fineste blå skyer … nu bliver jeg rigtignok smuk, utroligt fin bliver jeg!"

I sin begejstrede taknemmelighed trykkede hun sig op til ham, mens hendes henrykte blikke hang ved kniplingsstykket. Pludselig så hun nysgerrigt på ham.

"Men sig mig dog én ting, mester, i hvilken anledning giver du mig denne prægtige foræring?"

Lige fra det øjeblik, hun havde hentet ham, vandrede Pascal om i en henrykkelsesdrøm. Han følte sig rørt til tårer af denne overstrømmende taknemmelighed, og han stod her i hendes nærhed uden den rædsel, han var så angst for; han var tværtimod inderlig glad, overvældende lykkelig som i

forventningen om et vidunder! Dette kammer, som han ellers aldrig betrådte, rummede en højtidelig, sød fred, der dæmpede hans hede tørst efter det umulige. Han så forbavset på Clotilde, da han svarede:

"Men, min søde pige, de kniplinger skulle jo bruges til din brudekjole."

Nu blev hun forbavset, lod til ikke at forstå, hvad han mente. Så spillede der et sælsomt blidt smil om hendes læber, et underligt smil, han flere gange i de sidste dage havde lagt mærke til. Hun lo igen.

"Å ja, det glemte jeg rent; jeg skulle jo giftes."

Så blev hun alvorlig; hun spurgte:

"Altså vil du have mig afsted! Du vil være mig kvit, det er derfor, du har så travlt med det giftermål … Tror du da endnu, at vi er uvenner?"

Han følte, at hans kvaler skulle begynde på ny; han så ikke på hende, ville være modig.

"Uvenner? Ja, det er vi jo! Vi har jo pint hinanden så meget i den senere tid … Det er bedst, vi skilles … og desuden kender jeg jo slet ikke dine tanker, du har aldrig givet mig det svar, jeg bad om."

Forgæves søgte hun at fange hans blik. Hun gav sig til at tale om hin rædsomme nat, da de havde gennemlæst familiepapirerne. Ja, hun var blevet så rystet i sin sjæls inderste, at hun ikke vidste, hvor hun var. Han havde ret til at fordre et svar af hende. Hun tog hans hænder, tvang ham til at se op.

"Og det er, fordi vi er uvenner, at du vil sende mig bort herfra … Hør nu på mig! Jeg er ikke din uven! Jeg er din

tjenerinde, dit værk, din livegen! … Forstår du mig! Jeg er med dig og for dig, for dig alene!"

Hans øjne strålede, en umådelig glæde blussede op i hans sjæl.

"Jeg tager imod dine kniplinger! Ja, jeg vil bruge dem min bryllupsdag, for jeg vil være smuk, meget smuk, for dig … Men fatter du da ikke, hvad jeg mener! Du er min herre, det er dig, jeg elsker!"

Med rystende hånd ville han lukke hendes mund; men hun udbrød nu højt og tydeligt:

"Det er dig, jeg elsker, dig, jeg vil tilhøre …"

"Nej, nej, ti stille! … Du gør mig afsindig … Du er jo nu forlovet med en anden … du har givet ham dit ord! Dette er heldigvis en umulighed!"

"Den anden! … Jeg har set jer sammen i dag, og jeg har valgt dig … han ved besked, han er gået bort og kommer aldrig mere igen som frier! Her er ingen uden du og jeg … og det er dig, jeg elsker, og du elsker mig, det ved jeg, og jeg *vil* være din …"

En voldsom skælven rystede ham fra hoved til fod. Han kæmpede ikke længere; han blev revet med af sin evindelige attrå efter at slutte hende i sine arme, eje hende i al hendes skønhed og kærlighed.

"Så tag mig da, siden jeg er din egen!"

Det var intet fald; livets mægtigste glæde løftede dem, og de tilhørte hinanden i fryd og henrykkelse. Det store gamle værelse fyldtes af lys! Al frygt og al lidelse og alle betænkeligheder svandt som dug for solen; de var frie; hun gav sig hen, vidende og med vilje, og han modtog hendes gave som en uvurderlig skat, han havde vundet gennem sin kærligheds magt. Tid og

sted og alder sank hen i glemsel, tilbage stod den udødelige natur, den skabende elskov og den lykke, der fordrer liv! Pascal og Clotilde hvilede i hinandens arme. Natten var lun og liflig, en stille rørelse hvilede over huset. Timerne gled hen, mens de nød deres lykke. Hun hviskede i hans øre med blid, øm stemme:

"Mester, å mester!"

Og det navn, hun for mange år siden havde givet ham, fik nu i denne stund en dybere, videre betydning; det omfattede alt, hvad han var for hende, udtrykte, hvor helt hun tilhørte ham; hun gentog det som den vidende, underdanige kvinde. Var hendes hang til det mystiske nu ikke besejret, var det ikke virkeligheden, hun havde annammet, livets lykke ved tilfredsstillet kærlighed!

"Mester, mester! … Dette er begyndt for længe, længe siden, jeg må sige dig det, skrifte for dig … ja, jeg gik i kirke for at søge lykken. Men ulykken var, at jeg ikke fik troens gave; deres dogmer oprørte min fornuft, deres Paradis syntes mig så urimelig barnagtigt. Dog kunne jeg ikke lade være at tro på en usynlig verden, og på den tror jeg endnu. Mester, jeg tror på evigheden, på noget hinsides, og den lykke, jeg har fundet i dine arme, vil ikke udslette denne min overbevisning … Men, hvor det dog har pint mig, dette lykkekrav, denne trang til vished, til klarhed! Jeg gik i kirke, fordi der var noget, jeg savnede, noget, jeg søgte! Jeg ængstedes af denne uslukkelige længsel. Husker du det, du kaldte min tørst efter løgn og blændværk? Husker du hin stjerneklare nat på tærskepladsen? Din videnskab harmede mig, jeg oprørtes over at se den rive alting ned, strø ruiner over alverden, rive dækket af al menneskelig elendighed. Og jeg ville føre dig bort fra alt,

mester, bort til fred og ensomhed, hvor ingen kendte os, hvor vi kunne leve i Gud … Ak, hvilken kval at leve i kamp og længsel og tørst efter lykke!"

Uden et ord trykkede han blidt sine læber mod hendes øjne.

"Og mester, husker du så den anden nat, den forfærdelige, da du, mens tordenen rullede, lod mig læse vor slægts historie?"

Hendes stemme lød her som et sagte pust i natten.

"Husker du, at du bød mig kende livet, elske det og leve det, som det skal og bør leves! Men hvilken stor og frygtelig strøm! Hvilken mægtig menneskebølge svulmede ikke op mod den ukendte fremtid … Og ser du, mester, fra den stund var det, jeg fik så mange vækkende tanker, livets og virkelighedens bitterhed trængte mig gennem marv og ben. Først var jeg som lamslået, slaget var så voldsomt! Jeg kunne ikke finde mig selv, tav stille, fordi jeg ikke ret vidste, hvad jeg skulle sige. Men lidt efter lidt brød lyset frem, og efter nogen kamp måtte jeg tilstå, at jeg var besejret … Og med hver dag, der gik, så jeg tydeligere den vej, jeg skulle gå, jeg følte, du var min herre og mester, at kun i din godhed, i din videnskab var der lykke og fred at finde for mig. Du var selve livet, så stor, så overbærende, du sagde alt, fandt dig i alt i din uendelige kærlighed til sundhed og arbejde, du troede på menneskenes virken, du tror jo, vi er satte på jorden for at bære vor sten til værket hernede, du mener, vi skal leve livet af al vor magi, for livets genfødelses skyld, til trods for al dets elendighed og dårlighed og usselhed … Ja, leve, leve, det er det store værk, der ganske sikkert en gang skal stå fuldendt i herlighed!"

Han sagde intet, smilede kun og kyssede hendes mund.

"Og, mester, ganske vist har du boet i mit hjerte, så længe jeg kan huske; men det er dog hin nat, da du så mægtig tog mig i din favn, hin nat, da du sårede mig, så der kom blod fra min skulder, det er fra den stund, jeg helt er blevet din! Vi prøvede kræfter, og du var den stærkeste; jeg følte, jeg måtte støtte mig til dig. I begyndelsen syntes jeg, det var en ydmygelse, men så opdagede jeg, at det var en lykke at være dig hørig og lydig, mester! Jeg følte, jeg var din for bestandig. Da var det, jeg forstod, at du elskede mig, at du kæmpede for ikke at trykke mig til dit hjerte. Så blev du syg, og jeg var glad ved at kunne vise dig min kærlighed ved at pleje dig, være om dig hver time på dagen … Husker du, jeg sagde dig hin nat under den klare blå himmel på tærskepladsen, at der var tomhed i vor kærlighed? Hvad var det, der manglede os? Gud! Vor ret til at være i verden! Og det var guddommen, besiddelsen, livets og kærlighedens storværk!"

Hun tav, så smilende på Pascal, og natten gled hen i det ensomme kammer, der åndede stille fred og idel lykke.

Da morgenrøden brød frem, lukkede de vinduerne op og skuede ud imod den vide, klare, skyfri aprilhimmel, ud over den vårgrønne jord, hvor hvert et spirende strå dirrede og istemmede deres brudehymne.

8

Clotilde var foråret, der var kommet til Pascal, da det stundede mod aften. Hun bragte ham solskin og blomster i sin vårfriske kjortelflig, hun skænkede ham sin ungdom nu, da han efter tredive års hårdt arbejde var træt og med forfærdelse veg tilbage ved synet af al menneskelig lidelse. Han genfødtes under hendes store, klare øjne og ved hendes åndes pust. Han fik igen sin tro på livet, på sundheden og styrken, til livets evige fornyelse.

Morgenen efter brudenatten var Clotilde den første, som henad klokken ti kom ud fra sovekammeret. Midt i arbejdsværelset fik hun straks øje på Martine, der stod målløs med et forstyrret udtryk i sine blege øjne. Aftenen før havde doktoren, da han fulgte efter den unge pige, ladet sin dør stå åben; Martine var gået derind og havde set, at sengen var urørt. Dernæst havde hun haft den overraskelse at høre lyden af stemmer i det andet værelse. Hendes forbavselse var så overvældende, at den gjorde hende ganske latterlig. Og Clotilde var så glad og strålende af lykke, at hun i et udbrud af overstrømmende glæde satte sig ud over alt og gik hen imod hende, idet hun udbrød:

"Martine, jeg rejser ikke fra jer! … Mester og jeg har giftet os."

Den gamle tjenestepige vaklede under slaget. En frygtelig smerte fik hendes stakkels, udslidte nonneansigt til at blegne under det hvide hovedtøj. Hun sagde ikke et ord, vendte sig og gik ned i køkkenet, hvor hun satte sig med albuerne på hakkebrættet og hulkede i sine foldede hænder.

Clotilde, der blev urolig og bedrøvet, fulgte efter hende, søgte at få at vide, hvad der var i vejen, ville trøste hende.

"Hør nu, vær nu ikke så tosset! Hvad går der dog af dig? … Mester og jeg holder derfor ikke mindre af dig, vi vil altid beholde dig … Du behøver da ikke at være ulykkelig, fordi vi har giftet os. Tværtimod, nu bliver her muntert fra morgen til aften."

Martine vedblev at hulke i sin fortvivlelse.

"Men så svar mig i det mindste. Sig mig, hvorfor du er vred og hvorfor du græder … Glæder det dig da ikke, at mester og jeg er så lykkelige! … Jeg kalder nu på mester, han får dig vel nok til at svare."

Ved denne trussel rejste den gamle pige sig pludselig, fo'r ind i sit værelse, der stødte op til køkkenet; hun smældede døren i efter sig og lukkede den i lås. Forgæves kaldte Clotilde på hende og bankede på. Pascal, der hørte støjen, kom endelig ned.

"Men hvad er her på færde?"

"Det er Martine, som er stædig. Du kan tænke dig, hun gav sig til at græde, da jeg fortalte hende om vor lykke. Hun har lukket sig inde og vil ikke svare."

Hun svarede virkelig ikke. Pascal kaldte og bankede på, han bad og befalede: Alt forgæves. Der kom intet svar, der var dødstille i det lille kammer. De kunne tænke sig, hvorledes der så ud i det lille kammer, rent som et pillet æg, med en nøddetræs kommode og en klosteragtig seng med hvide gardiner om. På denne seng, hvori Martine havde sovet alene hele sit liv, havde hun formodentlig nu kastet sig for at bide i sin hovedpude og kvæle sin hulken.

"Nå, hvis hun vil være stædig, så for mig gerne," sagde Clotilde i sin glædes egenkærlighed, og idet hun derpå vendte sig om mod Pascal og løftede sit smukke ansigt op imod ham, sagde hun:

"Mester, nu skal jeg opvarte dig i dag."

Han kyssede hende på øjnene, rørt og taknemmelig; hun gav sig straks i lag med at lave frokosten og vendte op og ned på hele køkkenet. Hun havde taget et stort hvidt forklæde på og var henrivende med opsmøgede ærmer, der viste de smukke arme. Der var skåret koteletter af, og dem stegte hun meget godt, så lavede hun røræg, ja, det lykkedes hende endda at brune kartofler.

Det blev en herlig frokost, den ene gang efter den anden løb hun ud for at hente vin eller vand eller en gaffel. Hvis han havde tilladt det, havde hun lagt sig på knæ for at opvarte ham. Ak! være alene, have dette store hyggelige hus for sig selv, føle sig langt fra mennesker og have lov til at le og elske hinanden i fred!

Hele eftermiddagen gik med huslige arbejder, de fejede, de redte seng. Han ville selv hjælpe hende. Det hele gik som en leg; de morede sig som glade børn; tid efter anden gik de dog ned og bankede på Martines dør. Det var jo galskab, ville hun da sulte sig ihjel! Havde man nogensinde set mage, der var jo ingen, som havde gjort hende noget eller skændt på hende. Men til trods for deres banken forblev alt stille i kammeret. Aftenen nærmede sig, og de måtte tænke på at få lavet middagsmad, som de spiste på én og samme tallerken, trykket op til hinanden. Før de gik i seng, gjorde de endnu et sidste forsøg,

de truede med at sprænge døren, men det var ikke muligt at opfange den mindste lyd derinde fra.

Næste morgen, da de kom ned, blev de alvorligt forskrækkede ved at se, at der endnu ingen forandring var sket, men at døren stadig var lukket i lås. Det var fire og tyve timer, hvori Martine ikke havde givet livstegn fra sig. Men da de, efter at have været borte et øjeblik, igen kom ind i køkkenet, blev de overraskede ved at se Martine sidde ved sit bord i færd med at pille syrer til frokosten. Hun havde ganske stille igen indtaget sin plads som tjenestepige.

"Men hvad gik der af dig?" udbrød Clotilde. "Vil du måske nu svare?"

Hun løftede sit bedrøvede, forgrædte ansigt; det var ganske roligt, men så gammelt og udslidt. Med en mine fuld af uudsigelig bebrejdelse betragtede hun den unge pige og bøjede derpå hovedet igen uden at tale.

"Er du vred på os?"

Og da hun stadig tav, sagde Pascal, der kom til:

"Sig mig, min gode Martine, er du vred på os?"

Da betragtede den gamle pige ham med samme beundring som før, som om hun elskede ham højt nok til at finde sig i alt og alligevel blive. Endelig talte hun:

"Nej, jeg er ikke vred på nogen … Herren kan gøre, hvad han finder for godt! Hvis han er tilfreds, så har jeg intet at sige!"

Nu oprandt der et nyt liv. Clotilde, der til trods for sine fem og tyve år var vedblevet at være barnlig, udfoldede sig nu til en yndig og fuldt udsprungen blomst. Siden hendes hjerte havde talt, var den begavede pige med det runde hoved og korte, bølgende hår blevet forvandlet til en henrivende kvinde, fuldtud

en kvinde, der elsker og fordrer genkærlighed. Hendes særegne ynde var den jomfruelige uskyldighed, hun til trods for sin viden og sine sammenplukkede kundskaber besad, det var, som havde hun gemt sit væsens kærne i forventningen om at møde den, hun heltud kunne give sig hen til, og dette havde hun gjort lige så meget af erkendtlighed og beundring som af ømhed, hun var lykkelig ved at gøre ham glad, det var hende en fryd kun at være et lille barn i hans arme, en ting, der tilhørte ham, og som han tilbad, en kostelig skat, som han knælende kyssede i begejstret tilbedelse.

Og Pascal genfandt i kærligheden sin rolige, mandige ligevægt, han var smuk og rolig med sin krone af hvide hår. Hans ansigt var ikke mere forpint af søvnløse nætters kval, hans store øjne så strålende ud over verden, hans træk udtrykte glæde, og hans store skæg omgav dem med en snehvid løvemanke, der foryngede ham. Han var som en ung mand, livlig, virksom, munter, talte og lo så det rungede gennem huset, følte en stadig lyst til bevægelse og liv: Alt var nyt, alt var henrykkelse, den mindste del af den vide synskreds forekom ham som et vidunder. Han kunne falde i begejstring over en blomst, et kærligt ord, han ofte havde hørt før, rørte ham nu til tårer, som var det et ømt hjertes første åbenbaring, noget, der ikke allerede havde lydt fra tusinde læber.

Når Clotilde tilhviskede ham: "Jeg elsker dig!", var det ham et ganske ubegribeligt kærtegn, som ingen i den vide verden hidtil havde fattet i al dets overjordiske sødhed. Og med sundheden og lykken var hans fordums munterhed også vendt tilbage, den rolige fornøjede sindsligevægt, der var en følge af hans kærlighed til livet og dets gerning, og som nu kastede sollys

over hans lidenskab og over alle de grunde, han havde til at glædes ved tilværelsen.

Disse to, hun i ungdommens blomst, han i manddommens modne alder, var i deres lykke et smukt par at skue. I en hel måned lukkede de sig inde på Souleiade, gik ikke en eneste gang ud af haven. I begyndelsen var Clotildes værelse deres opholdssted næsten hele dagen; de betragtede med rørelse det gamle, falmede betræk med morgenrødeglansen, empiremøblerne, den brede, stive chaiselong, det høje, store toiletspejl; de glædede sig som børn over taffeluret, hvor Amor smilende betragtede den indslumrede tid. Var dette ikke et sindbillede, der passede på dem?

De spøgte undertiden. Alle de genstande, de færdedes imellem, blev dem som levende væsner; alle disse gamle ting, der havde set andre elske hinanden, blev venner, som var deres lykkes fortrolige. En aften påstod Clotilde, at hun ganske tydeligt havde set en ung, meget smuk dame, der klædte sig af foran det store spejl, og hun var aldeles vis på, at det ikke var hendes eget billede. Det var hendes hang til drømmerier, som atter viste sig, hun fablede om, at hun måske også om hundrede år ville gå igen og vise sig for én, der ligesom hun levede i lykkelig kærligheds fryd.

Han var i en henrykkelsestilstand; han elskede dette værelse, hvor han genfandt hende i alt, selv i den luft, han indåndede. Og han kunne ikke løsrive sig, gad ikke mere sætte fødderne i sit eget kammer, og skyndte sig ud derfra, når han en sjælden gang var nødt til at hente et eller andet derinde, dets ensomhed greb ham som en kuldegysen. I den store sal, hvor de plejede at arbejde, holdt de også af at være; dér genfandt de deres

fordums vaner, deres hengivenhed fra fordums dage. De kunne sidde dér i timevis, skønt ingen af dem for alvor tog fat på noget arbejde. Det store skab og de rummelige boghylder fik lov at sove i fred. På bordet ophobedes bøger og tidsskrifter, uden at nogen rørte ved dem eller lagde dem i orden.

De havde slet ingen tid til at arbejde, de var helt fordybede i deres nye lykke, og timerne gled ilsomt hen, mens de sad hos hinanden, ofte i samme gamle, brede lænestol, og undredes over det smukke, fine loft dér højt oppe over dem, over deres hjem, hvor de så helt var deres egne herrer, hvor der ganske vist ikke var overdådighed og rigdom, men hvor fred og hygge boede, mens den varme vårsol kiggede ind til dem og fortalte dem om grønne træer og om den evige naturs foryngelse. Når han undertiden fik anfald af virksomhedstrang og talte om, at han dog måtte tage sig noget nyttigt for, slyngede hun de bløde arme om ham, og sagde smilende, at nu ville hun beholde ham; hun ville ikke vide af det dumme arbejde, der bare gjorde ham gnaven og syg.

I spisestuen var de også glade; den var lys og munter med de grålamede fyldinger og de fine, lyseblå striber, det gamle mahognimøblement, de store, strålende pasteller og den blankpolerede messinghængelampe.

Og når huset så blev dem for trangt, havde de jo haven, hele Souleiades dejlige have. Foråret steg frem med solen, roserne begyndte at blomstre. Hvor var her dejligt og fredeligt bag de høje mure, der lukkede verden ude, så at intet kunne ængste og forstyrre de to! De sad hånd i hånd på terrassen, og deres blik svævede åndsfraværende ud mod den uendelige synskreds, hen over Viorneflodens skovbevoksede bugtninger, over Sainte-

Marthes højdedrag lige til Seilles grå klippemasser og den støvede dal, hvor Plassans lå. Kun de hundredårige cypresser gav skygge på dette sted, de skød op mod himlen som to vældige alterkærter; man kunne se dem i flere mils afstand.

Undertiden vandrede de ned ad skråningen og så til de forkrøblede mandeltræer og de magre oliventræer, som groede mellem de svære stenblokke, der støttede de store trappeafsatser. Hyppigere spadserede de forresten under fyrrelundens træer, fra hvilke der i solen udstrømmede en liflig harpiksduft; de vandrede samme tur langs muren, hvor de undertiden hørte de knirkende hjul af en arbejdsvogn, som kørte henad den smalle vej til Fenouillères, de tilbragte fortryllende timer på tærskepladsen, de så op på den blå, klare himmelhvælving og strakte sig på de varme stene som hin nat, da de i uvidenhed om deres store kærlighed kivedes under stjernernes skær.

Allerhelst sad de dog under platanernes skyggetag, der nu lignede en fint udtunget lysegrøn knipling; buksbomhækkene snoede sig i en labyrint uden ende og begyndelse, og den lille kilde, hvis væld ustandselig rislede frem mellem stenene, sang deres hjerters frydefulde sang med krystalklar stemme. De kunne sidde dér ved det mosgroede bassins kant, og tusmørket lagde sig sagte over dem, druknede træer og buske i et skyggehav, mens vandet, som de ikke mere kunne se, mumlede med en klar fløjtetone.

Således levede Pascal og Clotilde til ind i maj; ikke en eneste gang satte de fødderne udenfor haven.

En morgen, da Clotilde blev liggende lidt længere end ellers, gik Pascal ud og vendte en time efter tilbage med et par

diamantørenringe, som han selv satte i hendes øren, idet han huskede hende på, at det var hendes fødselsdag. Hun elskede guldstads og var aldeles henrykt over den kostbare foræring. Efter den tid gik der aldrig en uge, uden at han et par gange listede sig bort om morgenen og kom hjem med en eller anden overraskelse til Clotilde.

Alle mulige påskud blev brugt, en festdag, et ønske, hun i samtalens løb havde ytret. Det var ringe, armbånd, et halssmykke og et fint lille hovedsmykke; og det morede ham at pynte Clotilde med alt det guldstads, hun allerede havde fået. Hun sad som et gudebillede, mens han hængte alle gaverne på hende, med guldringe på fingrene, om hals og arme, diadem i det lyse hår. Hun smilede, for det smigrede ikke alene hendes kvindelige forfængelighed, men hun forstod, at disse gaver var et udslag af hans store kærlighed, en art tilbedelse. Dog begyndte hun at skænde lidt på ham, at gøre ham forestillinger, for det blev virkelig urimeligt med alle disse overraskelser, som naturligvis glædede hende, men som alligevel blev lagt ned i en skuffe og som hun aldrig brugte, fordi hun aldrig gik ud. De blev begravet i glemsel, når de en kort stund havde vakt glæde og taknemmelighed hos hende.

Men han lyttede ikke til hendes ord; han blev revet hen af en uimodståelig trang til at give, han måtte købe hende foræringer, når han kunne gætte et eller andet af hendes ønsker. I sit hjertes henrykkelse trængte han til at vise hende, at hun stadig var i hans tanker, hans stolthed var det, at hun skulle være lykkeligere end alle andre; og han følte en vis tilfredsstillelse ved at tage fra sig selv og give hende alt, hvad han ejede. Hvilken fryd var det ikke for ham, når han troede,

han ret havde fornøjet hende, hvor glædedes han i sit hjertes inderste, når hun rødmende fløj ham om halsen! Efter guldstadset kom der kjoler og hatte samt påklædningsgenstande i en sådan mængde, at der næppe var plads i skabene.

En morgen blev hun ligefrem vred. Han havde igen købt en ring til hende.

"Men, mester, jeg går jo aldrig med dem! Og desuden, se dog her, hvis jeg gik med dem alle, ville jeg ikke kunne røre fingrene, så mange har du givet mig. Hør dog på mig og vær en smule fornuftig."

Han så forvirret ud.

"Så bryder du dig altså ikke om dem, er ikke glad ved dem?"

Hun måtte kysse ham, sværge ham, at hun var så lykkelig, som dagen var lang; han var så uendelig god, tænkte kun på hende! Men da han så begyndte at tale om, at hendes værelse trængte til at pudses op, til nyt tæppe og nye gardiner, bønfaldt hun ham om at lade slige tanker fare.

"Å nej, vist ej! Du må ikke for alt i verden røre ved mit gamle, yndige værelse, der er så fuldt af minder, hvor jeg har tilbragt min barndom, hvor vi to har fundet hinanden! Jeg synes, vi har det bedre her end i noget som helst nyt, fint kammer!"

Imidlertid gik Martine rundt i misbilligende tavshed; hun var forarget over den ødselhed, hun så omkring sig. Hun var blevet mere tilbageholdende i sit væsen, som om hun følte, at hun nu kun var et tyende i stedet for den meget betroede husbestyrerinde. Især var hun forandret overfor Clotilde; hun behandlede hende som sin frue, hun adlød hende, men elskede hende ikke som før.

To eller tre gange kom hun om morgenen med røde øjne og forgræmmet ansigt uden at ville fortælle, hvad der var gået hende imod; hun gav undvigende svar på deres deltagende spørgsmål, sagde, hun fejlede ingenting, havde bare fået lidt træk i øjnene. Og aldrig hentydede hun med et ord til foræringerne, som fyldte skuffer og skabe: hun tørrede dem af, satte dem på plads uden at give hverken beundring eller dadel luft, men hele hendes væsen oprørtes over denne afsindige gavmildhed, der var hende aldeles ubegribelig.

Hun nedlagde på sin måde indsigelse ved at knibe og spare, hvor hun kunne. Således tog hun hver dag en tredjedel mindre mælk og gav dem kun mellemret om søndagen. Pascal og Clotilde turde ingen bemærkninger gøre; de lo i smug af hendes kniberi og spøgte bag hendes ryg.

Og for dette fjerdingår ville hun aflægge regnskab, ellers plejede hun selv at hente doktorens rentepenge, 1500 francs, hos prokurator Grandguillot og så skalte og valte med dem efter eget skøn. Hun skrev husets udgifter ind i en bog, som Pascal ikke i mange år havde set for sine øjne. Hun bragte den nu til ham og forlangte, at han skulle se den igennem. Han vægrede sig, mente, at det var aldeles overflødigt.

"Ja, men vil herren da ikke se efter?" sagde hun, "denne gang har jeg lagt lidt til side, ja, 300 francs … Her er de …"

Han så forbløffet på hende. Ellers plejede pengene lige at holde ud til de tre måneder. Hvilket vidunder af kniberi havde hun her udført! Han måtte til sidst le!

"Å, så det er derfor, De har givet os så mange kartofler, lille Martine! De er en perle, men De må gerne forkæle os lidt mere, end De har gjort i den sidste tid!"

Denne tilslørede bebrejdelse sårede hende så dybt, at hun omsider tillod sig en bemærkning.

"Ja, når herren kaster pengene ud ad vinduerne, er det da en andens pligt og skyldighed at passe en smule på, hvor man kan."

Nu forstod han hende, men han blev ikke vred, han morede sig over tilrettevisningen.

"Nå, det er det, De mener, Martine! Men De ved jo nok, at jeg også har sparet sammen og lagt til side!"

Han talte om de penge, han nu og da modtog som honorar fra sine patienter, og som han uden at tælle puttede ned i sin skrivebordsskuffe. I over seksten år havde han således omtrent lagt 4000 francs hen hvert år, og det ville jo være vokset til en anselig sum, hvis han ikke, stadig uden at tælle, havde udtaget temmelig betydelige beløb til sine eksperimenter. Alt, hvad han gav ud til foræringer, tog han også her, og nu gik der ikke mange dage, uden at han lukkede skuffen op. Forresten troede han aldrig, han skulle nå bunden. Han var så vant til at finde mere, end han behøvede, at det slet ikke faldt ham ind, skuffen kunne tømmes.

"Man har da lov at gøre sig tilgode for sine sparepenge, ved jeg," lagde han til i en munter tone. "Det er jo Dem, der plejer at hente mine kvartalspenge hos prokuratoren, så De ved selv, at jeg ikke rører min kapital?"

Så svarede Martine med sært ensformigt tonefald:

"Men om De nu en skønne dag ikke mere havde den kapital?"

Man hørte så tydeligt gnierens evige skræk for fattigdom lyde gennem disse ord. Forbavset betragtede Pascal det gamle, trofaste tyende og nøjedes med som svar at slå ud med hånden,

for han havde aldrig tænkt sig muligheden af den slags ulykker. Han mente, Martines gerrighed gjorde hende lidt forstyrret i hovedet, og om aftenen spøgte han med Clotilde.

I Plassans gav doktorens gavmildhed anledning til endeløs sladder. Hvad der foregik på Souleiade, denne pludseligt opblussende kærlighed, var nået ud over havens mure, ingen vidste rigtig hvorledes, måske kun ved den altid vågende nysgerrighed, der bringer små byers sladdersøstre stof. For Martine havde ikke lukket sin mund op, men måske var hendes miner og lader tilstrækkeligt veltalende, og måske havde man også udspejdet de to, når de vandrede om i deres have.

Og så begyndte doktoren sine udflugter til byens butikker; når han om morgenen sås på gaden, fulgte mange nysgerrige øjne hans skridt, hans mindste indkøb omtaltes i hele byen, og alle vidste om eftermiddagen, at nu havde han igen købt en silkehætte, nu et armbånd, nu en hel masse kostbare kniplinger. Alle forargedes over denne gamle onkel, der havde forført sin broderdatter og nu satte sig i latterlige udgifter for at pynte hende, som var hun et afgudsbillede. De mærkeligste historier fløj byen over; og folk hviskede og tiskede, når de gik forbi Souleiade.

Da den gamle fru Rougon fik at vide, hvorledes det stod til ude hos hendes søn, var der ingen ende på hendes harme. Hun havde holdt op at besøge Pascal, da hun hørte, at der ikke blev noget af Clotildes giftermål med doktor Ramond. De gjorde nar af hende, brød sig aldeles ikke om, hvad hun ønskede, kimsede ad hendes råd og erfaring. I en hel måned gik hun om og undrede sig over de medlidende miner og de underlige beklagelser, der alle vegne mødte hende, indtil sandheden

omsider åbenbaredes hende af en tjenstivrig veninde: den traf hende som et kølleslag! Hun, der, dengang Pascal lukkede sig inde og var syg af hovmod, havde skændt og talt for, at familien ikke skulle blive til spot! Dette var jo tusinde gange værre! En formelig skandale! En historie, som alle veltænkende mennesker måtte forarge sig over!

Atter var familien Rougons rygte i fare, hendes ulyksalige søn vidste sandfærdig heller ikke, hvad han skulle hitte på for at kaste smuds på slægtens med møje renvaskede ære! Hun, der havde påtaget sig det hverv af al magt at værne om det navn, hun bar, tog nu sit tøj på og fo'r ud til Souleiade så rask, hendes vimse firsindstyveårige ben kunne bære hende.

Pascal, der i sit hjerte havde glædet sig over bruddet med moderen, var heldigvis ikke hjemme, han var ude for at opstøve et gammeldags sølvspænde til Clotildes livbånd. Og Félicité traf den unge pige siddende foran spejlet i frisérkåbe, munter og frisk som en rose. Det første anfald var hårdt at stå imod. Den gamle dame lettede sit hjerte, talte med heftighed religionens og moralens sag, og hun sluttede således:

"Svar mig! Hvor har 1 kunnet bære jer således ad? Begå en afskyelighed, der forhåner Gud og mennesker?"

Smilende, men meget ærbødigt forresten, havde den unge pige hørt på bedstemoderen.

"Fordi vi ikke vidste, at vi på nogen måde forbrød os. Er vi ikke begge to frie som fuglen? Skylder vi noget menneske regnskab for vore handlinger?"

"Regnskab? Men glemmer I mig! Og familien! Nu skal vi igen have skandaler og spektakler, skam og skændsel over navnet! Tror du, det morer mig?"

Med ét blev hun rolig, hun så på Clotilde, fandt hende højst indtagende. I grunden forstod hun så overmåde godt, hvad her var foregået, og hun brød sig pokker om selve tingen, men hun ønskede blot, at skinnet skulle bevares, at der skulle komme en passende løsning, der kunne bringe onde tunger til tavshed; hun lagde til i en forsonlig tone:

"Jamen, hvorfor kan I da ikke gifte jer? Gift jer dog børn, så er alting godt!"

Clotilde så forbavset på bedstemoderen. Hverken hun eller Pascal havde tænkt på dette. Hun smilede igen:

"Tror du, det vil gøre os lykkeligere, bedstemoder?"

"Jeg bryder mig sandelig ikke om jer! Her er talen om mig, om os, om familien! … Hvor kan du spøge med så alvorlige ting, mit barn? … Har du mistet ethvert spor af skamfølelse?"

Uden at blive vred slog Clotilde ud med hånden, som ville hun sige, at hun aldrig et øjeblik kunne tænke på at rødme over det, de andre kaldte hendes fejltrin. Ak, herre Gud i himlen! Når livet var så fuldt af fordærvelse og skrøbelighed, hvor kunne det da være brødefuldt, at to mennesker elskede hinanden for Himlens åsyn? Forresten tænkte hun ikke på at trodse eller forarge!

"Vi kan naturligvis så godt gifte os, bedstemoder, hvis du ønsker det … Han gør alt, hvad jeg vil … Men lad os være i fred; det har jo alt sammen ingen hast, vel?"

Hun var stadig glad og rolig i sin lykke. De levede jo deres eget liv udenfor verden, uden videre samkvem med mennesker, hvorfor skulle de så tage den slags smålige hensyn? Med denne besked måtte gamle fru Rougon lade sig nøje, men fra denne stund erklærede hun højt og lydeligt, at hun ikke mere satte sin

fod hos Pascal, i dette forargelsens hus, og hun bar med stor værdighed denne nye sorg; dog holdt hun i al hemmelighed øje med Souleiade. Hun ville benytte sig af muligt indtrædende omstændigheder til at få foden indenfor døren, hun ejede en tålmodig stædighed, der for det meste spillede hende sejren i hænde.

Pascal og Clotilde begyndte nu at bevæge sig udenfor Souleiades enemærker. De ville aldeles ikke udfordre den offentlige mening eller svare på de slemme rygter ved at stille deres lykke til skue. Det kom som et ganske naturligt udslag af den glæde, de følte ved livet. Efterhånden fik deres kærlighed trang til at udvides, trang til plads, først gik de ud af Clotildes værelse, derfra ned i haven, nu udenfor den, ud i byen, ud mod den vide synskreds. Den fyldte alt, lagde hele verden for deres fødder. Doktoren begyndte ganske roligt at se til sine patienter, han tog den unge pige med sig som før, og de vandrede sammen gennem gaderne, hen ad vejene, arm i arm, hun i lys dragt med blomstersmykket hat, han i sin tætknappede sorte frakke med bredskygget hoveddækning. Han hvidhåret som sne, hun lyshåret som solskin. Og de skred frem med løftet pande, ranke og smilende, i en sådan lykkens stråleglans, at folk skyndte sig hen til vinduerne og stod i dørene og betragtede dem. Først hviskedes der, man lo og pegede på dem. Det kunne befrygtes, at gadedrengene, drevet af denne fjendtlige nysgerrighed, en dag gav sig til at kaste sten efter dem.

Men de var så smukke begge to, han i sin magt og stolthed, hun i sin ungdom og underdanighed, at en sælsom overbærenhed efterhånden mildnede alles hjerter, når de gik forbi.

Der udgik fra dem et trylleri, som betog alle, man måtte elske og misunde dem, enten man ville eller ej. Den nye by, de rige borgere og embedsmænd, holdt længe stand, hvorimod Saint-Marc-kvarteret, trods sin vante strenghed i sæder, hurtigt gav dem en gunstig modtagelse, viste en tilbageholdende venlighed, når de vandrede henad det øde græsbevoksede fortov, langs de gamle, stille gårde, over hvilke der svævede som en duft af gamle tiders elskov.

Det var ganske særlig det gamle kvarter, fattigkvarteret, småfolk, der viste sig rørt over parret, der forstod det gådefulde og tiltrækkende ved disse to, ved den skønne, unge pige, som støttede sin kongelige herre og gav ham sin ungdom. De elskede alle doktoren, fordi han var så inderlig god, og hans ledsagerinde hilstes med smil og glædesudbrud, hvor hun kom. Pascal og Clotilde, der ikke havde vist, at de lagde mærke til den fjendtlige nysgerrighed, gættede nu, at stemningen havde forandret sig, de følte, at de nu for det meste mødte tilgivelse og mildhed, og dette gjorde dem endnu skønnere, deres lykke smilede til hele byen!

En eftermiddag, da de drejede om et gadehjørne, fik de øje på doktor Ramond, der gik på det andet fortov. Den foregående dag havde de netop hørt, at han havde bestemt sig og nu var forlovet med frøken Lévèque. Det var sikkert et meget fornuftigt parti, han kunne dårligt vedblive at leve som ungkarl, og den unge pige var smuk og rig og holdt af ham. Han havde lyst til at gå over gaden og tale med dem, men hans finfølelse hindrede ham, han mente, han ikke burde bringe forstyrrelse i deres lykkedrøm ved at tiltale dem her på offentlig gade mellem almindelige mennesker. Og så nøjedes han med at gengælde

deres hilsen med et smil, der tilgav dem og viste, at han forstod dem. Det var for dem alle tre et glædeligt møde.

Ved denne tid var det, Clotilde i flere dage morede sig med at tegne en stor pastel, hvor hun fremstillede den gamle kong David og den unge Abisag. Det var som en drøm, en af de tegninger, hvor hun lod sin indbildningskraft have frit spillerum, hvor hun helt gav efter –for sit hang til alt, hvad der var gådefuldt. På en blomsterbaggrund, en mængde blomster, der i grel pragt regnede ned som stjerneskud, sås den gamle konge med hånden støttet på Abisags skulder. Han var prægtigt klædt i juvelsmykket kjortel, med kongekronen på de hvide lokker, men hun var endnu pragtfuldere i sin ungdoms strålende glans, med den silkebløde liljehud, den slanke skabning, den guddommelige ynde. Han herskede, han støttede sig som mægtig herre på dette unge væsen, på undersåtten, der var stolt over at være den udvalgte blandt de mange!

Clotilde havde tegnet figurerne og gjort alting færdigt, men endnu lå de to personers ansigter hen i en svag tåge. Pascal, stod bagved hende og spurgte halvt spøgende, halvt rørt, hvad hun nu ville gøre. Og det blev, som han gættede, med et par raske strøg tegnede hun nu ansigterne; den gamle konge, det var ham, og hun var selv den unge Abisag. Over dem begge lå et drømmeslør; de var mere end mennesker, som de stod dér ombølgede af de sølvhvide og de guldgule lokker, der dækkede dem som en kongelig kåbe; deres åsyn strålede i himmelsk fryd, om læberne spillede den udødelige kærligheds salige smil.

"Ak, min egen pige, du gør os alt for smukke, nu er du atter helt oppe i din drømmeverden og dine højtflyvende syner! Ja,

du mindes nok, når jeg i fordums dage bebrejdede dig, at du tegnede blomster, der ikke havde set solens lys hernede på jorden."

Og han pegede på væggen, hvor den fantastiske have udfoldede sine pragtfulde, paradisiske blomsterkalke, men hun sagde ham smilende imod:

"Alt for smukke! Vi kan aldrig blive for smukke! Jeg forsikrer dig, at jeg ser os således, føler os således, og vi er således! … Se bare selv, det er den rene, skære virkelighed!"

Hun greb den store, gamle bibel, der lå lige ved siden af hende, og viste ham de gamle, enfoldige træsnit.

"Nå, ser du nu, det er netop lige som mit, ikke?"

Han smilede blidt ved at høre denne sælsomme påstand fremsat i den roligste tone.

"Ja, du ler, du hænger dig i småforskelligheder ved fremstillingsmåden, men det er ånden, man må forstå … Og se på de andre billeder, her er Abraham og Hagar, Ruth og Boas, dem vil jeg tegne alle sammen, profeter, hyrder og konger! Du ser selv, at de er lykkelige og skønne!"

Så lo, de ikke mere, men bøjede sig begge to over den gamle bibel, hvis blade hun vendte med sine fine fingre.

Han stod så nær ved hende, at hans hvide skæg blandede sig med den unge piges lyse krøller. Og han overvældedes af inderlig rørelse, af usigelig taknemmelighed, for hans lykkedrøm var nu blevet til virkelighed, hans Abisag var kommet til ham og havde gjort hans snehvide vinter til smilende, grønnende vår, hvor blomsterne duftede og fuglene sang. Og ganske sagte hviskede han hende i øret:

"Ak, du er så ung, så ung og frisk! Din ungdom gør mig gamle ung og glad! … Mon du ikke selv længes efter ungdom, og trættes du ikke ved mig, der er gammel som selve verden?"

Hun så op på ham med et forbavset blik.

"Du, gammel? … Nej, vist ej, du er ung, meget yngre end jeg!"

Hun lo, viste alle sine hvide tænder, og den klare latter smittede ham, men han trængte ind på hende med ængsteligt tonefald:

"Du forstår mig ikke? Føler du aldrig længsel efter at være sammen med jævnaldrende, efter ungdom?"

Hun rakte ham sin mund til kys og svarede denne gang med sagte stemme:

"Jeg har kun én længsel, kun én attrå: jeg længes efter at elskes, som du elsker mig, over alt, mere end alt i verden!"

Den dag, Martine så Clotildes sidste pastel hænge på væggen, stod hun stille og betragtede den et øjeblik, derpå slog hun kors for sig, uden at man kunne forstå, om hun havde set Vorherre eller Djævlen i sin nærhed.

Nogle dage før påske havde Martine bedt Clotilde følge med i kirke, og da den unge pige havde sagt nej, havde hun et øjeblik taget bladet fra munden og prøvet på at tale hende til rette og skænde på hende, som da hun var et lille barn og ikke ville sige sin aftenbøn. Frygtede hun da ikke mere Gud? Var hun ikke bange for at brænde i Helvede til evige tider?

Clotilde kunne ikke lade være at smile:

"Å, Helvede! Du ved, jeg har aldrig været meget bange for det … Men du tager fejl, når du tror, jeg ikke mere frygter Gud. Jeg går ikke mere i kirke, men det er sagtens, fordi jeg holder bøn andetsteds end for altret."

Martine stod et øjeblik med åben mund, hun forstod ikke, hvad Clotilde mente, men én ting var hende klar: frøkenen var fortabt. Og aldrig mere bad hun hende følge med i kirke; hvorimod hendes egen gudsfrygt tog til, så at den næsten blev en fiks idé. Nu så man hende ikke mere vandre med den evindelige strikkestrømpe, som hun ellers aldrig slap i sine ledige øjeblikke. Så såre hun havde endt sit arbejde, fo'r hun afsted til kirken, hvor hun i timevis lå på knæ hensunken i bøn.

En dag, da gamle fru Rougon traf hende for anden gang den dag bag ved en af pillerne i domkirken, blev den gamle pige ganske forvirret og sagde rødmende i en undskyldende tone:

"Jeg lå og bad for herren!"

Imidlertid blev Pascals og Clotildes spadsereture bestandig længere, de vandrede gennem byen helt ud på landet. En eftermiddag, da de gik til Séguiranne, blev de begge grebet af inderlig rørelse ved at se de flade, halvvejs opdyrkede marker, der lå, hvor den fortryllede have ved Paradou før havde ligget.

Pascal syntes, han så Albine mellem sine blomster, hun lignede selve foråret i al dets pragt. Og han undrede sig over, at han i sit livs aften skulle få kærlighedens rigeste gave, mens hun, hans lille veninde, lå under mulde, hun var dog så ung. I fordums dage, da han besøgte, hende og morede sig over den yndige skabning, var han jo allerede en gammel mand. Clotilde gættede hans tanke, også hun så drømmesynet svæve dem forbi, og hun løftede sit ansigt op mod hans; hun var jo hans Albine, den evigt elskovsfulde. Han kyssede hende ømt, og uden at veksle et ord, vandrede de over de steder, hvor fordum Paradous mægtige plantehav rullede sine grønne dønninger hen ad jorden.

Pascal og Clotilde gik i landevejens knastørre støv. De elskede den klare, varme sol over det ophedede land, disse oliventræer, denne synskreds med de sære skaldede bakkekamme, hvor de hvide sommerhuse skinnede mellem smalle, mørke, høje cypresser. Det var som et gammelt landskab af dem, man træffer i de gamle malerskoler, med hårde farver, med majestætiske, afpassede linjer. Alt det solskin, der i åringer havde lyst over denne egn, trængte dem varmere ind i blodet; de levede rigtigt, de følte sig gladere og raskere under denne altid blå himmel, som udstrålede en evigt brændende lidenskab.

Denne tur til Séguiranne var en plan, Pascal havde fattet, da han af Sophies tante, madam Dieudonné, var blevet underrettet om den unge piges nær forestående giftermål med en møllersvend dér fra egnen; og han ville nu se, hvordan Sophie havde det, se, om hun var rask og lykkelig.

Da de trådte ind i alléen, slog en behagelig kølighed dem i møde, den faldt ned fra de høje eges løvrige toppe, steg op fra de mange kilder, der var moder til den rige plantevækst. Sophie og hendes møller stod just ved brønden midt i gården og kyssede hinanden af hjertens lyst. Tanten var gået ned til skyllestedet ved Viornefloden, hvor pigerne havde travlt med en storvask.

Ved synet af doktoren og Clotilde blev de to unge stående ganske forlegne og rødmede dybt. Men Pascal lo og spøgte, og Sophie fortalte med en fornøjet mine, at brylluppet skulle stå til Sankt Hans; det var lidt længe at vente, men den tid gik vel også.

Sophie var vokset og blevet en køn pige, hun så ud til at være frelst for familiesygdommen her i den friske luft; hun lignede et

kraftigt ungt træ, hvis rødder stod fast i den fede muldjord, og hvis grene udfoldede hele deres pragt i solens varme strålebad. Ak ja, den klare himmel, den milde luft pustede jo liv i alting! Hun havde kun én sorg: tårerne kom hende i øjnene, da hun talte om Valentin, broderen, som vist ikke levede ugen ud. Dagen forud havde hun hørt fra moderen, at der intet håb var mere. For at trøste hende, måtte Pascal lyve lidt, for selv mente han, at Valentin kunne dø, hvad øjeblik det skulle være, så syg, som han var.

Da de vandrede ud af gården, var de rørte ved al denne sunde kærlighed, som forstyrredes lidt af dødens kolde pust.

I det gamle kvarter fortalte en af Pascals patienter ham, at Valentin lige havde opgivet ånden. To af nabokonerne havde taget sig af den stakkels mor Guiraud, der var rent ude af sig selv og klamrede sig til sønnens afsjælede legeme. Doktoren gik ind i huset til hende, men lod Clotilde blive udenfor. Lidt efter vendte de tilbage til Souleiade i tavshed.

Siden Pascal igen var begyndt at se til sine patienter, var han meget mindre ivrig med sine eksperimenter. Forresten undrede han sig ikke over Valentins død; han var kun forbavset over, at den ikke var indtrådt længe før; han var overbevist om, at han havde lagt i det mindste ét år til den unge mands liv ved sin kur. Men til trods for virkningen af indsprøjtningerne, vidste han jo så godt, at døden altid bliver den, der går af med sejren: den er uundgåelig. Dog burde den tanke, at han så længe havde kunnet holde den stangen, have trøstet ham over den sorg, han endnu følte, hver gang han mindedes Lafouasse og hans pludselige død; derfor var hans ansigt også alvorligt, og der lå

en dyb fure over panden, da han nu stod i deres ensomme, lykkelige hjem.

Her ventede en ny sindsbevægelse ham: under platanerne fik han øje på Sarteur, hattemageren fra sindssygeanstalten på Tulettes, som han så længe havde tilset. Denne gang lod det til, at hans kur var lykkedes over al forventning, siden den unge mand nu var udskrevet som helbredet; han havde i lange tider intet anfald haft, følte sig rask og frisk, uden spor af de blodtørstige lyster, der fordum havde gjort ham sindssyg og ulykkelig.

Pascal så vist på ham, som han sad dér, lav af vækst, meget mørk, med den skrå pande og rovfugleprofilen. Han talte så blidt og så roligt, var så overstrømmende taknemmelig, at han kyssede sin redningsmands hænder med glædestårer i øjnene. Pascal sagde farvel til ham med venlige ord og rådede ham til at føre et arbejdsomt liv, det var sundt både for sjæl og legeme. Derefter gik de ind, satte sig til bords og talte om ligegyldige sager, men Clotilde så med forbavselse på Pascal; hun var ligesom lidt vred på ham.

"Mester," sagde hun omsider, "er du da slet ikke fornøjet med dig selv?"

Han ville slå hendes ord hen i spøg.

"Fornøjet med mig selv? Å, nej, det er jeg egentlig aldrig … og min tilfredshed med lægevidenskaben, den går det op og ned med!"

Den aften var de uenige for første gang. Hun harmedes, fordi han ikke satte sig selv og sin dygtighed højt nok, bebrejdede ham, at han ikke var stolt af Sarteurs helbredelse, og af, at han så længe havde holdt Valentin i live. Nu var det hende, der var

ærgerrig for hans skyld. Han kunne da ikke nægte, at han havde kureret sig selv? Kunne umuligt være i tvivl om sin metodes ypperlighed? Hun blev ganske ivrig, mindede ham om hans stolte drømme, hans store plan fra fordums dage, da han ville bekæmpe al svaghed, helbrede al lidelse, gøre menneskeheden sund og kraftig, sprede glæde over jorden og grundlægge et nyt og lykkeligt samfund ved at jage sygdom og afkræftelse ud af verden. Og havde han ikke allerede fundet livseliksiren, der gav ham lov til at håbe en dag at kunne gøre denne skønne drøm til virkelighed?

Pascal tav, tog hendes hånd og trykkede den mod sine læber, så mumlede han:

"Det er sandt! Jeg har helbredet mig selv og mange andre, og jeg tror endnu bestandig, at mine indsprøjtninger i mange tilfælde har en overraskende virkning … Jeg benægter ikke lægemidlets kraft; et sørgeligt dødsfald som Lafouasses gør mig ikke uretfærdig. Desuden har arbejde altid været min lidenskab, det er arbejdet, der hidindtil har optaget mig, og det var anstrengelsen for at bevise muligheden af, at menneskeheden kan fornyes og forynges, der for kort tid siden nær havde slået mig til jorden … ak ja, en drøm, siger du, ja, det var en skøn drøm! …"

Hun slog sine arme om hans hals:

"Nej, nej, ingen drøm, mester! Din store geniale tanke skal blive virkelighed!"

Og mens de sad dér tæt ved hinanden, vedblev han med endnu sagtere stemme, hans tale kom som en tilståelse, et dæmpet pust i aftenens stilhed og fred:

"Hør mig, lad mig sige dig, hvad jeg aldrig vil sige nogen anden, hvad jeg ikke højt siger til mig selv! … Er du vis på, mennesker har lov til at rette på naturen, skride ind og standse den evige udvikling? Helbrede, udsætte dødens værk, forlænge en skabnings liv for egen fornøjelse og til slægtens skade, er det en priselig handling? Er det ikke at arbejde imod dens love og dens vilje? Og har vi ret til at gøre menneskeheden stærkere, raskere, har vi lov til at forme den efter vort ideal om sundhed og kraft? Hvad har vi dér at bestille, hvor tør vi blande os i livets arbejde, vi kender jo ikke dets mål og dets stræben? Måske er alt godt, måske løber vi således fare for at ødelægge kærligheden, geniet, selve livet? … Du hører det, du forstår, jeg skrifter for dig alene: tvivlen har sneget sig ind i min sjæl, jeg bæver ved tanken om mit arbejde, om det nittende århundredes guldmageri, og jeg er nær ved at tro, det er større og bedre at lade udviklingen gå sin egen gang i fred og ro!"

Han tav et øjeblik, vedblev så med så sagte stemme, at hun næppe kunne høre det:

"Du skal vide, at jeg nu kun bruger vand til mine indsprøjtninger; du bemærkede selv forleden, at du i den senere tid ikke havde hørt min morter, og jeg svarede dig, at jeg havde lavet ekstrakt for længere tid. Vand lindrer mine patienters smerter, det har sagtens en rent mekanisk virkning på dem. Ak, ja! Stille smerten, dæmpe lidelsen, det vil jeg endnu! Det er måske min sidste svaghed; jeg tåler ikke at se mennesker pines, det forekommer mig at være en unødvendig grusomhed … jeg har kun det mål for øje: at lindre smerter!"

"Jamen, mester, når du ikke mere håber at kunne helbrede, så må du heller ikke sige alting, for da er det jo også unødvendigt

at afsløre den menneskelige elendighed! Det var jo din eneste undskyldning, når du viste det rædsomme sår frem?"

"Jo, jo! Vide alt, kende alt skal man alligevel, intet skjule, intet dølgsmål, skrifte uden sky! … Ingen lykke er tænkelig i uvidenhed, kun sikkerhed giver fred her i livet. Jo mere man ved, jo mere kan man tale! … Fatter du da ikke, at det er falsk stolthed, egenkærlighed at ville helbrede og genføde alt, det er oprør mod livet, som vi således erklærer fallit, fordi vi dømmer fra vort indskrænkede synspunkt, betragter alt med vore skrøbelige nærsynede øjne? Jeg føler så vel, at jeg er kommet til større klarhed, at jeg skuer videre, siden jeg er vis på, at jeg bør have agtelse for naturens udvikling! Det er min lidenskab for alt liv, der her vinder sejr, jeg vil på ingen måde skride ind, jeg stoler på naturens evige visdom, vil fordybe mig, fortabe mig i den, efter min forståelse af godt og ondt. Kun den skal herske i evig magtfylde, kun den ved, hvor den går hen; jeg kan kun stræbe efter at kende målet for at leve, som den vil, jeg skal kende livet! … Og ser du, Clotilde, dette har jeg først forstået, siden du blev min! Da jeg ikke havde dig, søgte jeg sandheden andetsteds, jeg kæmpede efter lys, med min tanke om verdens frelse ved mig. Du kom, og nu er mit liv fuldkomment, jeg ser verden frelses hver gang, jeg holder dig i min favn, frelses ved det evige, uendelige foryngelsens værk af alt, hvad der lever og elsker under himlens strålende hvælving … Livet er ufejlbarligt, livet er almægtigt, livet er udødeligt! – – –"

Clotilde sagde ham ikke mere imod, lyttede i fuld hengivelse til hans ord. Han talte til hende om, at der kun fandtes lægedom i en sund tilværelse i sunde omgivelser. Han forbandede byernes menneskevrimmel: man skulle leve på vide

sletter, i den lyse sol, ikke tænke på vinding og ærgerrighed, opgive forstandens hovmodstanker. Leve i kærlighed, dyrke Moder Jord og sætte smukke børn i verden!

"Ak, ja!" hviskede han bevæget, "barnet! Vort barn, der engang skal se dagens lys!"

Han brød af, tanken om i sin høje alder at blive fader rørte ham dybt ind i sjælen. Han vovede ikke at tale om det, han vendte hovedet bort, når de på deres vandringer rundt i egnen mødte lyslokkede små drenge eller piger, der smilede til dem.

Hun svarede nu med rolig overbevisning:

"Barnet kommer nok! Hvorfor skulle det ikke komme?"

Han tav igen en stund, og hun følte, at han var bedrøvet, at han tvivlede om, at denne lykke skulle times dem. Endelig mumlede han i en sørgmodig tone:

"Nej, ak nej! Det er for sent! … Husk dog på, at jeg er en gammel mand …"

"Du er ung!" udbrød hun på ny med lidenskab, idet hun trykkede ham til sit hjerte og ømt lagde hovedet op mod hans bryst, så at hendes lyse hår blandedes med hans snehvide skæg, og snart blev det stille; i det lune kammer, der var deres kærligheds tilflugtssted, hørtes snart intet andet end deres sagte åndedræt i nattens fredelige tavshed.

9

I byen og i omegnen fortsatte nu doktor Pascal sine sygebesøg, og han havde næsten altid Clotilde under armen, hos de fattige fulgte hun ind med ham. Men, som han hin aften havde tilstået for hende, så han kun til sine patienter for om muligt at bringe dem trøst og lindring; han stod ved sygelejerne med sit rolige smil, og hans indsprøjtninger beroligede smerterne, selv om de kun foretoges med rent vand.

Nu spøgte Clotilde undertiden med ham om den ting. I grunden vedblev hun med sit hang til mysticisme at tro på mirakler, og hun påstod, at han måtte besidde en overnaturlig magt, siden han således kunne udføre sande vidundere! Men så havde han altid det svar på rede hånd, at den helbredende kraft udgik fra hende, at hans kur var uden virkning, når hun ikke stod ved hans side, og at det var hende, der var den virkelige mirakeldoktor. Således var det rent galt med storborgerne, med de rige folk, de hylede og jamrede, fordi hun ikke vovede sig over deres dørtærskel!

Og denne spøgefulde diskussion morede dem; hver dag gjorde de nye opdagelser, og de udvekslede betydningsfulde blikke, når de stod ved deres fattige patienters senge. Ak, hvor var de lykkelige, når de troede, de fik bugt med den lidelse, der så uretfærdigt pinte staklerne. De følte sig så glade, når den kolde angstsved tørredes på de blege pander, når smertensskrigene tav, når farven vendte tilbage på de forpinte ansigter. Det måtte være den mægtige kærlighed, der fyldte

deres hjerter, som beroligede disse lidende mennesker her i denne afkrog af verden.

"Døden er intet; den hører til naturens orden. Men pines, lide – det er frygteligt og urimeligt," plejede Pascal at sige.

En eftermiddag gik doktoren sammen med Clotilde hen at se til en syg i den lille landsby Sainte-Marthe, og da de ville køre et stykke på jernbanen for at skåne "Fatter", gik de ned på stationen. Toget, de ventede på, kom fra Tulettes. Sainte-Marthe var den første station i modsat retning ad Marseille til. Da de rask gik ud for at stige op, så de gamle fru Rougon komme ud af en kupé, som de antog for tom. Hun talte ikke til dem, gik stolt forbi dem med sin lette, hastige gang.

"I dag er det første juli," bemærkede Clotilde, da toget satte sig i bevægelse. "Bedstemoder har været hos tante Dide på Tulettes. Så du de øjne, hun lånte mig?"

Pascal brød sig aldeles ikke om den gamle dames fornærmede holdning, var tværtimod glad over at være fri for hendes plagerier og overhæng.

"Å pyt!" svarede han, "når man ikke kan leve i fred med sin familie, er det bedst at holde sig fra hinanden."

Den unge pige vedblev at se lidt bekymret ud, så føjede hun til:

"Jeg synes, bedstemoder så dårlig ud, hun var bleg! Og lagde du mærke til, at hun, der ellers er så omhyggelig for sin påklædning, i dag kun havde handske på højre hånd, en grøn handske. Jeg ved ikke, hvorfor denne omstændighed ligefrem gør mig ængstelig ..."

Han slog beroligende ud med hånden, hans moder blev måske nu også gammel som andre mennesker. Hun var alt for

ivrig, fløj og fo'r uafladeligt omkring, havde så mange jern i ilden. Han havde fornylig hørt, at hun tænkte på at testamentere byen sin formue til at bygge en stiftelse, der skulle bære familiens navn. De smilede begge to, så udbrød Pascal:

"Mens jeg husker det! Så er det jo i morgen, vi to skal til Tulettes og se til vore patienter. Du ved, jeg lovede at følge lille Charles til onkel Macquart."

Fru Félicité havde ganske rigtigt været på sindssygeanstalten, hvor hun regelmæssigt den første i hver måned aflagde tante Dide et besøg. I mange år havde hun næret den lidenskabeligste interesse for den gamle sindssvage kone; hun forbavsedes, var egentlig rasende over, at hun vedblev at leve så længe, efter at hendes forstands lys var slukket; og det ville være hende en sand lettelse en skønne dag at kunne følge dette ubehagelige vidnesbyrd om en fæl fortid til graven.

Tante Dide var jo som en genganger, der mindede familien om overståede rædsler! Og mens så mange andre sov den evige søvn under mulde, sad hun her dag ud og dag ind i sin lænestol, vindtør, uforandret med et glimt af liv i de skinnende sorte øjne. Som sygeplejersken sagde, der var ingen grund til, at hun overhovedet skulle gå hen og dø: hun var nu hundrede og fem år gammel.

Da fru Félicité gik ud fra sindssygeanstalten, var hun oprørt. Hun tænkte på onkel Macquart. Det var også en karl, der var hende til ulejlighed med sin sejlivethed. Skønt han kun var 84 år, tre år ældre end hun selv, syntes hun dog, det var utåleligt, at han ikke kunne pille af! Hans gode helbred var en fornærmelse mod hende. Sådan en gammel mand, der vedblev at leve i fylderi og umådelighed, der gik døddrukken i seng hver evige

aften og nu i tresindstyve år havde været til forargelse for alverden. De kloge og skikkelige folk, de døde, mens han var rask som en fisk, overstadig munter og hånsk i sin glæde over tilværelsen.

Fordum, da han slog sig ned her på Tulettes, plejede hun at forære ham vin, likør og brændevin i det stille håb, at hun således kunne befri familien for denne fyldebøtte, der var en skam og skændsel for dem alle. Men hun mærkede snart, at alt dette drikkeri opmuntrede ham, ligefrem stivede ham af, og så holdt hun inde med sin gavmildhed, siden hendes hensigt aldeles ikke blev nået. Og hun bar et slet dulgt nag til denne græsselige kumpan, hun havde gerne skaffet ham ud af verden, hvis hun havde vovet, og hun så drukkenbolten stå dér høj og bred, leende hende op i hendes åbne øjne, for han gennemskuede hende, vidste nok, hun ønskede ham tre alen under jorden, og han triumferede over, at hun ikke kunne komme til at begrave ham og alle de blodige, smudsige streger, han var medvider og medskyldig i.

"Ser du, min gode Félicité," plejede han at sige med sin oprørende hånlige og spottende mine, "jeg sidder her på vagt hos den kære gamle moder, og den dag, da vi to bestemmer os til at tage vor udgangsbillet, vil det være af ren og skær venlighed mod dig, ja ene og alene for, at du kan blive fri for at komme benende herop og se til os, som du så kærligt gør hver måned!"

I den senere tid havde hun ikke villet ærgre sig selv ved at kigge ind til ham, når hun kom fra anstalten, hun havde deroppe spurgt, hvordan han havde det. Men da hun hørte, at han i de sidste fjorten dage havde været rent slem med sin

drukkenskab, at ingen havde set ham ædru i to hele uger – han var sagtens så fuld, at han klogeligt holdt sig inde – besluttede hun selv at kaste et blik derind for at se, om det var så galt fat. Og da hun gik til stationen, gjorde hun den lille omvej til onklens hus.

Det var en strålende dejlig sommerdag. Til højre og til venstre for den smalle sti så hun de marker, han i sin tid havde afpresset hende, dejlig fed jord, som han havde fået for at være skikkelig og holde tand for tunge. I det stærke sollys lå huset med det røde teglhængte tag og de stærkt gule mure smilende og venligt. Under de gamle morbærtræer på terrassen herskede en behagelig kølighed, og hun beundrede den skønne udsigt. Hvor var her dejligt, og hvor kunne ikke et gammelt menneske her henleve sin alderdom i fred med sig selv og sin næste.

Intetsteds så hun onklen, hørte heller ikke noget til ham. Der var stille både ude og inde. Kun bierne summede rundt om de mægtige stokroser, og desuden var der på terrassen en lille gul hund, som lå og strakte sig i skyggen. Den kendte fru Félicité, løftede hovedet, som om den ville gø, men nøjedes så med at knurre lidt, hvorefter den atter lagde sig til ro.

Den gamle dame blev med ét grebet af en sær angstfølelse i denne solbeskinnede ensomhed, hun kaldte højt:

"Macquart … Macquart! …"

Døren ind til huset stod på vid gab, men hun turde ikke gå ind i denne sælsomme stilhed, hun var bange … og igen lød hendes råb:

"Macquart … Macquart! …"

Intet svar, ikke en lyd! Den tunge uhyggelige stilhed faldt på ny over terrassen, kun bierne vedblev at summe om de høje

stokroser. Nu begyndte Félicité at skamme sig over sin angst, hun tog mod til sig, gik ind i huset. Til venstre i forværelset var døren lukket ud til køkkenet, hvor onklen plejede at opholde sig. Hun lukkede den op, men kunne i førstningen intet se, for han havde lukket skodderne, sagtens fordi det var så varmt. Hendes første indtryk var en stærk brændevinslugt, der fyldte rummet med en kvælende dunst: det var, som om hver en ting og hvert et møbel var gennemtrukket med alkohol, hele huset lugtede. Lidt efter lidt vænnede hendes øjne sig til mørket, og hun kunne skimte onklen siddende ved bordet, på hvilket der stod en trepægleflaske, fuldstændig tom. Han selv var faldet sammen og sov, døddrukken! Dette syn vakte al hendes indædte vrede til live.

"Hør nu, Macquart! Det er dog urimeligt og væmmeligt at bære sig således ad ... Vågn nu op og det straks! Dette er jo oprørende!"

Men han sov så dybt, at man næppe kunne høre ham trække vejret. Hun råbte op, klappede i hænderne, slog i bordet for ham:

"Macquart! Macquart! Macquart! ... Jo vist blæser det! Du er modbydelig, min gode ven!"

Og så bekymrede hun sig ikke mere om ham, gav sig til at gå rundt i køkkenet, ledte efter noget at drikke, for hun var blevet varm og tørstig efter sin tur fra Tulettes herned. Heldigvis fandt hun straks vandkrukken, og da hendes handsker var hende til besvær, trak hun dem af, tog et glas, vaskede det af, fyldte det og skulle lige føre det til sine læber, da hun så noget så mærkeligt, at hun i forbavselse glemte sin tørst og satte glasset fra sig på bordet ved siden af handskerne.

Nu havde hendes øjne vænnet sig til halvmørket, gennem sprækkerne i de gamle skodder listede lyset sig også ind over genstandene, hun så tydeligt onklen, net og pænt klædt, som sædvanlig i blåt klædestøj, med den evindelige lodne hue, som han hele året igennem havde på hovedet. Han, der i de sidste fem-seks år var blevet meget svær, sad dér i stolen som en stor bunke flæsk. Og hun så også, at han måtte være sovet ind, mens han sad og røg, for den korte, sorte pibe var faldet ham ud af munden og lå nu på hans skød. Det var ikke det mærkelige, men lidt brændende tobak var drysset ud på benklæderne, som havde fænget, og gennem hullet i klædet, der nu vel kunne være så stort som et sølvfemfrancsstykke, sås skindet, rødt og fedt, hvorfra der steg en lille blå flamme. Først troede Félicité, at det måtte være hans linned, underbenklæderne eller skjorten, der brændte, men ved at se nærmere til, opdagede hun, at det var selve kødet, og den lille blå flamme flagrede og hoppede som flammen på overfladen af en brændende bolle med sprit. Endnu var den kun ganske lav som i en natlampe og så flakkende, at det mindste pust bragte den til at vifte og skifte plads, men den blev større, bredte sig hastigt, og huden sprækkede: fedtet begyndte at smelte.

Et udråb brød uvilkårligt frem over Félicités læber.

"Macquart … Macquart! …"

Han rørte sig ikke. Han måtte være aldeles uden følelse, hans fuldstændig drukne tilstand var gået over til en art koma, en absolut lammelse af følelseslivet, for han levede, man så hans bryst regelmæssigt hæve sig ved åndedrættet.

"Macquart … Macquart! …"

Nu begyndte fedtet at svede ud af sprækkerne i huden, det nærede flammen, som slikkede højere op ad det nøgne ben, nåede maven. Og Félicité begreb, at onklen sad og brændte som en svamp, der er gennemtrukket af alkohol. I åringer havde han jo til stadighed fyldt sig med den stærkeste sprit, han kunne opdrive. Om lidt ville han stå i lys lue fra top og til tå!

Så prøvede hun ikke mere på at vække ham; han sov jo så godt! I et helt langt minut havde hun mod til at stå og betragte ham, først lidt forskrækket, men efterhånden med stor ro. Dog var hendes vimse hænder begyndt at skælve en smule nervøst, det kunne hun ikke beherske. Hun snappede efter vejret, greb med begge sine rystende hænder om vandglasset og tømte det i ét drag. Så ville hun til at liste sig bort på tåspidserne, da hun med ét kom i tanker om handskerne. Hun gik tilbage til bordet, troede, hun fik fat i dem begge – hun var underlig ængstelig i sine bevægelser – og omsider gik hun ud, lukkede omhyggeligt døren i efter sig, ganske sagte, som var hun bange for, at hun skulle forstyrre nogen.

Da hun igen stod i det lyse solskin, i den friske luft ude på terrassen, med udsigt til den vide synskreds, drog hun et dybt lettelsens suk. Der var intet menneske at se, ingen havde været vidne til hendes indtrædelse i huset, ingen havde set hende gå ud derfra. Kun den lille, gule hund lå endnu udstrakt i gruset, den gad ikke engang løfte hovedet, da hun listede forbi den.

Hundrede skridt længere borte måtte hun vende sig om, kaste et blik på huset, der lå så stille, så smukt på skrænten, belyst af den klare eftermiddagssols stråler. Først i kupéen på hjemvejen opdagede hun, at hun manglede den ene af sine handsker, men den havde hun vel tabt på perronen, da hun steg

ind. Hun troede, hun var ganske rolig, men den kendsgerning, at hun kunne glemme at tage sine handsker på, var hos hende alligevel et sikkert tegn på sindsoprør.

Dagen efter tog Clotilde og Pascal klokken tre med toget til Tulettes. Sadelmagermadammen havde fulgt lille Charles hen til dem, så skulle de sætte ham af hos onkel Macquart, der ville beholde ham en uges tid. For der havde igen været ufred i Justines hus; nu ville hendes mand ikke mere have dette væsen drivende rundt mellem sine egne børn som et dovent, idiotisk prinsebarn. Det var bedstemoderen, Félicité, der gav ham klæder, og han var i dag, som han plejede, iført en nydelig, fin, sort fløjlsdragt, broderet med guldsnore, som en ung junker, en page ved en gammel konges hof.

I det kvarters tid, rejsen varede, morede Clotilde sig med at tage huen af ham og glatte det dejlige, lyse hår, de skinnende guldlokker, som faldt ham ned over skuldrene i kongelig pragt. Men hun havde en ring på fingeren, og da hun strøg ham ned over halsen, opdagede hun med forskrækkelse, at hendes kærtegn efterlod et blodspor. Man kunne ikke røre ved ham, uden at en lyserød dug perlede på det hvide skind; her var en så fremtrædende slaphed i vævet, at det mindste stød forårsagede blodtab. Doktoren ængstedes, spurgte Charles, om han stedse led af næseblod. Drengen, der ikke kunne give noget ordentlig svar, sagde først nej, siden syntes han, han kunne huske, at han forleden dag havde blødt stærkt. Han blev for hver dag svagere, hans smule forstand omtågedes mere og mere, alt som han blev ældre. Nu var han fyldt femten år og så ud, som var han næppe ti, så smuk, men så pigeagtig; med den unaturligt klare hud lignede han en blomst, som voksede frem uden sol.

Ved Tulettes bestemte doktoren sig til straks at følge barnet hen til onkel Macquart, og de steg op ad den temmelig stejle bakke. Langt fra kunne de se det lille smilende hus ligge i solens stråler, med de rosenrøde teglsten, de gule mure, de grønne morbærtræer, hvis vidtrækkende, knudrede grene dannede et tæt løvtag over terrassen. En yndig fred hvilede over denne skønne, lille plet, ret et ensomt og roligt tilflugtssted for en vismand, hvor man kunne høre biernes summen om de store stokroser.

"Å, ja, den onkel Macquart, han har det godt, ham kunne jeg virkelig misunde!"

Han undredes over endnu ikke at se Macquart stå på terrassen. Og da Clotilde trak afsted med lille Charles for at kigge til kaninerne, gik doktoren videre alene, mere og mere forbavset over ingen mennesker at øjne. Skodderne var lukket, men døren til forværelset stod på vid gab. På terrassen lå den lille, gule hund med alle fire ben strakt fra sig og hårene stående stift op langs ryggen; den hylede sagte og langtrukkent; da doktoren, som den godt kendte, kom hen til den, tav den et øjeblik stille, krøb så et stykke henad gruset, og satte igen sit sære klagende hyl op. Pascal begyndte at blive underlig til mode; uvilkårlig gav han sig til at kalde:

"Macquart! … Macquart!"

Ingen svarede, huset lå hen i dødsstilhed med den ene vidtåbne dør som et stort gabende hul. Hunden hylede uafladeligt. Han blev utålmodig og kaldte igen højere:

"Macquart! … Macquart!"

Intet rørte sig, bierne summede, himlens vide klarhed hvælvede sig over denne tavse, fredelige krog. Omsider tog han

en beslutning og gik ind; måske sov onklen. Så snart han havde åbnet døren til køkkenet, slog en utålelig lugt ham i møde, en stank, som af kød, der var faldet i ilden. Han kunne næppe trække vejret, blændedes af en underlig røg, en tyk, modbydelig stillestående fedtdamp. Gennem de smalle revner i skodderne listede solen sig ind, men han kunne ikke straks skelne omgivelserne. Alligevel ilede han rask hen imod ildstedet, men opgav straks tanken om brand, for der var ingen emmer at se, møblerne lod også til at være i uskadt stand. Han fattede ikke, hvad her kunne være sket, var ved at få ondt i den rædsomme luft, og løb hen til skodderne, som han med en voldsom bevægelse slog til side. En lysstrøm vældede ind.

Hvad doktoren nu så, fyldte ham med grænseløs forbavselse. Alt stod på plads, glasset og brændevinsflasken på bordet, kun stolen, hvor onklen måtte have siddet, bar spor af ild. Benene var lidt forkullede, stråsædet en smule forbrændt. Hvad var der blevet af Macquart? Hvor kunne han være henne? Og foran på stolen, på stengulvet var der kun en stor fedtpøl og en lille bunke aske, ved siden af denne lå den lille, sorte pibe, der ikke en gang var gået itu, da den faldt ned. Dér lå hele onklen i denne håndfuld fine aske og i denne rødlige røg, der nu tung og kvælende drev ud af vinduet, og i det lag sortagtige fedt, der havde lagt sig over alle møblerne, over vægge og loft, en rædsom, ildelugtende udsvedning, der besudlede alting, og som klæbede sig fast ved fingrene, når man rørte ved den.

Det var det smukkeste tilfælde af selvforbrænding, nogen læge kunne se for sine øjne. Pascal havde læst flere forbavsende historier, blandt andre om en fordrukken skomagerkone, der var faldet i søvn på sin varmekasse, og af hvem man kun havde

fundet en hånd og en fod. Han havde aldrig rigtigt villet fæste lid til det, ville ikke som lægerne i gamle dage indrømme, at et legeme, der var gennemtrængt af alkohol, kan udvikle en ukendt gasart, der kan fænge og fortære både knogler og kød, men nu fik han troen i hænde. Forresten kunne han forklare sig, hvorledes alt var gået til: den gamle mand var faldet hen i en komatisk tilstand, forårsaget af drukkenskab. Piben var faldet ned og havde stukket ild på hans klæder; kødet var så gennemtrængt af spiritus, at det var gået i brand, fedtet var smeltet, en del løbet på gulvet, mens en del tjente ilden til næring, og så var alting, muskler, organer, knogler blevet fortæret, mens hele legemet blussede op. Hele onkel Macquart lå nu dér med sit blå klædestøj, sin evindelige lodne hue. Han var sagtens gået forover, da ilden rigtig tog fat i ham, det forklarede, at stolen ikke havde lidt nogen videre skade, og intet var der tilbage, ikke et ben, ikke en tand, ikke en negl, intet uden en lille bunke gråt støv, som trækken fra døren truede med at feje bort.

Imidlertid kom Clotilde ind, mens Charles blev stående udenfor, meget optaget af hundens hylen.

"Ak Gud, hvad er dette for en rædsom lugt! Hvad er her på færde?"

Og da Pascal havde forklaret hende den mærkelige begivenhed, løb en gysen hende gennem marv og ben. Hun tog flasken for at se på den, men satte den straks med væmmelse fra sig, da hun følte, hvor fedtet og klæbrig den var af onklens kød. Intet kunne de røre ved, de mindste ting var som overtrukket med denne sortegule, klistrede, stinkende masse. Hun kom til at ryste over hele legemet, græd og stammede:

"Ak, hvilken frygtelig, gyselig død!"

Pascal var allerede kommet til sig selv efter sin første forbavselse, nu sagde han roligt, næsten smilende:

"Hvorfor er den så gyselig? Han var jo fire og firs år, og han har sikkert ingen smerter følt. Jeg finder, det var en prægtig død for den gamle hallunk af en onkel, der har vandret, ja, nu tør jeg vel nok sige det, på alt andet end dydens vej. Husker du hans pakke derhjemme i skabet, han havde slemme ting på sin samvittighed, hvad der forresten ikke har forhindret ham i at leve nogenlunde ordentligt på sin gamle alder og ældes mellem alt, hvad han satte pris på her i livet, som en brav fyr, der sandelig er blevet lønnet for alle de dyder, han aldrig har ejet. Og nu sidder han her og dør som en konge for alle drukkenbolte, stikker ild i sig selv og flammer op i et bål, hvortil han selv leverer alt brændslet."

Doktoren gjorde sin vante, brede bevægelse med hånden:

"Ser du det hele? Være så drukken, at man hverken kan se eller høre eller føle, ikke engang mærke, at man selv går op i luer som et Sankt Hans-blus og svinder bort i røg til sidste stump … Hvad? Ser du, hvor onkel bliver til intet i rummet; først breder han sig ud over alle genstandene her i stuen, opløst, henflagrende i luften lægger han sig som et slør over alt, hvad han har ejet, og derpå flyver han som en håndfuld støv ud af vinduet, da jeg før åbnede det, flyver mod den høje himmelhvælving langt ud i synskredsen. Nej, Clotilde, det er ingen gyselig død, det er en prægtig død! Forsvinde, intet spor efterlade, kun en lille bunke aske med en pibe ved siden af."

Og idet han bøjede sig ned, ville tage piben, tilføjede han, som en erindring om onkel Macquart, mens Clotilde, der under

Pascals lyriske udbrud troede at have bemærket et anstrøg af spot, atter sagde, hvor oprørt og rystet hun var ved at være vidne til en sådan hændelse. Nu fik hun under bordet pludselig øje på en lille mørk genstand.

"Mester, se dog efter, hvad det er for en lille klud." Han bukkede sig igen og tog en handske, en grøn damehandske, op fra gulvet.

"Men hvad er dog det! Det må jo være bedstemoders handske, husker du ikke, hun havde i går kun én handske på?"

Deres øjne mødtes, de fik med ét den samme tanke. Félicité havde ganske vist været her i går: en pludselig overbevisning greb Pascal; han var sikker på, at hans moder havde set Macquart begynde at brænde, og at hun var gået bort uden at prøve på at få ilden slukket. Denne slutning drog han af flere forskellige kendsgerninger; køkkenet var aldeles afkølet, han regnede ud, hvor mange timer det omtrent kunne være, siden selvforbrændingen havde taget sin begyndelse. Han læste samme tanke i sin ledsagerskes forfærdede blik, men da det syntes ham rent umuligt at udtale noget sådant, fandt han i hast på en ganske simpel forklaring:

"Ja, bedstemoder kan jo være gået herind i går, da hun gik fra anstalten. Hun har naturligvis talt med onkel, inden han gav sig til at drikke."

"Kom, kom, lad os komme bort herfra!" udbrød Clotilde. "Jeg kvæles, jeg vil afsted, her er alt for fælt!"

Pascal ville desuden hen og afgive melding om det forefaldne. Han gik ud bagefter hende, lukkede dørene af og puttede nøglen i sin lomme. Og ude på terrassen hørte de igen den lille gule hund, der ikke ville holde op med at hyle og klage.

Den var krøbet hen til Charles, og drengen skubbede til den med foden og lod til at more sig over dens hylen, som han slet ikke kunne forstå grunden til.

Doktoren gik lige til hr. Maurin, prokuratoren i Tulettes, der tillige var stedets maire. Han havde i en halv snes år været enkemand; hans datter, en barnløs enke, førte hus for ham, og de levede i godt naboskab med gamle Macquart. Lille Charles havde ofte tilbragt hele dage hos Maurin, hvis datter ikke kunne lade være at føle medlidenhed med det smukke, beklagelsesværdige barn.

Underpræfekten blev overmåde forfærdet ved efterretningen om Macquarts død, ville gå derop med doktoren og opsætte en dødsattest i behørig form. Med hensyn til begravelsen var der vel en del vanskeligheder, en gudstjeneste var jo ikke så let under de forhåndenværende omstændigheder.

Da de trådte ind i køkkenet, fløj asken rundt omkring; efter at de med megen møje havde fået det mest mulige samlet sammen, var der kun en lille smule tilbage, og man kunne da ikke give sig til at skrabe den modbydelige, klæbrige masse af gulv og vægge, som havde stået dér og samlet støv og smuds i mange lange år. Hvad skulle de så få at begrave? Det var bedre at lade helt være, og det blev altså besluttet. Desuden var onklen just ingen ivrig kirkegænger, og familien kunne jo lade sige nogle messer for hans sjæls frelse!

Prokuratoren havde forresten straks meddelt Pascal, at Macquarts testamente beroede i hans varetægt. Han bad doktoren komme hen på kontoret om to dage, for han mente, han kunne sige, at onklen havde valgt sin nevø til eksekutor. Han var endog så skikkelig at spørge, om de ikke ønskede, han

skulle tage Charles med sig hjem så længe; den stakkels lille dreng kunne let være i vejen midt i alle disse anstalter, og Charles lod til at være meget glad over at blive i Tulettes.

Clotilde og Pascal kom ikke tilbage til Plassans før med syvtoget, efter at doktoren havde gjort sine sygebesøg.

Da de den bestemte dag trådte ind hos hr. Maurin, havde de den ubehagelige overraskelse at se fru Félicité allerede bænket i kontoret med sin allerværdigste mine. Hun havde selvfølgelig hørt om Macquarts død og var nu kommet i al hast, ivrig og tjenstfærdig, overstrømmende af ordrig bedrøvelse.

Testamentet blev oplæst uden nogen som helst indvendinger: Macquart havde bestemt, at så meget som muligt af hans lille formue skulle anvendes til et prægtigt gravmæle af marmor, to grædende engle med sammenfoldede vinger, over ham selv. Det var en tanke, han engang havde fået ved at se et lignende monument et steds, i Tyskland måske, da han var soldat. Og det var Pascal, der fik det hverv at våge over udførelsen af disse testamentariske bestemmelser, fordi han var den eneste i hele familien, der havde smag.

Mens denne oplæsning foregik, var Clotilde blevet siddende ude i hr. Maurins have på en bænk under et gammelt kastanjetræ.

Da Pascal og Félicité kom ud sammen, blev der et øjebliks forlegenhed. Det var nu flere måneder siden, hun havde talt med sin søn og den unge pige. Forresten lod den gamle dame som ingenting, gjorde ingen hentydninger, ytrede kun, at man da vel nok kunne træffes uden at indvi fremmede i sine familiestridigheder. Uheldigvis talte hun lidt mere, end hun burde, om sin sorg over Macquart. Pascal vidste så godt,

hvorledes det stod til, vidste, at hun i sit hjerte jublede over, at den gamle røver ingen skandaler kunne gøre mere; nu ville folk sagtens glemme den græsselige onkel, og det var en plet mindre på det navn, hun ville rense. Han blev oprørt over denne falskhed, og hans blik hæftede sig som tilfældigt på den gamle dames handsker. I dag var de sorte, som skik og brug fordrede.

Hun var utrøstelig og sagde med blid, tårekvalt røst:

"Det var da også uforsigtigt af det gamle menneske, at han ikke ville have nogen om sig, ville leve som en gammel ulv! Havde han bare haft en tjenestepige, var denne ulykke ikke sket."

Nu brød ordene ligesom uvilkårligt frem over Pascals læber, de kom, uden at han egentlig vidste hvorledes, og lyden af dem forfærdede ham selv:

"Men du var jo hos ham, moder, da det begyndte, hvorfor slukkede du ikke ilden?"

Gamle fru Rougon blev bleg som et lig. Hvor kunne sønnen nu vide dette? Hun betragtede ham et øjeblik som lamslået af forbavselse, mens Clotilde blev lige så hvid i ansigtet som bedstemoderen. Nu var hun vis på, at forbrydelsen var blevet begået! Det var som en tilståelse, denne skrækslagne tavshed, der faldt ned mellem moder, søn og sønnedatter, denne gyselige tavshed, hvori man begravede familiens brøde. De to kvinder fandt ingen ord.

Doktoren var fortvivlet over at have talt. Han, der ellers med så megen omhu undgik unyttige og kedsommelige forklaringer, søgte nu ganske krampagtigt at få dækket sig, da en ny ulykke rev dem ud af forlegenheden. Félicité havde bestemt sig til at tage lille Charles hjem med sig, familien kunne dog ikke

misbruge hr. Maurins forekommenhed. Efter frokosten var den lille dreng blevet fulgt hen på anstalten til tante Dide, og pigen var gået hen for at hente ham hjem, da fru Rougon skulle til Plassans.

Nu kom denne pige styrtende aldeles ophedet og åndeløs af forfærdelse. Hun råbte, så såre hun fik øje på de tre i haven:

"Å Gud, å Gud i Himlen! Skynd Dem, lille Charles ligger og svømmer i sit blod ..."

Over al måde forskrækkede ilede de til sindssygeanstalten.

Den dag var tante Dide rigtig flink og rolig, blid og føjelig sad hun stille i sin stol, hvor hun kunne opholde sig i timer og i dage stirrende frem for sig. Det så ud, som var hun blevet endnu mere mager; hun var kun skind og ben, og den tykke, svære sygeplejerske måtte klæde hende på, bære hende og made hende, som om hun var et spædt barn.

Tipoldemoderen sad stadig dér, knudret og høj, forfærdelig at se på, glemt af alle, med de store, sorte øjne, hvis klarhed og dybde kastede livets lys over det døde mumieansigt. Atter i dag var en strøm af tårer rislet ned over hendes kinder, så havde hun fremstammet en hel del usammenhængende ord, der tydede på, at hun til trods for sin høje alder, til trods for vanviddets sløvende virkning, alligevel endnu ikke var aldeles uden bevidsthed om, hvad der foregik omkring hende: hun mindedes måske også fortiden, og lyse øjeblikke var vel ikke helt utænkelige i hendes formørkede hjerne. Men så var hun igen faldet tilbage i stilhed og tavshed, hun stirrede ligegyldigt hen for sig, lo undertiden ad et uheld, men så og hørte i almindelighed ingenting, stirrede kun ud i det fjerne uden at hæfte blikket på nogen bestemt genstand.

Da de kom med lille Charles, satte sygeplejersken ham straks tilrette på en stol ved et lille bord overfor tipoldemoderen. Hun gemte altid en pakke billeder til ham, soldater, generaler, konger i guld og purpur, og dem gav hun ham så tilligemed en saks.

"Så, sid nu dér og mor dig, sid rigtig pænt og artigt. Du ser nok, hvor sød bedstemoder er i dag, det må du også være."

Barnet løftede langsomt øjnene og betragtede den gamle, deres blikke mødtes. I denne stund var deres store lighed aldeles slående. Især øjnene, de store, klare, tomme øjne, der nu syntes at smelte sammen i et åndsfraværende blik. Og så var det hvert et træk i den gamles opslidte ansigt, der her sprang tre slægtled over og dukkede op hos dette fine, skrøbelige barn, der allerede havde et sælsomt udslettet præg, gammelagtigt og udlevet på grund af slægtens udskejelser. De smilede end ikke til hinanden, så kun hinanden dybt ind i øjnene med et alvorligt, idiotisk udtryk.

"Ak ja, ak ja!" mumlede sygeplejersken, der havde den vane at snakke højt for at adsprede både sig selv og sin patient, "han lyver sig såmænd ikke familie til! De ligner hinanden som to dråber vand! … Nå, kan I nu ikke se lidt mildt til hinanden, siden I dog er så glade ved at være sammen!"

Men den mindste anstrengelse trættede Charles, han bøjede hovedet og lod til at være optaget af billederne, mens tante Dide, der havde en vidunderlig evne til at se stift på genstande og mennesker, vedblev at lade blikket hvile på barnet, uden så meget som at blinke med øjnene. Sygeplejersken puslede nu lidt om i det lille værelse, hvor solen lyste ind på det smukke, muntre tapetpapir med de blå blomster. Hun redte sengen,

som hun havde luftet, og ordnede noget linned i skabet; hun plejede forresten at benytte lille Charles' nærværelse til at gøre en lille afstikker. Egentlig måtte hun aldrig forlade sin patient, men, når drengen sad dér så net og artigt, var der ingen fare på færde; den sindssyge var så optaget af at se på ham.

"Hør, min søde dreng !" vedblev hun, "jeg må ud et øjeblik, og hvis hun skulle røre sig eller trænge til mig, så ringer du nok straks, for at jeg kan være her i en fart? Ikke sandt? Du er en flink, stor dreng, du forstår mig jo nok? Du kan jo nok kalde på mig?"

Han så op, nikkede med hovedet, han skulle nok kalde. Og da han var ene med tante Dide, satte han sig igen til at klippe sine billeder ud, ganske stille og fornuftigt.

Det varede vel et kvarters tid. Alting var stille, man hørte kun nu og da lyden af lette skridt og klirren af nøgleknipper; undertiden høje skrig, der øjeblikkelig dæmpedes. Barnet, der var træt af sommerheden og solskinnet, blev søvnig, og hans ansigt med den liljeblege farve sank ned under vægten af det tunge, gyldne hår: hans hoved faldt ned på billederne, og han sov ind med kinden på kongernes og feltherrernes purpurskrud. Hans lange øjenvipper kastede en skygge ned over kinden, pulsen bankede svagt i de blå årer under den silkefine hud. Han var engleskøn, som han lå dér med en hel slægts uforklarlige fordærvelse præget på det sælsomt blide, udtryksløse ansigt.

Tante Dide betragtede ham med det tomme blik, der hverken røbede fryd eller smerte, med evighedens blik på forfængeligheden; men efter en stunds forløb kom der en skygge af udtryk i de klare øjne. Der var sket noget: en rød

dråbe trængte frem ved kanten af drengens venstre næsebor, dråben faldt og en anden fulgte efter. Det var barnets blod, der denne gang uden ydre foranledning gav sig til at pible frem af blot og bar svækkelse. Dråberne blev snart til en lille strøm, der gled over billedernes guld, styrede henimod kanten af bordet, og så begyndte det at dryppe, tunge dråber, som dannede en pøl på gulvet. Barnet sov videre, sov med sin fredsommelige englemine uden at ane, at livet ebbede bort fra ham, og den sindssyge tog ikke sine øjne fra ham, hun så med hvert øjeblik mere og mere forstående ud, men lod dog ikke til at være bange, snarere interesseret, som når hun i timevis fulgte fluernes flugt rundt i solskinnet.

Atter gled minutterne, den lille blodstrøm bredte sig. Dråberne kom med større og større hast, med en let plaskende, regelmæssig lyd faldt de ned på stengulvet, og nu rørte Charles sig, åbnede øjnene, så, at han var ganske fuld af blod. Han blev ikke bange, denne røde strøm vældede ham jo ud af næsen ved det mindste stød, han gav en sagte, klagende, gnaven lyd fra sig, men et øjeblik efter blev han ængstelig, jamrede lidt højere, prøvede at kalde:

"Mo'er! … Mo'er!"

Hans svaghed måtte være meget stor, for han blev grebet af en uovervindelig sløvhed og lod igen hovedet falde ned på bordet. Hans øjne lukkedes, det så ud, som om han sov, som om han i drømme vedblev at gentage sin sagte, blide klage, der lød som et pust:

"Mo'er! … Mo'er!"

Billederne svømmede i blod, hans sorte fløjlsbluse og benklæder tilsmudsedes med lange, fugtige striber, og den lille

strøm løb nu uden standsning ud af venstre næsebor, gennem den røde sø på bordet med hastige dryp ned på gulvet, hvor pølen bredte sig ud over murstenene.

Et skrig af den sindssyge, et angstråb ville have kaldt folk til, men hun skreg ikke, hun kaldte ikke, hun sad dér ubevægelig med de stive, dybe, tomme øjne, der så skæbnen fuldkommes, hun sad dér, vindtør med hundrede års vægt tyngende på sin tunge og på sine lemmer, med forstanden formørket af vanvidståge, ude af stand til at ville og at handle. Og dog begyndte synet af den røde flod at virke på hende: en dirren løb over det døde ansigt, en skygge af rødme skød op i de blege kinder, og endelig vakte en sidste klagelyd hende til live:

"Mo'er! ... Mo'er!"

Man så, at der i tante Dide foregik en voldsom kamp. Hun tog sig op til tindingerne med de magre hænder, som ville hendes hoved sprænges, munden åbnedes vidt, men ingen lyd hørtes, den forfærdelige forvirring, der rasede i hendes hjerne, lammede tungen på hende. Hun prøvede på at rejse sig fra stolen, men hun kunne ikke, hun sad som fastnaglet. Hele hendes stakkels legeme skælvede i den overmenneskelige anstrengelse, hun gjorde for at skrige, kalde hjælp til uden at kunne bryde affældighedens og vanviddets lænker. Ansigtet var fortrukket, men hendes forstand var vakt til live, hun kunne se og begribe alt. Det var en langsom, men ikke smertefuld dødskamp! Den varede i lange, uendelige minutter. Lille Charles lå nu hen, som om han sov, hans klage var forstummet, og blodet piblede sagte ned på bordet, dryppede på stengulvet. Hans liljehvide ansigt fik efterhånden dødens farve, læberne blev først blegrøde, så blålige, og da han var nærved at udånde,

løftede han de tunge øjenlåg, betragtede tipoldemoderen, der mødte hans bristende blik, så det sidste lysglimt slukkes i de store, tomme barneøjne, hele det voksblege lille ansigt var allerede dødt, kun øjnene levede; de beholdt deres fugtige dybde lige til det sidste. Med ét brast de, tømtes, udsluktes.

Det var døden. Lille Charles var borte, gået heden uden en bevægelse, uden en trækning, som en kilde, hvor vandets sidste dråbe er løbet ud. Pulsen bankede ikke mere i de blå årer under den fine, skære silkehud, de lange øjenvipper kastede deres skygger henover den voksblege barnekind. Han var engleskøn alligevel, som han lå dér med hovedet hvilende i blod, omflydt af den gyldne, kongelige hårfylde; han lignede et af de blodløse kongebørn, der tynges ned under en rædsom slægtsarv og sover hen i femtenårsalderen som affældige, åndssvage oldinge.

Barnet havde lige udåndet sit sidste svage pust, da Pascal, fulgt af Félicité og Clotilde, hastigt trådte ind i cellen. Så såre han så den mængde blod, barnet havde mistet, udbrød han:

"Du gode Gud! Det var jo netop, hvad jeg frygtede! Den stakkels lille dreng! Og her ligger han ganske alene, uden nogen til at hjælpe sig!"

De stod alle som slået med rædsel ved, hvad de nu fik at se. Tante Dide havde rettet sig i sin fulde højde, var næsten kommet op af stolen, og i øjnene, der var stift fæstede på det lille blege barnelig, på den rædsomme blodflom, der begyndte at blive levret, luede en tanke op, en tanke, der i to og tyve år havde slumret i vanviddets mørke, kun havde altså ikke glemt alting, et minde lå gemt, og det stod nu op af glemslens grav ved det frygtelige slag, der her ramte hende. Hun stod et øjeblik

dybt åndende, så trængte en stønnen sig krampagtigt frem over læberne:

"Gendarmen! Gendarmen!"

Pascal, Félicité og Clotilde forstod hende øjeblikkelig, de så gysende på hinanden. Det var den gamle stammoders hele livs forfærdelige historie, der atter fremmanedes for hendes blik, hendes ungdoms altopslugende lidenskab, hendes modne alders lange kval og kvide.

To slag havde ramt hende: første gang var det en gendarm, der, mens hun endnu var en ung, kraftig kvinde, skød hendes elsker, smugleren Macquart, ned som en hund for hendes øjne, anden gang, da en gendarm efter mange års forløb med et pistolskud knuste hovedet på barnebarnet Silvère, det uskyldige offer for slægtens hadefuldhed og blodige stridigheder. Altid var hun blevet besudlet af andres blod, af deres blod, hun havde elsket højst! Og dette tredje slag gjorde det af med hende, atter flød blodflommen her for hendes øjne: hendes slægts blod dryppede langsomt og sagte ned mod hendes fod, mens det blege kongelige barn med tomme årer og tomt hjerte sov sin sidste søvn!

Med de klare sorte øjne, fæstede langt tilbage i fortiden, så hun på én gang sit lange, kvidefulde, lidenskabelige levnet plettet med blod! Og over de blodige syner svævede billedet af den straffende lovens håndhæver! Tre gange råbte hun: "Gendarmen! Gendarmen! Gendarmen!" Så faldt hun sammen i en stol. De troede, hun var død, lynslået!

Omsider kom sygeplejersken til, hun var overmåde forfærdet, søgte at undskylde sig, skønt hun var sikker på at få sin afsked.

Da doktor Pascal og hun havde fået tante Dide bragt til sengs, så de, at hun endnu levede. Hun døde ikke før næste dag i en alder af et hundrede og fem år, tre måneder og syv dage af en hjernerystelse, forårsaget ved den skræk, hun havde fået.

Pascal sagde det straks til sin moder.

"Hun lever ikke døgnet ud; i morgen er det forbi. Ak ja, først onkel Macquart, så det stakkels lille væsen og nu hun! Hvilken mængde sorg og elendighed slag i slag!"

Han brød af, tilføjede så med dæmpet stemme: "Familien udtyndes, de gamle stammer falder om, og de unge skud visner hen!"

Félicité troede, han hentydede til hende; hun var forresten denne gang virkelig bevæget over den stakkels, skrøbelige drengs død, men midt i rørelsen følte hun ikke desto mindre en umådelig lettelse. Om en uges tid, når det var passende, at hun tørrede sine øjne, ville det være en usigelig lise, at al denne græsselighed og forargelse heroppe på Tulettes var udslettet af jordens overflade, og at familiens glans omsider kunne stråle, som hun ønskede! Så kom hun med ét i tanker om, at hun intet havde svaret på hans beskyldning, og så talte hun selv om Macquart i en meget vigtig tone:

"Dér kan man da se, at der kan hænde ulykker, hvor der er tjenestepiger og sygeplejersker; selv om onkel havde villet have nogen om sig, kunne han godt være død for den sags skyld!"

Pascal bøjede hovedet med sin sædvanlige ærbødige mine og svarede ganske behersket og roligt:

"Deri har du ganske ret, moder!"

Clotilde var faldet på knæ. Hendes gamle, inderlige tro vågnede op her i dette blodbestænkte værelse, hvor afsind og

død var til huse. Tårerne strømmede ned over hendes kinder, og hun bad inderligt for dem, der ikke var mere. Den Almægtige lade deres kvaler være endte. Han tilgive dem deres synder og lade dem vågne igen til et andet og bedre liv!

Efter denne sørgelige dag kom der en vis vemodig følelse over Pascal og Clotilde; de sluttede sig endnu tættere sammen, levede kun for hinanden. Måske havde doktoren endnu mere end før fået en fornemmelse af sin magtesløshed overfor sygdom. Den sande, den eneste visdom var vel at lade naturen råde, den stækkede nok selv de onde elementer og arbejdede på at gøre skabningen sund og stærk. Men de kære, som man mister, som lider og dør, efterlader i hjertet en bitterhed mod det onde, vækker en uimodståelig trang til at bekæmpe og overvinde det.

Aldrig havde doktoren glædet sig inderligere, end når det nu ved en indsprøjtning lykkedes ham at standse en klage og bringe lindring til en af sine lidende medskabninger. Clotilde derimod levede i idel tilbedelse af ham; hun var stolt af deres kærlighed, som var det den, hvis kraft stillede staklernes smerter.

10

Martine kom en morgen, som hun hvert fjerdingår plejede, og bad doktoren give sig et modtagelsesbevis for de 1500 francs, "deres rentepenge", som hun altid selv hentede hos prokurator Grandguillot. Pascal blev meget forundret over, at forfaldstiden allerede var kommet, aldrig havde han været så ligegyldig for penge som nu; han lod Martine gøre lige, hvad hun lystede i så henseende. Han sad nu med Clotilde under platanerne og nød livet, lyttende til kildens evindelige klare krystalrislen, da pigen kom hjem fra byen, aldeles forvildet, forpustet, i det voldsomste sindsoprør. Hun kunne ikke straks tale, snappede efter vejret, som om hun var ved at kvæles.

"Å, å, du milde Gud og fader!" stønnede hun, "prokuratoren er borte!"

Pascal forstod hende ikke.

"Nå, lille Martine, tag ikke således på veje. Det har vel ikke sådant hastværk, De kan jo gå derhen en anden dag!"

"Nej, vist kan jeg ej! Han er rejst bort, forstår herren ikke det! Kommer aldrig mere igen!"

Endelig fik hun atter magt over sin tunge, ordene strømmede frem som vand, når en sluse trækkes fra.

"Jeg kommer ned ad gaden … ser en hel stimmel foran døren, det farer mig gennem marv og ben … Og så er døren låset og stængt. Skodderne lukkede, huset uddødt … Alle folk sagde, at han var stukket af, ikke en skilling i kassen, mange familier ødelagte i bund og grund …"

Hun lagde kvitteringen på stenbordet:

"Dér har herren sit papir! … Det nytter ingenting mere! Vi ejer hverken hvid eller skilling, vi kan gå ud at tigge eller dø af sult."

Nu overvældede sorgen hende, hun brød ud i voldsom hulken, gerrig, som hun var, blev hun grebet af fortvivlelse over tabet af formuen og den truende fattigdom.

Clotilde var også ganske forfærdet, hun talte ikke, sad med øjnene fæstet på Pascal, der så ganske vantro ud. Han prøvede på at berolige Martine, det var da ikke værd at blive så elendig straks, hun havde jo kun hørt historien af de folk på gaden, og de havde sagtens fortalt meget mere end sandheden. For ham stod det som en umulighed, at prokurator Grandguillot kunne være flygtet; at han kunne være en bedrager grænsede til det ubegribelige. Han var jo bekendt som hæderligheden selv, hans forretning var agtet og afholdt i hele Plassans og havde været det i over hundrede år! Hos ham mente man, pengene var lige så sikre som i selve Frankrigs bank.

"Men betænk dog, Martine, at sådan en begivenhed umuligt kan komme så pludselig som et lyn; man måtte dog have hørt tale om, at der var ugler i mosen. Hvad pokker! En sådan gammel sagførerforretning ramler da ikke sammen på én nat!"

Så slog hun ud med hånden i fortvivlelse:

"Ja, det er netop det, der piner mig så forskrækkeligt, fordi det ligesom vælter noget ansvar over på mig. Jeg har for mere end en måned siden hørt snak både om dit og dat … Herren og frøknen ved naturligvis ingenting, men De bekymrer Dem jo heller ikke om nogen verdens ting …"

Pascal og Clotilde smilede og så på hinanden. Ja, det var sandt, de levede ikke i verden, bekymrede sig ikke om andet

end deres kærlighed, var så højt hævet over rygter og småting, at de intet vidste om, hvad der foregik omkring dem.

"Men da det var nogle rigtig stygge historier, gad jeg ikke plage herren med dem, jeg troede så vist, det var lutter ondskabsfulde opspind."

Og så fortalte hun, at man ikke alene beskyldte prokurator Grandguillot for at spekulere på Børsen i Paris, men at folk ymtede om, at han tog så ofte til Marseille, fordi han dér svirede og sværmede på den forargeligste måde. Hun brast igen i høj gråd:

"Å Gud, å Gud i himlen! Hvad skal der blive af os! Vi kommer nok til at dø af sult alle sammen!"

Pascal blev en smule ængstelig ved at se Clotildes øjne fyldes med tårer; han prøvede på at samle sine tanker, bringe en smule klarhed i sit sind. Fordum, da han praktiserede i Plassans, havde han efterhånden hos prokuratoren deponeret de hundrede og tyve tusinde francs, af hvis renter han havde levet i de sidste seksten år; hver gang havde han af prokurator Grandguillot fået en kvittering for den deponerede sum. Dette gjorde det muligt for ham at vide, hvor meget prokuratoren skyldte ham. Men efterhånden som han tænkte over sagen, dukkede en erindring op for ham: uden at han nøje kunne huske, når det var, mindedes han, at Grandguillot efter en del forklaringer havde anmodet ham om en fuldmagt til at anbringe hans penge i et eller andet, og han huskede endog ganske tydeligt, at der stod plads åben til navnet på mandataren. Han vidste ikke, om dette papir var blevet brugt; han havde aldrig brudt sig om at vide, hvor hans penge var blevet anbragt.

Atter jamrede Martines gerrige sjæl:

"Ak ja, herren får på en måde sin fortjente straf! Ligner det noget at være så ligegyldig med sine penge! Se nu til mig, jeg ved på en prik, hvor mine står, hvor meget jeg har til hvid og skilling. Jeg kunne på stående fod aflægge herren regnskab, for det hele!"

Midt i hendes fortvivlelse lyste et smil op i det gamle ansigt. Dette var jo hendes lidenskab, som hun i åringer havde tilfredsstillet; hun havde stadig sat sin løn, sine 400 francs, på rente, og efter tredive års forløb var de med rente og renters renter voksede til den umådelige sum af en snes tusind francs. Og denne skat havde hun i god behold på et sikkert sted, som kun hun kendte. Hun glædede sig hemmeligt ved denne tanke og plejede i almindelighed ikke gerne at tale om den.

Pascal sagde hende imod:

"Å, hvem siger, at vi aldrig får vore penge! Prokurator Grandguillot havde selv formue, han kan da ikke være flygtet med sit hus og sin ejendom. Det ordner sig såmænd nok alt sammen; jeg har ondt ved at tro, at den mand skulle være en bedrager eller tyv … kun er det jo kedsommeligt at måtte vente på sine rentepenge …"

Dette sagde han for at berolige Clotilde, hvis uro han godt bemærkede. Hun så på ham, så sig om i haven, han forstod så vel, at hun kun ængstedes for hans skyld, at hun kun ønskede at leve som hidindtil i ensomhed med ham og for ham. Og mens han beroligede hende, dæmpedes hans egne ængstelser; han havde aldrig levet for penges skyld, det var ham vanskeligt at begribe og fatte, at man kunne mangle dem og savne dem, så at det gjorde én ulykkelig!

"Men jeg *har* jo penge nok, Martine," udbrød han med ét. "Hvad skal De stå dér og tale om at tigge eller sulte, og at vi ikke ejer hvid eller skilling!"

Han stod fornøjet op og tvang Clotilde og Martine til at gå med ind.

"Kom, kom nu bare her! Jeg skal vise jer penge, og jeg skal give Martine penge, for at hun kan lave os noget rigtig godt til middag!"

Og oppe i salen lukkede han triumferende klappen op på sit skrivebord. Dér var den skuffe, hvori han nu snart i seksten år havde puttet de sedler og guldpenge, hans patienter sendte ham som honorar, uden at han nogensinde skrev dem regninger. Han vidste heller aldrig rigtigt, hvor meget han havde her. Han plejede at hente, hvad han brugte som lommepenge til sine eksperimenter og almisser og foræringer. I den senere tid havde han hyppigt taget tilflugt til sin skat, men han var så vant til dér at finde, hvad han trængte til, at han, der i åringer havde levet som det nøjsomste menneske, havde ondt ved at fatte, at han nogensinde kunne nå bunden af sin skuffe. Derfor var han også meget munter, han glædede sig til at overraske Clotilde og Martine. "Nu skal I bare se løjer! Nu skal I se!"

Og nu stod han som lamslået, da han efter at have søgt mellem en hel bunke regninger og optegnelser kun fandt 615 francs. To hundredfrancssedler, 400 francs i guld og femten francs i småpenge. Han rystede papirerne, søgte rundt i krogene og var aldeles ude af sig selv.

"Nu har jeg aldrig set så galt! Her har jo altid været penge, bunker af penge! … Jeg må have taget disse dumme gamle

regninger for sedler. Jeg synes virkelig, jeg i forrige uge så en masse ligge her i skuffen!"

Han var så uimodståelig morsom, så barnlig i sin forbavselse, at Clotilde ikke kunne bare sig for at le.

Ak, den kære mester! Han var rigtignok en net forretningsmand! Men da hun kom til at se på Martine, hvis ansigt var mørkt af fortvivlelse ved synet af den ubetydelige sum, der nu var alt, hvad de havde at leve af, blev hun også grebet af sorg, tårerne steg hende op i øjnene, mens hun mumlede:

"Herre Gud! Og det er for at købe foræringer til mig, du har brugt alle dine penge! Det er min skyld, at din skuffe er tom!"

Ja, han havde rent glemt alt, hvad han i den senere tid havde købt til den unge pige. Derfor var der ingen penge tilbage! Han blev ganske lettet ved at forstå, hvad der var blevet af pengene! Og da hun i sin sorg talte om at sende alting tilbage til de handlende, blev han ganske vred.

"Du vil give mine foræringer tilbage! Det var jo, som om du sendte dem lidt af mit hjerte! Nej, nej, jeg vil hellere dø af sult; jeg vil have dig, som jeg har ønsket, du skal være!"

Hans tillid til fremtiden vågnede:

"Vi dør da heller ikke af sult lige straks, vel, Martine? Vi kan vel holde det gående en tid endnu med, hvad her er?"

Martine rystede på hovedet. Hun kunne nok holde hus et par måneder eller måske tre, hvis de var rigtig fornuftige, men heller ikke længere. Før kom der ofte penge i doktorens skuffe, men siden han ikke gad se til andre end fattigfolk, kunne der naturligvis ikke mere være tale om lægehonorar, så her var intet at stole på mere. Hun sluttede med at sige:

"Giv mig de to hundredfrancssedler. Jeg skal se, om de kan vare en måned. Bagefter finder vi måske på råd … Men så må herren også være fornuftig, ikke røre ved de 400 francs i guld, lukke skuffen af og ikke mere åbne den."

"Å, det kan du stole på, Martine! Før ville jeg hugge hånden af mig."

Og derved blev det.

Martine havde fuld rådighed over husets sidste hjælpekilder, og på hendes sparsommelighed kunne man lide, hun ville ikke give en skilling ud mere end nødvendigt. Clotilde havde aldrig haft lommepenge, så hun ville ikke savne noget. Kun Pascal led ved ikke mere at kunne gå til sin skuffe, men han havde givet Martine sit ord og det ville han ikke bryde.

"Uh ha! Nu er det overstået!" mumlede han med et lettelsens suk, som om han havde ordnet sagen på en måde, der sikrede hele deres tilværelse.

En uge forløb, og alt gik som før på Souleiade. I deres store kærlighedslykke syntes hverken Clotilde eller Pascal at bekymre sig om fremtidens trusler. En morgenstund, da den unge pige var gået på torvet med Martine, fik doktoren et besøg, der først fyldte ham med en art skræk. Det var den marskandiserske, hos hvem han havde fundet det pragtfulde kniplingsliv, hans første foræring til Clotilde. Han følte sig så svag mod en mulig fristelse, at han skælvede. Førend konen kunne komme til orde, gjorde han en afværgende håndbevægelse. Nej, nej, han hverken kunne eller ville købe noget som helst, og han bad hende ikke lukke sin læderpose op.

Men hun smilede, tyk og fed, hun var allerede sikker på sin sejr. Med mange ord gav hun sig til at forklare ham, at en dame,

hun ikke kunne nævne, en meget fin dame i Plassans, der var kommet i pengetrang, ville afhænde et smykke. Derefter udbredte hun sig om den udmærkede handel; det omtalte smykke havde kostet 1200 francs, og damen ville sælge det for 500. Uden at forhaste sig havde hun listet sig til at åbne posen, til trods for doktorens stigende ængstelse, og nu kom hun frem med en fin halskæde, hvori der foran hang syv perler, og perlerne var overordentlig skønne i formen, de havde en sjælden glans og klarhed. Det hele var så fint og ungdommeligt og rent i stilen.

Straks forestillede Pascal sig dette smykke om Clotildes hals; det passede netop aldeles til hendes skære hud. En anden prydelse ville tynge, denne ville fremhæve hendes ungdommelige ynde. Han havde taget kæden i sin hånd, og han følte, at det var ham umuligt at give den tilbage. Dog ville han ikke give efter; han svor, at han ikke havde de 500 francs, men konen udmalede, hvor umådelig godt køb det var for et sådant lille mesterværk. Efter et kvarters forløb, da hun så, hvor gerne han ville have det, slog hun 200 francs af, ville overlade ham det for 300, og så tog han det, lod sig igen rive hen af sin trang til at give, til at pryde sin guddom og volde hende glæde.

Da han gik hen til skuffen efter pengene og talte de femten guldstykker op til konen, trøstede han sig med den overbevisning, at det nok alt sammen ville ordne sig, og at han snart igen ville få alle de penge, de behøvede. Og da så Pascal blev alene med den smukke halskæde liggende i lommen, glædede han sig som et barn ved tanken om den overraskelse, han ville berede Clotilde, og nu gik han omkring, aldeles forpint af utålmodig længsel efter hendes hjemkomst.

Så snart han fik øje på hende, begyndte hans hjerte at banke, som om det ville sprænge hans bryst. Hun var meget varm, for august måneds hede sol stod allerede højt på himlen. Derfor ville hun skifte kjole, og alt imens hun gik om i sit værelse, fortalte hun fornøjet, at Martine havde købt to dejlige duer for knap en francs.

Han var ganske målløs af sindsbevægelse gået efter hende, og da hun havde taget sit kjoleliv af, lod han, som om han opdagede noget usædvanligt ved hendes hals:

"Å, stå stille et øjeblik og lad mig se, hvad det er!"

Han holdt halsbåndet i hånden, og det lykkedes ham at få det lukket om halsen på hende, uden at hun forstod, hvad han havde for. Hun lo og spøgte med ham.

"Nå, lad mig nu være, jeg ved godt, der er aldeles ingenting at se på min hals, hvad er det dog, du nu vil, og hvad er det, der gør mig så underlig kold på halsen?"

Han greb hende om livet og førte hende hen foran det store spejl, hvor hun kunne se sig fra top til tå. Om halsen lå den fine kæde som en guldtråd, og foran strålede de syv mælkehvide perler med mild glans på den silkebløde hud. Det var ungdommeligt og yndigt at se. Hun smilede og lo derpå som en kurrende due, der kroer sig af glæde.

"Å, mester, mester, hvor god du er imod mig, og du gør mig så usigelig lykkelig ved din kærlighed!"

Den fryd, han læste i hendes øjne over at være smuk, over at være elsket, var ham en guddommelig løn for hans ukloge handling. Hun bøjede hovedet bagover og rakte ham med strålende mine sin mund til kys.

"Er du også rigtig glad?"

"Å, mester, du kan ikke tro, hvor jeg er glad! … Perler er så yndige, og disse klæder mig så godt, ikke?"

Endnu stod hun for spejlet et øjeblik og så beundrende på sit billede, på sin fine, lyse, skære hud under perlernes skinnende dråber. Derpå følte hun trang til at vise sig, og da hun hørte den gamle pige rumstere i salen inde ved siden af, løb hun ud, som hun stod i skørt og underliv med bar hals.

"Martine, Martine! Se dog bare, hvad mester nu har foræret mig. Se, er jeg ikke nydelig og fin?"

Men Martines strenge mine dæmpede øjeblikkelig hendes glæde. Måske fik en ubestemt følelse af, at hendes strålende ungdom kunne vække en art skinsyge hos dette trofaste menneske, der hele livet igennem havde arbejdet og givet afkald, hvis tilværelse var hengået i stum tilbedelse. Det varede kun et øjeblik og denne følelse blev næppe klar for nogen af dem, men hvad der stod fast, var den sparsommelige piges synlige harme over den kostbare og unyttige foræring, hun her så. Clotilde blev pludselig grebet af uro og ængstelse.

"Men," mumlede hun, "han må altså igen have været ved skuffen … og perler, de er meget dyre, ikke sandt, Martine?"

Pascal, der nu også blev forlegen, gav sig til at undskylde sig og forklare, at det var en aldeles udmærket handel, han her havde gjort; det var urimeligt at lade en sådan lejlighed slippe sig af hænderne.

"Hvor meget har du betalt?" spurgte Clotilde ganske angst.

"300 francs!" lød hans triumferende svar.

Martine, der endnu ikke havde' lukket munden op, brød nu ud i voldsom harme:

"Du min skaber! Vi kunne have levet 6 uger af de penge! Og vi ejer snart ikke det tørre brød!"

Store tårer løb ned over Clotildes kinder. Hun ville have revet halsbåndet af, hvis Pascal ikke havde grebet hendes hænder. Hun sagde, hun straks ville gå til marskandisersken, få pengene igen, give hende halsbåndet tilbage:

"Det er sandt, Martine har ret! … Mester er virkelig fra forstanden, og jeg er ikke bedre, siden jeg kan glæde mig et øjeblik over sligt i vor nuværende tilstand … Det burde brænde mig på halsen! … Jeg beder dig, bønfalder dig, mester, lad mig bringe det tilbage."

Men det ville Pascal intet høre om. Han var lige så fortvivlet som de; han indså, at han havde båret sig galt ad, indrømmede, at han var uforbederlig, at de burde have taget hver en skilling fra ham! Og så fo'r han hen til sekretæren, bragte de tiloversblevne hundrede francs til Martine, tvang hende til at tage imod dem.

"Jeg siger jer, jeg vil ikke have en eneste skilling! Jeg kunne også give dem ud. Når De passer på dem, er der forslag i dem, De får dem magelig til at vare, indtil sagerne har ordnet sig … og du, min søde pige, du må beholde det halsbånd, ellers bedrøver du mig! Kys mig og gå ind og klæd dig på."

Så blev der ikke mere talt om denne sørgelige begivenhed, men Clotilde beholdt halskæden på under kjolen, hun bar den dér i al hemmelighed og glædede sig over det yndige, fine smykke. Undertiden, når hun var alene med Pascal, smilede hun og trak hastigt en af perlerne frem af kjolen for at vise ham den, uden at sige et ord, og han og hun var begge lykkelige ved at glæde hinanden. Hun mindedes hans ufornuftige kærlighed

med forvirret taknemmelighed, med altid strålende henrykkelse. Aldrig mere lagde hun det lille halsbånd fra sig, hun bar det dag og nat.

Nu begyndte der en tilværelse med kniberi og sparsommelighed, en tilværelse, der dog var lykkelig. Martine havde med største nøjagtighed efterset, hvad huset endnu formåede, og hun var efter denne undersøgelse temmelig fortvivlet. Kun med kartofler var de rigeligt forsynede. Desværre var der kun lidt tilbage i oliedunken og i den sidste tønde vin. Der hørte hverken olivenhave eller vinmarker til Souleiade, haven gav dem kun lidt grøntsager og frugter, pærerne var langt fra modne, kun druerne var spiselige som dessert, og hver dag måtte der købes kød og brød. Derfor indskrænkedes spisesedlen til det allernødvendigste, der var ikke mere tale om bagværk eller lignende. Martine havde taget hele styrelsen i sin hånd, spurgte dem ikke mere om, hvad de ønskede eller holdt af, behandlede dem som børn. Hun bestemte, hvad der skulle laves, vidste bedst, hvad der passede, var forresten god og moderlig imod dem, så at de ikke følte, hvor dårligt det stod til med pengevæsenet, og intet manglede.

Nu og da skændte hun en smule på dem, som man skænder på børn, der ikke vil spise deres mad op. Og det så ud, som om den omhu, den opofrelse, hun således viste dem, gjorde hende selv glad og rolig og ledede hendes tanker bort fra den dumpe fortvivlelse, der i førstningen havde grebet hende. Siden hun vågede over dem og passede dem, havde hendes gamle ansigt mistet det forpinte udtryk og igen fået sin klosterlige ro med de kloge, askefarvede, stille øjne. Når hun undertiden efter de evindelige kartofler og den lille usselige kotelet midt i

grøntsagerne kunne komme med en pandekage, var hun glad og triumferende og lige så munter som de andre.

Pascal og Clotilde syntes, alting var udmærket, hvilket dog ikke hindrede dem i at le ad hende bag hendes ryg. Deres gamle vittigheder om hendes gnieri kom frem, de påstod, at hun talte peberkornene til maden for at spare. Når kartoflerne var mere end almindeligt tørre, når koteletten ikke var mere end en mundfuld kød, så de til hinanden og brast i latter, så såre hun var ude af stuen. De morede sig over alting, lo ad deres fattigdom. Ved slutningen af den første måned tænkte Pascal på Martines løn. Ellers plejede hun selv at tage sine 40 francs af "rentepengene", som hun havde i sin varetægt.

"Min stakkels Martine!" sagde han en dag, "hvad skal vi dog gøre ved Deres løn? Vi har jo ingen penge?"

Hun stod et øjeblik med nedslagne øjne og så helt forfærdet ud.

"Ja, hvad mener herren? Jeg bliver sagtens nødt til at vente."

Men han så godt, at hun havde en plan, som hun ikke rigtig kunne komme frem med. Han bad hende tale rent ud.

"Hvis herren ikke havde noget imod det, så jeg jo gerne, at herren satte sit navn på et papir til mig."

"Hvad for et papir, Martine?"

"Ja, et papir, hvor herren hver måned skrev, at De var mig 40 francs skyldig!"

Pascal satte straks beviset op, og så var hun overmåde fornøjet. Det beroligede hende øjensynlig aldeles, men dette papir blev Clotilde og Pascal en kilde til uudtømmelig fornøjelse og forbavselse. Penge kan dog have en sælsom magt over visse sjæle! Denne gamle pige, der her sled og slæbte for dem så lang,

som dagen var, der tilbad sin herre og gerne ville være gået i ilden for ham, satte pris på en så idiotisk sikkerhed som denne stump papir, der aldeles intet betød eller gjaldt, hvis han ikke kunne betale hende.

Forresten havde det ikke været svært for Clotilde og Pascal at bevare deres sindsro i ulykken, for endnu havde de ingen ulemper følt. De levede så højt over verdens småligheder i dette lykkelige og rige kærlighedens land. Ved bordet anede de ikke, hvad der blev sat for dem, det kunne så godt være de prægtigste retter på sølvfade. De mærkede ikke, at det med hver dag blev tarveligere og tommere om dem, så ikke, at Martine blev mager, fordi hun ikke blev mæt af krummerne fra deres bord; de vandrede rundt i huset, som var væggene silkebehængte, som svævede de om mellem alverdens herligheder! Clotildes kammer var deres paradis; dér levede de mellem de sirtsesbetrukne, falmede, morgenrødfarvede vægge, hvor de nød den uendelige, grænseløse fryd i hinandens arme. Og i den store sal fandt de tusinde søde minder fra fortiden, i hele dage kunne de sidde dér og glæde sig over de mange år, de havde tilbragt her i fred og lykke ved hinandens side.

Udenfor havde de deres dejlige have, hvor den kongelige sommer spændte sin blå, guldisprængte himmel over hver en krog. Om morgenen vandrede de i fyrreskovens duftende gange, under platanernes mørkegrønne løvtag, de sad ved den kølige, klare, krystalrislende kilde og lyttede til dens evige sang; om aftenen stod de på terrassen og så solen dale, eller på tærskepladsen, hvor dagens varme lå hengemt, mens det lyse, blå skær fra de frembrydende stjerner lyste henover de græsdækkede brosten. Over alt strejfede de om, glade i deres

fattigdom, lykkelige over tilværelsen, når de kun var sammen, fulde af ringeagt for alt, hvad der ikke var dem selv og deres kærlighed. Jorden tilhørte dem, dens skatte og dens fryd og dens herligheder, for de ejede jo hinanden! Men henimod slutningen af august måned kom der alligevel en slags uro over dem. De kunne vågne om morgenen med en underlig ængstelse over dette liv, uden bånd og tvinge, uden pligt og arbejde, det liv, der var dem så sødt, men som dog, det indså de, var umuligt i længden.

En aften meddelte Martine dem, at hun nu kun havde halvtreds francs tilbage, og at det kunne blive svært nok at holde ud med dem i fjorten dage, selv om de ville holde op at drikke vin til måltiderne. Fra anden side fik de på samme tid lidet trøstelige efterretninger: prokurator Grandguillot var erklæret fallit, kreditorerne kunne ikke gøre regning på en skilling. Først havde man stolet på hans hus og hans to landejendomme, dem kunne han da ikke have taget med sig, mente man, men det viste sig, at disse stod på konens navn, og mens han i Schweiz nød bjergluft, levede fru Grandguillot ganske roligt på landet, drev sine ejendomme uden at bekymre sig det mindste om kreditorernes fordringer. Plassans var i oprør, folk sagde, at fruen kendte og tålte det forargelige liv, manden førte og i længere tid havde ført. Og med sin sædvanlige ligegyldighed i pengesager forsømte Pascal at melde sin fordring til rettens folk, han syntes, han vidste nok, og gad ikke rode op i alle disse smudsige historier til ingen verdens nytte.

Nu hang fremtiden som en truende sky over Souleiade: om ganske kort tid ville fattigdommen banke på døren. Clotilde,

der i grunden var en betænksom og fornuftig pige, var den mest urolige af de to. Men hun havde altid et muntert og fornøjet ansigt, når Pascal var til stede, skønt hun af kærlighed til ham skælvede ved tanken om, hvad der ventede dem, og, så såre han forlod hende, med rædsel tænkte på, hvorledes han skulle rede sig ud af de vanskeligheder, de gik i møde. I al hemmelighed gik hun nu med en plan til arbejde, der skulle kunne indbringe hende mange penge: hun havde så ofte hørt tale om sit højst personlige talent for blomstermaling, at hun efter flere dages overvejelser betroede sig til Martine og bad denne bringe nogle af malerierne fra salen til en farvehandler i Plassans, som, efter hvad der sagdes, stod i forbindelse med en maler i Paris. Betingelsen var, at intet måtte udstilles i Plassans, men at det skulle sendes ud af byen. Udfaldet af Martines sendelse var desværre alt andet end opmuntrende; farvehandleren var blevet ganske forbløffet ved synet af disse mærkelige ting.

Clotilde blev så fortvivlet, at store tårer løb hende ned over kinderne, da den gamle pige bragte hende denne besked. Altså var hun aldeles unyttig! Hun duede til intet! Martine måtte trøste hende, forklare hende, at alle kvinder sagtens ikke var skabt til arbejde, at nogle vokser op som blomster til pryd og fornøjelse, mens andre er kornet, der knuses og bages til brød.

Imidlertid havde Martine udtænkt noget andet; hun mente, de måtte se at bevæge doktoren til at prøve på at praktisere. Hun talte til Clotilde om det, men denne indså vanskelighederne, ja umulighederne ved at iværksætte et sådant forsøg, dagen forud havde hun selv til Pascal berørt denne sag. Han var bekymret, havde naturligvis også tænkt sig arbejde som den eneste frelse ud af forlegenheden, og det lå jo

så nær at tage fat på sin lægevirksomhed, men han havde i så mange år kun beskæftiget sig med fattigfolk! Hvor kunne han nu forlange betaling, når han så længe aldrig havde tænkt på honorar af nogen slags? Desuden var det sagtens for silde, kunne man i hans alder begynde på ny? For ikke at tale om alle de dumme historier, folk havde sat i omløb! Han havde jo nok mærket, at man betragtede ham som et halvgalt geni! Han fik såmænd ikke en eneste patient, og det ville være unyttig grusomhed at tvinge ham til at gøre noget som helst forsøg i den retning; han ville kun blive såret på mange måder og sluttelig stå med tomme hænder.

Clotilde havde gjort sit for at bringe ham fra de tanker, og Martine måtte give hende ret i, at det ikke var værd at udsætte mester for at lide denne smertelige skuffelse. Men mens de stod og talte sammen, dukkede en ny plan frem i Martines hjerne: hun kom i tanker om en gammel regnskabsbog, hun engang havde fundet på bunden af et skab, en bog, hvori doktoren plejede at indskrive de sygebesøg, han havde gjort. En stor del af hans patienter havde ikke betalt ham, og fortegnelsen over dem fyldte hele to sider. Hvorfor skulle man ikke sende dem en regning nu, da han var i forlegenhed for penge, de behøvede jo slet ikke at sige til doktoren, hvad de gjorde her, siden doktoren aldrig ville tvinge folk til at betale sig? Og denne gang var Clotilde af samme mening som Martine, hun tog selv bogen, talte sygebesøgene sammen, skrev regninger, som pigen så bragte ud i byen, men hun fik ikke en skilling, svaret lød ufravigeligt, at man skulle undersøge sagen og selv se ned til doktoren. Ti dage gik, uden at et menneske viste sig, og nu var

der kun seks francs i huset, af dem kunne de endnu leve tre dage.

Martine kom hjem fra en ny forgæves udflugt, og så tog hun Clotilde til side for at betro hende, at hun havde talt med fru Félicité, der just havde passet hende op på hjørnet af Rue de la Banne. Den ulykke, der havde ramt Pascal, havde ikke bragt den gamle dame til at opsøge sønnen, men hun ventede, dirrende af utålmodighed, til trods for sin rolige, værdige holdning, at Pascal omsider skulle blive tvunget til at henvende sig til hende.

Når han ikke mere ejede en skilling, måtte han jo banke på hendes dør, og da skulle hun nok i dydens og moralens navn stille ham sine betingelser; han skulle blive nødt til at gifte sig med Clotilde: der var dog forhold, man umuligt kunne se igennem fingre med. Eller, hvad der var endnu ønskeligere, hun ville fordre, at den unge pige tog til broderen. Derfor havde hun nu også standset Martine og med medlidende mine spurgt, hvorledes det gik dem, hun havde udtrykt sin forbavselse over, at de ikke i deres forlegenhed havde henvendt sig til hende og med det samme ytret, at hendes værdighed forbød hende at gøre det første skridt.

"Frøknen skulle snakke med herren om den sag. Se at få ham overtalt," sagde Martine, "det var da så naturligt, at doktoren tog imod hjælp af den gamle frue. Hun er da hans moder!"

Clotilde harmedes.

"Å, Martine! Det vil jeg aldrig kunne gøre! Aldrig vil jeg påtage mig sligt et ærinde! Mester ville blive frygtelig vred, og deri havde han ret! Jeg tror, han døde af sult, hellere end han spiste bedstemoders brød!"

Da Martine to dage efter satte en levning suppekød ind på bordet, lød hendes bedrøvelige melding:

"Nu har jeg ingen penge, og i dag får herren og frøknen kartoflerne uden olie og smør! … I tre uger har vi ikke smagt vin; nu må De også undvære kød …"

De lo og spøgte nok så fornøjet.

"Har De lidt salt, gode Martine?"

"Ja, salt er der da endnu!"

"Nå, kartofler og salt smager dejligt, når man er sulten!"

Hun gik igen ud i sit køkken, mens de med sagte stemme gjorde nar af hendes utrolige gnieri. Aldrig var det faldet hende ind, at hun kunne låne dem så meget som ti francs, hun, der havde sin lille skat i sikker forvaring på et godt sted, som ingen kendte. Det lo de kun ad, var ikke vrede på hende for det, for den tanke lå hende lige så fjern som at prøve på at krybe til månen. Den nat sov ingen af dem; Clotilde betroede ham den ængstelse for ham, der plagede hende. Hvad skulle der dog blive af dem, når alle hjælpekilder var tørret ud? Hun var på nippet til at tale til ham om moderen, men hun vovede det ikke, da det kom til stykket, og hun nøjedes med at fortælle ham, hvad hun og Martine på egen hånd havde gjort for at skaffe penge til huset.

Under andre omstændigheder ville denne tilståelse have gjort ham både vred og bedrøvet, han ville have følt sig såret over deres egenrådighed og over, at de havde handlet stik imod hans ånd. Først tav han lidt stille; hun mærkede, han var bevæget, og alene denne omstændighed vidnede om, at han også til trods for sit ubekymrede væsen hemmeligt var meget ængstelig over den sig nærmende fattigdom, derpå tilgav han

Clotilde, trykkede hende heftigt og ømt til sit bryst og sagde omsider, at hun havde handlet ganske rigtigt, at denne tingenes tilstand umuligt kunne vare ved. Og så talte han ikke mere, men hun mærkede godt, at han ikke sov, at han som hun lå og grundede på en eller anden udvej til at skaffe penge. Således var deres første sorgfulde stund, men de led sammen, og de sørgede gensidigt, fordi de ikke kunne skåne eller spare hinanden for smerte eller bekymring.

Næste dag til frokost spiste de kun frugt. Doktoren var tavs hele formiddagen, det var tydeligt, han gik og kæmpede en hård kamp med sig selv. Først ved tretiden fattede han en beslutning.

"Nå, nu må vi sætte os i bevægelse," sagde han til Clotilde, "jeg vil ikke have, at du atter i aften skal faste … Tag en hat på, vi går ud sammen."

Hun så på ham, ventede en forklaring.

"Jo, ser du, siden jeg har penge til gode, og mine patienter ikke har villet betale dig og Martine, vil jeg se, om de også siger nej, når jeg selv kommer."

Hans hænder rystede; den tanke, at han skulle kræve penge ind på denne måde efter så mange års forløb, pinte ham frygteligt, men han anstrengte sig for at smile, lod, som om han fandt alt i sin orden. Hun forstod imidlertid, hvad det kostede ham, hørte på hans tonefald, hvor stort et offer han bragte, og tårerne var ved at bryde frem af hendes øjne.

"Nej, nej, mester, det skal du ikke gøre, hvis det er dig så svært! … Martine kan jo prøve endnu engang!"

Men pigen, der stod ved siden af dem, holdt med doktoren:

"Hvorfor skulle herren, monstro, ikke gå! Der er da ingen skam i at kræve de penge, man har udestående. Enhver sit! Jeg synes, det er meget rigtigt, at herren endelig engang viser, De er en mand ..."

Og som før i lykkens dage vandrede de nu ud sammen, den gamle kong David, som han spøgende kaldte sig, og den unge Abisag, hans alderdoms støttestav. Ingen af dem var endnu i pjalter, han havde sin tæt knappede sorte frakke på, mens hun var iført sin smukke, rødprikkede kjole; men følelsen af deres fattigdom gjorde dem mindre, fik dem til at dukke sig og beskedent holde sig langs husene. De solhede gader var næsten tomme, nu og da mødte de et nysgerrigt blik, som gjorde dem forlegne, men de påskyndede end ikke deres gang, så bedrøvede, som de var! Pascal ville begynde sin pilgrimsgang med en forhenværende øvrighedsperson, som han havde tilset for en nyresygdom. Han gik ind og lod den unge pige blive siddende på en bænk udenfor. Men han blev meget lettet, da manden, inden han kunne komme til orde, forklarede ham, at han fik sin pension til oktober, og da nok skulle sende beløbet.

Hos en gammel dame, der var halvfjerds år og lam, var det en anden historie: hun var blevet stødt over, at han havde sendt en tjenestepige med regningen; pigen havde oven i købet slet ikke været høflig, så Pascal måtte gøre mange undskyldninger for Martine og give damen al den henstand, hun forlangte. Derpå gik han tre etager op til en rodemester, som endnu var syg og lige så fattig som han selv: naturligvis vovede han her end ikke at fremføre sit ærinde. Derfra gik de til en trådhandlerske, til en prokurator, en oliehandler, en bager, velhavende folk, der alle sendte ham bort med uforrettet sag; nogle kom med udflugter,

andre nægtede sig simpelthen hjemme; der var endog dem, der lod, som om de slet ikke forstod, hvad doktoren mente.

Endnu var markisen af Valqueyras tilbage, hun var det sidste skud af en fornem slægt, meget rig og bekendt for sin gerrighed; hun boede sammen med sin datter, en lille pige på en halv snes år. Han havde gemt hende til sidst, for han var egentlig helt bange for hende. Omsider ringede han på udenfor den store, gammeldags gård, der skrev sig fra Mazarins tid. Han blev så længe derinde, at Clotilde, der ventede på ham udenfor under træerne, begyndte at ængstes. Endelig kom han da ud; hun blev glad og modtog ham med en spøg.

"Nå! Hvad var der i vejen. Havde hun ingen småpenge?"

Heller ikke hos den fornemme dame havde han haft held med sig; hun havde klaget over sine forpagtere, der ingen afgift betalte.

"Tænk dig," vedblev han for at forklare sin lange udeblivelse, "den lille pige var syg. Jeg er bange for, det er en begyndende slimhindebetændelse … så ville hun have, jeg skulle se på barnet, og derfor varede det så længe …"

Et smil svævede om Clotildes læber:

"Og så skrev du vel en recept, sagde din mening om tilfældet!"

"Ja, naturligvis, det kunne jeg da ikke lade være med."

Hun tog ham under armen, var meget rørt, og han følte, hvorledes hun trykkede hans arm ind til sig. Og så vandrede de fremad på lykke og fromme. Det var forbi, nu havde de intet andet at gøre end at vende tomhændede hjem, men det ville han ikke. Han påstod, at han ikke ville have, at hun skulle spise kartofler og salt som den foregående dag. Og da de atter var i

Cours Sauvaire, drejede de af til venstre ind i den ny by med en dump følelse af, at skæbnen var dem imod, og at ulykken rev dem med sig.

"Hør," sagde han omsider, "jeg har en plan; jeg kunne jo henvende mig til Ramond – han lånte mig såmænd gerne 1000 francs."

Hun svarede ikke straks. Ramond, som hun havde givet en kurv, som nu var gift, beboede et smukt hus i den ny by og var ved at blive den fine verdens læge i Plassans! Heldigvis kendte hun hans retsindige tænkemåde og hans gode hjerte. Ganske vist kom han ikke mere ud til dem, men det var vel, fordi han var bange for at synes påtrængende. Når de mødte ham, betragtede han dem altid med et beundrende og fornøjet udtryk i det smukke, mørke ansigt.

"Er du ked af, at jeg henvender mig til Ramond?" spurgte Pascal ganske ligefrem; han huskede, at han i sin tid havde åbnet sit hus, sit hjerte og sin pung for den unge læge.

Hun svarede hastigt:

"Nej, nej, slet ikke! Vi har jo altid været gode. Venner. Jeg tror nok, jeg dengang voldte ham en stor sorg, mén jeg er vis på, at han har tilgivet mig … Du har ret, Ramond er den eneste, vi kan henvende os til!"

Men uheldet fulgte dem den dag. Ramond var kaldet til en konsultation i Marseille og skulle først komme hjem næste dag; det var den unge fru Ramond, der tog imod dem, hun var en fordums veninde af Clotilde, tre år yngre end denne. Hun så noget forlegen ud, men viste sig forresten meget elskværdig. Naturligvis kom doktoren ikke frem med sit ærinde, nøjedes

med at bede fruen hilse Ramond, han længtes efter ham, havde nu i så lang tid ikke set ham.

På gaden stod Clotilde og Pascal og følte sig meget ensomme. Hvor skulle de nu gå hen? Hvad skulle de gribe til? De gav sig igen til at gå uden mål og med.

"Mester, jeg vil sige dig noget!" mumlede Clotilde omsider med inderlig stemme. "Martine har nok talt med bedstemoder … Ja, bedstemoder spurgte efter os, undrede sig over, at vi ikke henvendte os til hende, når vi var i forlegenhed … og – og – dér er jo hendes dør?"

"Aldrig, hører du, Clotilde! Aldrig! … Og du tår heller ikke lov at gå til hende. Du siger dette, fordi du er nedtrykt ved at se mig stå så forladt. Mig volder det selvfølgelig også sorg, mest fordi jeg ser din ængstelse, men det er bedre at lide end gøre noget, jeg evigt ville angre … Jeg hverken vil eller kan, hører du!"

De gik fra Rue de la Banne ind i det gamle kvarter.

"Tusinde gange hellere ville jeg gå til vildfremmede. Måske har vi endnu venner, men de er alle lige så fattige som vi!"

Og bestemt på at tage mod almisse vandrede den gamle kong David, støttet på Abisag, hvis ungdom var hans eneste rigdom her på jorden. Klokken var nær ved seks, den stærke eftermiddagshede begyndte at tage af, de snævre gader befolkedes, og i dette kvarter, hvor alle kendte og elskede dem, mødte de smil og venlige hilsener, blandet med en del medfølelse, for alle vidste, at de nu også var fattige, men selve deres ulykke forskønnede og forædlede dem, som de gik dér, han med sølvlokkerne, hun med sin gyldne hårfylde. De var så inderligt forbundne, så enige midt i den smerte, der tyngede dem uden at knuse dem eller bøje deres stolte hoveder til jorden

eller svække den strålende kærlighed, der var deres livs trøst. Rundt om dem så de simple arbejdere, der var rigere end de, men ingen vovede at byde dem den almisse, man aldrig nægter en sulten tigger.

I Rue Canquoin ville de se ind til mor Guiraud, men fik at vide, at hun nu også var død for en uges tid siden. De tænkte på at låne blot en halv snes francs, nu havde de i tre timer vandret byen rundt. Ak, denne by, dette Plassans, der lå hen som i en døs og bag de lukkede skodder skjulte et liv med spil og dobbel, tre gange vandrede de igennem gaderne med langsomme skridt i den klare sommeraftens afkølede luft.

I Cours Sauvaire holdt de fraspændte postvogne, der kørte folk til landsbyerne i bjergene, og under platanernes tætte skygge, udenfor caféerne sad stamgæsterne og betragtede dem med medlidende smil. I den ny by, hvor tjenestefolkene stod i dørene til de riges huse, følte de, at de betragtedes med mere uvilje end i det fornemme kvarter med de store, stille gammeldags huse.

De gik helt hen til domkirken, hvor kapitelhavens store træer overskyggede taget; det var en yndig, fredsommelig krog, hvorfra de blev forjaget af en tigger, der bad dem om en almisse. Omkring banegården blev der bygget mange huse, en hel ny forstad voksede op, dér gik de hen og vendte så for sidste gang tilbage til pladsen foran underpræfektens bolig, de håbede, at de måske dér kunne møde en eller anden bekendt, som ville låne dem nogle penge, men de fik kun byens tilgivelse; alle bar over med dem, fordi de var så smukke og holdt så meget af hinanden i ulykken. Stenene ved flodbredden, de små spidse brosten, skar dem i fødderne. Og så måtte de langt om længe

vende hjem til Souleiade, begge to, arm i arm, den gamle konge og den lydige Abisag, som støttede sin David, hvis hoved træt bøjede sig under fattigdommens byrde.

Klokken var otte, Martine, der ventede på dem, forstod, at hun ikke skulle lave middagsmad den dag, hun foregav, at hun selv havde spist, og da hun så bleg og dårlig ud, lod Pascal hende gå hen og lægge sig straks.

"Vi skal nok komme ud af det uden Dem, gode Martine," sagde Clotilde. "Kartoflerne står jo på ilden, vi kan godt tage dem selv."

Pigen var gnaven og fortrædelig, hun lod dem råde sig selv og gik sin vej, mens hun mumlede noget om, at det sandelig var overflødigt at dække bord, når man havde bortødslet alt det, man ejede. Førend hun låsede sig inde i sit kammer, meldte hun, at der ikke var havre til "Fatter", og at hun syntes, han så underlig ud, herren gjorde måske rigtigst i at se ned i stalden til ham.

Clotilde og Pascal blev bange og gik straks til hesten. Det gamle dyr lå ned på sin strøelse og så døsig ud. I over et halvt år havde den ikke været udenfor, for den var aldeles stivbenet og fuldstændig blind. Ingen fattede, at doktoren gad føde det gamle unyttige kreatur. Selv Martine mente, man af medlidenhed burde få den skudt, men hverken Pascal eller Clotilde ville høre noget om dette, blev så oprørte, som var talen om en gammel slægtning, der levede for længe. Nej, nej, nu havde den tjent dem i mere end fem og tyve år, den skulle have lov at dø i fred her hos dem som en trofast, gammel, skikkelig fyr. Og doktoren gav sig til at undersøge den med stor omhu.

Han løftede dens fødder, så den på tænderne, hørte efter hjerteslaget.

"Nej," sluttede han, "den fejler ingenting! Det er simpelthen alderdomssvaghed … ak, min gamle ven, vi kommer aldrig ud at køre sammen mere!"

Clotilde ængstede sig, fordi havren var sluppet op, men Pascal beroligede hende: den behøvede kun lidt næring, så gammel som den var, den bestilte jo ingenting! Så tog han en håndfuld grøntfoder, som Martine havde lagt i stalden; og det var en sand glæde for dem begge, da "Fatter" var nådig nok til at gnave lidt, bare for at fornøje sit herskab.

"Nå," sagde Pascal smilende, "du har endnu madlyst! Du behøver ikke at lade så ynkelig. Godnat, sov vel!"

De lod den døse videre efter først at have trykket den et kys på mulen.

Nu blev det aften; de syntes, der var så uhyggeligt i den tomme stueetage, derfor fik de det indfald at lukke alle dørene af og bringe deres middagsmad op i Clotildes værelse. Hurtigt tog hun fadet med kartoflerne og en karaffel frisk kildevand, mens han bar en lille kurv med druer, de første, der var blevet modne i år på en tidlig vinstok, lige under terrassen. De lukkede deres dør af, lagde dugen på et lille bord, stillede kartoflerne i midten mellem saltkarret og vandkaraflen, satte derpå druerne på en stol ved siden af. Og det blev et festmåltid, der mindede dem om hin frokost, da Martine ikke ville svare dem, men havde lukket sig inde på sit værelse. De følte den samme fryd over at være alene, at opvarte sig selv, sidde tæt ved hinanden og spise af samme tallerken. Denne

fattigmandsmiddag, som de havde stridt så hårdt for at undgå, blev en af de yndigste timer i deres hele liv.

Da de var kommet hjem, da de sad her i deres kære værelse, så langt fra den følelsesløse by, de på kryds og på tværs havde gennemvandret, var deres sorg og bekymring svundet som dug for solen, ja, de havde endog glemt den sørgelige eftermiddags skuffelser og lidelser. De bekymrede sig kun om deres kærlighed, vidste ikke mere, at de var fattige, tænkte ikke på, at de i morgen måtte finde en ven, der kunne låne dem penge til at købe mad for. Hvad behøvede de at frygte for fattigdom eller pine sig, når de dog havde nok i deres kærlighed, når den gav dem al den fryd og al den lykke, der fandtes på jorden?

Han var alligevel urolig.

"Ak, Gud! Og vi, som var så bange for denne aften. Det er næsten urimeligt at være så lykkelig. Ingen ved jo, hvad morgendagen vil bringe!"

Men hun lagde sin lille hånd over hans mund.

"Nej, således må du ikke tale, i morgen vil vi elske hinanden, som vi i dag elsker hinanden … elsk mig af al din magt, som jeg elsker dig."

De havde aldrig spist med så megen fornøjelse; hun satte de hvide tænder i kartoflerne, smilede over hele ansigtet og erklærede, at de var udmærkede, bedre end de fineste retter, og han spiste med ungdommelig madlyst. De fandt kildevandet dejligt og drak store glas. Så kom druerne som dessert, de friske klaser, dette jordens blod, som solen havde forgyldt. De spiste for meget, de berusede sig i vand og druer, og allermest i deres egen lykke og glæde. De mindedes ikke, de nogensinde havde været med til et sådant herremåltid. Selv den første

frokost med al sin herlighed, med koteletter og brød og vin, kunne ikke sammenlignes med dette måltids livsglæde, der forvandlede fajancetallerknerne til sølvfade og den tarveligste mad til himmelsk føde, som guderne næppe havde mage til.

Nu var det imidlertid blevet nat, men de tændte ingen lampe, var lykkelige ved at sidde i mørke med vinduerne åbne ud til den vide synskreds, mens den lune aftenvind strøg ind i værelset, medbringende en liflig duft af lavendler. Fuldmånen stod op, så strålende og klar, at alt oplystes med et glimrende sølvskær, en vidunderlig klarhed, uendelig fin og mild som en dejlig drøm.

"Mester, mester," brød ordene hende frem over læberne, og hun tog ham i sin favn, "jeg har forsøgt at arbejde for dig, og jeg har mærket, at jeg er en unyttig skabning, der ikke kan tjene til den mundfuld brød, jeg spiser. Jeg kan kun elske dig, give mig hen, være din fryd og din glæde … og det er mig nok, mester! Ak, du ved ikke, hvor lykkelig jeg er over, at du finder mig smuk, siden jeg kan give dig denne skønhed. Jeg ejer jo ikke andet, og jeg er glad ved at gøre dig lykkelig."

Han holdt hende i sine arme og mumlede med en stemme, der bævede af henrykkelse:

"Ak, ja, du er den skønneste og den attråværdigste af alle. Alle de stakkels smykker, som jeg har prydet dig med, er ikke så meget værd som en tomme af din silkehud. En af dine negle, et af dine gyldne hår er mig en uvurderlig skat. Jeg ville gerne kysse dine øjenvipper én for én."

"Og hør nu, mester, hvad jeg vil sige dig! Det er min glæde og min lykke, at du er gammel og jeg ung. Hvis du var ung, som jeg, ville min kærligheds gave volde dig mindre glæde, jeg selv

ville ikke være nær så lykkelig … min ungdom og min skønhed er jeg stolt af, kun for din skyld, kun fordi jeg kan give dig alt!"

Han skælvede af lykke, hans øjne vædedes af rørelse ved at mærke, hvor helt han ejede hende, der var så god og så yndig.

"Du gør mig til den rigeste, den mægtigste, den lykkeligste mand i verden, du overvælder mig med lykke, du giver mig den største fryd, der kan fylde et menneskes hjerte!"

"Ja, mester, jeg er din, lad mig forsvinde, blive til intet i dine arme … tag min ungdom, tag min skønhed i et eneste kys, at den kan blive tilbage på dine læber som smagen af honning. Du gør mig så lykkelig, at jeg skylder dig evig taknemmelighed … tag mig, mester, og lad mig være som en blomst, hvis duft du indånder! Jeg er din ting, din egen, en plante, der er vokset op ved din fod, en kilde, der vælder frem til din vederkvægelse, forårsaftenen, der stiger op og får dit livstræ til at grønnes! Og jeg er intet, intet uden med dig, ved dig, for dig!"

Hun gav sig hen til ham, og han modtog den gave, hun skænkede ham.

I dette øjeblik kastede månen sine stråler over hendes lysende ungdomsfriske skikkelse, aldrig havde han set hende så vidunderlig skøn. Ingen jordisk fryd kunne lignes ved hendes kærligheds gave, den som skaber liv! Og de tænkte begge på barnet, der måske skulle komme som kronen på deres lykke!

11

Denne lykkerus varede ikke ved! Allerede næste dag var Pascal og Clotilde atter bekymrede, dog meddelte de ikke hinanden deres ængstelse, og om aftenen lod de begge, som om de sov, fordi de ikke ville tale om, hvad der tyngede på deres sind, for deres stilling blev for hver dag alvorligere og alvorligere. Martine måtte tage brød, kød, lidt vin på kredit, og hun var skamfuld, kom med påskud og udflugter, for ingen var uvidende om, at doktorens penge var gået med i Grandguillots fallit.

Pascal omgikkes nu med den tanke at optage et lån i Souleiade, men det var noget, han kun i yderste nødsfald ville gøre, for han ejede ikke andet end denne ejendom, der var vurderet til en snes tusind francs, men som næppe ville indbringe ham mere end 15.000, hvis han solgte den. Og så ville det være den rene elendighed, de ville stå på gaden uden at have det, de kunne hælde deres hoved til. Derfor bønfaldt Clotilde ham også om at se tiden lidt an endnu, ikke indlade sig med nogen sagfører, før det var aldeles uundgåeligt.

Tre eller fire dage hengik. September begyndte, og desværre blev det dårligt vejr, stærke tordenvejr hærgede egnen, en mur blev slået ned af lynet, der var ikke tale om nogen slags reparationer, så den lå hen som en ruin. Hos bagerens var de uhøflige mod Martine, og en morgen kom hun grædende hjem fra slagteren og sagde, at de nu gav hende de usleste stykker. Om ganske kort tid ville de handlende nægte at give kredit. Der måtte rejses penge for at bestride husets løbende udgifter.

En mandag, da de havde tilbragt den foregående uge fuld af små pinerier, havde Clotilde travlt hele morgenstunden. Hun så desuden meget bekymret ud, og først efter frokosten lod det til, at hun havde fattet en beslutning, da hun ved bordet så Pascal afslå at spise en levning kød. Hun gik så ud med rolig mine sammen med Martine, der bar en pakke, det var nogle gamle klæder, som hun ville give bort, sagde hun. Da hun to timer efter kom hjem, var hun ganske bleg, men de store, klare øjne strålede. Hun gik hen til Pascal, lagde armen om hans hals og skriftede:

"Jeg vil bede dig ikke være vred på mig, mester, for jeg har været ulydig mod dig, og du vil bestemt blive meget bedrøvet."

Han forstod hende ikke, blev ganske bange.

"Hvad har du da gjort?"

Langsomt, uden at tage øjnene fra ham, tog hun en konvolut op af lommen og drog flere tusindfrancssedler frem. Med ét gik der et lys op for ham:

"Ak, Gud! Alle smykkerne, alle mine foræringer!"

Og han, der ellers var så mild, oprørtes af smerte og harme. Han havde grebet hendes hænder, trykkede dem voldsomt, knuste fingrene, der holdt på sedlerne.

"Ak, hvor kunne du være så ond! Du har solgt mit hjerteblod; vor kærlighed hang ved disse smykker, og du har købslået om dem, givet dem bort for usselt mammon! De smykker, jeg havde givet dig, minder om vore lykkelige timer, din ejendom, det, der var dit, hvor kan du tænke dig, at jeg vil tage det tilbage! Det er jo umuligt! Og har du rent glemt, hvor stor en sorg du dermed voldte mig?"

Med blid stemme svarede hun:

"Og du, mester, kunne du virkelig tænke, at jeg kunne sidde med hænderne i skødet og se på den frygtelige stilling, vi nu befinder os i, mens disse ringe og armbånd og ørelokker lå i mine skuffer! Mit hele væsen oprørtes, jeg ville jo have været gerrig og egenkærlig, hvis jeg havde beholdt dem længere … Ja, ganske vist smertede det mig dybt at skille mig ved dem, så dybt, at jeg har måttet samle alt mit mod, men jeg er vis på, jeg har gjort min pligt som en lydig og elskende kvinde!"

Han vedblev at trykke hendes hænder, så tårerne kom hende i øjnene, og så fortsatte hun med samme blide tonefald, mens et vemodigt smil svævede hende på læberne:

"Klem mig ikke så hårdt, det gør ondt!"

Han brast i gråd, rørt til sin sjæls inderste:

"Jeg må skamme mig ved at fare således op … Du har handlet ganske rigtigt, du kunne ikke bære dig anderledes ad. Men tilgiv nu du mig, det gik mig sådan til hjerte, at du skulle berøve dig de ting, du holder af. Giv mig de stakkels små hænder, at jeg kan kysse dem!" Han tog sagte om hendes håndled, dækkede hendes hænder med kys, fandt dem meget yndigere end før, nu da de var uden nogen prydelse. Og nu fortalte hun ham lettet om sin udflugt, om hvordan hun havde betroet sig til Martine, der var fulgt med til marskandisersken, hvor han havde købt det dejlige kniplingsliv. Efter langvarige undersøgelser og uendelige underhandlinger havde konen omsider givet hende 6000 francs for det alt sammen … Atter rystede han fortvivlet på hovedet: 6000 francs! Han vidste, at han selv havde betalt mere end tre gange så meget!

"Hør," sagde han, da hun tav, "jeg tager de penge, siden du ved dit gode hjertes tilskyndelse har skaffet dem til veje, men

det forstår sig, at de er din private ejendom. Jeg lover dig, at jeg nu skal knibe endnu mere end Martine, jeg vil kun give hende det allernødvendigste til husholdningen, og du vil her i skrivebordsskuffen finde alt, hvad der bliver tilbage, ja, jeg forudsætter endog, at jeg skal blive i stand til at skaffe hele summen til veje, når mine sager bliver ordnet."

Han satte sig, trak hende ned på sit skød og lagde sin arm om livet på hende, endnu skælvende af den sindsbevægelse, han havde haft, så hviskede han til hende:

"Og du har virkelig solgt det alt sammen, ikke beholdt et eneste stykke?"

Uden at tale trak hun frem af sit kjoleliv den fine guldkæde, hvor de syv perler strålede i fin, mat glans, som mælkehvide stjerner. Hun skjulte den straks igen, mens han rødmede af glæde og heftigt trykkede hende til sit bryst.

"Ak, hvor du er sød, og hvor jeg elsker dig!"

Fra den aften tyngede disse solgte smykker alligevel på hans sind, og han kunne ikke godt tåle at se de penge ligge i skuffen. Det var fattigdommen, der rykkede dem nærmere, og der var en anden tanke, som var endnu mere pinefuld: han var en gammel mand på snart tres, kunne ikke tjene brødet til den kvinde, han havde valgt; han vågnede efterhånden af sin lykkedrøm, stod ansigt til ansigt med den truende virkelighed, der ikke lod sig vise bort med gøglende kærlighedssyner! Pludselig følte han sig fattig, følte sig meget gammel, og han gennemisnedes af denne tanke, hans sjæl fyldtes med en vag angerfølelse, en fortvivlet selvbebrejdelse, som om han havde begået en slet handling!

Med ét slog en rædsom klarhed ned i hans sjæl. En morgen, da han var alene, fik han et brev med poststempel fra Plassans, han så på udskriften, undrede sig over ikke at kende hånden. Brevet var uden underskrift, og straks ved læsningen af de første linjer rynkede han harmfuldt panden, var nær ved at rive det itu, men så satte han sig skælvende ned og læste det til ende.

Brevet var forresten holdt i en meget net tone; lange sætninger snoede sig meget mådeholdne og skånsomme i udtrykkene. Det hele bar et diplomatisk overbevisende præg. Med en masse gode grunde forestillede den anonyme brevskriver ham, at nu havde denne skandale varet alt for længe. Selv om lidenskab til en vis grad kunne forklare et fejltrin af en mand i hans alder og stilling, blev han dog aldeles foragtelig, når han fremturede i at bringe fordærvelse over en ung slægtnings hoved, hvis uskyldighed han på det skændigste misbrugte. Alle kendte det herredømme, han havde over hende, og de forstod så vel, at hun omtrent satte en ære i sin skændsel, men kunne han da ikke forstå, at hun umuligt kunne elske en olding, som hun kun kunne føle medlidenhed og taknemmelighed mod. Det var på høje tid, han gjorde en ende på al denne forargelse, af hvilken hun ville gå ud, ringeagtet af alle rettænkende mennesker, vanæret, hverken hustru eller moder! Siden han nu end ikke kunne efterlade hende en smule formue, håbede brevskriveren, at han som en hæderlig mand ville indse, hvorledes han skulle handle for nogenlunde at gøre sin fejl god igen, hvis det ellers var muligt. Og brevet endte med den opbyggelige sætning, at slet opførsel altid bliver straffet.

Pascal forstod øjeblikkelig, at dette anonyme brev kom fra moderen. Gamle fru Rougon måtte selv have dikteret det; han syntes, han kunne høre hendes tonefald. Han havde begyndt læsningen med vredesrødme på kinderne, han sluttede gennemrystet af en iskold febergysen, der efter denne stund kun alt for ofte greb ham. Brevskriveren havde ret! Brevet kastede klarhed over det sjælelige ildebefindende, der pinte ham, viste ham, at han følte anger over at være så gammel, så fattig og alligevel beholde Clotilde hos sig.

Han rejste sig op, stillede sig foran spejlet og blev længe stående dér, mens tårerne lidt efter lidt formørkede hans blik, så fortvivlet blev han over sine rynker og sit hvide skæg, og en dødskulde sneg sig over ham ved tanken om, at skilsmissen nærmede sig, truende nødvendig, uundgåelig. Han stødte den fra sig, kunne ikke forestille sig, at hun ville gå ind på at forlade ham; men den kom igen, ville ikke lade sig jage på flugt, han anede, at den dag var nær, da den ville pine ham hvert minut, da han stadig skulle sønderslides af denne kamp mellem sin kærlighed og sin sunde fornuft, indtil det rædsomme øjeblik omsider ville oprinde, hvor han med blodige smertens tårer måtte give afkald på hende. I denne time skælvede han ved den tanke, at han kunne have sjælsstyrke nok til dette offer. Nu var det forbi, nu var det uoprettelige sket; han ængstedes for Clotilde, der var så ung, så smuk, og han havde nu kun ét at gøre: redde hende fra ham og fra hans kærlighed, det var hans pligt.

Pint og plaget af brevet og dets vendinger, prøvede han først at overbevise sig om, at det havde sagt sandhed. At hun virkelig ikke elskede ham, at hun kun nærede taknemmelighed og

havde medlidenhed med ham. Han mente, det ville have gjort ham bruddet lettere, hvis han kunne tro, hun opofrede sig, og at det var oprørende egenkærlighed af ham at beholde hende hos sig. Men det var forgæves, at han iagttog hende, satte hende på prøve, han fandt hende altid lige øm, lige kærlig. Han vidste hverken ud eller ind, for dette gjorde skilsmissen endnu smerteligere og knyttede hende endnu fastere til hans hjerte. Den tilværelse, de i de sidste måneder havde ført, dette liv uden pligter og uden arbejde, var ikke sundt. Han mente, han kun duede til at ligge under mulde i en stille, forglemt krog, men var det ikke fordærvende for hende at leve således i dovenskab og forkælelse, ude af stand til en viljesytring? Han ødelagde hende, satte hende op som et afgudsbillede, mens alle mennesker forargede sig over dem. Derefter tænkte han sig, hvorledes det ville gå hende, hvis han virkelig døde og efterlod hende ene og forladt, uden tag over hovedet, foragtet og halvdød af sult. Ingen ville tage sig af hende, hun måtte vandre ud i den vide verden, ville aldrig blive hverken hustru eller moder. Nej, nej, dette var en forbrydelse, det var uforsvarligt af ham at købe en stakket lykke med en sådan elendighed for hende: han kunne ikke efterlade hende skam og skændsel i arv efter sig.

En formiddag var Clotilde gået alene ud for at udrette nogle ærinder i nabolaget, og nogen tid efter kom hun hjem i det voldsomste sindsoprør. Hastigt ilede hun op ad trappen og faldt næsten besvimet i armene på Pascal. Hun fremstammede en mængde usammenhængende ord:

"Ak, Gud i Himlen, ak, du gode Gud … de stygge mennesker … de slemme koner …"

Han trængte ind på hende, bad hende forklare sig:

"Men så svar mig dog, lad mig vide, hvad der er hændt dig!"

Da drog en brændende rødme sig over hendes blege ansigt. Hun skjulte sit hoved ved hans bryst:

"Jo, det var disse koner … jeg kom med min parasol til at vælte et af deres børn … og så kastede de sig over mig, råbte sådanne fæle ting til mig! Råbte, at *jeg* aldrig, aldrig fik børn, at børn ikke var noget for sådan en slet skabning som jeg … og en hel mængde andre frygtelige ting, som jeg ikke kan gentage, som jeg ikke engang forstod!"

Hun hulkede, og han var blevet ligbleg, fandt intet ord til at trøste hende, kyssede hende, idet han blandede sine tårer med hendes. Han forstod fuldt vel, hvad der var sket, og han så hende i ånden forfulgt og bespottet med grove skældsord, derfor fremstammede han:

"Det er alt sammen min skyld! Du lider for min brøde. Hør mig, nu vil vi to rejse langt bort, til et sted, hvor ingen kender os, hvor folk agter dig, og hvor du kan være lykkelig."

Men da hun så hans fortvivlelse, rettede hun sig, tørrede sine tårer af og sagde modigt:

"Ak, mester, jeg har rigtig været fej i dette øjeblik! Jeg havde dog besluttet aldrig at omtale denne hændelse for dig! Og da jeg så kom herhjem, var det, som skulle mit hjerte briste, og så sagde jeg dig, hvorfor jeg var så bedrøvet … men se nu selv, nu græder jeg ikke mere, nu er det forbi alt sammen! Vær ikke bedrøvet, jeg elsker dig!"

Hun smilede, havde sagte listet armene om hans hals og kyssede ham ømt, som man kæler for et bedrøvet barn.

"Jeg elsker dig så højt, at vor kærlighed trøster mig for alt! Du er min verden; hvad bekymrer jeg mig om, hvad der ikke er dig!

Du er så god, og du gør mig så usigelig glad og lykkelig."

Alligevel vedblev tårerne at strømme hende ned over kinderne, og længe sad hun hensunken i uendelig sørgmodighed, i fortvivlelse, mens deres kys og tårer blandedes.

Da Pascal blev alene, udtalte han en streng fordømmelses dom over sig selv. Han kunne ikke styrte dette barn i fordærvelse, han elskede hende jo over alt i verden. Og den selvsamme aften skete noget, som endelig hidførte løsningen, den, han hidtil bævende af rædsel havde søgt.

Efter middagsmåltidet tog Martine ham til side med stor hemmelighedsfuldhed.

"Fru Félicité, som jeg traf før, har bedt mig give herren dette brev; hun lader sige, at hun selv ville have bragt det, hvis hendes omsorg for hendes gode navn og rygte ikke på det bestemteste forbød hende at komme her i huset … Hun beder herren sende brevet tilbage til hr. Maxime med frøknens svar."

Det var altså et brev fra Maxime. Félicité var rigtig glad over at have fået det, hun brugte det nu som et virksomt middel, da det ikke lod til, at fattigdommen tvang Pascal til overgivelse. Siden hverken han eller Clotilde bad hende om hjælp, var hun nødt til at forandre sin slagplan og kom nu tilbage til sin første tanke: at få dem skilt ad, og her frembød der sig en gunstig lejlighed, som måtte gribes.

Tonen i Maximes brev var meget indtrængende, han henvendte sig til bedstemoderen, for at denne kunne tale hans sag hos Clotilde. Han var nu omtrent lam, kunne kun med stor møje gå ved en tjeners arm, og han levede i en evindelig skræk for, at den græsselige fader skulle spille ham et eller andet puds,

der kunne påskynde hans død; ja, han havde på det strengeste forbudt sine folk at lade Saccard sætte sin fod over hans dørtærskel, men han skælvede for en skønne dag at se ham komme ind ad vinduet; han vidste, hvad den mand var i stand til. På den anden side følte han rædsel ved ensomheden, han bad og tiggede derfor søsteren om at komme og være ham til selskab og støtte i hans elendighed. Han trængte svært til en beskytter imod faderens angreb, og en blid, hæderlig kvinde som Clotilde var jo på samme tid den bedste sygeplejerske, han kunne ønske. I brevet lod han sig foruden forlyde med, at hun ikke skulle komme til at angre sin godhed, og han endte med at minde søsteren om det løfte, hun havde givet ham, da de sidst havde set hinanden i Plassans; nu havde han hende hårdt behov.

Pascal sad som lamslået. Han læste de fire sider en gang til igennem. Dette var jo en skilsmisse, som han kunne gå ind på, en skilsmisse, der var fordelagtig for Clotilde; den kom så let og så naturligt, at man straks burde sige ja til Maxime, men til trods for alle disse fornuftgrunde, følte han sig svag, så lidet i stand til at fatte nogen beslutning, at han måtte sætte sig for at samle sine tanker. Imidlertid *ville* han være modig, og han kaldte med rolig stemme på den unge pige.

"Clotilde, vil du læse dette brev, som bedstemoder har sendt mig?"

Clotilde gennemløb brevet med stor opmærksomhed uden at gøre en bemærkning eller en bevægelse, så sagde hun ganske ligefremt:

"Det kan du jo godt svare på for mig, mester! Jeg vil ikke tage til min broder!"

Han havde al sin selvbeherskelse nødig for ikke at udstøde et glædesskrig, men han tog sig i det, og han syntes, det var en anden end ham selv, der med fornuftigt tonefald tog til orde:

"Du vil ikke tage til din broder? Men kan du også sige nej til hans bøn? … Du må betænke dig, sove på det, og så kan vi tale om den ting i morgen; ikke sandt?"

Hun ville imidlertid ikke høre noget om det, var aldeles forbavset over, hvad han sagde.

"Skulle vi to skilles? Hvorfor? Ville du virkelig give dit minde til noget sådant? Det ville dog være afsindigt, om vi forlod hinanden, om jeg tog fra dig, der elsker mig, – hen til mennesker, der ikke bryder sig en smule om mig! Tænk dig dog om! Det ville jo være galskab!"

Han gav sig til at tale om løfter og pligt og deslige. "Husk dog på, min søde pige, hvor du blev rystet, da jeg sagde dig, at Maxime sandsynligvis ville blive lam. Nu har denne frygtelige ulykke ramt ham, han er omtrent krøbling, har ingen om sig, beder dig, sin søster, komme sig til hjælp … Du kan umuligt nægte ham dette, det er ligefrem din pligt!"

"Min pligt!" udbrød hun. "Har jeg pligter mod en broder, som aldrig har bekymret sig det mindste om mig? Min pligt er dér, hvor mit hjerte er."

"Men du har jo lovet det! Jeg har også givet Maxime et løfte, jeg har sagt, du ville nok handle fornuftigt … Du vil da ikke gøre mine ord til skamme."

"Fornuftigt! … Du er sandelig højst ufornuftig! Det er jo ligefrem vanvittigt at forlade hinanden, når vi godt ved, at vi dør af sorg ved at være adskilte!"

Og her slog hun ud med hånden, ville ikke mere tale om den sag.

"Hvorfor skal vi tænke på dette! … Dette, er jo nemt at ordne, sig kun et ord, så er den sag ude af verden. – Medmindre du ønsker at blive af med mig?"

Han fo'r op:

"Jeg? Blive af med dig! Du min Gud og skaber!"

"Nå; for hvis du ikke jager mig ud af huset, er jeg fast bestemt på at blive hos dig."

Nu lo hun, løb hen til sin skrivepult, tog en rød blyant og skrev rask tværs over broderens brev:

"Jeg siger nej!"

Derpå kaldte hun på Martine, ville have, hun lige straks skulle bringe brevet i en konvolut til bedstemoderen. Pascal lo også, var overvældet af en så stor lyksalighed, at han lod hende råde. Glæden over at beholde hende var mægtigere end alle fornuftgrunde, men om aftenen, da hun var sovet ind, blev han grebet af anger og ruelse over sin svaghed. Her havde han igen givet efter for sin trang til lykke, for den fryd, det var hver dag at have denne yndige pige om sig, at mærke hendes ømme, inderlige kærlighed. Når hun var borte, ville han jo aldrig mere komme til at elske noget menneske i verden, og hans hele væsen søndersledes ved tanken om at give afkald på hende.

Angstens sved brød frem på hans pande, når han forestillede sig tilværelsen uden hende, når han skulle være alene, berøvet alt, hvad hun gav ham, hun, der fyldte selve luften, han indåndede, med søde kærtegn, hun, hvis gode forstand, hvis modige, ligefremme karakter, hvis legemlige og åndelige nærhed var blevet ham lige så nødvendig som solens lys! Hun

skulle forlade ham, og han måtte finde kraft til at dø uden knurren!

Han skammede sig over sin fejhed, og så på sin stilling med frygteligt klartseende øjne! Det måtte ske! Hos broderen ventede der hende en velhavende, agtværdig tilværelse, han kunne ikke af fej gammelmandsegenkærlighed beholde hende her i fattigdom og elendighed til forargelse for alle rettænkende mennesker. Og mens hun lå dér, så skøn og ung, så tillidsfuld og lydig ved sin gamle konges side, svor han sin dyreste ed, at han ikke mere ville modtage dette barns offer: han ville give hende tilbage til livet og lykken, enten det så skulle ske med eller mod hendes vilje.

Og så tog den frygtelige kamp sin begyndelse!

Der gik nogle dage, i hvilke han foreholdt hende, hvor hårdt hendes afslag til den syge broder havde været, så at hun skrev til bedstemoderen lidt mere vidtløftigt, forklarede hende, hvorfor hun måtte blive på Souleiade, for om at rejse ville hun slet ikke høre tale.

Pascal var blevet yderst sparsommelig – han ville have, pengene skulle vare så længe som muligt – og hun var endnu mere påpasselig end han, spiste det tørre brød, mens hun uafladelig lo og morede sig over den magre kost. En morgen hørte han hende formane Martine og give hende gode råd.

Ti gange om dagen kunne hun komme hen til ham, se vist på ham, lægge armene om hans hals og kysse ham for at få ham til at opgive den forfærdelige skilsmisse, som hun bestandig så lure i hans øjne. Og så fik hun en god grund til at blive hos ham: en eftermiddag fik han en voldsom hjertebanken, var lige ved at besvime. Det forbavsede ham i høj grad, ham, hvis hjerte der

aldrig havde været noget i vejen med, og han troede det simpelt hen var lidt overanstrengelse af nervesystemet. Siden han var blevet så ubegribelig lykkelig, havde han ofte en sælsom fornemmelse: det forekom ham, at noget, dybt inde i ham, var bristet, han følte sig ikke nær så stærk som før.

Hun blev meget ængstelig. Nu ville han vel holde op at tale om skilsmisse! Når man brød sig om et menneske, og det led, plejede man da ikke at rejse bort, man blev hos sine kære og passede dem, til de blev raske igen! Og han måtte således kæmpe hver time på dagen.

Hun formelig belejrede ham med kærlighed og selvforglemmelse, hun havde kun tanke for ham og hans lykke, men selv om det rørte ham lige ind i sjælen at se, hvor god og elskelig hun var, selv om hendes offertrang gjorde det endnu frygteligere for ham at tage en endelig beslutning, blev det ham dog for hver dag klarere, at hun måtte bort, og han vaklede ikke mere. Kun vidste han hverken ud eller ind med hensyn til de midler, han skulle bruge for at få hende overtalt. Han tænkte på hendes tårer og hendes fortvivlelse. Hvad skulle han gribe til? Hvad skulle han sige til hende? Hvor skulle de kunne give hinanden afskedskysset og overleve en sådan smerte?

Og dagene gled hen, han fandt ikke på råd, begyndte igen at rase imod sin fejhed, når han hver aften sov ind ved hendes side, og mærkede, at hun var henrykt ved at få lov til at blive hos ham.

Ofte spøgte hun nu: "Mester, du er alt for god; du nænner ikke at jage mig bort, du beholder mig nok!"

Men han oprørtes, når hun talte således.

"Ak nej, tal dog ikke om min godhed, barn! Hvis jeg virkelig var god, ville jeg forlænge siden have sendt dig til din broder, du ville leve i velstand og hæderlighed, med en smuk, rolig fremtid for dig, i stedet for at stride imod og blive her på trods af al sund fornuft, og lade dig håne og ringeagte, fordi du gider leve her hos en fattig, halvgal, gammel mand! … Ak nej, jeg er en fej og uhæderlig karl!"

Hun lagde hastigt sin hånd over hans mund, fik ham til at tie, men det var netop hans godhed, hans uendelige kærlighed til alle skabninger, der fik hans hjerte til at bløde. Var det ikke netop godhed mod hende at tvinge hende til at forstå, hvad der var bedst for hende, selv om hans eget hjerte derved blev sønderrevet? Denne godhed måtte han have, og han følte godt, at ofret ville blive ham muligt, at han ville kunne overvinde sig for hendes skyld. Men som de ulykkelige, der har besluttet at gøre ende på deres liv, opsatte han fra dag til dag at bringe den skæbnesvangre beslutning til udførelse, han ventede på en lejlighed, på det rette øjeblik og på tilstrækkelig viljekraft.

En morgen var han stået op klokken syv, og hun blev ganske forbavset, da hun kom ind i salen, ved at se ham sidde foran sit bord. I mange uger havde han ikke lukket en bog op eller rørt ved en pen.

"Nå, du arbejder nok, mester!"

Han så ikke op, svarede med tankefuld mine:

"Ja, det er stamtræet, som jeg har forsømt at holde vedlige."

I nogle minutter blev hun stående bag ved ham og så på ham, mens han skrev. Han afsluttede sine optegnelser om tante Dide, om onkel Macquart og lille Charles, nedskrev deres dødsdag og dødsmåde. Og da han endnu ikke gjorde mine til at

rejse sig og slet ikke lod til at lægge mærke til, at hun stod dér og ventede på et kys og på de venlige ord, hun ellers plejede at høre om morgenen, gik hun hen til vinduet, stod dér et øjeblik og kom så igen hen til ham:

"Så er det alvor med det skriveri, mester?"

"Ja vist er det alvor! Jeg har alt for længe forsømt mit stamtræ. Og der er desuden en hel bunke arbejde, som jeg må have fra hånden!"

Hun så vist på ham, så ham ind i øjnene med et forskende blik.

"Godt! Så er vi flittige! Hvis du har noget at skrive af, så kom kun med det, jeg skal gøre det straks."

Fra den dag lod han, som var han helt optaget af sit arbejde. Han havde forresten ofte udtalt den mening, at absolut hvile var ikke sund, at man aldrig burde foreskrive den, selv ikke for overanstrengte mennesker. Ens omgivelser er af så stor vigtighed, de indtryk, man modtager fra yderverdenen, omdanner sig til tanker og handlinger, og hvis man lever i fuldstændig hvile, hvis man i længere tid modtager indtryk uden at fordøje dem og give dem fra sig i forvandlet tilstand, vil der let fremkomme et åndeligt ildebefindende, sjælens ligevægt vil ufejlbarligt forstyrres.

Han havde i et langt liv gjort den erfaring, at arbejdet bragte ro i hans sind. Når han var ilde tilpas om morgenen, var han altid vis på at mærke bedring, når han i nogen tid havde beskæftiget sig, og aldrig befandt han sig bedre, end når han hver morgen udførte sit arbejde, der på forhånd var lagt til rette, så og så mange sider i så og så mange timer, og han plejede at sammenligne sit således udførte dagværk med et

pendul, der satte urværket i bevægelse og holdt ham oppe midt i al livets elendighed, skrøbelighed og vildfarelse. Derfor mente han også, at de sidste måneders lediggang og dovenskab var den eneste årsag til den hjertebanken, der nu og da tog vejret fra ham. Hvis han ville helbredes, havde han kun at tage fat på sine alvorlige arbejder, som han alt for længe havde forsømt. Disse teorier kunne Pascal i timevis udvikle for Clotilde, han forklarede og forsvarede dem med feberagtig begejstring.

Det så ud, som var han atter grebet af den kærlighed til videnskaben, der indtil for så kort tid siden havde været hans livs lidenskab. Han gentog uafladeligt, at han ikke kunne gå fra sit værk, før det var fuldendt, at der endnu var såre meget at gøre, hvis det skulle være et varigt mindesmærke over ham. Han begyndte på ny at rode rundt i dokumentpakkerne, åbnede skabet snese gange om dagen, slæbte rundt med dem og føjede stadig ny optegnelser til. Hans påstand angående arvelighedslovene var undergået en forandring, han ønskede at gennemse sit værk, forbedre det. Af sin families historie ville han uddrage en sammenhæng af hele menneskehedens historie. Desuden ville han komme tilbage til sin opfindelse, sin kur med indsprøjtninger, han ville udvide, udvikle den, men han var endnu ikke kommet til fuld klarhed, og hver gang han satte sig til sit skrivebord, jamrede han sig:

"Aldrig får jeg tid til at blive færdig, livet er for kort, jeg har jo ikke så mange år for mig!"

Det så næsten ud, som havde han aldrig en time til overs til hvile. Og en morgen, da Clotilde sad ved siden af ham og afskrev hans manuskript, så han pludselig op fra sit arbejde og sagde:

"Hør en gang, Clotilde … hvis jeg nu døde …"

Ganske forfærdet afbrød hun ham:

"Men hvor falder du dog på de tanker?"

"Hvis jeg døde, hør nu godt efter, skal du straks lukke alle dørene. Du skal beholde alle dokumenterne for dig selv alene. Og når du har samlet mine manuskripter sammen, overgiver du dem til Ramond … hører du, dette er min sidste vilje!"

Men hun ville ikke høre ham tale således:

"Nej, vist ej, du må ikke komme med sådanne dumheder."

"Clotilde, sværg, at du vil passe på familiepapirerne og overgive manuskripterne i Ramonds hænder!" Da hun så, det var alvor, føjede hun ham, lovede højt og helligt at gøre, som han bad hende. Han havde taget hende i sine arme, han kyssede hendes tårefyldte øjne, var meget bevæget, som havde hans hjerte med ét åbnet sig. Så blev han roligere, meddelte hende, hvad han frygtede. Siden han atter havde taget fat på sit arbejde, var han begyndt at ængstes som fordum, han gik og passede på skabet, påstod, at han havde set Martine liste rundt med sære fagter. Det var langt fra umuligt at sætte det gamle menneskes blinde gudsfrygt i bevægelse, at drive hende til en slet handling ved at bilde hende ind, at hun reddede sin herre fra fortabelse. Han havde allerede lidt så meget ved disse ængstelser, nu kom de igen ved tanken om den ensomhed, der snart skulle blive hans lod.

En aften, da han atter berørte den sag for Clotilde, slap denne ytring ham ud af munden:

"Du kan nok selv begribe, at når du er rejst …"

Hun blegnede, og da hun så, at han også var bevæget, udbrød hun skælvende:

"Ak, mester, mester! Du tænker altså endnu på denne frygtelige rejse! Jeg læser i dine øjne, at du skjuler noget for mig, at du huser en tanke, jeg ikke kender … Men hvis du lader mig rejse og så dør, hvem skal da kunne forsvare dit værk?"

Han troede, hun havde vænnet sig til tanken om skilsmissen, og han fandt kraft til i en munter tone at svare:

"Du kan da ikke tro, jeg ville lægge mig til at dø uden at se dig igen … Jeg kan da for pokker skrive til dig, ved jeg … Du skal nok få lov at lukke mine øjne."

Nu var hun segnet hulkende om på en stol.

"Ak Gud i Himlen! Så vil du alligevel af med mig! Hvor er det muligt! Du vil skille os ad, os, der nu har levet sammen hvert minut på dagen! Ak Gud, ak Gud! Hvis det barn var kommet …"

"Dér dømte du mig," afbrød han hende heftigt. "Hvis det barn var kommet, ville du ikke være rejst. Ser du da ikke, at jeg er for gammel, at jeg foragter mig selv for min afmagt! Hvis du bliver hos mig, får du aldrig den glæde at eje et barn, du bliver aldrig helt kvinde. Så drag da bort, siden jeg ikke mere er en mand!"

Forgæves søgte hun at berolige ham.

"Nej, det nytter ikke, alt, hvad du siger! Jeg ved så godt, hvad du tænker, det har vi ofte nok talt om. Barnet er kærlighedens mål, ellers er kærligheden unyttig. Forleden kastede du en roman fra dig, fordi helten og heltinden var rent forbavsede over at få et barn og ikke vidste, hvorledes de skulle blive det kvit! … Ak, Gud i Himlen, hvor ville jeg ikke have velsignet, elsket, tilbedt et barn, der var dit og mit!"

Den dag fordybede Pascal sig helt i sit arbejde. Nu sad han ofte i fire-fem timer i træk, hele formiddagen, hele eftermiddagen uden at se op fra papiret. Han arbejdede med

feberagtig iver, ville ikke under noget påskud forstyrres eller tales til. Og undertiden, når Clotilde sagte listede sig ud for at aftale et eller andet med Martine, så han efter, om hun virkelig var borte, og så lod han panden synke ned mod bordets kant med en fortvivlet og træt mine. Han faldt rent sammen efter den anstrengelse, det voldte ham at blive siddende bøjet over sit arbejde, når hun var i hans nærhed. Ak, han længtes jo kun efter én ting: tage hende i sin favn, trykke hende til sit bryst og dække hendes læber med ømme kys.

Ak, hvor kastede han sig ikke med iver ind i arbejdet som det eneste tilflugtssted, hvor han kunne finde tilintetgørelsens hvile. Men som oftest kunne han slet ikke arbejde, han måtte derfor sidde og spille den flittige med øjnene fæstet på papiret, mens tanken flygtede, og tårerne ville bryde frem, hun var stærkest, hendes billede fyldte hans sjæl og hans hjerte og erstattede alt andet. Var det muligt, at han skulle se arbejdet ligge så sørgeligt under? Han havde dog indtil denne time troet så fast på, at det var verdens frelse, at det gav lindring for hver en sorg og smerte, bragte ligevægt i sjæl og legeme. Skulle han virkelig kaste pennen bort, opgive al virksomhed, kun leve, leve og elske de smukke piger, han traf på sin vej! Eller var det atter alderdomssvaghed, der lammede hans hjerne.

Han havde altid frygtet for at se sine evner tage af, havde altid med skræk tænkt sig det øjeblik, da han skulle stå som en affældig gammel mand. Og mens han lå således med panden støttet på bordet, drømte han, at han var tredive år, og de stride tårer trillede ned i det hvide skæg, men da han hørte hendes skridt på trappen, rettede han sig hastigt, greb sin pen og bøjede sig over papiret, for at hun ikke skulle mærke, hvorledes

han havde det, ikke skulle se, at hans tanke var idel tomhed og fortvivlelse.

Nu var den første halvdel af september hengået i denne trykkede stemning, uden at nogen beslutning var fattet, da Clotilde en formiddag til sin store forbavselse så bedstemoderen træde ind i stuen. Den foregående dag havde Pascal mødt hende i Rue de la Banne, og da han nu mente, ofret måtte bringes og ikke selv havde kraft til at få Clotilde bort, havde han, til trods for den uvilje, han følte mod moderen, talt til hende og bedt hende komme derud næste dag. Hun havde netop fået endnu et brev fra Maxime, et rent fortvivlet brev, hvori han bad og bønfaldt Clotilde om at komme. Dog forklarede hun først sin nærværelse.

"Ja, det er dig, min søde pige, og du kan selv begribe, at jeg må have meget alvorlige grunde, ellers var jeg sandelig ikke trådt over denne dørtærskel! Men du må virkelig være aldeles fra forstanden, og jeg kan ikke se på, at du ødelægger din hele tilværelse, uden for sidste gang at tage bladet fra munden!"

Hun læste straks Maximes brev med begrædelig stemme. Han sad i sin lænestol, lamheden gjorde sørgelige fremskridt og han led mange smerter. Derfor bad han også søsteren om et bestemt svar; han håbede endnu, at hun dog ville komme, skælvede ved tanken om at skulle antage en betalt sygeplejerske, og det ville han blive nødt til, hvis Clotilde overlod ham til sig selv i hans sørgelige forfatning. Og da Félicité var færdig med oplæsningen af brevet, bemærkede hun, hvor yderst kedsommeligt det ville være at lade Maximes formue gå over i fremmede hænder. Dog talte hun mest om pligt og skyldighed, om den bistand, man burde yde sin familie,

ja, hun lod, som om Clotilde havde givet broderen et ganske bestemt løfte.

"Min kære, lille pige, tænk dig lidt om! Du sagde selv, at hvis han trængte til dig, ville du komme! … Jeg hører endnu ganske tydeligt dine ord! Husker du, Pascal?"

Pascal, der siden moderens indtrædelse havde forholdt sig tavs, lod hende handle og tale, sad stille med blegt ansigt og bøjet hoved. Nu svarede han kun med et lille nik. Félicité anførte alle de grunde, han selv havde givet Clotilde: den græsselige forargelse, deres forhold vakte, hun havde jo selv været udsat for at hånes på offentlig gade, den truende fattigdom, der tyngede så svært på dem begge to, umuligheden af at fortsætte denne usunde tilværelse, hvor den aldrende mand satte sine sidste kræfter til, mens den unge pige ødelagde sit rygte og enhver udsigt til fremtidig lykke. Det var dumt og syndigt at være stridig på den måde!

Bank og rolig stod Clotilde og lyttede til bedstemoderens ord; hun tav, ville aldeles ikke indlade sig på at behandle dette spørgsmål, men da fru Félicité vedblev at trænge ind på hende, svarede hun omsider:

"Lad mig atter sige dig, bedstemoder, at jeg aldeles ikke skylder min broder noget. Min pligt byder mig at blive her! Maxime kan ordne sine pengeaffærer, som det passer ham, jeg bryder mig ikke om at arve ham. Når vi bliver alt for fattige, kan mester jo sende Martine bort, og beholde mig som tjenestepige!"

Hun slog ud med hånden. Ak ja, kunne hun blot få lov at ofre sig for sin konge, give ham sit liv, tigge langs vejkanten med hans hånd i sin. Og så om aftenen, når de hele dagen havde

vandret fra dør til dør, give ham sin ungdom, varme ham ved sit elskende hjerte! Gamle fru Rougon rystede på hovedet:

"I stedet for nu at være hans tjenerinde, burde du have begyndt med at være hans hustru … Gud ved, hvorfor I ikke har holdt bryllup som andre ordentlige mennesker? … Det ville have været meget naturligere, og især meget anstændigere!"

Hun mindede Clotilde om den dag, de havde berørt denne sag, da hun havde bedt sin sønnedatter tale med Pascal og få ende på skandalen. Da havde den unge pige svaret, at de aldrig havde tænkt på det, men at de gerne ville gifte sig, senere hen; det havde jo ingen hast.

"Ja," udbrød Clotilde nu, "lad os gifte os. Det vil jeg med glæde! Du har ret, bedstemoder."

Og så henvendte hun sig til Pascal.

"Hundrede gange har du sagt mig, at du ville gøre alt, hvad jeg bad dig om. Gift dig med mig! Når jeg er din hustru, må jeg blive hos dig. En hustru forlader ikke sin mand!"

Han svarede kun med en sagte hovedrysten, som turde han ikke give sin tanke luft i ord, som var han bange for, at hans stemme skulle røbe den inderlige taknemmelighed, der fyldte hans sjæl ved at lytte til hendes forslag om at knytte et uløseligt bånd imellem dem. Hans hovedrysten kunne betyde tøven eller afslag. Hvad kunne det nytte, dette giftermål på det yderste, nu da alting dog styrtede sammen over ham?

"Selvfølgelig er det meget ædelt af dig at tale således, du har ordnet alting rigtig godt i dit lille hoved! Men I bliver ikke rigere ved at ægte hinanden, og det koster ham ikke så lidt at have dig gående her. Du er en alt for tung byrde for ham under hans nuværende formuesomstændigheder!"

Disse ord gjorde en meget stærk virkning på Clotilde, der hastigt gik hen til Pascal med rødmende kinder og tårefyldte øjne.

"Mester, mester! Er det virkelig sandt det, bedstemoder dér siger? Er det kommet så vidt, at du synes, du ikke har råd til at have mig her? At du angrer det, du giver ud for min skyld?"

Han blegnede atter, men rørte sig ikke, blev siddende, som var han knust. Endelig mumlede han med en stemme, der lød, som kom den langt borte fra:

"Jeg har så meget at gøre, så meget, jeg skulle have skrevet. Jeg ville så gerne gennemse mine papirer, mine manuskripter, mine optegnelser, fuldende mit livs værk! Hvis jeg var alene, kunne jeg måske få bragt orden i det alt sammen. Jeg ville sælge Souleiade, å, så fik jeg da altid det tørre brød resten af mit liv, men heller ikke mere, for ejendommen er ikke meget værd, det ved jeg nok. Jeg ville leje et lille værelse, hvor jeg kunne sidde i fred og ro med mit skriveri. Når jeg arbejdede fra morgen til aften, kunne jeg måske endda holde livet ud, uden at være alt for ulykkelig!"

Han undgik at møde hendes blik, og i det sindsoprør, hun befandt sig i, kunne hun ikke nøjes med dette vage udtryk. Hun blev med hvert minut mere angst, for hun følte, at det uundgåelige nærmede sig som en sort uvejrssky.

"Se mig i øjnene, mester, hører du! … Og vær nu modig, det beder og bønfalder jeg dig om, vælg mellem dit værk og mig, siden det lader til, du vil jage mig fra dig for bedre at kunne arbejde!"

Nu måtte Pascal udtale den heltemodige løgn! Han så endelig op, så hende tappert smilende ind i ansigtet og smilende som

en døende, der ønsker døden, genfandt han sin overmenneskelige godhed:

"Hvor heftig du bliver! Kan du da ikke gøre din pligt, som så mange andre, stille og bramfrit! … Jeg har meget at bestille, må helst være alene, og du, min søde pige, du bør tage til din broder! Du må rejse, det er en afgjort sag!"

Der blev et øjebliks uhyggelig tavshed. Hendes øjne hvilede fast på ham, som håbede hun, han ville give efter. Var det virkelig sandheden, han her sagde, opofrede han sig ikke, for at hun kunne blive lykkelig? Et øjeblik havde hun en fornemmelse af det, den fo'r igennem hende som et dirrende pust, der kom fra hans hjerte og gik lige ind i hendes.

"Og det er for bestandig? Du vil ikke tillade mig at komme tilbage til dig i morgen?"

Han var standhaftig; han svarede med et smil, som betød, at man ikke således tog bort for straks at vende tilbage, og så forvirredes alting for hende, hun havde kun en vag forståelse af, at han valgte arbejdet, at han som videnskabsmand foretrak sit værk for den kvinde, han elskede.

Hun var atter blevet ganske bleg, ventede endnu et par minutter i pinefuld tavshed, så sagde hun langsomt med sin kærlige, lydige mine:

"Det er godt, mester, så rejser jeg, siden det er din vilje, og jeg kommer ikke hjem, før du sender bud efter mig."

Med disse ord var adskillelsen bestemt: det uigenkaldelige var sket.

Félicité, der både var glad og forbavset over så let at have vundet sejr, ville have, de straks skulle bestemme dagen til afrejsen. Hun var stolt, fordi hun troede, det var hende, der

havde fået dem til at tage denne fornuftige bestemmelse. Det var om fredagen, og de fastslog, at Clotilde skulle bort næste søndag. Derefter blev der afsendt et telegram til Maxime.

I tre dage havde det blæst, men om aftenen tiltog vinden i heftighed, og Martine meldte, at den vist ville blive ved i det mindste i tre dage endnu. Mod slutningen af september blæser det ofte meget stærkt i Viornedalen. Derfor gik hun også om aftenen rundt i hele huset for at se efter, om skodderne var forsvarligt lukkede, for vinden strøg henover huset med rasende kraft, piskede mod murene, så de rystede i deres grundvold. Tagstenene fløj omkring, jernbeslag blev revet løs, og gennem hver en åbning og hver en sprække susede og peb vindens klagende stemme, mens dørene ved mindste glemsomhed dundrende smældede i med en lyd som kanonskud. Man skulle tro, huset var i belejringstilstand, en sådan øredøvende larm og støj voldte vindens vilde dans.

Næste dag, mens blæsten gennemrystede det uhyggelige hus, ville Pascal hjælpe Clotilde med tilberedelserne til afrejsen. Gamle fru Rougon ville først komme om søndagen, når den unge pige skulle bort. Da Martine hørte, hvad der forestod, lyste et kort glædesglimt i de blege øjne, derefter sagde Pascal, at de ikke havde brug for hende ved pakningen, og hun gik igen ned i sit køkken, hvor hun gjorde sit arbejde som sædvanlig, idet hun lod, som om hun intet vidste om den omvæltning, der var foregået i deres husstand. Men så såre Pascal kaldte på hende, kom hun ilende så hurtigt, med et så smilende ansigt og så lette fjed, at man skulle tro, hun var blevet tyve år yngre. Pascal veg ikke fra Clotildes side; han hjalp hende og passede på, at hun tog med sig alt, hvad hun kunne få brug for.

Midt på gulvet stod to store kufferter, klædningsstykker og pakker lå rundt på alle stole, over tyve gange havde de nu gennemsøgt alle skuffer og skabe. Og denne travlhed, denne omsorg for intet at glemme, var som en lindring for den smerte, der pinte og nagede dem begge. De glemte den et øjeblik; han vogtede på, at tøjet blev lagt ordentligt ned i kufferten, at ingen plads gik til spilde, i hatteæsken lagde han flere småting, mellem hendes linned stak han æsker og deslige ind, han tog hendes kjoler ud af skabene, lagde dem sammen på sengen, de skulle sidst i kufferten, ligge i det øverste rum. Og da de efter endt arbejde rettede sig og stod ansigt til ansigt, smilede de først til hinanden, og så måtte de bruge al deres selvbeherskelse for at holde de tårer tilbage, som vældede frem ved tanken om den uundgåelige ulykke, der snart skulle knuse dem, men de var standhaftige begge to, skønt deres hjerter blødte. Ak Gud, var det også virkelig sandt, at de allerede var adskilte?

Og så lyttede de til vinden, til den frygtelige vind, der truede med at rive huset ned. Hvor mange gange gik de ikke hen til vinduet og så ud efter den forrygende storm; ak, de ønskede, at verden skulle forgå med det samme. Når det blæser fra sønden, skinner solen altid, og himlen er blå, men har en sær blakket, støvet farve, og selve solen er bleg og uklar. De så ud over landet, så de store, hvide støvskyer hvirvle op fra vejene, så træerne svaje under stormens magt, der jagede alting afsted i vild flugt og hærgende fo'r hen over den tørre jord med sit vældige pust og en ustandselig tordnende susen. Grene knækkede og vejredes hen i luften, tage blev revet af, og vinden bar dem så langt bort, at de aldrig mere blev fundet. Hvorfor

kunne stormen ikke også tage dem med, hvorfor skulle de ikke på dens vinge flyve hen til det ukendte land, hvor lykken boede?

Kufferterne var næsten pakket, da han ville åbne en skodde, som blæsten havde smækket for, men gennem vinduet fo'r der et sådant vindstød, at Clotilde måtte komme ham til hjælp. Det lykkedes dem omsider ved forenede kræfter at få vinduet lukket, dog ikke før en del småting var fejet rundt i stuen; blandt andre et lille håndspejl, der blev slået i mange stykker. Var dette varsel om død, som overtroiske folk mener?

Om aftenen, efter et sørgeligt måltid i den lyse spisestue med de store fantastiske blomsterbuketter, talte Pascal om, at de gjorde bedst i at gå tidlig til sengs. Clotilde skulle bort med ti-toget næste morgen, og han ængstedes for den lange rejse, tyve timers jernbanekørsel. Og da de skulle sige hinanden godnat, kyssede han hende på panden og erklærede, at han ville lægge sig i sit eget værelse den nat. Han ville have, hun skulle sove og hvile sig ud, hvis de blev sammen, ville ingen af dem lukke et øje, og natten ville blive uendelig sørgmodig. Forgæves hvilede hendes store, klare øjne på ham med et bønfaldende blik, forgæves rakte hun sine arme ud imod ham, han lod sig ikke rokke, trykkede et kys på hendes forgrædte øjne, lagde tæpperne om hende, som var hun et barn, og gik bort efter at have bedt hende være fornuftig og sove godt. Hans beslutning var jo fattet; han måtte være standhaftig, være en mand, men det var frygteligt at komme ind i det forladte, kolde fugtige kammer! Det var ham, som lagde alderdommens iskulde sig over ham med blytung vægt. Først mente han, det var stormen, der holdt ham vågen. Den fyldte det stille hus med hyl og klage, hvor vrede stemmer blandede sig med fortvivlet hulken. To

gange stod han op og lyttede ved Clotildes dør, men alt var stille. Derpå gik han ned og lukkede en dør, der stod og smældede med dumpe, dundrende slag, som om ulykken bankede på.

Uhyggelige vindpust strøg gennem de mørke stuer, og han steg op ad trappen, trådte ind i sit kammer, gysende og hjemsøgt af pinefulde syner. Da gik det op for ham, at det ikke var stormens mægtige røst, der plagede ham og jog søvnen fra hans øjne. Det var længslen efter hende, der endnu denne nat sov under hans tag, og hans kærlighed blev til et anfald af den vildeste fortvivlelse, den forfærdeligste kamp, han endnu havde stridt. Ak Gud i Himlen, aldrig mere holde hende i sin favn, aldrig mere eje hende, kalde hende sin, når han kun behøvede at sige et ord, for at hun altid, altid skulle blive hos ham! Det var som blev hans hjerte revet ud af brystet på ham; hun var ham jo kærere end hans eget liv, ung og yndig, som hun var! Ti gange var han lige ved at gå ind til hende, tage hende i sine arme og beholde hende. Den forfærdelige strid varede ved til dagens frembrud, mens stormen brølede og hylede om det gamle hus og dets rystende mure.

Klokken var seks, da det forekom Martine, at hun hørte sin herre banke i gulvet; hun ilede op med det glade ansigt hun i de sidste dage viste, men hun standsede på dørtærsklen til hans kammer, slået med ængstelse ved at se ham ligge tværs over sin seng, bidende i hovedpuden for at kvæle sin hulken. Han havde prøvet på at stå op, klæde sig på straks, og var faldet om, kvalt af en hjertebanken, der var så heftig, at han næsten mistede bevidstheden. Han vågnede nu op og klagede sig:

"Nej, nej, jeg kan ikke holde det ud! Jeg pines for meget, jeg vil hellere dø straks, dø – dø!"

Imidlertid kendte han Martine, og hans overvældende smerte gav sig luft i fortvivlede ord:

"Min stakkels Martine! Dette er for meget! Mit hjerte sprænges af smerte. Hun tager det med sig, hun rejser bort med min hele sjæl, og jeg kan ikke leve uden hende … Jeg har været døden nær i nat, og jeg ville ønske, jeg var død, inden hun drager bort fra dette hus … jeg kan ikke leve, når hun har forladt mig; ak Gud, ak Gud, hun rejser fra mig, og jeg skal være alene, alene, alene!"

Martines fornøjede ansigt blev voksblegt, og der kom et hårdt, smertefuldt udtryk i de blege øjne. Et øjeblik betragtede hun ham, så, hvorledes han rev og sled i tæppet, hvorledes han stønnede af fortvivlelse, borede hovedet ned i hovedpuden. Med ét fattede hun en beslutning, hun sagde med tilkæmpet ro:

"Men der er da ingen mening i, at herren tager sådan på veje! … Det er urimeligt … Siden det er således fat, og De ikke kan undvære frøkenen, er det allerbedst, at jeg henter hende, så kan hun se, i hvilken tilstand herren er …"

Ved dette ord fo'r han op; han vaklede og måtte gribe fat i en stol for ikke at falde:

"Det forbyder jeg Dem, Martine!"

"Jeg vil aldeles ikke lystre herren nu! Jeg kan ikke tåle at se Dem ligge her mere end halvdød af sorg og elendighed. Nej, jeg vil selv gå ned efter frøknen, hun skal få alting at vide, jeg skal nok tvinge hende til at blive hos os!"

Men nu greb han hende i armen, holdt hende fast og talte med en stemme, der rystede af harme:

"Jeg befaler Dem at blive her, hører De, Martine! Eller også kan De rejse med det samme … Hvad skal De herinde? Jeg er blevet syg af at høre på den rædsomme storm. Det kommer ingen mennesker ved!"

Og så fortrød han med sin sædvanlige godhed, at han havde været heftig mod det gamle, trofaste menneske. Et svagt smil svævede om de blege læber:

"Ak, min stakkels Martine! Se, hvor vred De gør mig! Lad mig dog have min vilje og handle, som jeg bør, for at I alle kan blive lykkelige. Og sig ikke et eneste ord, hvis De ikke vil volde mig stor sorg!"

Nu steg tårerne Martine op i øjnene, og det var på høje tid, der blev sluttet fred, for Clotilde, der var stået tidligt op, fordi hun længtes efter Pascal, kom nu ind. Måske nærede hun endnu det håb, at han i sidste øjeblik ville forandre sin beslutning og lade hende blive. Hun havde selv ikke sovet, så træt og forvåget ud, og hendes blik søgte straks hans med et ængsteligt spørgende udtryk, og han så så dårlig ud, at hun blev bange.

"Nej, nej, der er intet i vejen, vær kun rolig, jeg ville have sovet, hvis den vind ikke havde tudet og støjet så forfærdeligt … Ikke sandt Martine, var det ikke det, jeg lige nu sagde Dem?"

Pigen nikkede, og Clotilde bøjede sig, hun betvang sin sorg og sagde intet om, hvad hun selv havde lidt, mens han lå søvnløs i sit ensomme kammer. Begge de to kvinder adlød ham og hjalp ham med at bringe det store offer.

"Vent lidt," sagde han nu og åbnede sin skrivebordsklap, "jeg har noget til dig. Se, der er 700 francs i denne konvolut …"

Til trods for Clotildes indvendinger begyndte han at aflægge hende regnskab. Af de seks tusind francs, hun havde fået for sine smykker, havde de knap brugt to hundrede, han beholdt hundrede, der godt kunne vare måneden ud, når de levede med den strengeste sparsommelighed. Så ville han sælge Souleiade, han ville tjene noget ved sine arbejder, han skulle nok komme ud af det. Men de fem tusind francs ville han ikke røre, for de tilhørte hende, og de skulle blive liggende i skuffen.

"Mester, mester! Du gør mig så bedrøvet ..."

Han afbrød hende:

"Det skal alligevel være således. Hvis du ikke føjer mig, er det mig, der bliver mere bedrøvet, end jeg kan sige det. Men nu er klokken halv otte, jeg vil slå en snor om kufferterne, siden du har lukket dem."

Da Clotilde og Martine blev alene, så de et øjeblik på hinanden i tavshed. I den senere tid havde der hersket en art uvilje imellem dem; den unge piges forhold til den tilbedte herre havde vakt den gamle tjenestepiges skinsyge. Nu så det imidlertid ud, som gik Martine af med sejren, men i dette øjeblik droges de mod hinanden af den sindsbevægelse, der fyldte begges øjne med tårer.

"Martine, lov mig, at han ikke skal leve som en stakkels fattig mand! Pas på, at han får vin og kød hver dag."

"Det skal frøknen ikke være bange for."

"Og, De ved, de fem tusind francs, som ligger dér i skrivebordet, de tilhører ham. I skal da ikke gå her og sulte, når I har alt, hvad I behøver. De skal være rigtig god imod ham!"

"Jeg siger som før, det skal nok ske! Herren skal ikke komme til at mangle noget, så længe jeg er her!"

Atter tav de en lille stund, de stod og så på hinanden.

"Og pas så på, at han heller ikke overanstrenger sig med det skriveri. Jeg er meget ængstelig ved at forlade ham, han er ikke så rask som før. De vil nok passe på ham, ikke sandt?"

"Jeg skal pleje og passe ham så godt som nogen!"

"Ja, nu betror jeg ham til Dem! Han har kun Dem, Martine, men det beroliger mig at vide, at De holder af ham. Hold af ham, bliv ved med det! Hold af ham for os begge!"

"Det lover jeg frøknen med hånd og mund!"

Tårerne stod dem i øjnene, og Clotilde sagde igen:

"Vil De kysse mig til farvel, Martine?"

"Ak ja, frøken, det vil jeg så gerne!"

Og så lå de i hinandens arme, da Pascal trådte ind. Han lod, som han ikke så dem, sagtens fordi han nødig ville miste den sidste rest af selvbeherskelse. Med unaturlig høj røst talte han om de sidste forberedelser; han var bange for, at hun skulle komme for silde til sit tog, nu var kufferterne færdige. Far Durieu havde læsset dem på sin vogn og kørt dem hen på banegården, hvor de skulle indskrives, når billetten var købt.

Imidlertid var klokken knap otte, der var endnu to lange timer, til toget skulle gå, og de timer sled sig hen med sneglefjed i fortvivlet tomhed, i smertefuld ørkesløshed; al deres bitre sorg og kvide tyngede dem med centnervægt. Frokosten tog næppe et kvarter. Så stod de op, gik omkring i salen og satte sig atter med hænderne i skødet. Deres øjne forlod ikke uret, minutterne forekom dem evige som en dødskamp her i dette sorgens hus.

"Ak, hvor det stormer!" sagde Clotilde, da blæsten peb gennem døren.

Pascal gik hen til vinduet, så ud over træerne, der svajede i stormen.

"Ja, den tager til!" svarede han. "Om lidt må jeg se til taget; der er allerede fløjet mange sten af."

De var allerede borte fra hinanden. De hørte kun den rasende blæst feje alting bort, vejre deres livs lykke hen!

Endelig klokken halv ni lød Pascals stemme stille og fredelig:

"Clotilde, nu er det på tide!"

Hun rejste sig op fra den stol, hun havde siddet på. Hun havde næsten glemt, at hun skulle afsted, men pludselig overvældede virkelighedens rædsel hende. For sidste gang søgte hendes bønfaldende blik hans. Ville han da ikke åbne hende sin favn og kalde hende tilbage? Og hendes ansigt fik et underligt forstenet udtryk.

Først udvekslede de nogle ligegyldige sætninger:

"Du skriver jo, ikke?"

"Naturligvis, og du lader nok også høre fra dig så ofte som muligt?"

"Lov mig, at du vil sende bud efter mig, hvis du skulle blive syg!"

"Det kan du stole på, men det er der ingen fare for, jeg er jo rask!"

Da så Clotilde skulle forlade det elskede hjem, så hun sig om med et usikkert flakkende blik. Hun kastede sig i Pascals favn, og han slog armene tæt om hende, mens hun stammede:

"Her vil jeg for sidste gang kysse dig, takke dig … Mester, du har gjort mig til den, jeg er. Som jeg så tit har sagt dig, du har bødet på alt det slette, jeg har fået i arv efter min slægt! Hvad ville der være blevet af mig, hvis jeg var vokset op sammen med

min broder? Ja, hvis jeg er noget værd, da skylder jeg ene dig det alt sammen; du har plantet mig om i dette sandhedens og godhedens hjem, hvor jeg er vokset op under dine øjne, og hvor jeg er blevet værdig til din kærlighed. Du har taget mig i din favn, du har givet mig alverdens lykke, nu sender du mig bort! Lad da din vilje ske, du er min herre, og jeg adlyder dig. Jeg elsker dig, hvad der sker, jeg vil altid elske dig!"

Han trykkede hende til sit hjerte og svarede:

"Jeg vil kun din lykke, jeg fuldender mit værk!"

I det sidste kys, i det sønderrivende, fortvivlede afskedskys, de nu gav hinanden, sukkede hun med sagte stemme:

"Ak, hvis det barn dog var kommet!"

Endnu sagtere kom det, som en kvalt hulken over hans læber; hun syntes, hun hørte ham hviske:

"Ja, ja du har ret! Det andet værk, det eneste, sande, som jeg ikke kunne udføre … tilgiv mig, prøv at blive lykkelig."

Den gamle fru Rougon var på stationen, livlig og munter, til trods for sine firs år, hun triumferede, troede nu, hun havde sønnen i sin magt. Da hun så, hvor forstyrrede de begge to var, tog hun sig af alting, sørgede for billet, fik bagagen indskrevet og satte Clotilde ind i en damekupé. Så udbredte hun sig vidtløftigt om Maxime og hans sygdom, gav sine ordrer, befalede den unge pige at underrette hende om, hvorledes det gik.

Men toget gik endnu ikke, og fem frygtelige minutter hengik atter. De så på hinanden, havde ikke mere kraft til at tale! Endelig var alting forbi, de tog afsked, kyssede hinanden; toget satte sig i bevægelse, og lommetørklæderne viftede.

Med ét mærkede Pascal, at han stod ene på perronen, toget var allerede borte, det var forsvundet ved en drejning af banen. Og så lyttede han ikke til moderens ord; han fo'r afsted, som var han en ung mand, var hjemme på fem minutter og skyndte sig ud på terrassen.

Søndenstormen rasede med usvækket heftighed, hundredårige cypresser bøjede sig og svajede som halmstrå. På den blege himmel stod solen, træt og mat af al den blæst, der nu i seks dage havde fejet hen over dens ansigt. Og Pascal stod dér, standhaftig som de forblæste træer, med klæderne flagrende om sig, mens stormen piskede gennem hans hvide skæg og hår. Åndeløs, med hænderne presset ind mod brystet for at dæmpe sit hjertes vilde banken, stod han og stirrede efter toget, der brusede afsted over sletten som et ganske lille tog, der af stormen fejedes hen lig en tør kvist!

12

Straks næste morgen lukkede Pascal sig inde i sit store ensomme hus. Han gik ikke mere ud, holdt op at besøge de få patienter, han endnu tilså, og levede bag sine låsede døre i fuldstændig ensomhed og tavshed. Martine havde fået den strengeste befaling til på ingen måde at lade fremmede komme ind til ham.

"Ja, men fru Félicité, herrens moder?"

"Min moder vil jeg nu slet ikke se, jeg har mine grunde. De kommer til at sige hende, at jeg arbejder og trænger til ro, hun må have mig undskyldt."

Tre gange kom gamle fru Rougon; hun rasede i stueetagen, han hørte, hun talte højt, blev vred, ville gå op, til trods for Martines forestillinger. Så blev der igen stille, han skelnede kun en hviskende samtale i en begrædelig tone, det var ham klart, at de to dernede igen lagde råd op imod ham; men han lod sig ikke rokke, han viste sig end ikke på trappen, bad ikke moderen komme op.

En dag fordristede Martine sig til at bemærke:

"Det er nu alligevel hårdt, at herren viser sin moder døren! Især da fruen er så venligt stemt; hun ved jo, hvordan det står til med pengevæsenet, og hun kommer her kun, fordi hun gerne vil hjælpe herren!"

Ude af sig selv af harme råbte han:

"Penge! Jeg vil ikke have en skilling! Hører De, Martine, ikke en skilling! Jeg kan da vel for pokker tjene brødet til mig selv, ved jeg!"

Imidlertid voksede hans forlegenhed for hver dag, der gik, men han ville ikke høre et eneste ord om at røre de 5000 francs, som efter hans mening var Clotildes ejendom. Nu, da han var alene, var han blevet aldeles ligegyldig overfor mad og drikke, ville gerne have nøjedes med vand og brød, og når pigen bad ham om lov til at købe vin, kød eller sligt, trak han på skulderen, hvorfor det? Der var vel nok et stykke brød tilovers fra den foregående dag? Så var det nok, mente han.

Martine, der elskede sin herre, fortvivlede over at se ham blive endnu mere gnieragtig, end hun nogensinde selv havde været, og over, at han lod hele huset og sig selv forfalde i fattigdom og elendighed uden at fortrække en mine. De simpleste arbejdsfolk levede bedre end man levede hos doktor Pascal. Derfor gik hun også en hel dag og kæmpede med sig selv. Hendes underdanige kærlighed til Pascal stredes med hendes lidenskab for de penge, hun havde sparet sammen skilling for skilling, og som lå velforvarede og "fik unger" som hun sagde. Hun havde hellere givet ham sit eget kød og blod! Så længe hendes herre ikke havde været alene, var det ikke med én tanke faldet hende ind, at hun kunne give ham af sine spareskillinger. Og det var alligevel et umådeligt offer, hun bragte, da hun en morgen i fortvivlelse over at se spisekammeret tomt og komfuret koldt, forsvandt en times tid og kom tilbage med forskellige fødevarer og en del småpenge, hun havde fået igen på en hundredfrancsseddel, hun havde vekslet. Pascal kom netop ned og undrede sig over disse penge; han fo'r op i raseri, ville kaste alting på gaden, fordi han troede, hun havde henvendt sig til hans moder.

"Herregud," stammede hun, "det er aldeles ikke den gamle frue, der har givet mig penge, vil herren bare lade mig tale ..." Og så kom hun med den usandhed, hun havde på rede hånd: "Vil herren tænke sig, at det lader til, prokuratorens sager kan ordnes, jeg havde fået nys om det forleden, så kiggede jeg derind nu i morges, og dér sagde de, at vi bestemt fik noget igen, hundrede francs gav de mig straks ... De lod sig endda nøje med en kvittering af mig ... det kan herren så en af dagene selv ordne på kontoret!"

Denne historie forundrede slet ikke Pascal. Hun havde ganske vist håbet, at han ikke ville undersøge sagen nøjere – hun kendte jo hans ligegyldighed med hensyn til pengesager – men det lettede hende alligevel at se, hvor nemt hun slap denne gang.

"Nå, ja, så er det godt," udbrød han. "Jeg har hele tiden troet, det ikke var så slemt, som det så ud til. Så får vi da en smule tid til at ordne salget af mit hus!"

Dette salg, som han flere gange havde talt om, pinte ham frygteligt. Han kunne næsten ikke tåle tanken om at forlade dette sted, hvor Clotilde var opvokset, hvor han havde levet atten år sammen med hende. Han havde givet sig tre ugers frist, inden han gjorde noget afgørende skridt, og da Martines ord nu vakte håb hos ham, skød han den pinlige tanke fra sig. Atter lod han fem være lige, spiste, hvad pigen satte på bordet for ham, mærkede næppe, at han atter levede ordentligt som før, anede ikke, at hun i sin stumme tilbedelse ofrede ham mere end sit liv ved at give ham af sin skat, og at hun var lykkelig ved i stilhed at vide, at han nu skyldte hende sit velvære.

Forresten var det ikke altid let at komme ud af det med Pascal. Han var tit opfarende og vanskelig, angrede så bagefter sin heftighed, men i al den sorg og kvide, der hærgede hans sjæl, faldt han kun alt for ofte tilbage, og deres tilværelse var alt andet end fredsommelig. En aften, da han atter havde hørt fru Félicité sidde i køkkenet og småsnakke med Martine i længere tid, fik han et voldsomt anfald af raseri:

"Hør, Martine," udbrød han, da moderen omsider var gået sin vej, "jeg ønsker ikke, hun sætter sin fod indenfor min dør. Hvis jeg igen hører hende i Deres køkken, jager jeg Dem bort, nu ved De, hvad De har at rette Dem efter."

Ganske forfærdet stod Martine og tog imod denne overhaling. I de 34 år, hun havde været i doktorens hus, havde han aldrig truet hende på den måde. Store tårer løb hende ned over kinderne.

"Ak, hvor kan herren nænne at tale således til mig? Jeg går ikke herfra – lægger mig før foran døren og bliver liggende dér."

Han fortrød allerede sin hidsighed og vedblev i en blidere tone:

"Jeg skal sige Dem, Martine, at jeg så godt mærker, hvad her går for sig. Hun kommer her og præker for Dem, sætter Dem op imod mig. Har jeg ikke ret? … Ja, hun går og lurer på mine papirer, vil have fingre i dem, stjæle, ødelægge alt, hvad jeg gemmer deroppe i mit skab. Jeg kender hende, har hun én gang sat sig noget i hovedet, så opgiver hun det aldrig … Men De kan hilse og sige hende fra mig, at jeg har et øje på hver finger, og at hun ikke skal få lov at røre ved skabet, så længe jeg er oven mulde. Og nøglen, den ligger i min lomme."

Han gik ganske rigtigt i en evig skræk, siden Clotilde var rejst, han følte, at han var i fare, mærkede, at de nu som før ville ham til livs, og at de satte snarer for ham. Han havde en fornemmelse af, at der arbejdedes i mørket rundt om ham, at fjenden rykkede nærmere, og når han nu så heftigt forsvarede sit værk, var det, fordi han vidste, hvor moderen ville hen, og var bange for, at hun ved den mindste eftergivenhed fra hans side skulle få magt over ham. Hvis han lod hende få en finger, ville hun snart have hele hånden, og fik hun foden indenfor hans dør, ville hun nok vide at overliste ham; han kendte hende jo godt nok.

Derefter begyndte de gamle plagerier.

Han tilbragte hele dagen med at passe på, lukkede selv sine døre om aftenen og stod ofte op om natten for at se efter, om låsene var i orden. Han levede i en stadig angst for, at pigen, overtalt af fru Félicité, skulle åbne skabet og give den gamle dokumenterne, der kunne bringe ham i Helvede. Han så i ånden, hvordan papirerne blussede op i flammer og holdt omhyggeligt vagt over dem, og var forpint af en sygelig, fortvivlet kærlighed til sine manuskripter, til de mange tætskrevne sider, som han havde ofret den kvinde, han tilbad, for; han anstrengte sig nu for at glemme hende og kun tænke på sit livs værk.

Siden Clotilde var rejst, havde Pascal med afsindig iver kastet sig over arbejdet, ville drukne hver en tanke i det, helt fortabe sig i det, der før havde været hans eneste lidenskab. Han lukkede sig inde, han gik aldrig mere ud i sin have, ja, han havde endog nægtet at modtage Ramond, ene og alene, fordi han ikke ville forstyrres, fordi han nu intet andet mål havde end

selve arbejdet! Han havde den største lyst til at tale med Ramond, kaste sig i hans arme! For han anede nok, at den unge mand var ilet hid for at trøste sin gamle lærer! Men hvorfor skulle han spilde en time? Hvorfor skulle han udsætte sig for unyttig sindsbevægelse, der kun ville gøre ham fej og unyttig til arbejde?

Straks om morgenen satte han sig til skrivebordet, hvor han tilbragte både formiddag og eftermiddag, ja ofte ved lampen til langt ud på aftenen. Han ville nu udføre sin yndlingsplan: omarbejde sit store værk, og han håbede, at den anstrengelse, han måtte gøre, for at denne plan kunne blive til virkelighed, ville gengive ham sundhed, tro og stolthed i glæde over arbejdets fuldkommengørelse. Men skønt han gjorde alt for at hengive sig uden forbehold, skønt han brugte alle sine evner, lykkedes det ham kun at overanstrenge sig på sjæl og legeme; hans hjerte og hans tanke var andet steds, og for hver dag blev han mere sorgløs og modløs. Glippede da alting for ham? Skulle han, hvis hele liv var hengået i arbejde, han, der altid havde betragtet arbejdet som tilværelsens store trøster og eneste drivhjul, skulle han nu i sit livs aften nødes til den erkendelse, at det at elske og at elskes var vigtigere end alt andet i verden?

Midt i al sin kval og kvide havde Pascal hele tiden en altbeherskende følelse af, at han var færdig. Savnet af Clotilde, længslen efter hende, overbevisningen om, at han aldrig mere fik hende tilbage, overvældede ham stedse med større magt og rev hver en følelse, hver en tanke med i en bitter smertens strøm. Arbejdet trøstede og styrkede ham ikke mere, han kunne ofte lade hovedet synke ned på papiret og græde i timevis uden kraft til igen at tage pennen fat. Efter disse lange dage i

hårdnakket kamp med sorg og længsel, med bestandig anspændelse af viljekraften for at kæmpe imod smerten, kom skrækkelige, søvnløse nætter, hvor han måtte bide i sin hovedpude for ikke at skrige Clotildes navn ud i mørke og stilhed. Hun var over alt i det sørgelige hus, hvor han lukkede sig inde. I hver en stue, i hver en krog genfandt han mindet om hende, og nede i spisestuen kunne han ikke sætte sig til bords uden at se hendes billede lige overfor sig på den vante plads. I arbejdssalen ovenpå vedblev hun at holde ham med selskab, hun havde jo selv tilbragt så mange timer her, at hver en ting fremmanede erindringen om hende: uafladelig så hans sjæls øje den fine, ranke, lyse skikkelse sidde på stolene, stå ved pulten, eller bøje sig over pastelbrættet, mens solens stråler lyste hen over den yndige, rene profil. Det nyttede ikke, han ville søge at fly disse minder, der både var pinefulde og frydefulde, gik han ud i haven, genfandt han hende drømmende på terrassen, vandrende langsomt hen ad fyrrelundens gange, lyttende under platanernes løvtag til kildens evige krystalsang, eller i tusmørket liggende udstrakt på tærskepladsens græsbevoksede sten, med de klare øjne fæstet på himlen, hvor stjernerne én efter én kiggede frem.

Et sted var især hans attrå og hans rædsel. En helligdom, han kun betrådte med frygtsom fod og bævende hjerte, det var hendes værelse, hvor han havde ejet hende, hvor de havde sovet sammen! Han bar altid nøglen hos sig, havde ikke flyttet en eneste genstand derinde siden hin sørgelige afrejsens morgen; på en stol lå endnu et skørt, hun havde glemt at få med sig! Dér syntes han, at han indåndede den ungdommens duft, der ombølgede hende. Han åbnede sin favn, lukkede i vild

fortvivlelse armene om hendes billede, der svævede om bag de lukkede skodder i halvmørket! Han sank hulkende ned foran sengen, kyssede det morgenrødefarvede, falmede sirtses omhæng, mens hede tårer strømmede ham ned over ansigtet. Hans glæde ved at leve med hendes minde, hans heftige smerte over at savne hende betog ham i den grad, at han ikke hver dag vovede at betræde dette sted, men lå i sit eget kolde kammer, hvor han ikke så levende følte savnet af hende, han havde mistet.

Midt i denne strid havde Pascal en anden smerteblandet glæde: Clotildes breve. Hun skrev regelmæssigt til ham to gange om ugen, lange breve på otte og ti sider, hvor hun fortalte ham om sit daglige liv. Det lod ikke til, at hun følte sig lykkelig i Paris. Maxime sad hele dagen lænket til sin sygestol og plagede hende med luner og påfund som et forkælet barn. Han tillod ikke, at hun rørte sig af pletten, fordrede, at hun altid skulle være om ham, tålte knap nok, at hun gik hen til vinduet og så på den brogede strøm, der drog gennem alléen til Boulogneskoven, og han kunne af flere ytringer slutte sig til, at broderen allerede betragtede søsteren med mistro, ja, med uvilje, skønt han så ivrigt havde anmodet hende om at komme til Paris.

To gange havde hun set Saccard; han var overmåde munter, overlæsset med forretninger, optaget af politik, ivrig republikaner, triumferende med den gode sag. Han havde taget Clotilde til en side, forklaret hende, at den stakkels Maxime var rent ud utålelig, og at hun fik al sin tålmodighed behov for at leve her hos ham og være hans syndebuk. Da hun ikke kunne være alle steder på én gang, havde han været så velvillig at sende

hende en ung pige til hjælp, en datter af hans frisør. Rose hed hun og var et net, lyshåret lille væsen med uskyldige miner og lader. Hun hjalp nu Clotilde med at passe den fordringsfulde patient.

Af klager var der ingen i brevene, tonen i dem var tværtimod kæk og rolig, hun gjorde sig umage for at vise Pascal, at hendes sind var i ligevægt, og at hun var nogenledes fornøjet med det hverv, hun havde påtaget sig; hun harmedes ikke over den grusomme skilsmisse, plagede ikke om at komme hjem igen, men mellem linjerne kunne man alligevel læse en dulgt oprørsånd, en brændende længsel; man følte, at hun med glæde ville flyve hjem, hvis han med et eneste ord bad hende om det, men dette ord ville Pascal ikke udtale. Alting kom nok i orden med tiden; Maxime ville blive vant til at have søsteren om sig, nu var det første skridt gjort, ofret skulle bringes helt og fuldt ud. Skrev han en eneste linje om sin elendighed, da var alt jo forspildt.

Aldrig måtte Pascal gøre så megen vold på sig selv, som når han besvarede Clotildes breve. I de søvnløse, feberhede nætter, når han fortvivlet kaldte på hende, kunne han undertiden stå op, tage pennen for ved et telegram at bønfalde hende om at komme tilbage; når dagen da brød frem, når han havde grædt sig træt, var han atter rolig, og hans svar var kortfattede, beherskede, næsten kolde. Han vogtede på hvert et ord, og rev brevet itu, når han syntes, han havde været uforsigtig. De var frygtelig pinlige, disse epistler, hvori han betvang sig og søgte at fjerne hende fra sig ved en tilløjet kølighed, ved at bringe hende til at tro, at han havde glemt hende: måske ville hun da også jage ham ud af sit hjerte! Han var, hver gang han lukkede

et sådant brev, så træt og udmattet, som havde han udført en heltegerning med anspændelse af alle sine kræfter.

Nu var det en måned siden, Clotilde var rejst, da Pascal pludselig fik et voldsomt kvælningsanfald. Han havde flere gange mærket lidt åndenød, men troede, det var en følge af overanstrengelse. Denne gang var symptomerne imidlertid så tydelige, at han ikke kunne tage fejl: først en stikkende smerte ved hjertet, en smerte, der bredte sig ud i hele brystet og venstre arm, en følelse af heftig angst og modløshed, mens den kolde sved brød frem over hele legemet. Anfaldet varede kun et par minutter, og han var mere overrasket end egentlig forskrækket. Læger er altid så mærkeligt blinde overfor deres egne lidelser, og det var aldrig faldet Pascal ind, at han kunne have en hjertesygdom.

Da han havde fået vejret og var blevet roligere, kom Martine op med den besked, at doktor Ramond var dernede og indstændigt bad om at få herren i tale. Nu gav Pascal efter for en ubevidst trang til at få vished om sin tilstand og udbrød:

"Ja, ja! Så lad ham komme herop, siden han endelig vil se mig. Jeg har forresten også lyst til at tale med ham!"

De to mænd faldt i hinandens arme, og der blev ikke gjort anden hentydning til den fraværende, til den tomhed, der herskede i huset end et kraftigt, sørgmodigt håndtryk.

"De aner ikke, hvorfor jeg i dag trænger mig herind, mester?" sagde Ramond straks. "Min svigerfader, advokat Lévèque, som De jo kender, har i går talt med mig om de penge, De havde givet Grandguillot i forvaring. Han råder Dem på det bestemteste til at sætte Dem i bevægelse, for flere af boets kreditorer har allerede fået ikke ubetydelige summer udbetalt."

"Ja," svarede Pascal, "det ved jeg nok. Martine har allerede fået to hundrede francs på kontoret."

Ramond så forbavset ud.

"Hvad for noget, Martine? Uden Deres mægling? … Nå, men vil De ikke give min svigerfader fuldmagt til at gøre de nødvendige skridt for Dem? Han kan da få bragt orden i sagen, siden De hverken har tid eller lyst til at beskæftige Dem med den ting!"

"Selvfølgelig vil jeg være Deres svigerfader yderst forbunden, hvis han vil tage sig af mine sager."

Da denne sag var ordnet, lagde Ramond mærke til, at Pascal så dårlig ud, og han udfrittede sin ven, der med et vemodigt smil svarede:

"Tænk Dem, Ramond, jeg har lige haft et alvorligt kvælningsanfald … å, det er ikke indbildning, der er alle symptomer på en hjertelidelse … og siden De nu er her, så ville jeg gerne have Dem til at undersøge mit bryst."

Ramond ville nødigt, slog det hen i spøg; han kunne virkelig ikke som menig soldat udtale nogen dom om sin generals tilstand, men da Pascal trængte ind på ham, undersøgte han ham alligevel, fandt ansigtet fortrukkent og et underligt angstfuldt udtryk i blikket. Derpå undersøgte han med megen omhu sin patient, holdt længe hørerøret mod Pascals bryst. Flere minutter forløb i tavshed.

"Nå?" sagde Pascal, da den unge læge rettede sig.

Denne tav et øjeblik, han følte mesterens øjne hvile på sig, derfor vendte han heller ikke hovedet bort, men svarede roligt og stille:

"Ja, De har ret, jeg tror, der er forkalkning."

"Tak, Ramond, fordi De ikke prøver på at føre mig bag lyset," sagde Pascal. "Jeg frygtede et øjeblik, De ville lyve for mig, og det ville have bedrøvet mig."

Ramond lagde atter øret mod Pascals bryst og sagde med dæmpet stemme:

"Ja, hjerteslaget er kraftigt, den første lyd er dump, men den anden meget ren, man mærker, at spidsen går ned mod armhulen … der er forkalkning, eller det er i det mindste højst sandsynligt." Så rejste han sig: "Men De ved lige så godt som jeg, at man kan leve tyve år med den sygdom."

"Selvfølgelig, det *kan* man," sagde Pascal, "med mindre man dør straks som ramt af lynet."

De talte endnu noget sammen om et mærkeligt tilfælde af samme slags, de nylig havde haft på hospitalet i Plassans. Lidt efter gik den unge læge sin vej med den besked, at han ville komme igen, så såre hans svigerfader havde klaret sagen med Grandguillots bo.

Da Pascal var blevet alene, satte han sig ned og tænkte over sin tilstand; han indså, at han var fortabt. Alt opklaredes nu, hans hjertebanken, svimmelhed og åndenød, og allermest den overanstrengelse, hans stakkels hjerte i den senere tid havde lidt af. Nu forstod han, hvorfra den kom, denne umådelige træthed, der så ofte havde foruroliget ham som et varsel om, at hans endeligt nærmede sig. Dog følte han endnu ikke nogen egentlig frygt for døden. Hans første tanke var, at han nu også betalte for sin families udskejelser, hans hjertelidelse var også en art forfald, der skyldtes hans frygtelige slægtsarv. Hos nogle var nervesygdommen blevet til last og dyd, geni, forbrydelse, drukkenskab, fromhed; andre var døde brystsyge, epileptiske,

lamme; han havde levet i kærlighed, han skulle dø af en hjertesygdom.

Han skælvede ikke mere, han oprørtes heller ikke over denne uundgåelige arv, som var så tydelig, så skæbnesvanger, så nødvendig. Han blev tværtimod grebet af ydmyghed, forstod til fulde, hvor umuligt det var at ville handle imod naturens urokkelige lov. Hvor kunne han dog i fordums dage glæde sig over ikke at høre til familien, over at føle sig så helt forskellig fra hele sin slægt? Intet var jo mindre overlegent! Kun uhyrer vokser frem af sig selv! Tilhøre sin egen familie! I denne stund var det ham en sød tanke, for alle lignede jo hinanden. Menneskeheden var ens over alt, godt og ondt var nogenlunde ligeligt fordelt her på jorden. Og i beskedenhed og blidhed tog han livet, som det var, nu, da han så døden nærme sig.

Fra nu af syslede Pascal jævnligt med den tanke, at han kunne dø når som helst, og denne overbevisning hævede ham til fuldstændig selvforglemmelse. Han vedblev at arbejde, men havde aldrig før nu rigtig forstået, at arbejdet bærer sin løn i sig selv, for intet er blivende, og intet værk når fuldkommenhed.

En aften, da han havde spist, fortalte Martine ham, at Sarteur, hattemagersvenden på sindssygeanstalten, havde hængt sig; og hele aftenen måtte han tænke på dette menneske, som han havde helbredet ved indsprøjtningerne, som sandsynligvis havde fået tilbagefald og i et lyst øjeblik havde gjort ende på sit liv, fordi han følte, han atter blev grebet af en uimodståelig trang til at dræbe andre. Pascal mindedes det stakkels menneske, da han så stille og fornuftigt lyttede til sin læges råd og atter ville tage fat på sit arbejde. Hvad var det dog for en ødelæggelsens magt, der drev den ulykkelige fra mord til

selvmord? Måtte døden fuldføre sit værk på trods af alle menneskelige anstrengelser? Med denne mand forsvandt den sidste mirakelkur, og hver morgen, når han satte sig til sit arbejde, måtte han tilstå for sig selv, at han kun var en begynder, at hans viden var famlen efter sandheden, der bestandig rykkede fjernere, alt som hans synskreds blev videre.

Midt i den fred, der nu var kommet over ham, foruroligedes han ved at tænke på, hvad der skulle blive af "Fatter", hvis dens herre pludselig reves bort. Nu var det stakkels gamle dyr fuldstændig blindt, benene var lamme, og den lå hen i sin bås. Når Pascal gik ned for at se til den, kunne den endnu høre ham; den kendte hans stemme, vendte hovedet og lod ikke ufølsom for hans kærtegn. Alle naboerne trak på skuldrene af Pascals vanvid overfor det unyttige kreatur, som han lod leve. Det pinte ham, at han skulle gå bort først, og at de andre så skulle slå det gamle, trofaste dyr for panden. En morgen, da han som sædvanlig kom ned i stalden, løftede "Fatter" ikke hovedet, den lå stiv og stille, død så fredelig, som om døden havde været en lindring for den. Dens herre knælede ned hos den, kyssede den for sidste gang på mulen, mens to store tårer langsomt trillede ned over hans kinder.

Den dag betragtede Pascal sin nabo, adjunkten, hr. Bellombre. Han stod ved vinduet og så ham gå sin vante tur i haven, mens den blege novembersol skinnede; og synet af den gamle mand, der syntes så lykkelig og så tilfreds med sin fattige tilværelse, fyldte hans sjæl med forbavselse. Han havde aldrig kunnet fatte, at en mand kunne leve i 70 år uden kone, uden børn, uden så meget som en hund; han forstod ikke, at egenkærlighed var nok til at fylde et menneskes tilværelse. Han

mindedes, hvorledes han plejede at ærgre sig og harmes over den gamle adjunkt, han huskede, hvorledes han havde spottet hans angst for livet, hvorledes han havde spået ham allehånde ulykker, hvorledes han havde ønsket, ja håbet, at livet ville hævne sig på egoisten i form af en eller anden kvindelig slægtning, der en skønne dag dukkede op og bragte forstyrrelse i hans fred.

Dér gik Bellombre stadig med sine små trippende skridt rundt i haven; han var stedse rask og rørig, og Pascal var vis på, at han endnu i mange år ville vandre rundt i egenkærlighed, i gerrighed og glæde over sin ensomme tilværelse, mens han selv led dødskvaler, fordi han var ene! Han, hvis hjerte snart måtte briste, fordi han havde elsket andre for højt. Hellere al denne pine, hellere tåle alverdens lidelse end se tilbage på et liv i egenkærlighed, for at leve således var jo at myrde det bedste, det menneskeligste i sin sjæl!

Den følgende nat havde Pascal et nyt anfald af sin brystkrampe. Det varede i fem minutter; han troede, han skulle kvæles uden at kunne kalde på Martine, men da han atter kom til sig selv, ville han ikke forstyrre hende, besluttede ikke at omtale forværrelsen af sin tilstand til nogen. Han fik en fast overbevisning om, at han var færdig, at han sikkert ikke havde en måned igen.

Hans første tanke var Clotilde. Skulle han nu ikke bede hende komme hjem? Han havde lige fået brev fra hende og skulle svare hende samme dag. Derpå huskede han på sine papirer. Hvis han pludselig døde, ville moderen tage dem, brænde dem, og hun ville ikke nøjes med familiedokumenterne, hun ville også bemægtige sig hans manuskripter: tredive års møjsommeligt

arbejde! Og således ville den forbrydelse blive begået, han så længe havde frygtet, den, der i hans søvnløse nætter drev ham ud af sengen, og fik ham til at lytte ved dørene og undersøge låsene. Den kolde angstsved brød frem på hans pande, han så sig i ånden forhånet og bespottet, så sit livs værk spredt som aske for alle vinde. Clotilde måtte hjælpe ham, han måtte kalde hende tilbage: hun skulle lukke hans øjne, forsvare hans eftermæle.

Han stod op. Nu ville han skrive til hende, så kunne brevet komme afsted straks næste morgen! Men da han så sad foran det ubeskrevne ark, kom de gamle betænkeligheder igen; han blev grebet af utilfredshed med sig selv. Var det ikke et påskud, han i sin fejhed greb med begge hænder? Var det ikke Clotilde, og kun Clotilde, han længtes efter, og ikke trangen til at få en beskytter, der kunne tage sig af hans værk? Det var vistnok egenkærligheden, der var drivfjederen til hans handlemåde i denne stund!

Han tænkte på sig selv, ikke på hende. Han så hende træde ind i det fattige hjem, fordømt til at pleje en svag, affældig, gammel mand; han så hende rædselsslagen ved synet af hans lidelser og dødskamp, når han en dag faldt om som truffet af lynet! Nej, nej, dette måtte ikke ske, for den smerte ville han skåne hende, det ville være nogle forfærdelige dage, og så ville hun leve i fattigdom og elendighed resten af sit liv. Denne sørgelige arv kunne han ikke efterlade hende, det ville være en forbrydelse! Hendes fred og hendes lykke var det vigtigste. Hvad bekymrede han sig om resten! Han ville dø her i sin ensomhed, glad ved at vide hende lykkelig! Og hvad papirerne angik, da kunne han jo levere dem til Ramond, så snart han var

stærk nok til at give dem fra sig. Selv om de blev ødelagt, ville ulykken måske ikke være så stor; han kunne godt finde sig i at forsvinde, hvad magt lå der på, at han døde, ja, at end ikke en eneste af hans tanker levede efter ham, når han kun ikke forstyrrede hendes tilværelse, når kun hun, den elskede, blev lykkelig!

Pascal satte sig altså til at skrive et af de sædvanlige svar, der med vilje var intetsigende, næsten kølige. I sit sidste brev lod Clotilde sig forstå med, at broderen ikke brød sig videre om hende; hun beklagede sig ikke over Maxime, men hun havde en fornemmelse af, at hun kedede ham; han foretrak aldeles bestemt den lyshårede lille Rose med den uskyldige mine, frisørens datter, som Saccard havde indført i huset. Pascal anede uråd, han kendte Saccard og gættede, at den lille Rose var i ledtog med den snedige karl, men uagtet dette ængstede ham, gav han Clotilde gode råd, bad hende holde ud hos broderen, opofre sig til det sidste. Da han satte sit navn under brevet, formørkedes hans blik af frembrydende tårer. Det var jo sin egen dødsdom, han underskrev, han samtykkede i at dø som et gammelt, udslidt dyr, uden at holde en vens hånd i sin, uden et kys af den, der ejede al hans kærlighed.

Næppe var brevet lukket, før nye betænkeligheder stormede ind på ham; var det også rigtigt at lade den hæderlige Clotilde leve i det hus mellem alle mulige laster og rænker, som hun ikke forstod?

Hver morgen klokken ni bragte postbuddet breve og aviser til Souleiade, og Pascal havde vænnet sig til at passe ham op og levere ham sine breve, så var han da vis på, at ingen fremmede kunne blande sig i hans brevveksling. Den morgen ventede han

ingen efterretninger fra Clotilde og blev meget forundret ved alligevel at modtage et brev, han afsendte ikke desto mindre sit, gik så op i salen, satte sig ved sit skrivebord og rev konvolutten op.

Straks ved læsningen af de første linjer sad han som bestyrtet. Clotilde meddelte ham, at hun var frugtsommelig. Hun havde ikke villet sige ham det, før hun var ganske sikker i sin sag. Nu kunne hun ikke tage fejl, for hun var allerede to måneder henne. Hun havde i nogen tid tvivlet, havde troet, at forandringen i hendes helbredstilstand kunne hidrøre fra al den sorg og smerte, skilsmissen havde voldt hende, men nu havde hendes anelse bekræftet sig, hendes højeste ønske var opfyldt! Brevet var kort, hun meddelte ham sin glæde på sin sædvanlige ligefremme måde, men mellem linjerne læste han en inderlig fryd, en usigelig længselsfuld ømhed, ønsket om snart at kaldes tilbage til sit barns fader.

Med tårefyldte øjne og bævende hjerte læste Pascal brevet en gang til, han frygtede for en misforståelse! Et barn! Det barn, han havde længtes efter, det barn, han hin forfærdelige dag, mens stormen susede om hans fortvivlelse, havde talt om i afskedens bitterhed. Det barn var altså til, hun tog det med sig, da hun rullede afsted henover den flade slette! Ak, det var det sande, det eneste værk, det eneste, der kunne fylde hans sjæl med stolthed og glæde! Hans arbejder og hans forskninger gled ud af hans tanker! Barnet skulle fødes, det skulle snart se dagens lys; hvad magt lå der da på ham og hans skæbne? I barnet skulle han leve, det var jo det bedste eftermæle, han kunne ønske sig, når han var gået bort. Han var rørt ind til sin sjæls inderste, hans hele væsen bævede i hidtil ukendt fryd! Han

lo, han talte højt med sig selv, kyssede brevet i afsindig henrykkelse, men nu hørte han skridt udenfor, han måtte se at beherske sig.

Martine trådte ind:

"Doktor Ramond vil gerne tale med herren!"

"Lad ham endelig straks komme op!"

Lykken kommer jo aldrig alene! Ramond var næppe på dørtærsklen, før han udbrød:

"*Victoria*! Her kommer jeg med Deres penge, mester! Ikke med dem alle sammen, men med en smuk lille sum!"

Og så fortalte han, hvorledes alt var gået til, fortalte, hvorledes hans svigerfader havde været så heldig at klare denne sag. Kvitteringerne for de 120.000 francs, som Pascal havde til gode hos Grandguillot selv, var ganske værdiløse, for Grandguillot var og blev fallit, men frelsen kom fra den fuldmagt, doktoren i sin tid havde givet prokuratoren til at sætte de betroede penge fast. Mandatarens navn stod jo "*in blanco*", og prokuratoren havde, som det undertiden sker, brugt en af sine skrivere som stråmand og anbragt en del af pengene i prioriteter; således havde Lévèque kunnet redde 80,000 francs, i gode hypoteker, der aldeles ikke vedkom Grandguillots sager; mandataren havde tilfældigvis været en overordentlig hæderlig person. Hvis Pascal straks havde sat sig i bevægelse, ville den sag for længe siden have været klaret.

Dr. Pascal greb den unge mands hænder, trykkede dem heftigt, mens tårerne stod ham i øjnene.

"Ak, min kære unge ven, De aner ikke, hvor lykkelig De gør mig ved denne meddelelse! Dette brev fra Clotilde bringer mig en glædelig efterretning! Ja, jeg ville kalde hende hjem til mig,

men tanken om min fattigdom, alle de savn, der her ventede hende, ødelagde min glæde over hendes tilbagekomst … og her bringer De mig velstand og velvære, nu kan jeg igen sørge for mine kære!"

I sin rørelse rakte han brevet til Ramond, tvang ham til at læse det, og da den unge mand med et lyst smil gav ham det tilbage, greb han ham og trykkede ham inderlig bevæget til sit brede bryst, som en kammerat, en elsket broder. De to mænd trykkede et varmt kys på hinandens kinder.

"Og siden De kommer her med lykke og velstand, min kære, unge ven, så vil jeg bede Dem gøre mig endnu en tjeneste. De ved jo, at jeg ikke heltud stoler på mine omgivelser; at jeg ikke er fri for at mistro selv min gode, gamle Martine. Vil De telegrafere til Clotilde for mig?"

Han satte sig igen ved bordet, skrev kun disse ord:

"Jeg venter dig, rejs i aften!"

"Se så," vedblev han, "vi skriver i dag 6. november, ikke? Klokken er henved ti, hun har mit telegram kl. tolv. Altså tid nok til at ordne alt og pakke sit tøj sammen; hun kan godt komme afsted med eksprestoget kl. otte, og i morgen tidlig være i Marseille, men da hun desværre ikke straks kan komme videre, kan jeg først vente hende i morgen, 7. november, ved femtiden."

Han lagde telegrammet sammen og rejste sig.

"Ak, Gud i Himlen! I morgen eftermiddag kl. 5! … Hvor der er længe til! Hvad skal jeg dog gøre for at få tiden til at gå?"

Med ét blev hans ansigt bekymret og alvorligt: "Ramond, gamle kammerat! Vil De gøre mig en venskabstjeneste? Vil De være ganske oprigtig imod mig?"

"Hvad mener De, mester?"

"Å, De forstår mig meget godt! Forleden dag undersøgte De mit bryst. Tror De, jeg kan leve et år endnu?"

Og han fæstede øjnene på den unge mand, så at denne ikke kunne undgå hans blik. Ramond prøvede alligevel at slå Pascals ord hen i spøg; kunne en læge virkelig for alvor komme med et sådant spørgsmål?

"Ramond! Føj mig nu, det er mit ramme alvor!"

Således udæsket svarede den unge læge, at Pascal efter hans mening kunne leve et år endnu. Han forklarede, hvad han støttede denne overbevisning på: forkalkningen var endnu ikke meget udpræget, og alle de øvrige organer aldeles sunde. Selvfølgelig kunne der støde noget til; alt kunne man ikke forudse, og en pludselig død meget snart var en mulighed, der ikke var udelukket.

Så sad de to ganske stille og talte sammen om tilfældet, som om de var kaldet til en konsultation ved en sygeseng, de vejede de forskellige muligheder, kom med deres forskellige anskuelser, talte om det skæbnesvangre tidspunkt efter de symptomer, de havde iagttaget, og som var mest betegnende.

Pascal var aldeles rolig, talte, som om det ikke angik ham selv i mindste måde.

"Ja," sagde han med dæmpet stemme, "De har ret! Jeg kan vist håbe at blive her et års tid endnu … Ak, min ven, nu kunne jeg nok ønske den dobbelte tid, det er naturligvis et vanvittigt ønske, det ville jo være en evighed af fryd for mig, disse to år!"

Og han vedblev med drømmende tonefald:

"Barnet kommer til verden i slutningen af maj … Det ville være dejligt, om man kunne få lov at se det vokse til, blive

halvandet år, to år … mere forlanger jeg ikke! Jeg ville så gerne se det begynde at gå … bagefter – bagefter …"

Han slog ud med hånden, og fortsatte så:

"Ja, men leve i to år var måske ikke helt utænkeligt! Jeg husker et højst mærkeligt tilfælde: en vognmager i forstaden, der levede i fire år aldeles imod alle mine forudsigelser! To år, ja, jeg lever nok to år! Jeg må leve to år endnu!"

Ramond bøjede stiltiende hovedet. Han blev underlig til mode ved at se den anden være så fuld af håb, turde ikke i sin oprigtighed holde med ham. Han fik en uklar forestilling om, at mesterens hjerne var en smule omtåget, og dette varslede en snarlig opløsning.

"Ville De ikke afsende det telegram straks?"

"Jo, jo, skynd Dem, kære Ramond, og så venter jeg Dem her i overmorgen. Hun er da kommet, og jeg vil have, De straks skal hilse på hende."

Dagen slæbte sig langsomt hen. Om morgenen, henimod klokken fire, kort efter at Pascal endelig var faldet i søvn, opfyldt af lykkelige tanker og håbefulde fremtidsdrømme, blev han pludselig vækket af et frygteligt anfald. Det forekom ham, at en umådelig vægt, hele huset, styrtede sammen over ham og knugede hans bryst med en sådan voldsomhed, at brystbenet rørte ved ryggen; han kunne ikke få vejret, smerten bredte sig ud over skuldre og hals, lammede den venstre arm. Alligevel var han ved sin fulde bevidsthed, han syntes, hjerteslaget standsede, og livet udsluktes i den forfærdelige lidelse, der knugede ham.

Førend anfaldet havde nået sit højdepunkt, havde han med anspændelse af sine sidste kræfter banket i gulvet med en stok

for at kalde på Martine, derefter faldt han tilbage på sin seng, mens den kolde sved brød ud; han kunne nu hverken tale eller røre sig. Heldigvis hørte Martine ham straks, hun kastede nogle klædningsstykker om sig og ilede op med sit lys i hånden. Det var endnu mørk nat, dagen var ikke brudt frem. Da hun så sin herre ligge dér med sammenbidte tænder, med dødsangst malet på det ligblege fortrukne ansigt, blev hun ude af sig selv af skræk, fo'r hen til sengen og udbrød:

"Du gode Gud! Hvad er der i vejen med herren? Svar mig dog! De skræmmer livet af mig!"

I et uendelig langt minut lå Pascal og kæmpede for at komme til orde, omsider mumlede han med næppe hørlig stemme:

"De 5000 francs i skrivebordet tilhører Clotilde … De må sige hende, at Grandguillots sager er i orden, at hun får sit gode udkomme …"

Martine blev helt elendig ved at høre disse ord, hun gav sig til at skrifte sin usandhed, for hun vidste jo ikke noget om, hvad Ramond den dag havde meddelt doktoren.

"Herren må ikke være vred på mig, jeg har løjet, men nu vil jeg bekende sandheden … Da jeg så, De var så elendig og så alene og ingenting havde at leve af, tog jeg af mine egne penge …"

"Herregud, min stakkels pige! Gjorde De det!"

"Å, jeg tænkte jo nok, herren en gang ville betale mig dem tilbage!"

Anfaldet var nu ved at gå over, han kunne vende hovedet og se på hende med et rørt og forbavset blik. Hvad var der dog foregået i dette gamle menneskes hjerte; hun var jo så gerrig, at hun gennem tredive langsommelige år aldrig havde nænnet at

røre sine sparepenge, hverken for at bruge dem til sig selv eller til andre? Han fattede det ikke ret, ville vise sin taknemmelighed og sin rørelse og sagde:

"De er en brav pige, Martine! De skal nok få hver skilling igen … Men jeg tror, jeg snart skal dø …"

Hun lod ham ikke tale ud, hele hendes væsen oprørtes, og hun udbrød i vild fortvivlelse:

"Dø! Herren taler om at dø! Å, Gud, dø før jeg! Det må ikke ske! Jeg skal gøre alt muligt, jeg skal nok hjælpe, passe, pleje Dem, så at De kommer Dem!"

Hun havde kastet sig på knæ ved sengen, havde grebet fat om ham med sine rystende hænder, følte på ham, holdt ham, som troede hun, at hun kunne forsvare ham mod døden, der ville rive ham fra hende.

"Herren må sige mig, hvad der er i vejen! Jeg skal pleje Dem så godt, at De nok kommer over det! Jeg er jo rede til at ofre mit liv for herren, hvis det gøres fornødent … Jeg skal våge over Dem både nat og dag; jeg har gode kræfter, og De skal se, vi skal nok redde Dem … Dø! … Å, Gud i Himlen, det må ikke ske! Vorherre kan ikke være så uretfærdig! Jeg har bedt så meget til ham, at han nok vil bønhøre mig denne gang, han må høre mig, han må spare Deres liv!"

Pascals øjne hvilede på hende, og med ét forstod han det alt sammen. Hun elskede ham jo, denne stakkels gamle pige, hun havde elsket ham i alle de år, hun så ydmygt og trofast havde tjent ham med blind hengivenhed, i stum tilbedelse! Nu forstod han hendes uvilje mod Clotilde, forstod alt, hvad hun i den senere tid måtte have lidt, og her lå hun på knæ ved hans dødsleje med grånet hår, med askefarvede øjne, med sit

falmede, blege nonneansigt! Han forstod, at hun selv ikke anede, hvilken kærlighed hun omfattede ham med, forstod, at hun ingen anden lykke havde kendt end den at være i hans nærhed og tjene ham til sin sidste stund. Tårerne stod Pascal i øjnene. En smertefuld medlidenhed, en uendelig rørelse fyldte hans stakkels bristefærdige hjerte. Han sagde "du" til hende.

"Min stakkels, trofaste Martine! Du er en usigelig god pige … Kom her og kys mig, som du holder af mig, af hele dit kærlige hjerte!"

Hun hulkede også, og hendes grå hoved sank sagte ned på hendes herres bryst. Hun kyssede ham med fortvivlet ømhed, lagde sit lange livs kærlighed i dette eneste kys.

"Nå, kære Martine, nu må vi heller ikke blive alt for sørgmodige, for ser du, det nytter ikke, om vi græder aldrig så meget, det er forbi med mig … Hvis du vil have, jeg skal holde rigtig meget af dig, må du i ét og alt adlyde mig!"

Først ville han flyttes ud af sit kolde, ensomme kammer. Det syntes ham så stort, uhyggeligt øde. Han ønskede at dø i Clotildes værelse, han ville drage sit sidste suk dér, hvor de havde elsket hinanden; på det sted, han nu kun betrådte med en højtidsfuld gysen. Og så måtte Martine løfte ham, støtte ham, føre ham og hjælpe ham ind i den anden seng, under hvis hovedpude han omhyggeligt skjulte nøglen til det store skab, den ville han passe på, så længe han var i live.

Dagen begyndte at gry, da han var kommet til ro, og Martine havde sat lyset fra sig på et lille bord ved siden af den brede seng. "Nu ligger jeg godt, føler mig en smule bedre tilpas. Du vil nok gøre mig den tjeneste at skynde dig hen efter doktor Ramond. Du må vække ham, få ham med dig herhjem."

Hun skulle lige til at gå, da han kaldte hende tilbage med ængstelig stemme:

"Og frem for alt forbyder jeg dig at lade min moder vide, hvorledes det står til med mig!"

Med foldede hænder trådte hun hen til sengen:

"Ak Gud! Fru Félicité har så indstændigt pålagt mig …"

Men han var urokkelig. Sit hele liv igennem havde han vist sig som en ærbødig søn imod moderen, men nu troede han at være i sin gode ret, når han på sin dødsseng afslog at se hende hos sig. Martine måtte højtidelig love ham at være stum; først da svævede et svagt smil om hans blege læber.

"Men skynd dig nu! … Å, vær ikke urolig, du får mig at se igen, om end ikke lige straks!"

Endelig blev det lyst, en bleg, grå novemberdag begyndte. Pascal havde ladet Martine åbne skodderne, og mens han lå dér alene, betragtede han det tiltagende dagslys, det var vel sagtens hans sidste dag, som nu oprandt. Dagen forud havde det regnet. Solen var endnu let tilsløret af skyer. I de nære plataners grene hørte han fuglenes morgenkvidder, mens et lokomotiv langt ude på sletten kom pustende. Han var ene, ganske ene i det store, stille, øde hus, hvis tomhed tyngede på ham, hvis stilhed gjorde ham ganske uhyggelig til mode.

Langsomt tog dagslyset til, han lå og fulgte dets vækst gennem vinduet. Lidt efter lidt blegnede lyset på bordet ved siden af ham, alle genstande i værelset blev tydelige. Han havde med længsel ventet den lindring, dagen altid bringer, og han blev ikke bedraget ikke, for ud fra de morgenrødefarvede gardiner, fra hvert møbel i hendes værelse, fra den høje, brede seng, hvori han hvilede, hvor han havde elsket, hvor han snart

skulle drage sit sidste suk, fra alle de kendte omgivelser strømmede der trøst ind over hans forpinte sjæl. Hele værelset var fyldt af en ungdommens rene duft, af en uendelig kærlighedens sødme, der virkede på ham som et styrkende kærtegn, som et favntag af trofaste, elskende arme. Skønt selve krisen var overstået, led Pascal dog forfærdeligt. En stikkende smerte i mellemgulvet forlod ham ikke et øjeblik, og hans venstre arm lå blytung ved hans side.

Mens han lå og ventede på den hjælp, Martine skulle bringe ham, fæstedes alle hans tanker på den smerte, der sønderrev hans legeme. Han led tålmodigt, han oprørtes ikke som den gang, han mente, lidelsen var så grusom og unyttig, at man burde gøre alt for at dæmpe og lindre smerten. Var det måske, fordi han nu var steget et trin højere op mod fuldkommenhed, mod klarhed, fordi han befæstedes i sin urokkelige tro på selve livet, og fra sit overlegne standpunkt så, at alt var godt og rigtigt, at smerte og lidelse måske var et af livets vigtigste drivhjul? Ja, leve hele livet, leve det i smerte og glæde, uden oprørskhed, uden at tro, det kunne forbedres eller gøres smertefrit, det stod nu for hans bristefærdige, men klartskuende blik som det sande mod, som den sande visdom. For at få tiden til at gå, lå han og gennemgik sine sidste teorier; han drømte om muligheden af at benytte lidelser, af at omdanne dem til arbejde, til virksomhed. Det er jo sikkert, at menneskets evne til at føle smerte stiger, alt som det hæver sig i dannelse, men det er lige så sikkert, at smerten skærper dets kræfter og giver det spændstighed.

Det organ, den hjerne, der er i virksomhed, udvikles og styrkes, hvis ligevægten ikke brydes mellem de indtryk, den får,

og det arbejde, den yder. Når så er, kunne man da ikke tænke sig en menneskehed, hvor summen af arbejde stod i rigtigt forhold til summen af indtryk, at dens lidelser anvendtes og på samme tid så at sige ophævedes?

Nu stod solen op, Pascals tanker beskæftigede sig med disse drømmerier, mens han lå dér i en smertefuld døs, da han med ét følte, at et nyt anfald nærmede sig. Han blev grebet af en frygtelig ængstelse. Var dette døden? Skulle han udstride den ganske alene? Men nu hørte han hastige skridt på trappen, Ramond trådte ind fulgt af Martine. Og inden brystkrampen tog vejret fra Pascal, fik han netop tid til at sige:

"Giv mig en indsprøjtning, lige straks, med rent vand! To gange ti gram i det mindste."

Uheldigvis måtte Ramond lede efter instrumentet og lave sprøjten til. Det varede et par minutter, og Pascal led rædsomt. Den unge læge så med ængstelse, hvordan den syges ansigt forandrede sig, hvorledes læberne blev blå. Da han endelig havde givet ham de to indsprøjtninger, bemærkede han med glæde, at de foruroligende symptomer langsomt tog af i heftighed. Denne gang var Pascal atter reddet.

Så såre den syge fik talens brug, stammede han med sagte og rolig stemme, idet hans blik vendte sig mod uret:

"Min ven, nu er klokken syv … om tolv timer – i aften klokken syv – er jeg død!"

Og da den unge læge ville modsige ham, lod han ham ikke komme til orde:

"Å nej, forsøg ikke at berolige mig! De har set anfaldet, De ved lige så godt som jeg selv, hvorledes det forholder sig. Alt vil nu

gå ganske matematisk frem, fra time til time skal jeg kunne sige Dem sygdommens forskellige faser …"

Han brød af, tog efter vejret og vedblev så:

"Forresten er alting meget godt, jeg klager ikke … Klokken fem er Clotilde her, jeg forlanger kun at få hende at se og at dø i hendes arme."

Lidt efter indtrådte imidlertid en kendelig bedring. Virkningen af indsprøjtningen grænsede til det vidunderlige; han kunne sidde op i sengen, støttet på puderne. Stemmen blev tydeligere, åndedrættet mindre besværet, og aldrig havde hans hoved været klarere end nu.

"De forstår, mester," sagde Ramond, "at jeg bliver her hos Dem. Min kone venter mig ikke hjem, jeg forlader Dem ikke hele dagen, og hvad De så siger, vil jeg ikke opgive håbet om, at jeg endnu skal tilbringe mange dage i Deres selskab … Jeg må jo nok lade, som om jeg var hjemme her?"

Pascal smilede, han bad Martine skaffe Ramond noget at spise. Hvis de fik brug for hende i sygeværelset, skulle de nok kalde på hende. Og da de to mænd var alene, gav de sig til at snakke sammen, den ene lå i sin seng med det store, hvide skæg udbredt over brystet som en gammel vildmand, den anden sad ved hovedgærdet og lyttede ærbødigt til mesterens ord.

"Det er dog mærkeligt," mumlede Pascal, som om han talte med sig selv, "hvor disse indsprøjtninger gør en vidunderlig virkning."

Så vedblev han med hævet stemme, næsten muntert:

"Min unge ven, det er måske ikke nogen videre værdifuld arv, men jeg vil efterlade Dem mine manuskripter. Ja, jeg har sagt til Clotilde, at hun skal levere Dem mine papirer, når jeg ikke er

mere … De kan så selv se dem igennem, muligt var det jo, De dér kunne finde et og andet, som ikke var uden interesse. Hvis De får en eller anden nyttig tanke, er det jo godt for alle parter."

Og derfra gik han nu ud; han udtalte sin sidste vilje med hensyn til den videnskab, han havde elsket så højt. Han havde en klar bevidsthed om, at han var en ensom banebryder, der udkastede teorier, famlede og prøvede sig frem, og ikke kom til noget resultat, fordi hans midler endnu var så primitive. Han mindedes sin begejstring, da han troede at have opdaget et universalmiddel, sin fortvivlelse over de mislykkede kure, over Lafouasses pludselige død, over Valentines langsomme hensygnen, over Sarteurs selvmord. Derfor var hans sjæl nu fuld af tvivl og uvished, han havde nu ingen tro på mirakellægen mere, men han var nu så forelsket i selve livet, at han kun satte sit håb til dets egen kraft, der var stor nok til at give skabningen sundhed og lykke. Men han ville ikke miste sin tro på fremtiden, han var glad ved at overgive sine formodninger i ungdommens hænder. Hvert tyvende år forandredes jo teorierne, kun de en gang fastslåede sandheder var blivende, på dem måtte videnskaben så bygge videre. Hans arbejde var ikke spildt, selv om han kun havde bragt en forbigående formodning, for fremskridt er jo netop den stadigt arbejdende forstands anstrengelse! Og desuden, hvem vidste, hvad fremtiden kunne bringe? Selv om han lagde sig til at dø, træt og modløs uden at have nået sit mål, kunne der jo komme andre efter ham, andre unge, ivrige ånder, der genoptog hans tanke, udvidede den, førte den frem til klarhed!

"Ak, min kære Ramond," vedblev han, "kunne man dog blot leve en gang til … Så ville jeg beskæftige mig alvorligt med min

tanke, for i den allersidste tid har jeg bemærket den vidunderlige indvirkning, indsprøjtninger med rent vand frembragte, altså er det ligegyldigt, hvilken væske, man bruger, her er kun tale om en ligefrem mekanisk påvirkning … Hele den sidste måned har jeg skrevet om det … De finder flere ganske interessante optegnelser og iagttagelser. Forresten er jeg kommet til den overbevisning, at det eneste rigtige er arbejde. Sundhed opnås kun ved alle organers ligeligt fordelte virksomhed, det er en "dynamisk helbredelsesmetode", om jeg ellers kan udtrykke mig således."

Han oplivedes efterhånden, glemte i sin iver sin tilstundende død, var helt optaget af sit livs store tanke, og i brede træk forklarede han den unge mand sin allersidste teori. Han mente, mennesket levede omgivet af naturen, der uafladeligt ved berøringer virkede ophidsende på nervernes følsomme endepunkter. Derfra skrev sig en virksomhedsproces ikke alene hos sanserne, men hos alle legemets forskellige indre og ydre overflader. Det var disse sanseindtryk, der forplantede sig til hjernen, til marven, til de forskellige nervers midtpunkter, og omdannedes til spændstighed, til bevægelse og til tanke. Han havde den overbevisning, at et godt helbred var resultatet af dette arbejdes normale gang i sanseindtrykkenes modtagelse, omdannelse til tanke og bevægelse, alle organernes regelmæssige virksomhed. Således blev arbejdet den levende skabnings store lov i universets regulerende kraft. Selvfølgelig måtte videnskaben skride ind, når ligevægten blev brudt, fordi de fra det ydre kommende påvirkninger ikke var tilstrækkelige, og man kunne da anvende forskellige helbredelsesmetoder for at genoprette spændstigheden og sundheden.

Han drømte om en helt ny lægevidenskab: om suggestion, lægens altbeherskende myndighed for sanserne, elektricitet, gnidning, massage for hud og sener, diæt for maven, luftkure på højtliggende steder for lungerne og endelig indsprøjtninger for blodomløbet. Det var denne sidste kurs rent mekaniske virkning, der havde ledet ham ind på dette spor, nu udvidede han kun sine formodninger, fordi hans ånd altid havde haft trang til at give slutninger almindelig anvendelse; og atter så han verdens frelse i den fuldkomne ligevægt, frembragt og opretholdt ved den rette fordeling af modtagne indtryk og ydet arbejde; universet sat i bevægelse ved det evige, ustandselige arbejde!

Så lo han fornøjet:

"Dér har De mig, kære Ramond, nu er jeg igen på min kæphest! … Og dog tror jeg i grunden, at den største visdom består i helt at afholde mig fra al mulig indskriden. Vi skal lade naturen råde! Ak, jeg er en gammel, uforbederlig galning!"

Ramond greb begge hans hænder i et udbrud af beundring:

"Mester, mester! Det er den slags galskab, der skaber genier! Vær uden frygt, jeg har lyttet til Deres ord, jeg skal forsøge at blive en værdig arvtager, og jeg tror som De, at fremtidens store sandhed vil kunne findes ad den vej."

I det stille sygeværelse talte nu Pascal videre som en vismand, der tappert ser sin sidste time nærme sig.

Klokken blev nu elleve; han ville have, Ramond skulle spise frokost, og han fortsatte samtalen fra sit overlegne standpunkt, mens Martine satte maden frem. Solen var nu brudt igennem de grå morgenskyer og kastede sine blide stråler varmende ind

over værelset. Han tog en kop mælk, førte den til sine læber, prøvede at drikke, men holdt inde og tav et øjeblik.

Den unge læge var ved at skrælle sig en pære.

"Føler De flere smerter?"

"Nej, nej, spis De kun roligt færdig."

Han kunne dog ikke skjule sine lidelser. Det var et nyt anfald, endnu heftigere end de foregående. Kvælningen kom som et lyn, han segnede bagover, og ansigtet fik en blålig farve. Med begge hænder greb han fat i sit lagen, klamrede sig til det, som for at finde et støttepunkt, og befri sig for den rædsomme byrde, der tyngede hans brystkasse med knugende vægt. I dødsens angst fæstede han sit næsten brustne blik på uret med et fortvivlet udtryk, og i ti minutter svævede han mellem liv og død.

Ramond havde øjeblikkelig givet ham en indsprøjtning, men denne gang var virkningen mindre. Store tårer brød frem i Pascals øjne, da han atter vendte tilbage til liv og bevidsthed. Han kunne endnu ikke tale, han græd. Hans øjne hvilede stedse på uret:

"Min ven! Jeg dør allerede klokken fire, jeg får hende ikke at se!"

Og da Ramond prøvede på at adsprede ham og mod sin overbevisning sagde, at enden ikke var så nær, vågnede videnskabsmanden på ny, og han ville for sidste gang belære sin unge kollega. Han havde haft flere lignende tilfælde, mindedes især på hospitalet at have dissekeret en gammel mand, der var død af forkalkning.

"Jeg ved godt, hvordan mit hjerte ser ud … Musklen meget bleg, fibrene sprøde; det ser lidt indskrumpet ud, skønt det er

tiltaget i omfang. Betændelsen har gjort det hårdt, det bliver vanskeligt at skære i det ..."

Han vedblev med sagtere stemme. For lidt siden mærkede han godt, hvordan hjertet slappedes, hvordan sammentrækningen blev langsom og træg. I stedet for det normale blod kom der nu kun et rødt skum ud gennem den store pulsåre. Bagud var årerne fulde af sort blod; åndenøden tog til, alt som maskineriets pumpebevægelse sløvedes.

Efter indsprøjtningen var der dog kommet en smule mere liv i hjertet; den havde som med et piskeslag sat musklen i gang igen, havde jaget det sorte blod ud af årerne og pustet ny kraft i det røde arterieblod, men anfaldene ville vende tilbage, så såre indsprøjtningens mekaniske virkning ophørte. Han kunne med temmelig stor bestemthed, på et par minutter nær, sige hvornår, han mente, han endnu ville overstå to – det tredje anfald ville blive det sidste. Han ville gå bort ved firetiden. Med endnu sagtere stemme udtalte han sin beundring for det tapre hjerte, den modige, standhaftige arbejder, som ikke ville opgive ævred, som virkede hele livet igennem både dag og nat, mens alle de andre organer sov og hvilede sig ud.

"Ak, du brave hjerte, du kæmper til det sidste. Du har banket for meget, elsket for meget, derfor brister du nu, brave hjerte, der ikke vil dø, men endnu svulmer og strider for at gøre din pligt ..."

Der kom et nyt anfald, og denne gang lå Pascal udmattet, åndeløs støttet mod puden, med ligblegt ansigt og pibende stemme. Dumpe klagelyde trængte sig frem; han stønnede: "Å Gud, å Gud, får dette dog ikke snart ende!" Og alligevel havde

han kun ét ønske: trække dødskampen ud, leve så længe, at han kunne dø i Clotildes arme.

Hvis han tog fejl, som Ramond vedblivende påstod! Hans øjne hvilede atter på uret, veg ikke fra viserne, nu var hvert minut ham af den allerstørste vigtighed. Fordum havde han og hun plejet at spøge over dette gamle ur, hvor Amor smilende betragtede tiden, som var indslumret ved foden af en brudt søjle. Nu var klokken tre! To timer endnu, kun to korte timer bad han om at få lov at leve!

Solen begyndte at sænke sig mod synskredsen, den blege vinterhimmel hvælvede sig stille og fredeligt over jorden, nu og da hørte han i det fjerne lokomotiver drage pustende over den flade slette. Det var toget til Tulettes. Ville det andet, som kom fra Marseille, da aldrig bruse frem? Tyve minutter før fire vinkede Pascal til Ramond. Han kunne nu kun hviske, og den unge mand måtte bøje sig over den syge.

"Min puls er alt for svag, jeg lever ikke til klokken fem! Alt håb er ude, det er snart forbi."

Så nævnede han hendes navn; det var et fortvivlet farvel, en sønderrivende sorg over ikke at skulle se hende, inden han døde. Derefter tænkte han på sine manuskripter.

"Gå ikke fra mig! … Nøglen til skabet ligger under mit hovedgærde … Sig til Clotilde, hun skal tage den dér – hun ved, hvad der skal gøres …"

Klokken ti minutter i fire fik han en indsprøjtning, der denne gang var uden virkning. Og så kom det andet anfald, efter hvilket han heftigt kastede sig ud af sin seng; han ville op, gå omkring, bruge sine sidste kræfter!

En trang til bevægelse, til luft drev ham frem – bort fra smertenslejet! Fra salen ved siden af kaldte livet for sidste gang på ham med uimodståelig magt! Han ilede derind, halvkvalt, vaklende, bøjet til venstre. Greb efter møblerne med famlende bevægelser for at støtte sig. Hastigt løb Ramond efter ham, ville holde ham tilbage.

"Mester, mester! Bliv dog liggende; dette er ufornuftigt!"

Men Pascal ville ikke høre tale om at blive i sengen. Hans lidenskab for liv, for arbejde til det sidste, vågnede i ham, rev ham med sig. Han stønnede og stammede:

"Nej, nej, jeg vil derhen, hen til mit skrivebord ..."

Og så måtte vennen støtte ham, lede hans vaklende skridt hen til stolen i den anden ende af salen, til bordet, hvor et beskrevet ark lå mellem en hel bunke papirer og bøger. Her måtte han lukke øjnene, tage efter vejret. Snart efter åbnede han dem igen, famlede efter sit arbejde, hans rystende hænder greb stamtavlen. Dagen forud havde han skrevet på den, indført flere optegnelser. Han genkendte den, trak den til sig, lukkede det sammenfoldede ark op.

"Mester, mester! Vil De da dræbe Dem selv!" råbte Ramond bestyrtet og grebet af medlidende beundring.

Men den syge hørte ikke på ham. Han havde fået fat i en blyant og bøjede sig over stamtræet, som hans næsten brustne øjne ikke så tydeligt. Og for sidste gang gennemgik han sit slægtsregister; ved Maximes navn standsede han og skrev: dør af lamhed i 1873, han var vis på, at hans brodersøn ikke kunne leve året ud. Ved siden af Maxime fandt han Clotilde, og han tilføjede under hendes navn: får i 1874 en søn med sin farbroder Pascal. Så søgte han sit eget navn, men kunne ikke finde det.

Omsider lykkedes det ham, og med fast hånd, med stor tydelig skrift afsluttede han optegnelserne: dør af en hjertesygdom den 7. november 1873. Men så kunne han heller ikke mere, han kæmpede og rallede, da han oven over Clotilde så et lille ubeskrevet blad. Blyanten var faldet ud af hans hænder, men med anspændelse af sine sidste kræfter tog han den igen og skrev med rystende bogstaver, der røbede det stakkels hjertes kærlige fortvivlelse: "Det ukendte barn, der skal fødes i maj 1874. Hvordan bliver det?"

Her tabte han et øjeblik bevidstheden, Martine og Ramond måtte med stort besvær bære ham tilbage til sengen. Klokken var et kvarter over fire, da det tredje anfald kom over Pascal, hvis ansigt under den stigende åndenød udtrykte den frygteligste smerte, men lige til det sidste bevarede han sin sjælsstyrke. Hans tilslørede blik hang ved uret, og da Ramond så ham bevæge læberne, lagde han sit øre til den syges mund og hørte ham mumle ganske sagte:

"Fire! ... Hjertet kan næppe slå mere, intet rødt blod i den store pulsåre; klappen slappes og standser ... ..."

En forfærdelig rallen gennemrystede hele hans legeme; åndenøden tiltog.

"Det går alt for hurtigt ... bliv hos mig ... nøglen ligger under hovedgærdet ... Clotilde, Clotilde ..."

Ved fodenden af sengen lå Martine på knæ, aldeles kvalt af krampagtig hulken: hun så jo, at hendes herre droges med døden. Hun havde ikke vovet at løbe efter præsten, skønt hun havde stor lyst til det; nu lå hun og fremsagde bønnen for de døende, hun bad inderligt, at Vorherre ville være miskundelig

mod ham, der snart skulle gå bort, hun bad, at han ville lade hendes elskede herre vandre ind til den evige fred!

Pascal døde. Hans ansigt havde antaget en blålig farve. Efter nogle minutters fuldstændige ubevægelighed, ville han trække vejret, åbnede de stakkels, fortørrede læber som en lille fugl, der snapper efter luft, og så kom døden stille og rolig.

13

Først efter frokost ved ettiden havde Clotilde fået Pascals telegram. Den dag havde hendes broder været særlig ubehagelig imod hende, han lod hende for hver dag lide mere og mere under sin sygelige lunefuldhed og sit gnaveri. I det hele taget var han ikke videre glad for hende, han fandt hende kedsommelig og alvorlig, foretrak langt den lille Rose, som han lukkede sig inde med, fordi hun morede ham. Under sin sygdom havde han mistet en del af sin mistro til kvinder, det lod til, han havde glemt deres træskhed og snedighed, som han før havde været bange for. Da hans søster nu ville meddele ham indholdet af onklens telegram, måtte hun banke på hans dør og vente, indtil Rose, der var ved at gnide ham, fik lukket op. Han gav straks sit samtykke til, at hun rejste, og bad hende kun for formens skyld hurtigst muligt komme tilbage.

Eftermiddagen tilbragte Clotilde med at pakke sine sager sammen. Hun tænkte i sin travlhed og glæde ikke over dette pludselige omslag i Pascals beslutning. Men efter middagen, efter afskeden med broderen, da hun sad i drosken og kørte den uendelige lange vej fra hans hus til Sydbanegården og endelig i den sludfulde, mørke novemberaften rullede afsted ud af Paris, blev hun roligere, fik tid at tænke sig om, og nu begyndte hun at anstille betragtninger, der var alt andet end beroligende.

Hvorfor havde han telegraferet: "Jeg venter dig, rejs straks i aften!" Det kunne ganske vist være et svar på den efterretning hendes sidste brev indeholdt. Men hun vidste jo, hvor bestemt han ønskede, hun skulle blive i Paris, hvor han mente, hun

havde det godt, så hun kunne ikke lade være at undres over hans korte telegram. Hun havde ventet et brev, hvori han ordnede alt og bad hende komme hjem i løbet af en måneds tid. Var der måske stødt noget til, var han syg, eller kunne han med ét være blevet overvældet af ønsket om at se hende om sig? Og fra dette øjeblik kunne hun ikke blive de mørke anelser kvit, for hver time voksede hendes uro, og hun pintes voldsomt af allehånde ængstelser.

Hele natten piskede en øsende regn mod kupéens vinduer, mens toget susede frem over Bourgognes sletter; først i Mâcon ophørte denne syndflod. Da toget var kommet forbi Lyon, gryede dagen. Clotilde havde Pascals breve hos sig, og så såre det blev lyst nok, gav hun sig til at gennemlæse dem. Det forekom hende, at der var sket en kendelig forandring med håndskriften, og hun gennemisnedes af en ubestemt angst ved at se, hvor ofte hans udtryk og sætninger bar et usammenhængende præg. Han var syg, meget syg! Det blev til vished hos hende, hun følte det, skønt han aldrig talte om, at hans helbred var vaklende. Resten af rejsen var utålelig lang, for hendes uro steg, alt som hun nærmede sig til målet. Allerværst var det, da hun i Marseille måtte vente tre endeløse timer, inden toget til Plassans afgik.

Hun spiste frokost i restaurationen på banegården, spiste med feberagtig hast, som om hun straks skulle afsted igen, derpå slæbte hun sig ud i det støvede anlæg, vandrede fra en bænk til en anden i den blege efterårssol mellem omnibusser og drosker, der fo'r hid og did.

Omsider rullede hun igen afsted, men toget standsede ved alle de små stationer. Hun stak hovedet ud gennem vinduet, det

forekom hende, at hun havde kørt i en evighed, og at landet var helt forvandlet. Toget forlod nu stationen ved Sainte-Marthe, da hun med ét opdagede langt, langt borte i synskredsen sit elskede, gamle hjem, Souleiade, som hun kendte på de to høje cypresser, der kunne ses i halvanden mils afstand. Klokken var fem. Tusmørket bredte sig over landet. Toget holdt, og Clotilde steg ud. Hun blev grebet af en voldsom smerte ved ikke at se Pascal på perronen. Lige siden hun var kørt fra Lyon, havde hun ikke holdt op at gentage: "Hvis jeg ikke ser ham straks, er han syg!" Det var imidlertid ikke utænkeligt, at han stod inde i ventesalen eller sad i en vogn og ventede hende udenfor stationen. Hun ilede ud, men fandt kun gamle Durieu, den vognmand, Pascal plejede at bruge. Den gamle fyr var meget tavs og indesluttet og skyndte sig ikke med at give hende besked. Han holdt der med sin vogn, bad om garantisedlen, ville have fat i bagagen. Med rystende stemme gentog hun sit spørgsmål:

"Der er vel intet i vejen hjemme, far Durieu?"

"Ikke det jeg ved."

Hun trængte ind på ham, og det lykkedes hende at få at vide, at Martine dagen forud henved kl. seks havde bestilt ham til at være på stationen ved femtoget. Hverken han eller nogen anden havde set doktoren i det sidste par måneder. Det var meget muligt, at han lå, siden han ikke selv tog imod frøknen, for de sagde på egnen, at det var skralt med doktorens helbred i den senere tid.

"Vent nu, til vi får kufferten, lille frøken, der er god plads til Dem her ved siden af mig."

"Nej, far Durieu, det bliver mig for langvarigt! Jeg vil hellere gå hjem straks."

Med ilsomme skridt gik hun op ad vejen, hendes angstfulde hjerte bankede, som skulle det sprænge hendes bryst. Solen var forsvundet bag et fint, gråt tågeslør, og da hun slog ind på stien til Fenouillères, så hun atter Souleiade ligge dér med alle skodder lukkede, som et forladt og øde sorgens hus. Men frygteligt var slaget, da Clotilde genkendte dr. Ramonds mørke skikkelse stående på dørtærsklen. Han havde holdt udkig efter hende og var gået ned, ville forberede hende på, hvad der ventede hende. Hun kom forpustet op gennem platanalléen, havde skudt genvej gennem haven, og da hun fik øje på den unge læge i stedet for den, hun ventede at se, sortnede det for hendes øjne, det var hende, som styrtede alting sammen over hendes hoved, som var en uoprettelig ulykke sket.

Ramond var ganske bleg og bestyrtet, skønt han opbød al sin kraft for at synes rolig. Han sagde intet, ventede, til hun spurgte. Hun snappede efter vejret, kunne i begyndelsen ikke få et ord frem. Og således trådte de gennem forstuen ind i spisestuen, hvor de et øjeblik blev stående ansigt til ansigt i dødens angst.

"Han er syg, ikke?" stammede hun endelig.

Han gentog sørgmodigt:

"Ja, han er syg."

"Det tænkte jeg straks, da jeg så Dem," vedblev hun. "Han må jo være syg, ellers ville han være her!"

Så spurgte hun videre:

"Og han er meget, meget syg?"

Han tav, blegnede under hendes spørgende, ængstelige blik. Nu så hun tydeligt dødens mærke på de rystende hænder, der havde støttet den døende, på det fortvivlede ansigt, i de tilslørede øjne, hvori dødskampen for lidt siden havde afspejlet sig, i hele lægens nedtrykte holdning, der røbede en lang, unyttig kamp med den evige overmand, og hun udstødte et skrig:

"Han er død!"

Som truffet af lynet segnede hun om i armene på Ramond, der broderligt trykkede hende til sit bryst, mens en kvalt hulken trængte sig over hans læber; begge græd i hinandens arme. Han satte hende ned på en stol, og da de endelig kunne tale, meddelte han hende, hvad der var sket:

"Det var mig, der i går henved klokken halv elleve afsendte det telegram til Dem. Han var så lykkelig, så fuld af lyse fremtidsdrømme. Han håbede at kunne leve et eller to år endnu og allerede i morges kl. fire fik han et alvorligt anfald og måtte lade mig kalde … Han indså øjeblikkelig, at det var døden, men han mente, han kunne få sagt farvel til Dem … desværre skred sygdommen frem med stor voldsomhed … han fulgte dens gang til sit sidste suk, forklarede ny symptomer, som en lærer, der dissekerer. Han døde med Deres navn på sine læber, fortvivlet, men rolig som en helt."

Clotilde ville rejse sig, flyve ovenpå, men hun sad som naglet til pletten, kunne ikke røre en finger. Hun havde lyttet til den unge læges ord, mens store tårer stille gled ned over hendes blege kinder. Hvert et ord, hver en sætning genlød i hendes sorgfulde hjerte. Hun så hans tapre dødskamp, fattede hans lidelser, og de gnavede sig ind i hendes sjæl for bestandig. Men

hendes stumme fortvivlelse brød især ud, da Martine med hård stemme sagde:

"Ja, frøknen har al årsag til at græde! For det er ene og alene Deres skyld, at herren er død!"

Den gamle pige stod ved køkkendøren, syg og ude af sig selv af smerte over, at hendes herre var revet bort fra hende, og i sin sorg havde hun ikke et trøstens eller velkomstens ord til dette barn, som hun så længe havde elsket. Uden at tænke på den smerte, hun voldte Clotilde, gav hun sit hjerte luft:

"Ja, herren er død, fordi frøknen rejste fra ham."

I sin endeløse fortvivlelse prøvede Clotilde på at gøre indvendinger:

"Det var jo ham, der blev vred, der næsten tvang mig til at rejse."

"Vist ej! Frøknen må sandelig have været blind, ellers ville De have set, hvordan han havde det. Natten før De rejste, fandt jeg herren halvkvalt af bare sorg og elendighed, og da jeg ville fortælle det til frøknen, forbød han mig det … Og så har jeg jo siden set det alt sammen … Hver nat begyndte elendigheden forfra, han kunne næsten ikke lade være at skrive og bede Dem komme hjem … Det er den rene sandhed, at han er død af sorg!"

Disse ord spredte klarhed i Clotildes sjæl og voldte hende både smerte og glæde. Ak Gud i Himlen, så var det dog sandt, hvad hun et øjeblik havde anet. Alligevel havde hun ved at se Pascals bestemthed kunnet tro, at han ikke bedrog hende, at han virkelig satte sit arbejde over alt, foretrak sit værk for den kvinde, han elskede. Så havde han alligevel løjet, han havde ofret sit liv for det, han troede måtte blive til lykke for hende.

Og det allersørgeligste var, at han havde taget fejl, de var begge to blevet uopretteligt ulykkelige.

Atter ville Clotilde sige Martine imod:

"Hvor kunne jeg dog vide det? Jeg adlød ham, jeg ville vise ham min kærlighed ved ubetinget lydighed."

"Å," udbrød Martine, "jeg tror, *jeg* ville have gættet sandheden alligevel."

Nu kom Ramond til, han talte med mildhed. Han tog atter sin venindes hænder, forklarede hende, at sorgen naturligvis godt kunne have fremskyndet sygdommens gang, men mester var desværre allerede den gang dødsdømt. Hans hjertelidelse måtte være gammel; den skrev sig fra overanstrengelse, en sørgelig slægtsarv, og nu endelig denne sidste lidenskab. Det stakkels hjerte var bristet.

"Kom !" sagde Clotilde. "Lad os gå ovenpå. Jeg vil se ham!"

Deroppe i hendes gamle værelse var skodderne lukket, selv ikke det sørgmodige tusmørke trængte ind gennem vinduerne. To lys brændte på det lille bord ved fodenden af sengen og kastede et bleggult skær over Pascal, der lå udstrakt med hænderne foldede over det brede bryst. En from hånd havde lukket hans øjne. Det så ud, som om han sov, ansigtsfarven var endnu lidt blålig, men udtrykket var meget roligt midt i det hvide hår og skæg, som bredte sig ud over puden. Det var knap halvanden time siden, han var død, men han bar allerede præget af den evige hviles ophøjede klarhed og fred. Ved at gense ham således, ved at måtte sige sig selv, at han ikke mere hørte hende, aldrig mere skulle se hende, at hun stod ene og forladt, at hun snart skulle kysse ham for sidste gang, siden han skulle tages bort fra hende, brød Clotildes smerte ud over alle

skranker; hun kastede sig over det afsjælede legeme og kunne kun fremstamme med fortvivlet ømhed:

"Ak, mester, mester, mester!"

Hun trykkede sine læber mod den dødes pande, og da livets varme endnu ikke var flygtet bort, kunne hun et øjeblik tro, at han følte dette sidste kærtegn, dette afskedskys, han så såre havde længtes efter. Svævede ikke et smil om hans læber, og kunne han nu ikke dø i fred, nu, da han fornemmede deres nærhed, nu, da han følte, de var hos ham, hun og det barn, hun bar under sit hjerte? Atter overvældedes hun af den frygtelige virkelighed, og hun hulkede i jammerfuld kvide.

Martine kom ind med en lampe, som hun satte fra sig på kaminpladen, og hun hørte Ramond, der stod ved Clotildes side og var urolig ved at se hende så betaget af sorg i hendes tilstand.

"Jeg vil ikke lade Dem blive her," sagde han i en alvorlig tone, "når De ikke kan beherske Dem. De må huske, at De ikke mere er ene, De skal tænke på det lille væsen, som han talte til mig om med så megen glæde og ømhed!"

Den dag havde Martine med forbavselse hørt flere lignende ytringer, og pludselig gik der et lys op for hende; hun var ved at forlade stuen, nu blev hun stående og lyttede.

Ramond havde dæmpet stemmen:

"Nøglen til skabet ligger under hans hovedgærde; han har flere gange bedt mig sige Dem det … De ved, hvad De har at gøre …"

Clotilde huskede sig om:

"Hvad jeg har at gøre? Med hensyn til papirerne, ikke? Jo, jo, nu husker jeg det, jeg skal selv beholde familiedokumenterne

og give Dem de andre manuskripter … Vær ikke bange, jeg er ganske rolig, men jeg vil blive her hos ham i nat; jeg lover Dem, at jeg skal ikke være ufornuftig eller heftig!"

Hun var så sorgfuld, så bestemt på at våge hos ham, blive hos ham, indtil de førte ham bort fra hende, at den unge læge ikke ville formene hende det.

"Ja, ja da, så går jeg min vej. Nu venter min kone mig hjemme. Desuden er der en del formaliteter, dødsattest, begravelse; dem skal jeg tage på mig. De skal ikke bryde Dem om noget. I morgen formiddag skal alting være i orden, inden jeg kommer herud til Dem!"

Atter trykkede han et broderkys på hendes kind, og først nu forsvandt Martine også bagefter ham. Hun gik ud, lukkede døren i lås efter sig og ilede afsted i mørket.

Nu var Clotilde alene med den døde; omkring sig, over og under sig hørte hun ikke en lyd; hun følte, hun var ene i huset, følte, det var tomt. Clotilde var alene med den hensovede Pascal. Hun bar en stol hen til hovedgærdet og satte sig stille ned ved mesters leje. Da hun kom, havde hun taget sin hat af, nu opdagede hun, at hun endnu havde sine handsker på og tog dem af, men hun beholdt den kjole på, der var forkrøllet og sjasket af tyve timers jernbanekørsel. Hun havde ikke kraft eller lyst til at klæde sig om eller vaske sig, hun blev siddende som tilintetgjort på den stol, hvor hun var segnet om. Far Durieu havde vel for længe siden bragt hendes bagage hjem og stillet kufferterne i forstuen.

Nu havde hun kun en eneste pinefuld tanke, en umådelig anger fyldte hendes sjæl. Hvorfor havde hun adlydt Pascal? Hvorfor havde hun føjet ham, hvorfor var hun rejst? Var hun

blevet, da var hun vis på, at han ikke var død! Hun skulle have plejet ham og passet ham med så megen kærlighed, at han nok skulle have levet mange år i lykke og glæde sammen med hende. Hver aften skulle hun have taget ham i sine arme, og hendes kys ville have givet ham nyt liv! Det var hendes skyld, at han lå dér, nu var det for sent, nu kunne hendes ømmeste kys ikke mere vække ham af den evige søvn. Hun bebrejdede sig sin kortsynethed, sin tåbelighed, hun burde jo have gennemskuet ham, burde have forstået, at han ikke kunne undvære hende; den sunde fornuft burde have sagt hende, at hendes plads var ved hans side, at det var hendes første pligt ikke at vige fra ham, fra sin gamle konge, over hvem hun skulle våge som lydig undersåt.

Der var så højtidsfuldt stille omkring hende, at hun vendte sine øjne fra Pascals ansigt og lod sit blik svæve om i stuen. Hun så kun ubestemte omrids, mørke skygger. Lampen kastede på skrå sit lys over det store toiletspejl, der skinnede som en mat sølvplade, og lysene ved fodenden af sengen dannede to gule pletter på loftet. Nu kom hun med ét til at huske på hans breve, på de korte og kolde breve, hun havde modtaget, og hun fattede, hvad han havde måttet lide for at kvæle sin kærlighed, hun forstod, hvilken sjæleangst, han havde udstået, forstod hvilken kraft, han havde haft nødig for at fuldkomme, hvad han troede, var til hendes bedste, ville skabe hendes lykke. Hun forstod, hvor storslået han havde været, forstod nu først, hvad han havde gjort for hende! Han havde standhaftigt villet forsvinde, frelse hende fra sin egen alderdom og fattigdom; han havde ønsket hende rig, havde drømt, at hun langt fra ham i frihed skulle nyde sin ungdom; han havde helt glemt sig selv i

sin grænseløse kærlighed til hende! Og hun blev grebet af en inderlig, dyb taknemmelighed, mens hun på samme tid oprørtes mod skæbnens grusomhed og overvældedes af bitterhed ved tanken om deres forspildte lykke.

Men pludselig dukkede minderne frem i hendes sjæl, hun huskede på de lykkelige barndoms- og ungdomsår, hun havde henlevet i hans nærhed, hun huskede hans godhed, hans elskelighed, huskede, hvorledes han langsomt havde vundet hendes hjerte, hvorledes hun lidt efter lidt var blevet hans, og hvorledes hun efter de bitre kampe, der en tid havde fjernet dem fra hinanden, med fryd havde kastet sig i hans favn for at tilhøre ham i al evighed. Denne stue var fuld af søde minder om deres store kærlighed.

Uret slog syv, og Clotilde fo'r sammen ved den fine klare lyd, der klang gennem den dybe stilhed. Hvem talte? Hun huskede sig om, så på uret, der havde slået så mangen glædens time for de to, som de så ofte havde moret sig over, som havde været deres ven. Og ud fra hver en genstand svævede nu lyse minder. Hun syntes, hun så hans og sit eget billede på toiletspejlets store, matte sølvskinnende flade; de to skikkelser bevægede sig fremad, ømt sammenslyngede, med et henrykt smil om læberne, som når han ledte hende derhen for at fryde hende med et eller andet smykke, en gave, som han i sin trang til at glæde hende, i sin utrættelige gavmildhed havde gået og gemt hele dagen, for at overraske hende med det om aftenen. Bordet, hvor to lys nu stod og brændte, var det samme, hvor de havde anrettet hint fattige, men kongelige måltid, den aften, da de ikke ejede brød i huset. Hvor mange smuler fra deres festlige elskovsmåltid genfandt hun ikke dér på kommodens hvide

marmorplade med messingopsatsen! Hvor de dog havde lét og moret sig mangen god gang på den store chaiselong med de stive ben! Fra selve væggenes betræk, fra det gamle, morgenrødefarvede sirts trængte en sagte hvisken sig til hendes øren, alle de ømme, spøgefulde og elskovsfulde ord, de havde vekslet i deres lidenskabs uendelige barnagtighed; ja, duften fra hendes hår, en fin violduft, som han elskede, var et minde om ham, hun aldrig mere skulle trykke til sit hjerte.

Da urets syv skingre slag var døde hen, fæstede hun atter blikket på Pascals rolige ansigt og fortabte sig i beskuelsen af den overjordiske fred, det udtrykte.

I den afkræftelse, der lidt efter lidt sneg sig over hende, hørte hun pludselig nogen hulke lige ved sin side, og hun så, det var hendes bedstemoder, fru Félicité, men hun rørte sig ikke, gjorde end ikke en bevægelse, så fordybet var hun i sin egen smerte. Martine havde ikke ventet på Clotildes befaling, men var på egen hånd ilet hen til fru Rougon for at meddele hende den frygtelige begivenhed, og den gamle dame, der først var blevet aldeles bestyrtet ved efterretningen om sønnens pludselige død, var temmelig snart kommet så meget til sig selv, at hun kunne skynde sig ud til Souleiade, hvor hun nu hengav sig til sin langtfra tavse sorg. Hun stod ved sønnens leje og hulkede og græd, så omfavnede og kyssede hun den unge pige, der som en søvngængerske gengældte hendes kys.

Fra dette øjeblik mærkede Clotilde, at hun ikke mere var ene i huset; hun talte ikke, hun rørte sig ikke af pletten, hun lod sig ikke i mindste måde påvirke af de andres gøren og laden, men hun hørte dem vimse om i stuen og i hele huset. Nu var det fru Félicité, der gik ud og ind på tåspidserne, der græd og pudsede

næse og ordnede i værelset; klokken ni ville hun endelig have sønnedatteren til at gå ned og prøve på at spise lidt. To gange havde hun allerede søgt at overtale hende til at hvile sig; nu hviskede hun til hende:

"Clotilde, min kære pige, du må sandelig ikke være så ufornuftig, dette går ikke an! Du må virkelig se at få kræfter til at stå imod …"

Men den unge pige rystede i tavshed på hovedet.

"Hør nu! Du har vel spist frokost i Marseille på banegården, ikke? Siden den tid har du hverken smagt vådt eller tørt. Det er jo aldeles urimeligt, min pige! Jeg vil ikke vide af, at du går hen og bliver syg for os … Martine har lavet kødsuppe … jeg har også ladet hende stege en høne … gå nu ned og spis lidt, bare et lille stykke, så bliver jeg imidlertid heroppe!"

Atter rystede Clotilde på hovedet, og omsider fremstammede hun:

"Lad mig være, bedstemoder! … Jeg beder dig så bønligt, lad mig være i fred nu. Jeg kan ikke tænke på at spise!"

Og så svarede hun ikke mere bedstemoderen, hun sov ikke, hendes klare, vidtåbne øjne var ufravigeligt hæftede på Pascals ansigt. I timevis sad hun således uden at gøre en bevægelse, stiv og stille, som var hun langt, langt borte hos den døde.

Klokken ti hørte hun støj i værelset, Martine skruede lampen op, en times tid efter gik Félicité ud af stuen, kom atter ind; det så ud, som var hun urolig. Begge de to gamle kvinder trippede med sælsomme, utålmodige bevægelser rundt om den unge pige, der vedblev at sidde stille hen med åndsfraværende, stirrende blikke.

Klokken slog tolv; kun en eneste tanke levede endnu i Clotildes trætte, tomme hjerne og hindrede hende i at sove: "Hvorfor var hun taget fra ham?" Var hun blevet, da ville hun have opvarmet ham med sin unge kærlighed, og han ville have været i live i denne stund! Først ved ettiden svandt denne kvalfulde tanke som en ond drøm, hun fik fred og faldt i en tung søvn, udmattet og overtræt som hun var af sorg og anstrengelse.

Martine var ilet til gamle fru Rougon for at meddele hende sønnens pludselige død, og midt i sin bestyrtelse og sorg var den gamle dame brudt ud i harme over, at den døende Pascal havde nægtet at modtage hende og forbudt Martine at sige hende, hvor syg han var. Det oprørte hende, og hun havde en fornemmelse af, at kampen, der i al hemmelighed havde raset mellem dem i levende live, skulle fortsættes hinsides graven. Så skyndte hun sig at blive påklædt, ilede til Souleiade, aldeles opfyldt af de græsselige familiepapirer, de ugudelige skrifter, der lå i skabet, og som hun *måtte* bemægtige sig!

Nu, da både tante Dide og onkel Macquart var borte, frygtede hun ingen skandaler fra Tuletteskanten, og stakkels Charles' død havde også lettet hendes hjerte for en tung sten, det var en af familiens ubehagelige historier, som var ude af verden. Kun Pascals afskyelige optegnelser truede endnu den glimrende familiehistorie, det havde været hendes livs mål at skabe, og som hun ofrede al den kløgt og alt det vid, hun besad. I mange, lange år havde hun uden at trættes luret på dem, hun havde standhaftigt optaget kampen, og begyndt forfra med uforsagt iver, hver gang hun havde lidt et nederlag.

Kunne hun nu blot få fat i dem, få dem ryddet bort af jordens overflade! Så ville den hæslige fortid være begravet i glemsel, hendes slægt kunne i fred nyde den surt erhvervede berømmelse, som hun så længe havde tørstet efter. Hun så sig selv skride frem med løftet hoved som en dronning, der stolt modtog sine undersåtters hyldest og ædelt bar en ufortjent skæbnes hårde slag.

Derfor hastede hun endnu mere, da hun af Martine erfarede Clotildes ankomst, hun pintes af skræk for at komme for sent, men da hun kom ind i huset, beroligedes hun straks. Det hastede slet ikke, hun havde hele natten for sig. Alligevel ville hun sikre sig Martines bistand, hun vidste nok, at hun havde denne enfoldige skabning i sin magt, vidste, hvorledes hun skulle benytte pigens indskrænkede gudsfrygt. Hun gik ned i køkkenet, hvor Martine var i færd med at stege en høne, og lod som om hun var uhyre nedtrykt over, at sønnen var gået bort uden at ville modtage religionens trøst i sin sidste time, uden at have sluttet fred med sin gud.

Hun udspurgte pigen om alting, men denne rystede på hovedet. Ak nej – der havde ingen præst været til stede, herren havde ikke så meget som slået kors for sig. Kun hun havde på sine knæ bedt bønnen for den døende, og det kunne da ikke være tilstrækkeligt til hans forvildede sjæls frelse! Hun havde dog bedt så inderligt for, at herren kunne komme i Paradis!

Med blikket fæstet på hønen, som drejede på spiddet foran den blussende ild, havde Félicité mumlet hen for sig:

"Ak, min stakkels Martine, det, der mere end alt andet vil hindre min ulykkelige søn i at blive salig, er de forfærdelige papirer, som han gemmer deroppe i skabet. Jeg fatter ikke, at

Himlens lyn endnu ikke er slået ned og har fortæret hver en stump af den forargelse. Hvis de kommer ud af huset, vil de sprede pest og vanære viden om!"

Aldeles bleg lyttede Martine til fru Rougons ord.

"Så tror fruen altså, det ville være en god gerning at få dem ødelagte, at det muligvis kunne hjælpe herrens sjæl gennem skærsilden ind i den evige fred?"

"Du milde Gud! Ja, det er jeg overbevist om! … Havde jeg dog bare de forfærdelige dokumenter, så ville jeg ikke et minut betænke mig på at lade dem gå op i lys lue! De behøvede så ingen ild til at stege Deres høne ved, vi skulle lave mad i tre dage af den forargelse!"

Pigen tog en langskaftet ske for at dryppe sin høne, og imens tænkte hun over sagen.

"Ja, men vi har dem jo ikke. Jeg har forresten hørt noget desangående, som jeg godt kan fortælle fruen. Det var den gang, frøknen gik op til herren med den unge doktor, så spurgte han hende, om hun huskede herrens befalinger med hensyn til papirerne; hun svarede, at familiepapirerne skulle hun selv passe på, men de øvrige skrifter skulle hun overgive til ham."

Félicité så ængstelig ud. Hun skælvede ved tanken om, at papirerne skulle slippe hende ud af hænderne, for det var ikke alene dokumenterne, det var alt, hvad sønnen havde skrevet, hun ville have fat i. Hun var så sikker på, at hans sære og forstyrrede værker måtte vække forargelse og kaste smuds på familien … Hendes snævre, indskrænkede forstand kunne ikke fatte sønnens storhed.

"Men her må gøres noget!" udbrød hun. "Vi må skride til arbejdet endnu i nat, her er ingen tid at spilde! I morgen vil det være for sent."

"Jeg ved nok, hvor nøglen til skabet er gemt!" vedblev Martine med dæmpet stemme. "Det sagde doktoren også til frøkenen."

Straks spidsede den gamle øren.

"Nøglen? Hvor er den da?"

"Under herrens eget hovedgærde!"

Til trods for varmen i køkkenet fo'r der en gysen gennem de to gamle mennesker. De så et øjeblik stiltiende på hinanden; man hørte fedtet fra hønen dryppe med en spruttende lyd. Men da fru Félicité havde spist til middag alene, gik hun med Martine ovenpå. Og fra denne stund var de to enige; de var fast bestemte på at bemægtige sig papirerne og på at anvende alle midler.

Det simpleste var naturligvis at tage nøglen under hovedpuden. Clotilde måtte vel en gang bukke under for sin træthed. De måtte kun have tålmodighed og vente, til dette skete. Altså gav de sig til at liste om, vogtede på hende for at se, når den unge piges store, stive øjne faldt i. En af dem var stadig inde hos hende, mens den anden ventede i salen, hvor lampen begyndte at ose af mangel på olie. Denne ventetid trak ud til over midnat. De store, tilslørede, fortvivlede øjne ville ikke falde i. Félicité satte sig utålmodig til ro i en lænestol ved fodenden af sengen. Nu ville hun ikke røre sig af pletten, førend sønnedatteren var faldet i søvn. Hun tog ikke sine øjne fra hende, opirredes ved dette faste, sorgfulde blik, der knap nok blinkede, men trodsede søvn og træthed. Og så bukkede den

gamle kone selv under, hun var lige ved at overvældes af søvnen og vimsede derfor harmfuld ud til Martine.

"Det nytter alt sammen ikke noget! Hun sidder dér som en støtte med vidtåbne øjne. Vi må finde på noget andet."

Hun havde nok tænkt på at bryde låsen fra skabet, men de gamle egetræsdøre så ud til at være alt for solide, det gamle jernbeslag gav sikkert ikke efter. Desuden havde hun intet værktøj. Hvordan skulle hun få låsen op? For ikke at tale om den støj, det ville gøre, og som uden tvivl ville høres ind i det tilstødende værelse. Alligevel stillede hun sig op foran det svære skab, befølte døren, søgte efter et skrøbeligt sted i sammenføjningerne.

"Havde jeg blot værktøj!"

Martine var mindre ivrig. Hun faldt den gamle frue i talen.

"Å, nej, frue, det går aldrig an; vi bliver overrasket … Vent kun, nu er frøkenen måske alligevel faldet i søvn!"

Hun kiggede ind til Clotilde og kom sagte listende tilbage.

"Tys! Ja, nu er hun endelig faldet til ro! Hun sover! … Hendes øjne er lukkede, hun rører sig ikke!"

Så gik de begge ind på tåspidserne og med tilbageholdt åndedræt; de passede nøje på ikke at gøre den mindste støj. Clotilde sov ganske rigtigt, og hun så så træt og udmattet ud, at de to kvinder tog mod til sig. Dog var de meget bange for at vække hende, hvis de kom til at røre ved hende, for hendes stol stod lige op til sengen. Og det var en frygtelig, en ugudelig handling, de ville begå, de rystede selv af rædsel over at skulle stikke hånden ind under den dødes hoved for at bestjæle ham! Kunne det ske uden at forstyrre hans hvile? Ville han ikke røre sig, når de rystede ved puden? De gøs ved den blotte tanke.

Endelig listede Félicité frem med udstrakt hånd, men hun veg tilbage.

"Jeg er for lille!" stammede hun. "Tag og prøv, om De kan nå, Martine!"

Nu nærmede pigen sig også til sengen. Hun rystede således, at hun måtte træde et skridt tilbage og gribe fat ved en stol for ikke at falde.

"Nej, nej, jeg kan ikke! Jeg synes, herren må åbne øjnene, hvis jeg gør det!"

Og rædselsslagne, skælvende stod de og så sig om i dette værelse, der var fuldt af dødens tavse storhed, de stod ved den afsjælede Pascals ubevægelige legeme og ved Clotilde, der sad hensunken, knust under sin enkesorgs byrde. Måske virkede det ædle ansigt på dem, så de ikke vovede at lægge hånd på hans værk, når han var dem så nær! De to lys flammede op, og en uimodståelig, højtidsfuld skræk drev dem ud. Félicité, der ellers var modig nok og aldrig plejede at lade sig skræmme, end ikke af blod, flygtede, som blev hun forfulgt.

"Kom, kom med, Martine! Vi må finde på noget andet, få fat i noget værktøj."

Først da døren var lukket mellem dem og Pascal, åndede de atter frit. Nu huskede Martine, at skrivebordsnøglen måtte ligge på natbordet i doktorens eget værelse, hvor hun havde set den, da han blev syg. De gik ind efter den, og fru Félicité betænkte sig ikke et øjeblik på at åbne sin søns skrivebord, men hun fandt kun Clotildes 5000 francs i skuffen, hvor hun lod dem ligge, for penge brød hun sig ikke om, hun søgte efter stamtræet, som plejede at ligge dér. Hun ville så gerne have begyndt ødelæggelsens værk med at kaste det på ilden. Det lå

imidlertid på Pascals bord i salen, og i sin iver efter at lede i de aflåsede møbler overså hun det; hun var alt for ophidset til at gå frem med ro og orden. Hendes stadige tanke førte hende tilbage til skabet, som hun betragtede med øjne, der ligefrem skinnede af begærlighed. Skønt hun var så lille, og skønt hun var over de firs strakte og rakte hun sig, anstrengte sig efter yderste evne.

"Ak, havde jeg dog bare en smule værktøj!"

Og så vandrede de vimse fingre hen over de brede døre, søgende efter en sprække, hvor hun kunne begynde at bryde dem op; hun stod og grundede på et eller andet middel, en eller anden måde, hvorved hun kunne få døren til at åbne sig som ved et trylleslag. Pludselig lynede de sorte øjne, hun havde fundet det.

"Hør, Martine, er det ikke en krog, der holder på den ene fløj?"

"Jo, frue, den hægtes i en øsken ovenover i midterhylden, se, dér omtrent ved den liste."

Félicité slog ud med hånden, nu var spillet vundet.

"De har nok et vridbor, et stort vridbor, Martine?"

I en fart hentede Martine værktøjet i sit køkken.

"Med det gør vi ingen støj!" vedblev den gamle dame og tog straks fat på arbejdet.

Med en mærkelig kraft, som man ikke skulle have tiltroet de magre, små hænder, stemmede hun vridboret imod skabsdøren, omtrent, hvor Martine havde vist, at krogen befandt sig. Men det var for lavt, hun følte, at hun borede ind i træet; næste gang kom hun lidt for højt, borets spids traf selve krogen. Og hun lavede hul ved hul til venstre og til højre, indtil

det endelig lykkedes hende med værktøjet at få krogen løftet ud af øskenen. Riglen gled, begge fløje åbnede sig på vid gab.

"Endelig!" udbrød Félicité i vild glæde.

Så stod hun et øjeblik i ængstelig tavshed og lyttede ved døren til Clotildes værelse, havde hendes udråb vækket den unge pige? Men alting var dødstille i hele huset. Derinde ved siden af herskede dødens ophøjede fred, hun hørte kun urets skingre lyd – klokken slog ét. Og skabet var åbent, vidt åbent. Hun slugte med øjnene de store papirsbunker, som hobede sig op på de brede hylder. Og så styrtede hun sig med lidenskabelig iver over arbejdet, gik til ødelæggelsens værk i dødens højtidsfulde skygge, mens Clotilde sad ved sin elskede mesters afsjælede legeme.

"Endelig, endelig!" mumlede hun denne gang med sagte stemme, "i tredive år har jeg længtes efter denne stund. Kom, lad os skynde os! Martine, hjælp mig!"

Hun slæbte af sted med den høje stol ved skrivebordet, steg fuglelet op på den for straks at tage, hvad der lå på den øverste hylde, for det var familiepapirerne, det huskede hun, men hun undredes over ikke at finde de store, blå omslag. Der lå kun tykke manuskriptbunker, doktorens fuldendte værker, dem, han endnu ikke havde udgivet, en uvurderlig skat, frugten af alle hans forskninger, hans optegnelser, iagttagelser, hans eftermæle, det, der skulle rejse ham et varigt minde, det, han ville efterlade Ramond, for at denne skulle sørge for udgivelsen. Han havde sagtens i den sidste tid, da han atter ængstede sig for sine papirer, ordnet det hele og flyttet om i skabet for at redde dokumenterne, der var mest i fare.

"Nå, det kan forresten være det samme," mumlede Félicité, "der er sådan en masse, at man næppe ved, hvor man skal tage fat. Lad os begynde hvor som helst, så når vi vel enden en gang. Nu står jeg på stolen, så tager vi, hvad der ligger øverst. Se, grib det, Martine."

Og så ryddede hun hylden, hun kastede bunkerne én efter én til pigen, der lagde dem på bordet så sagte som muligt. Snart var den gamle dame færdig, og hun sprang let ned af stolen.

"Nu må vi straks brænde det, rub og stub! Vi finder nok dem, jeg søger … men alt skal i ilden, hver en stump, selv de mindste optegnelser, lapper, der ikke er større end min negl, ellers er vi ikke visse på at kvæle forargelsen og standse pestsmitten."

Og i fanatisk had til sandheden, i afsindig iver for at tilintetgøre ethvert vidnesbyrd, rev hun selv det første manuskript midt over, tændte det ved lampen og kastede det flammende papir ind i den store kamin, hvor der ikke i tyve år havde været ild, og hun øgede bålet, vedblev at kaste papir på det. Martine hjalp til efter bedste evne, stykke for stykke, blad for blad fløj de kostbare manuskripter ind i ødelæggelsen. Og fra nu af standsede de ikke, den høje kamin fyldtes af en klart blussende lue, der løftede sig op i skorstenen som en ildebrand. Bålet bredte sig lidt efter lidt, en fin lysegrå askeregn steg op, tusinde små vævre gnister løb hen over de sorte bunker. Det var et langvarigt arbejde, for når de kastede for mange papirer på, kvalte de ilden, de måtte hele tiden pirre op i bunken, ryste den, vende den med ildtangen, passe på, at flammerne rigtigt greb fat og helt fortærede papirerne, men lidt efter lidt fik de en vis øvelse, og værket skred rask fremad. I hastværket kom gamle fru Rougon til at støde imod en stol.

"Tag Dem i agt, frue!" udbrød Martine forfærdet, "sæt, der kom nogen!"

"Hvem skulle komme? Clotilde sover alt for fast, stakkels pige … Og når vi først har fået alting brændt, må hun for mig komme, så meget hun lyster! Jeg skal nok stå ved, hvad jeg har gjort. Skabet skal få lov at stå på vid gab, og jeg skal være den første, der roser mig af at have renset denne pesthule … Når alle disse forargelige skrifter er gået op i lys lue, bryder jeg mig fejl om resten."

I to stive timer lyste bålet. De to kvinder havde nu tømt to hylder, kun i bunden lå en masse udklip og optegnelser hulter til bulter. Både fru Félicité og Martine blev efterhånden ivrigere og ivrigere, de satte sig på hug, proppede med begge hænder store stabler ind i kaminen, havde så usigelig travlt, at de ikke lagde mærke til deres sværtede fingre, deres pjuskede hår eller deres klæder, der uordentligt hang om dem. En sand ødelæggelsesfeber havde grebet dem, som et par hekse vågede de over bålet, hvor en martyrs tanker og livsgerning, en verden af sandhed og fremtidshåb gik op i røg og luer. Lampens lys blegnede ved det stærke flammeskær, som oplyste det store rum, så at skyggerne dansede en djævledans helt op mod loftet.

Men just som de styrtede sig over bunden af skabet, hvor de kun ventede at finde uvigtige sager, udstødte fru Félicité et kvalt sejrsråb.

"Å, her, her har jeg dem! Lad dem straks komme i ilden!"

Omsider havde hun fået fat i familiepapirerne; helt inde ved bagklædningen havde han skjult de store, blå omslag. Og så fo'r de to gamle kvinder frem i sejrens raseri. De kastede med vild

glæde den ene bunke ind efter den anden, så store, lyse flammer buldrende slog op i skorstenen.

"Se! Dér brænder de, der brænder al den forargelse og al den afskyelighed! Endelig, endelig! Martine! Skynd Dem, kom med mere! Ah, hvilket prægtigt bål! Se, hvor det luer, se, hvor det brænder!"

Martine begyndte dog at blive ængstelig.

"Frue, frue! Pas på! De sætter jo ild på huset … Hører De ikke, hvor det suser og buldrer deroppe i skorstenen?"

"Hvad så? For mig må det brænde alt tilhobe! Ak, hvilket dejligt syn det dog er at se på … Tre endnu … kun to … så … dér flammer den allersidste op!"

Hun godtede sig, lo, var aldeles vild af henrykkelse ved at se soden i store stykker drysse ned over bålet. Der måtte være gået ild i den gamle skorsten, som aldrig blev fejet, men dette syntes kun at ophidse hende endnu mere, hvorimod Martine blev aldeles ude af sig selv af skræk ved tanken om en ildebrand og gav sig skrigende til at fare rundt i salen.

Imens sad den sovende Clotilde ved sin vens afsjælede legeme i dødens højtidsfulde tavshed og fred. Kun uret henne på kaminen dikkede sagte og slog nu tre skingre slag. Lysene brændte med høj, stille flamme, ikke et pust satte luften i bevægelse. Og i sin dybe søvn forstyrredes hun med ét af en sælsom støj – en underlig fremstormende, buldrende, drømmeagtig lyd. Hun åbnede øjnene, fattede ikke straks, hvad der var på færde. Hvor var hun? Hvorfor hvilede denne centnertunge byrde på hendes hjerte? Og pludselig stod hele virkelighedens rædsel for hende! Hun så Pascals rolige, skønne

åsyn, hørte Martines skrig ved siden af, og rædselsslagen styrtede hun ind for at se, hvad der var sket.

Men straks på dørtærsklen så hun med frygtelig klarhed det hele optrin: det store skab stod åbent, tomt, plyndret, Martine ude af sig selv af skræk og den sejrsstolte bedstemoder, der med skinnende øjne skubbede de sidste stumper ind i flammerne. Røg og gnister fo'r omkring i salen, der fyldtes af en frygtelig buldren fra skorstenen, det var den sælsomme lyd, som havde revet hende op af hendes dybe søvn! Og over hendes læber trængte samme råb, samme ord, som Pascal havde udstødt hin uvejrsnat, da han overraskede hende selv i færd med at røve hans papirer:

"Tyve! Mordere!"

Som et lyn fløj hun hen til kaminen, og til trods for flammer og luer, til trods for den glødende sod, der dryssede ned over hende og truede med at stikke ild i hendes hår og klæder, greb hun med begge hænder de sidste bunker og prøvede at slukke de halvfortærede papirer ved modigt at trykke dem ind mod sit bryst. Men det var kun lidt, hun således frelste fra ilden, ikke en hel side, end ikke smuler af det storslåede værk, et helt livs tålmodige arbejde, som flammerne i løbet af to timer havde ødelagt i bund og grund. Og hendes harme brød frem med voldsom heftighed:

"I er begge to værre end tyve og mordere! ... Det er en skændselsdåd, I har begået! I har vanæret døden, I har dræbt tanken, dræbt ånden!"

Gamle fru Rougon veg ikke et hårsbred under den unge piges vredesudbrud. Hun gik tværtimod et skridt frem, uden anger

eller ruelse stod hun med løftet pande, rede til at forsvare sit ødelæggelsens værk.

"Er det til mig, til din farmoder, du taler? … Jeg har handlet som jeg burde og skulle; jeg har gjort min pligt, gjort, hvad du selv en gang ville gøre!"

"Den gang du havde gjort mig forstyrret i hovedet! … Men nu kender jeg livet, jeg har elsket ham, forstået ham. Det var en hellig arv, han havde lagt i mine hænder, det var den dødes sidste tanke, hans store åndsværk, som jeg skulle overlevere til efterverdenen. Ja, vel er du min bedstemoder, men jeg vil dog sige dig, at dette er det samme, som om du med egen hånd havde kastet din søn på bålet!"

"Som om jeg havde brændt Pascal, fordi jeg har brændt hans papirer! Ved du da ikke, tåbelige barn, at jeg ville have brændt hele byen, hvis jeg ved en sådan handling kunne have reddet vor slægts navn og ære!"

Hun gik endnu et skridt frem, strålende i sin sejrsglæde; men Clotilde stillede sig foran den håndfuld halvfortærede papirer, hun havde revet ud af ilden, og som nu lå på bordet, dem skulle bedstemoderen få lov at lade ligge! Fru Félicité brød sig kun lidt om de uselige stumper, hun bekymrede sig end ikke om skorstensilden, der heldigvis brændte ud af sig selv, uden at anrette videre skade, mens Martine med ildskuffen kvalte de sidste glødende emmer i kaminen.

"Du ved jo godt," vedblev bedstemoderen, hvis lille skikkelse rettede sig, "at jeg kun har én lidenskab, én tanke, ét ønske her i livet: jeg værner med min sidste blodsdråbe om vor slægts hæder og berømmelse. Jeg har våget og kæmpet hele mit liv igennem, mine sidste år har kun haft et eneste mål: at neddysse

alle de stygge historier, så at vort navn kan stråle rent og smukt for efterverdenen. Ja, aldrig har jeg tabt modet, aldrig har jeg opgivet ævred, men passet på, benyttet mig af den mindste omstændighed … Og alt har jeg opnået, fordi jeg har kunnet vente til timen kom!"

Hun slog ud med hånden, pegede på det store, tomme skab, på kaminen, hvor de sidste emmer døde hen.

"Og nu har jeg sejret! Nu er vort navn reddet, disse forargelige papirer skal ikke mere bære vidnesbyrd imod os, jeg kan gå bort uden frygt … Rougon'erne står med palmerne i hænderne!"

Fortvivlet løftede Clotilde armen, som for at jage hende bort, men hun gik af sig selv, gik ned i køkkenet for at vaske sine hænder og glatte sit hår.

Martine ville følge med, da hun så sin frøkens minespil. Så kom hun tilbage og sagde:

"Frøkenen behøver ikke at bede mig rejse. I overmorgen, så såre herren er bragt ud på kirkegården, så tager jeg bort herfra!"

Et øjeblik stod de i tavshed overfor hinanden.

"Det kunne aldrig falde mig ind at bede Dem rejse, Martine. Jeg ved så vel, hvem der er den skyldige. De har været her i huset i tredive år. Bliv dog, bliv hos mig!"

Den gamle pige rystede på det grå hoved; hun luftede sit blege, udslidte ansigt mod Clotilde:

"Nej, jeg har tjent herren, jeg vil ikke tjene nogen efter ham."

"Ikke engang mig?"

Denne gang så hun den unge pige ind i øjnene; var det barnet, hun havde set vokse op, barnet, hun havde elsket?

"Nej, Dem vil jeg ikke tjene, frøken."

Så stod Clotilde et øjeblik lidt forlegen; hun vidste ikke, om hun skulle tale om sit barn, som pigen måske ville tjene for dets faders skyld.

Martine gættede hendes tanker, hun mindedes de ytringer, hun havde hørt, så op og ned ad Clotildes skikkelse, der endnu ikke røbede hendes tilstand. Hun betænkte sig et øjeblik, men så lød det i en bestemt tone: "Barnet? Frøkenen tænker på barnet? … Nej!"

Og så gjorde hun sit regnskab op som en fornuftig pige, der ved, hvad penge og penges værd vil sige.

"Jeg har jo lidt sparepenge, behøver ikke at tjene for mit brød … Frøkenen trænger ikke til mig mere, De har jo Deres gode udkomme nu. Det forklarer doktor Ramond Dem nok i morgen! De har fire tusind francs om året af de penge, der er frelst fra Grandguillots fallit. Her giver jeg Dem nøglen til sekretæren, hvor herren gemte de 5000 francs – å, jeg ved godt, vi to vil ikke skilles i uenighed eller uvenskab. Herren skylder mig tre måneders løn, det har han skrevet på et papir til mig. Desuden har jeg i den sidste tid lånt ham noget nær 200 francs af mine egne penge uden at sige ham, hvorfra de kom. Alt er forresten skrevet op, jeg er rolig for, hvad mit er, frøkenen vil såvist ikke have, jeg skal miste noget af det, der tilkommer mig … I overmorgen, når jeg har fulgt min herre ud på kirkegården, rejser jeg bort herfra!"

Nu gik også hun ned i sit køkken og Clotilde følte sig frygtelig ene og forladt, skønt Martines blinde gudsfrygt havde gjort hende meddelagtig i ødelæggelsen af Pascals værk. Hun gav sig til at samle de få tiloversblevne rester af papirerne sammen, og

førend hun atter gik ind i sit værelse, havde hun den store glæde at finde stamtavlen, der uskadt lå midt på bordet, ingen af de to gamle havde i deres afsindige iver lagt mærke til den. Det var alt, hvad der var tilbage. Som en kostbar relikvie gemte hun den under lås og lukke i sin kommode mellem de halvfortærede stumper af familiedokumenterne. Da hun atter stod ved Pascals lig, blev hun grebet af en heftig bevægelse. Hvor var her fredeligt, højtideligt og stille i dette værelse; efter dette vilde optrin, der før havde fyldt salen derinde med røg og flammer og aske! En hellig ro hvilede over halvmørket, de to lys brændte med høj flamme uden den mindste flakken.

Hun så nu, at mesters åsyn var blevet ganske blegt midt i det hvide, lokkede hår og skæggets sølvflod, der lå udbredt på puden. Lyset kastede en glorie over hans højtidsfulde søvn; han var ophøjet skøn i døden. Hun bøjede sig over ham, kyssede de marmorkolde læber og øjenlåg, der drømte om evigheden. Og hendes smerte over ikke at have frelst hans værk, som han havde betroet i hendes hænder, var så stor, at hun hulkende faldt på sine knæ. De havde jo myrdet hans ånd, og hun syntes, verden måtte styrte sammen i denne afsindige ødelæggelse af et helt livs arbejde!

14

I salen sad Clotilde og knappede sit kjoleliv, på skødet holdt hun barnet, der lige havde diet. Det var efter frokost ved tretiden; en strålende dag i slutningen af august måned, med glødende hed himmel, gennem de omhyggeligt tillukkede skodder trængte solen kun som tynde lysstriber ind i det store rums lune, fredsommelige skygge. Hviledagens ro og stilhed bredte sig over landet med en fjern klokkelyd fra kirkerne i Plassans. Ikke den mindste støj hørtes i huset, hvor moder og barn var ganske alene indtil middag, pigen havde fået lov at besøge en slægtning inde i forstaden.

Clotildes blik hvilede en stund på barnet, en stor, dejlig dreng, der nu allerede var tre måneder gammel. Hun havde fået ham en af de sidste dage i maj. Nu havde hun snart i ti måneder båret sorg for Pascal, en lang, sort kjole, der klædte hendes fine, slanke skikkelse yndigt, og fremhævede det unge, sørgmodige ansigt med den gyldne krone af lyst hår. Smile kunne hun endnu ikke, men hun glædede sig stille ved synet af det prægtige, raske barn, hvis læber var fugtige af modermælken, og hvis klare øjne nu fulgte en af de smalle solstråler, hvor støvet dansede op og ned. Han så ganske forbavset ud, tog ikke blikket fra denne gyldne pil, dette vidunder af stråleglans. Så dalede søvnen ned over ham, det lille, runde hoved med de sparsomme, lyse hår sank efterhånden ned på moderens arm.

Clotilde rejste sig forsigtigt fra stolen og lagde ham ned i vuggen, der stod henne ved bordet. Hun stod et øjeblik bøjet over ham, for at være vis på, at han sov trygt, derpå trak hun

sagte de klare, hvide gardiner sammen om vuggen. Lydløs, med lette, smidige bevægelser gled hun hen ad gulvet, ordnede noget børnetøj på bordet, gik to gange gennem stuen for at lede efter en sok, hun ikke kunne finde. Hun var meget stille, meget mild og meget virksom. Og her i hjemmets ensomhed, tænkte hun nu tilbage på det forløbne år.

Lige efter den frygtelige sindsbevægelse, begravelsen voldte hende, kom Martines afrejse; det gamle, stædige menneske ville bort lige straks, ville end ikke blive måneden ud. Hun havde skaffet en stedfortræderske, bagerkonens søskendebarn, en svær, mørkhåret pige, der til alt held viste sig at være ganske flink og villig. Martine boede nu i Sainte-Marthe, i et lille hul, hvor hun levede af sine rentepenge. Hun havde hverken familie eller arvinger, ingen begreb, hvorfor hun var så nærig. I de ti måneder havde hun ikke én gang sat sine fødder på Souleiade: herren var borte, og hun betvang sin lyst til at se barnet.

Fra Martine gled Clotildes tanker hen til bedstemoderen. Fru Félicité kom nu fra tid til anden og aflagde hende et nedladende besøg. Hun påtog sig en beskyttende mine, spillede den mægtige slægtning, som i sin overlegenhed kan tilgive alle fejltrin, når de straffes så hårdt som Clotildes. Hun kom vimsende, kyssede nådigt barnet, holdt en net lille moralpræken; den unge moder havde samme væsen overfor den gamle dame som Pascal i fordums dage, hun sagde hende aldrig imod, var tavs og ærbødig som mester selv. Desuden var fruen nu på sin højheds tinde. Hun stod i begreb med at iværksætte en plan, hun i mange år havde gået med og modent overvejet: ved et mindesmærke ville hun forevige familiens glans. Hendes formue, der nu var betydelig, skulle i sin helhed

anvendes til at bygge en stiftelse for gamle mænd og kvinder, og den skulle bære navnet: "Rougons Asyl!" Hun havde allerede købt grund, lidt udenfor byen, nær ved stationen, og netop den søndag, når det var blevet en smule svalere, skulle grundstenen lægges med stor højtidelighed i overværelse af byens samtlige spidser, hun skulle sidde som en dronning og modtage befolkningens begejstrede hyldest!

Desuden var Clotilde sin bedstemoder taknemmelighed skyldig. Hun havde vist sig i høj grad ædelmodig, da Pascals testamente blev åbnet. Han havde indsat den unge pige til enearving, og moderen, der havde ret til en fjerdedel af formuen, havde straks erklæret, at hun gav afkald og i ét og alt underkastede sig sin søns sidste vilje. Hun kunne godt gøre alle sine arveløse, når der var tale om slægtens eftermæle, når hun kunne få efterverdenen til at velsigne Rougon'ernes gavmildhed, men hun var ikke nærig eller smålig; hun havde sat sig et højere, ædlere mål end rigdom. Derfor behøvede Clotilde slet ikke at bryde sig om fremtiden; de 4000 francs om året kunne mageligt slå til. Hun ville opdrage sin søn, gøre ham til et dygtigt menneske. De 5000 francs fra smykkerne havde hun sat ud for barnet, og desuden ejede hun jo Souleiade, som alle rådede hende til at sælge.

Ganske vist kostede det hende ikke store sager at vedligeholde den, men her var jo ensomt og kedeligt i det øde hus, der var alt for stort for den lidet talrige familie! Imidlertid havde hun endnu ikke kunnet bestemme sig til at gøre de nødvendige skridt. Måske blev hun alligevel i det gamle hus. Ak, for dette hjem husede alle hendes minder, hendes liv, hendes kærlighed! Der var øjeblikke, hvor hun syntes, Pascal var hos

hende, usynlig, omsvævede hende her på de kendte steder, hvor intet var forandret efter hans død, hvor alt talte til hende om deres svundne tilværelse. Ikke et møbel var flyttet, ikke en vane forandret. Kun hans værelse var aflåset, kun hun betrådte det, som var det en helligdom, når sorgen tyngede for meget på hendes hjerte. Dér, hvor de havde elsket hinanden, i værelset med det morgenrødefarvede, falmede sirtsesbetræk, dér sov hun nu hver nat, som da hun var ung pige; det eneste, der forandrede stuens udseende, var barnets lille vugge, tæt op til den brede seng. Ellers var det samme hygge, samme gammeldags møbler der foryngedes ved den lilles nærværelse.

Nedenunder i spisestuen hørte hun endnu genklangen af deres latter, deres ungdommelige, gode madlyst, når de begge så muntert drak en skål for livet. Og haven, hele ejendommen var vokset fast til hendes hjerte, for hun kunne ikke gøre et skridt, uden at hans og hendes eget billede manedes frem i sød forening; på terrassen i de hundredårige cypressers smalle skygge havde de så ofte set ud over Viornedalen, der begrænsedes af Seilles klipper og Sainte-Marthes afsvedne bakkedrag. Op ad det gamle stengærde, mellem de magre oliven- og mandeltræer havde de tit løbet om kap som et par vilde skolebørn. Og så var der endnu fyrreskovens duftende, skyggefulde gange, hvor de tørre grannåle knirkede under fødderne, og den umådelig store tærskeplads, med det tætte, bløde grønsvær, hvor man lå så dejligt, udstrakt på ryggen, og betragtede stjernernes myldrende skare på den mørkeblå aftenhimmel. Endelig var der de kæmpehøje plataner, under hvis tætte, svale løvtag de hver sommerdag sad lyttende til den evige, klare krystalsang, kilden nu i århundreder havde nynnet!

Ja, hver en gammel sten i husets mur, hver fodsbred af dets grund var som en del af hans væsen, hvor hun følte sit hjerte slå og sin puls banke!

Hun foretrak dog at tilbringe sin meste tid i den store sal ovenpå. Dér flyttede hun om dagen sit barns vugge ind, dér levede hun mellem de blideste minder. Doktorens bord stod på sin gamle plads foran vinduet til venstre; hvis han pludselig var trådt ind, kunne han have sat sig til sit arbejde, for stolen var ikke flyttet. På det store bord, hvor fordum hans bøger og papirer ophobede sig, var der nu også store bunker hvidt, nystrøget børnetøj, som hun åbnede og eftersåe. I bogskabet stod de samme værker; og man kunne godt tro, at det store skab bag de svære egetræsdøre gemte de samme skatte, som før lå dér under lås og lukke. Under det tilrøgede loft svævede den samme arbejdsomhedens duft over det hyggelige rum, som bevarede et præg af sine beboeres karakter, hvor man gættede både videnskabsmandens alvorlige forskning og den unge piges livlighed og indbildningskraft.

Sine gamle pasteller kunne hun nu ikke uden rørelse betragte, såvel de trofaste kopier af virkeligheden som de vilde fostre af hendes ungdommelige fantasi. Clotilde ordnede de sidste stykker, da hendes blik faldt på billedet af den gamle kong David og den unge sunamitinde. Og hun, der ikke mere lo, følte en dyb, inderlig glæde ved mindet om deres uendelige kærlighed, om den evighedens drøm, der fyldte deres hjerter den dag, hun havde malet det stolte, elskovsfulde sindbillede.

Dér stod den gamle konge, i sin prægtige kjortel, tung og stiv af mangfoldige strålende ædelstene og karfunkler med det kongelige bånd om de sølvhvide lokker, i al sin pragt; men hun,

den nye Abisag, var dog hundredfold prægtigere smykket med sin dejlighed og sin ungdom, med sin liljehvide silkehud og sit bølgende guldhår over den fine, ranke pigeskikkelse! Og nu var han vandret heden, han sov under mulde, mens hun i sorte klæder, i sorgens mørke farve, skjulte sin sejrrige skønhed og kun havde beholdt barnet som et levende vidnesbyrd om den kongelige gave, hun havde skænket sin gamle konge for folkets åsyn i dagens skære lys!

Sagte gik Clotilde hen og satte sig ved vuggen. Solen skød sine pile ud over hele stuen, sommerens varme lagde sig tungt over det halvmørke værelse, og stilheden i det store hus syntes at vokse og brede sig. Hun havde lagt de små trøjer til side, syede nye bændler i med langsomme bevægelser, lidt efter lidt faldt hun hen i drømmerier midt i den lune fred herinde, mens solen brændte udenfor. Hendes tanke vandrede tilbage til pastellerne, til de nøgterne afbildninger og til de ildfulde fostre af hendes løsslupne indbildningskraft, og det faldt hende ind, at hun i dem genfandt den dobbelthed, der drev hende til i timevis at søge den klare sandhed og til andre tider at lade sig henrive af en uimodståelig trang til at fly virkeligheden, styrte sig ind i det hinsides, i drømmerier, i uskabte blomsters paradisiske flor.

Altid havde hun været således, hun følte godt, at hun var og blev den samme, selv om livets bølger bragte nok så megen forandring ind i hendes tilværelse. Fordum, da han rev hende ud af hendes slette familie, havde han naturligvis fulgt sit hjertes stemme, han var jo så god! Men han havde dog vist også villet se, hvorledes andre omgivelser ville virke på det lille

væsen, han her omplantede i sandhedens og ømhedens rene bund.

Det var jo en af hans yndlingsteorier, at man således kunne helbrede og forbedre både legeme og sjæl! Ham skyldte hun den bedste hel af sit væsen, hun anede, hvor lunefuld og heftig hun ville være blevet, hvis han ikke havde omdannet hendes onde drifter til mod og hengivenhed. Da hun siden blomstrede op til en plante i den lyse, varme sols stråler, havde selve livet kastet dem i hinandens favn; og som kronen på værket var det kommet, det barn, der ville have frydet begges hjerter, hvis døden ikke havde skilt dem ad!

Mens hun således gennemlevede fortiden, havde hun en fornemmelse af den langsomt fremadskridende udvikling, hun havde undergået. Pascal havde rettet på hendes sørgelige slægtsarv; hun så kampen mellem virkelighed og drøm. Allerede som barn kunne hun gribes af oprørsk harme, der vakte stygge tanker i hendes sind. Så kom hendes anfald af ivrig gudsfrygt, hendes trang til "løgn og blændværk" og øjeblikkelig lykke, hun mente, at denne verdens uretfærdighed og ondskab måtte kunne opvejes ved Paradisets evige glæde. Det var den gang, hun pinte Pascal, den gang hun drømte om at dræbe hans ånd og hans værk.

Derpå kom det store uforglemmelige vendepunkt i hendes liv, hun genfandt i ham sin herre og mester, han erobrede hende tilbage hin uvejrsnat, da han lærte hende, hvad livet var. Siden den stund havde omgivelserne udøvet deres virkning; hendes udvikling var skredet frem med mindre fart: hun var blevet eftertænksom, fornuftig, rolig, havde taget livet op, levet det, som det skulle leves, i det håb, at menneskearbejdet en

gang skulle befri verden fra smerte og brøde. Hun havde elsket, var blevet moder, hun forstod livet.

Pludselig dukkede den anden nat op i hendes erindring. Den nat hun lå på tærskepladsen og jamrede op til stjernerne over den afskyelige natur, den frygtelige menneskehed, videnskabens kortsyn og nødvendigheden af at tilintetgøre sit eget Jeg i troen på Gud og mysteriet. Udenfor tilintetgørelsen fandtes ingen varig lykke. Og så kom han! Hun hørte ham fremsige sin trosbekendelse, hørte ham tale om fornuftens fremskridt ved videnskab, de erhvervede sandheders eneste velgerning, overbevisningen om, at summen af denne stedse voksende viden omsider ville give mennesket en uberegnelig magt: klarhed, om ikke lykke.

Alt indeholdt denne inderlige tro på selve livet. Som han sagde: man måtte gå fremad med det evigt fremadskridende liv. Ingen standsning kunne man håbe, ingen fred var der i uvidenhedens stillestående, ingen lindring i tilbagegang. Fast i ånden måtte man være, man måtte i ydmyghed kunne sige sig selv, at livets eneste løn var at leve det tappert i udøvelsen af det hverv, man havde fået! Så blev smerte og brøde kun en endnu uforklaret fremtoning. Menneskeheden viste sig for den overlegnes blik som en umådelig mekanisme i virksomhed, arbejdende på den evige udvikling. Og skulle arbejderen, der gik bort, efter endt dagværk forbande værket, fordi han hverken så eller forstod arbejdets mål? Selv om der ingen ende var på værket, hvorfor da ødelægge virksomhedens fryd, glæden ved selve bevægelsen, søvnens sødme efter dagens anstrengelse? Børnene genoptager forældrenes arbejde, de fødes dertil, og derfor elsker man dem!

Med denne tro følger en modig selvopgivelse i det store fællesværk, uden selvisk oprørskhed, uden fordring på absolut lykke for det enkelte individ. Hun ransagede sin sjæl, og hun fornemmede ikke mere denne fortvivlelse, der fordum ængstede hende ved tanken om livet efter dette. Bekymringen for det hinsidige voldte hende ingen kvaler mere. Før ville hun fravriste Himlen skæbnens hemmeligheder. Hendes sind pintes af dyb bedrøvelse over at være til, uden at vide hvorfor. Hvad skulle hun her på jorden? Hvad var meningen med denne rædsomme tilværelse, uden lighed, uden retfærdighed, der stod for hende som en ond feberdrøm?

Nu var hun faldet til ro, hun kunne modigt se livet i øjnene. Måske var det barnet, denne fortsættelse af hende selv, der skjulte fremtidens rædsler for hendes blik, men sikkert var det også omgivelsernes fredsommelighed – tanken om, at hun burde leve for selve tilværelsens arbejde, at den eneste fred i verden findes i glæden over arbejdets tilendebringelse. Og så mindedes hun sin herre og mesters ord, det, han så tit gentog, når han så bonden rolig vende hjem om aftenen: "Se, Clotilde, dér går de, hvis søvn ikke vil blive forstyrret af striden om det hinsidige!"

Han mente, at denne strid kun virker sønderrivende på de ørkesløses ophedede hjerner. Hvis alle stille udførte deres gerning, ville alle nyde en rolig søvns vederkvægelse. Hun selv havde jo fornemmet arbejdets evige velsignelse, midt i smerte og sorg. Siden hun af ham havde lært, hvorledes hver time på dagen bør udfyldes, siden hun var blevet moder og uophørligt måtte beskæftige sig med barnet, følte hun ikke mere den dirrende uro af det ukendtes pust gennemisne sin sjæl. Uden

kamp jog hun de ængstende drømme på flugt, og når angsten en sjælden gang kom over hende, fandt hun trøst og kraft i den tanke, at hendes barn var blevet en dag ældre, at det samme næste dag ville være tilfældet, at hendes levende værk dag for dag, side for side nærmede sig fuldendelsen. Og denne overbevisning trøstede hende for alt. Hun havde et mål for sin virken, og hun følte en sådan fred ved sit arbejde, at hun var sikker på, hun opfyldte sit kald.

Just i dette øjeblik forstod hun også, at hendes hang til drømmerier ikke var helt forsvundet. En let støj lød i den dybe stilhed, og hun løftede hovedet. Hvem var den himmelsendte mægler, der nu svævede om hende? Måske var det den elskede hensovede, som hun begræd, og hvis nærhed hun syntes, hun følte. I hendes sjæls lønkammer boede endnu det troende barn, der higede efter mysteriet og havde en uimodståelig trang til at komme i forbindelse med det ukendte. Og denne trang lod hun leve, hun forklarede den ganske videnskabeligt således: hvor langt end menneskets forsken trænger frem, vil der dog altid være en grænse, den aldrig overskrider, og netop ved denne grænse satte Pascal i sin attrå efter sandhed og kundskab livets eneste store interesse.

Hun anerkendte de ukendte kræfter, der omgiver verden med et umådelig mørkt rige, et ukendt land, ti gange større end det allerede opdagede, en uendelig mark for fremtidens undersøgelser, en uhyre tumleplads for indbildningskraften. Når hendes trang til det hemmelighedsfulde greb hende, slukkede hun dér sin tørst efter det hinsidige, efter at svæve bort fra den synlige verden og tilfredsstille sin drøm om fuld retfærdighed og udelt lykke, og det beroligede hende at fortabe

sig, siden den lidende menneskehed jo ikke kan være uden bedrag og blændværk.

Alt smeltede sammen til ligevægt i hendes sind, og mens Pascals trosbekendelse var hele værkets logiske slutning, åbnede hun døren til det uendelige for den fremadstræbende menneskehed ved sit spørgsmål om det evige liv hinsides, som hun uophørligt lod stige op mod himlen. Siden man aldrig nåede til *fuld* klarhed, siden man måtte finde sig i aldrig at få *hel* kundskab, var det vel i selve livets, i selve udviklingens ånd at give mysteriet sin del, at bevare en evig tvivl, et evigt håb! En ny støj, et nyt vingeslag strejfede som et kys hendes lyse hår, og denne gang svævede et svagt smil om hendes læber. *Han* måtte sikkert være i hendes nærhed!

Hendes hele væsen smeltede hen i en usigelig ømhed! Hvor var han dog god og glad og mild, han, der øste mod og kærlighed til livet i sin ubeskrivelige ømhed for hele skabningen! Han var måske kun en drømmer, for han havde jo en dejlig drøm: menneskeslægtens fuldkommengørelse, når videnskaben havde givet mennesket den uberegnelige magt til at forstå alt, anvende alt til sin lykke, forudse alt, vide alt, bøje naturens kræfter under sig, leve i fred og fuld forståelse af alt! Indtil da skulle fornuftigt ordnet arbejde bringe sundhed til alle. Måske kunne selve lidelsen udnyttes. I dette uendelig store arbejde, overfor denne mængde levende, onde og gode, der alle var beundringsværdige, fordi de arbejdede, så hun kun et stort broderskab; hun følte en umådelig overbærenhed, en uendelig mildhed, en inderlig medlidenhed, en lidenskabelig barmhjertighed. Kærlighed er som solen, der bader jorden i

sine varme stråler, og godhed er den store flod, hvor alle hjerters tørst stilles!

I to timer havde Clotilde nu siddet ved sit sytøj, hun trak nålen ud og ind med regelmæssige bevægelser, mens hendes sjæl svævede viden om på drømmenes vinger. Nu var bændlerne syet i de små trøjer, hun havde også mærket et helt dusin bleer, som hun den foregående dag havde købt. Hun rejste sig fra sin stol; nu var hun færdig, ville lægge barnetøjet hen. Udenfor sænkede solen sig i synskredsen, guldpilene faldt meget skråt ind gennem skoddernes smalle sprækker. Hun kunne ikke se mere, åbnede et vindue, og stod så fortabt i beskuelsen af det vide landskab, der pludselig rullede sig ud for hendes blik.

Heden var ikke mere så trykkende, en let brise luftede under den pragtfulde skyfri himmel. Til venstre kunne man skelne den mindste dusk kviste: fyrreskoven mellem Seilles blodfarvede stenmasser, mens Viornedalen hinsides Sainte-Marthes bakker til højre strakte sig ud under den nedgående sols guldstøv.

Hendes blik dvælede også ved domkirkens spir, der højt over byens rosenrøde tage pegede op mod himlen i gylden glans; og hun ville gå fra vinduet, da hun med ét opdagede et syn, der bragte hende til at støtte sig mod vindueskarmen og endnu i nogen tid holdt hende fængslet dér. Hun så en vrimlende menneskemængde nær ved banegården, på den gamle boldplads, og så huskede hun med ét på højtideligheden, hun forstod, at bedstemoderen nu skulle lægge grundstenen til stiftelsen "Rougons Asyl", det stolte hus, der skulle forevige familiens navn.

I den sidste uge var der gjort store tilberedelser, der taltes om et trug og en murske af sølv, som den gamle frue, der i egen person ville nedlægge stenen, skulle bruge. Hvad der bragte hendes gamle hjerte til at svulme i stolt sejrsbevidsthed, var den tanke, at hun her for tredje gang erobrede Plassans, for hun tvang den ganske by, dens tre forskellige kvarterer, til at samles om hende i beundrende hyldest som stedets velgørerinde. De fineste damer i Saint-Marc-kvarteret var trådt sammen i komité, en arbejderdeputation fra den gamle by skulle ligeledes give møde, endelig samtlige den ny bys spidser, advokater, læger, for ikke at tale om småfolk i broget flok, søndagspyntede, der trængte sig til mødestedet, som til en folkefest.

Midt i denne triumf sad hun stolt som en monark, hun, der havde været en af dronningerne fra det andet kejserdømmes tid, enken, der med så megen værdighed sørgede over den omstyrtede regeringsform, og nu tvang den unge republiks repræsentant til at modtage en gave af hendes hånd og højtideligt at takke for den i hele byens påhør, for mairen havde ladet sige, at han ville holde en tale.

Fra sit vindue kunne Clotilde skelne en broget sværm, herrernes sorte selskabskjoler blandet med damernes lyse sommerdragter i den strålende eftermiddagssol. Derpå hørte hun en fjern lyd af musik, vinden bar nu og da toner fra de blæsende instrumenter af dilettantorkestret, som medvirkede ved højtideligheden.

Hun gik bort fra vinduet, åbnede det store skab for at gemme barnets tøj væk, der nu var gjort i stand; for her i skabet, som før var fuldt af doktorens papirer, havde hun lagt hans søns linned. Det så umådelig stort ud, og på de brede hylder lå nu

kun uldne stykker, svøb, små trøjer, kapper, sokker, skjorter, høje stabler bleer, alle de små klædningsstykker, der er så fine og lette, at man forstår, de er bestemt til små fugleunger, der endnu ikke er fløjet ud af reden. Hvor så mange tanker fordum lå og sov, hvor tredive år af en mands ihærdige arbejde før ophobede sig i store papirsbunker, dér lå nu kun dette lille væsens linned, det, han om føje tid ville vokse fra. Og det store, gamle skab havde fået et muntert, forynget udseende ved det fine barnetøj, der fyldte så lidt på de brede, svære hylder.

Da Clotilde havde lagt tøjet til rette, fik hun øje på den store konvolut, hvor hun havde gemt de stumper, hun den rædsomme nat havde revet ud af ilden. Og hun mindedes, at doktor Ramond endnu den foregående dag havde været hos hende for at bede hende se disse rester igennem; det var jo dog muligt, der endnu var et eller andet vigtigt mellem stumperne.

Han havde været aldeles fortvivlet over tabet af de manuskripter, mester havde efterladt ham. Straks efter Pascals død havde han rigtignok prøvet på at nedskrive sin samtale med den døende, hvor denne med heltemodig klarhed havde givet ham et uddrag af sine teorier, men dette var alt for sammentrængt, han måtte have ganske andet materiale! Tabet var altså uopretteligt, alt måtte begyndes forfra, og han jamrede over ikke at eje noget, der kunne bringe ham på sporet, vise ham vej; han sagde, at det for lægevidenskaben var en forsinkelse på en snes år, inden nogen kunne nå denne ensomme banebryder, hvis storslåede værker idiotisk fanatisme havde ødelagt.

Stamtræet, det eneste ubeskadigede dokument, lå også i konvolutten, og Clotilde lagde det alt sammen på bordet ved

vuggen. Da hun én for én havde fået stumperne ud, så hun, hvad hun allerede var temmelig vis på, at ikke en eneste side var hel, ikke en optegnelse fuldstændig eller læselig, det var kun forbrændte, sværtede lapper uden sammenhæng eller mening. Alt som hun sad dér og undersøgte dem, fængsledes hun af de løsrevne ord og sætninger, som ingen anden end hun ville have forstået. Hun mindedes hin uvejrsnat, og sætningerne fuldendtes, begyndelsen til et ord fremmanede personer, historier. Således faldt hendes øje på Maximes navn, og hun så for sig denne broder, som hun aldrig havde lært at elske, og hvis død for to måneder siden ikke havde aflokket hende mange tårer.

Endelig så hun faderens navn, og hun blev uhyggelig til mode; for hun troede nok, at det snedige menneske ved hjælp af den lille uskyldigt udseende Rose havde tilvendt sig både huset ved Boulogneskoven og sønnens formue, efter at have givet frisørens niece så og så mange procent; også andre navne læste hun, sin fætter, præsten Serge Mourets, som, efter hvad man sagde, var lige ved at dø af brystsyge.

Hver lille lap papir fik liv, hele familien steg frem af disse stumper, af disse halvforbrændte papirslapper, som tilsyneladende kun indeholdt usammenhængende sætninger. Derefter bredte hun stamtavlen ud foran sig på bordet. Hun var inderligt rørt ved synet af denne relikvie, og da hun så de blyantsoptegnelser, Pascal få minutter, før han udåndede, havde tilføjet, trådte tårerne hende i øjnene. Hvor tappert havde han ikke indskrevet dagen for sin egen død! Og hvor dybt hun følte hans fortvivlelse i den rystende linje, barnets fødsel optegnedes med! Træet voksede op, delte sig i mange grene,

udfoldede sine blade, og hun fortabte sig i beskuelsen, fordybede sig i den overbevisning, at mesters store værk var her, i familiens ordentligt optegnede slægtsregister.

Hun hørte ham udtale sine bemærkninger om hvert et tilfælde, hun mindedes alle hans lærdomme. Børnene optog ham allermest. Den kollega i Noumea, som doktoren havde henvendt sig til for at få oplysninger om Étiennes barn, havde endelig ladet høre fra sig. Barnet var en pige, der lod til at være både frisk og sund. Derimod havde Octave Mouret været ved at miste sin datter, som var meget skrøbelig, mens sønnen vedblev at være en prægtig dreng.

Forresten var Valqueyras stadig en frodig og sund krog, hos Jean var i tre år blevet født to børn, og et tredje ventedes med det første. De små voksede op i den fri luft som vilde, sunde planter i frugtbar jord, faderen dyrkede sin jord, moderen lavede mad og passede børnene. Dér fandtes nok saft og kraft og arbejde til verdens fornyelse. I dette øjeblik syntes Clotilde, hun hørte Pascal udbryde: "Ak ja, hvad skal der blive af vor familie, hvordan vil de nye skud forme sig!" Og hun faldt atter hen i drømmerier foran træets sidste små grene; hun tænkte på deres fremtid. Hvem kunne vide, hvor det friske skud ville bryde frem?

Et sagte skrig rev Clotilde ud af hendes betragtninger. De hvide gardiner om vuggen bevægede sig som under et sagte vindpust, barnet vågnede og kaldte på sin moder. Hun tog det straks op, løftede det i vejret, for at solens sidste stråler kunne skinne på det, men drengen lod ikke til at sætte videre pris på den smukke aften; han drejede hovedet bort fra den vide himmel, hans rosenrøde mund søgte efter næring, og han skreg

så højt, at hun mente, det var bedst at føje ham og stille hans sult; desuden var det tre timer siden, han sidst havde diet.

Hun satte sig igen ned ved bordet. Hun holdt ham på skødet, hvor han vred og vendte sig med utålmodige skrig, og hendes blik hvilede med glæde på store barn, mens hun knappede sit kjoleliv op. Den lille lettede sig, søgte stadig efter brystet, som han greb med en forslugen knurren. Den ene hånd, der var fri, lagde barnet på moderens barm, som ville det kærtegne sin ejendom, men i sin glæde over den varme modermælk, der rislede ned i dets rosenrøde mund, løftede det snart armen lige i vejret som en fanestang. Og et stille smil svævede om moderens læber ved at se, hvor kraftigt og fornøjet det tog næring til sig, i de første uger havde en sprække voldt hende en del smerte, endnu var brystet ofte lidt ømt, men hun smilede alligevel med moderens fredelige smil, hun var lykkelig ved at kunne give barnet sin mælk, som hun ville have været lykkelig ved at give det sit blod!

Da hun løste sin kjole op og viste sin hvide, runde barm, kom det fine halsbånd med de syv mælkehvide perler til syne, det smykke, Pascal midt i fattigdommen havde prydet hende med i sin afsindige trang til at give. Ingen havde nogensinde set halsbåndet, hun skjulte det som en sød hemmelighed, og mens barnet diede, hvilede hendes blik på perlerne, hun mindedes med inderlig rørelse ham, hvis kys endnu syntes at meddele smykket deres varme duft.

Fjerne toner bragte på ny Clotilde til at studse. Hun vendte hovedet, så ud over egnen, der lå badet i den nedgående sols lyse, gyldne stråler. Ak, ja! Det var sandt, højtideligheden derhenne på boldpladsen, grundstensnedlæggelsen til

"Rougons Asyl"! Og atter fæstede hun sit blik på barnet, hun havde trukket en skammel hen til sig, nu satte hun foden på den, mens hun støttede den ene skulder mod bordet, tæt op til stamtræet og de forbrændte papirstumper. Hendes tanker smeltede hen i guddommelig mildhed, mens det bedste i hende, den rene modermælk, løb ind i den lille mund, og knyttede det elskede væsen, hun havde båret under sit hjerte, endnu fastere til hende. Barnet var kommet, han var måske frelseren! Klokkerne havde ringet, de hellige tre konger havde givet sig på vej, fulgt af mange folkeslag, af hele den festligt smykkede natur, som smilede til barnet i svøb!

Hun, moderen, drømte om hans fremtid, mens hun gav ham livets drik. Hvad ville han blive til, når hun havde gjort ham stor og stærk ved at ofre sig for ham? Ville han blive en lærd mand, hvis ord viste verden vej til den evige sandhed, en stor kriger, som bragte sit land hæder og ære, eller, og det var allerbedst, en af folkets hyrder og ledere, der dæmper lidenskaberne og øver retfærdighed? Hun så ham i ånden såre god, såre skøn, og såre mægtig! Det er jo alle mødres drøm, alle tror de, at de har født en Messias til verden; og i disse stolte forhåbninger, i hver en moders tro på sit barns storhed, ligger jo selve livets håb, den overbevisning som giver menneskeheden kraft til at leve videre.

Hvad skulle dette barn blive til? Hun betragtede det opmærksomt, søgte i de bløde træk at finde en lighed; faderens pande havde han, det var vist, og øjnene, noget fast og bestemt i hovedets form, men i den fine mund og hage genfandt hun sig selv. Og så ængstedes hun i stilhed – det var de andre, hun søgte, de græsselige forfædre, alle dem, hvis navne var indskrevet dér på stamtavlens mangfoldige blade. Hvem monne

det vel være, som hendes barn skulle ligne? Alligevel blev hun snart roligere; håbet var fast i hendes sjæl; det forlod hende aldrig. Troen på livet, som mesteren havde indgivet hende, holdt hende oppe, så at hun ikke tabte modet, men tappert så tilværelsen i øjnene. Lidelse og brøde ville der altid være i verden!

I det evige arbejde rummedes sundhed for alle, den sundhed, der gør frugtbar og vedligeholder menneskeslægten. Barnet bør være kærlighedens mål, med barnet fødes håbet, det evige håb, der lever, til trods for al elendighed, smerte, brøde og skændsel. Det er livets forevigelse, livet, på hvilket man stadig tror, siden man hænger så fast ved det til trods for uretfærdighed og lidelse.

Uvilkårlig faldt Clotildes blik på træet, som lå udbredt ved siden af hende! Ja, det så ganske vist truende nok ud! Megen brøde, meget smuds, mange tårer og megen lidende godhed! En mærkelig blanding af det bedste og det værste, et uddrag af hele menneskeheden med alle dens elendigheder og alle dens kampe!

Man var nær ved at spørge, om det ikke var bedre med ét slag at jævne denne fordærvede, smittebefængte myretue med jorden! Og efter så mange frygtelige Rougon'er, efter en sådan mængde afskyelige Macquart'er, fødtes der nu igen én. Livet var ikke bange for at skabe en ny; dets evighed bød alting trods. Det fuldendte sit værk, formerede sig efter sine egne love, skred fremad i uophørligt arbejde. Selv om det frembragte uhyrer, måtte det alligevel bruge sin skaberkraft, sygdom og afsindighed trættede det ikke, det vedblev at virke i håb om, at de kloge og de sunde en dag ville stå frem. Livet, livet, hvis

bølger ruller frem i en evig strøm, livet, der fortsætter og begynder forfra i sin stræben mod det ukendte mål. Livet, der omgiver os, livet, med de endeløse, utallige strømninger, hvor bølge opsluger bølge i evig bevægelse, som et ubegrænset hav!

En sær, ubestemt moderfølelse greb Clotilde, mens hendes blik stadig hvilede på det diende barn. Den gav sig udslag i en almindelig bøn for det ukendte barn, for alle børn! For det barn, der i morgen skulle se dagens lys; for det geni, der måske i dette øjeblik fødtes, for det kommende århundredes Messias, for ham, der skulle tilintetgøre tvivl og smerte! Siden folket og slægten trængte til fornyelse, var det jo muligt, at han kunne udføre dette storværk. Han kunne måske opbygge murene, give de famlende sikkerhed, grunde den retfærdighedens stad, hvor arbejdet som eneste lov skulle sikre folkets lykke. I trange tider fremstår profeterne. Eller skulle han komme som ødelæggelsens djævel, som Dyret, der skulle rense jorden, hvis urenhed var blevet for stor? Livet ville fortsætte sit arbejde, hvad der end skete, måske måtte der ventes med tålmodighed i årtusinder, inden det andet ukendte barn, menneskets nye velgører, kom til verden!

Imidlertid diede barnet stadig, og Clotilde smilede på ny ved synet af dets appetit. Til trods for alt levede håbet i hendes hjerte, for en moder, der giver sit barn die, er jo netop sindbilledet på den frelste, altid virkende menneskehed. Hun bøjede hovedet ned over drengen, mødte de klare øjne, som glade skuede op mod lyset. Hvad mente dette lille væsen, hvis hjerte hun hørte banke mod sit bryst? Hvilke kærlige ord udtrykte de bløde læber, hvis kærtegn varmede hendes moderlige sjæl? Hvilken sag ville han ofre sig for, når han havde

vokset sig stor og stærk? Måske sagde han slet intet, måske løj han allerede, og dog var hun så lykkelig, så fuld af ubegrænset tillid til ham og hans fremtid!

Atter lød fjerne toner, fanfarer! Det måtte være afslutningen på højtideligheden; bedstemoderen havde sagtens nu lagt grundstenen, og med sølvmurskeen havde hun lagt den første sten til det mindesmærke, der skulle bringe slægtens navn til efterverdenen.

Den hvide, blå himmel glædede sig og strålede i skyfri glans over den søndagspyntede befolkning. Og i den store arbejdssals lune stilhed og fredelige ensomhed smilede Clotilde til det diende barn, der stadig holdt armen lige op i vejret som en fane, rejst til ære for livet.

Om "Doktor Pascal"

Forfatter: Émile Zola (1840-1902).
Første udgave: *Le Docteur Pascal*. Føljeton i *Revue hebdomadaire* 18. marts 1893 – 17. juni 1893, bogudgave G. Charpentier & C^{ie}, Paris 1893.
Denne udgave efter: Emile Zola: *Doktor Pascal*. Avtoriseret Oversættelse for Danmark. A. Christiansens Forlag, København 1904. Oversætter er ikke oplyst i bogforlæg.
Redigeret af: Kim N. Jensen
Forside: Efter maleri af Édouard Manet (1832-1883): *Dans la serre (I Drivhuset)*, 1879.

ISBN 978-87-7628-283-7.
2. ebogsudgave, tidligere udgave ISBN 978-87-7979-640-9 (Ølstykke 2019).

© 2025 eBibliotek 1800
www.ebib1800.dk

Serien Rougon-Macquart

er med sine tyve bind Zolas uomtvistelige hovedværk, hvori han udforsker en families natur- og socialhistorie under det andet kejserdømme fra 1851, hvor Napoleon III indsatte sig selv som kejser, til 1871, hvor kejserdømmet faldt sammen efter krigen mellem Frankrig og Tyskland.

Da jeg første gang udgav serien, var der flere af bindene, der (så vidt vides) ikke tidligere havde været oversat til dansk (*La Faute de l'Abbé Mouret*, *Son Excellence Eugéne Rougon* og *La joie de vivre*), eller kun eksisterer som dengang uopdrivelige føljetonudgaver: *La Curée* – i min udgave med titlen *Kampen om byttet* – har været bragt i flere af den socialdemokratiske presses aviser under titlen *Guldkalven* i 1891-92; *La Conquête de Plassans* skulle findes som føljeton i et dagblad *Nordjyllands Folkeblad* i 1880 (sidstnævnte har jeg dog kun fundet annoncer for i andre blade, det har ikke været muligt at få fat i nogle af de pågældende numre af *Folkebladet* selv).

Selv om der er mange personer, der optræder i flere af romanerne, og enkelte af dem er direkte fortsættelser af hinanden, er det ikke nødvendigt at læse dem alle eller at følge nogen bestemt rækkefølge – hver roman er et selvstændigt værk, som kan læses uafhængigt af de øvrige, og serien er således nærmest ét stort tag-selv-bord.

Zola anbefalede i en introduktion til *Doktor Pascal* at læse serien i en rækkefølge, der er en smule anderledes end den

rækkefølge, han skrev den i, og det er den rækkefølge, jeg har fulgt ved nummereringen af bindene, og den rækkefølge, der er angivet i listen nedenfor. I parentes den franske titel og årstallet for den første franske bogudgave.

1. Familien Rougon (La Fortune des Rougon – 1871)
2. Hans Excellence Eugène Rougon (Son Excellence Eugène Rougon – 1876)
3. Kampen om byttet (La Curée – 1872)
4. Penge (L'Argent – 1891)
5. Drømmen (Le Rêve – 1888)
6. Erobringen af Plassans (La Conquête de Plassans – 1874)
7. Storborgerliv (Pot-Bouille – 1882)
8. Damernes Paradis (Au Bonheur des Dames – 1883)
9. Fader Mourets synd (La Faute de l'Abbé Mouret – 1875)
10. Et blad af kærlighedens bog (Une page d'amour – 1878)
11. Paris' mave (Le Ventre de Paris – 1873)
12. Livsglæde (La joie de vivre – 1884)
13. Faldgruben (L'Assommoir – 1877)
14. Mesterværket (L'Œuvre – 1886)
15. Menneskedyret (La Bête humaine – 1890)
16. Germinal (Germinal – 1885)
17. Nana (Nana – 1880)
18. Jord (La Terre – 1887)
19. Det store sammenbrud (La Débâcle – 1892)
20. **Doktor Pascal (Le Docteur Pascal – 1893)**

Men uanset om man kun læser nogle udvalgte bind eller hele alle tyve, anbefales det dog, at man starter med *Familien Rougon*,